

SZÍNHÁZ

1422

A kékszakállú herceg vára

Bánk bán – junior
Arturo Ui
Macskajáték
Othello
A nevető ember

Budapesti Őszi Fesztivál

Interjú:
Vidnyánszky/Pálfi

VILÁGSZÍNHÁZ:
Legnica, Nyitra,
Edinburgh

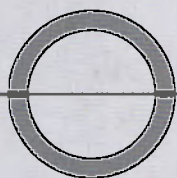
392 Ft

nka
Nemzeti Kulturális Alap

William Shakespeare: Othello (dráma)

SÁRI JÓZSEF

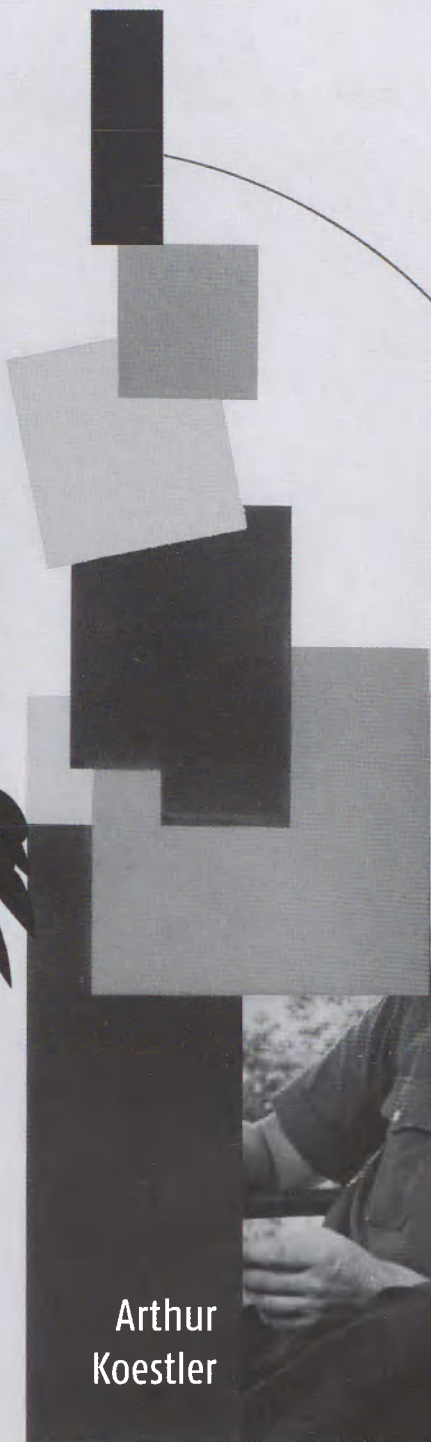
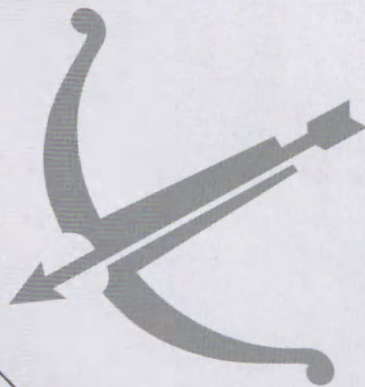

PERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ HUNGÁRI

Bemutató
2009. november 28.

Karmester
Hamar Zsolt
Rendező
Kovalik Balázs
Díszlet
Horgas Péter
Jelmez
Angelika Höckner

Arthur
Koestler

További előadások
2009. december 1 | 4 | 6 | 13

design > René Margit [grafium]

LK 22

Kassóly

NAPFOGYATKOZÁS

ÉJJEI MENEDÉKHELY
Miskolci Nemzeti Színház
Vajda János felvétele

A MIZANTRÓP
Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház
Barabás Zsolt felvétele

OTHELLO
Vígyszínház
Schiller Kata felvétele

MHB
1427

Kritikai tükör

- 2 Tompa Andrea: Nem csak víz**
Katona József:
Bánk bán – junior
- 5 Sz. Deme László:**
Mese a karfiolról
Bertolt Brecht: Arturo Ui
feltartóztatható emelkedése
- 8 Kolozsi László: Két-szakállú**
Bartók Béla: A kékszakállú
herceg vára
- 10 Tömpe Péter:**
Posztindusztriális repró
Makszim Gorkij:
Éjjeli menedékhely
- 12 Kovács Dezső: Placebo extra**
Hamvai Kornél:
Harmadik figyelmeztetés
- 15 Szántó Judit: Egy rendkívül
becsületlen ember**
William Shakespeare: Othello
- 18 Tarján Tamás:**
Életünk hosszú mondata
Örkény István: Macskajáték
- 20 Ugrai István – Zsedényi
Balázs: Tükröm tükröm**
Molière: A mizantróp;
Samuel Beckett:
Az utolsó tekercs
- 23 Stuber Andrea:**
Finn itt a komédia
Mika Myllyaho: Pánik

- 24 Urbán Balázs: Józan örültek**
Friedrich Dürrenmatt:
A fizikusok
- 27 Markó Róbert: Kétségbeejtő
kilátások**
Victor Hugo – Jeles András:
A nevető ember

Budapesti Őszi Fesztivál

- 29 Rádai Andrea: Kesztyűbábok**
Alfred de Musset:
Lorenzaccio
- 31 Sebők Borbála: Con amore**
Nádas Péter: Találkozás;
Temetés
- 34 Koltai Tamás: Hírnökök jönnek**
Elfriede Jelinek: Rechnitz
- 36 Török Ákos:**
Felszín közeli élmények
ÚjFeketeség; Both Sitting
Duet, Speaking Dance

Tánc

- 38 Kutszegi Csaba: Van szebb
dolog az végeknél**
Halál és a lányka
- 40 Szoboszlai Annamária:**
Jel színházi báb-harakiri
100 tű hossza

Interjú

- 42 Koltai Tamás:**
A színháznak szolgálnia kell
Beszélgetés
Vidnyánszky Attilával
- 50 Nánay István: Jó úton**
Beszélgetés Pálfi Ervinnel

Világszínház – Fesztivál

- 54 Tompa Andrea:**
A munka dicsérete
Miasto Fesztivál, Legnica
- 57 Herczog Noémi:**
**Színházmagyarozatok
egy döglött nyúl számára**
Nyitra 2009
- 61 Rákóczy Anita:**
Három nap, három éj
Fesztivál Edinburgh-ban

DRÁMAMELLÉKLET:

William Shakespeare: Othello
(Márton László fordítása)

A CÍMLAPON: Vizin Viktória Judit szerepében *A kékszakállú herceg várában* (Magyar Állami Operaház)
Schiller Kata felvétele

színház

MAGYAR SZÍNHÁZI TÁRSASÁG | ORSZÁGOS
SZÍNHÁZTÖRTÉNETI MÚZEUM ÉS INTÉZET

XLII. évfolyam 12. szám
2009. december

Megjelenik havonta
XLII. évfolyam
HU-ISSN 0039-8136

www.szinhaz.net

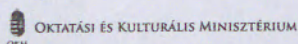
FŐSZERKESZTŐ: KOLTAI TAMÁS. A SZERKESZTŐSÉG: CSOMOR MÁRTONNÉ (szerkesztőségi titkár); HERNER DÁNIEL (technikai munkatárs); KONCZ ZSUZSA (képszerkesztő); KUTSZEKI CSABA (tánc, színhaz.net); SZÁNTÓ JUDIT; TOMPA ANDREA

Szerkesztőség és kiadó (SZÍNHÁZ ALAPÍTVÁNY): 1126 Budapest, XII., Némethölgyi út 6. III/2.; Telefon/fax: 214-3770, 214-5937; http://www.szinhaz.net; e-mail: szinhaz.folyoirat@t-online.hu; Felelős kiadó: KOLTAI TAMÁS

Terjeszti LAPKER Rt. és alternatív terjesztők. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető a szerkesztőségben, közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII., Orczy tér 1. Tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu. Pénzforgalmi jelzőszám: 11991102-02102799. Előfizetés egy évre: 3900 Ft – Egy példány ára: 392 Ft.

Tipográfia: Kálmán Tünde. Nyomdai előkészítés: Dupla Studio. A nyomás készült: Multiszolg Bt., Vác

TÁMOGATÓK: Oktatási és Kulturális Minisztérium,
Nemzeti Kulturális Alap,
a Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottsága,
Nemzeti Civil Alap,
Szabad Sajtó Alapítvány,
József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány

Tompá Andrea

Nem csak víz

BÁNK BÁN - JUNIOR

UDVORNİK (*magok közt*):

Sír a király.

KIRÁLY Ki mondta azt? – Nem úgy van.

Csak víz.

Katona József: *Bánk bán*

Katona József húszas évei elején-közepén járhatott, amikor halhatatlan darabját írta, és húszéves volt egyik hőse, Ottó történelmi prototípusa is, mégis első látásra meghökkentő a *Bánk bán*nak e mostani junior kiadása. De csak a hagyomány okán, amely eddig mindig másnak láttatta. Pedig egy öreg Tiborc helyett egy fiatal, *e/leve* reményvesztett, az asztalhoz *e/leve* oda sem férő, maradékokat kukázó suhanc drámaibb: jobban mutatja a figura szét- és leszakadtságát. Hogy valakinek nem öregkorára nem jut a tortából, de sohasem jutott – ez ma nagyon igaz. Majdnem kétszáz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy ezt a drámában benne levő fiatal szellemet felébresszék, és kiengedjék a palackból. Egyéb „szellemekkel” – az idegenség, másság gondolatával; a nagy színházi forma hagyományával való szakítással; a mai magyar valósághoz való viszonytal – együtt.

FENT: Mátyássy Bence (Ottó) és Radnay Csilla (Melinda)

JOBBRA: Bánfalvi Eszter (Gertrudis) és Fehér Tibor (Bánk)

A *Bánk bán* – junior hirtelen kortárs darabbá vált. Miközben éppen e lap hasábjain kesergünk azon, hogy a színházak, különösképp a nagyok, nem elég bátrak ahhoz, hogy kortárs magyar darabokat játsszanak, azt is megkérdezhetnénk: ugyan hol találunk olyat, amelyben az a szó, hogy *magyar*, nem csak idézőjelben és ironikusan, nem csupán a magyar identitás kérdéseit feszegetve, elszabaduló nemzeti indulatokkal terhelten, az idegenszívűségtől prüszkölve hangzik el? Amely a *mi a magyar most*-ról szól? Ahhoz, hogy egy *Bánk bán*-előadásban a *magyar* szó ma komolyan és tartalmasan kimondható legyen, nem pedig valamiféle panel-történelmi kontextusban, hogy ne elmúlt korok eszméiről vitázzunk általa, amelyekhez semmi közünk, hanem jelen idejű jelentése legyen, mint minden színpadi szónak – ahhoz a darabra rakódott játékhagyományt kell alapos revízió alá vonni.

A *Bánk bán* – juniorban hatalom és politika maisága absztrakt, asszociatív módon jelenik meg, nem leegyszerűsítő közvetlen megfeleltetésekben. A nyitó jelenetben felsorakozó szereplők előbb egy agresszív német rockot recsegnek mikrofonba – láthatóan ők a hatalom emberei, náluk a mikrofon, kvázi az erő, ők hallathatják a hangjukat. Majd egy lány spanyolul énekel, ez a dal is a szerelemről szól, de lágú és melankolikus: ő lesz Melinda. Végül a kiürülő színpadon egy férfi igazi magyar dühvel előadja az azonos szövegű, immár magyar népdalt: a leendő békétlen Petur az. Soknyelvű közeg, amely felvázolja az idegeneket és a magyar idegeneket, hiszen nem tudni – és erre az előadás sem ad választ –, hogy ki, mely nyelv-faj-nemzet az úr ebben a házban-hazában. A darab utolsó jelenetében a szívszorítóan egymásba kapaszkodó és mégis magányos Endre és Bánk óvatosan, kevés önbizalommal, félénken, mégis hittel, reménykedő tekintettel elkezdik

JOBBRA:
Orth Péter (Simon), Fehér Tibor és
Makranczi Zalán (Petur)

a Szózatot énekelni: általuk itt valamilyen végiggondolt, rólunk, magyarokról szóló állítás látszik megfogalmazódni.

A *Bánk bán* – junior által színre vitt idegenség-diszkurzusok (szerencsére) nem azonosíthatóak közvetlenül a mi valóságunk amúgy nyers és kirekesztő vagy éppen finomabb, szalon-retorikájával. Egyedül Peturban ismerünk rá – nem textusában, hanem gesztusában: indulataiban, egykor Ady Endré-s lobogásában, ma már szélsőségesnek tűnő dühében, a nemzetiszínű csuklódéjében és a népet (közönséget) feltűzelő szónoklataiban, szittyakoncertjében – arra a türelmetlenségre, amelyet az előadás, meglepő módon, mégsem kivetni akar magából, hanem ellenkezőleg: megmutatja a diskurzus könnyű csáberejét, a gyakran groteszk düh és elkeseredettség szomorú magányát. S ez a Petur Makranczi Zalán megformálásában elképesztő sodrású, tömör anyagból gyúrt alak, aki mintha egy neki fullasztóan szűk térben hőzöngene, ahonnan nem képes kitörni. Ha Petur (a színpadon) megsokszorozódna, csorda, horda, utcai tüntetők hada válnék belőle. Hozzá képest a magával és a világgal egyezkedő Bánk retorikája sokkal kevésbé meggyőző (nem színészilag persze, Fehér Tibor határozottan beért), egyszerűen ez a hezitálás, kompromisszumkeresés nem képes a tömegre hatni és mozgósítani. És ott van még Biberach, akiből kikerült minden ármány és cselszöves, maradt egy lusta és egoista, kissé nőies yuppie, aki tán tényleg más; Földi Ádám remek benne. És felforgató ereje van Gertrudisnak (Bánfalvi Eszter), és hidegen vonzó Melinda (Radnay Csilla), és izgalmas a mindig kiszolgáltatott, készséges, magát észrevétni nem tudó szinte gyerek Tiborc (Farkas Dénes).

Amit a *Junior* keres: a diskurzusok egyensúlya és igazsága.

A *merániak* idegensége ugyanolyan absztrakt, mint ez az egész közeg: fogalmunk sincs, hogy kik lennének ők (amúgy németül beszélnek, a Katona-kortárs Habsburgokra utalva) – mindenestre elfogadhatatlanul „mások”, külön- és mások felett állóak. Ha akarom, elitkritikaként is olvasható az előadás: a merániak az „idegenül” beszélő, egymás között saját nyelvet használó elit, amely eltávolodott és nem ért a többiek, „a magyarok” nyelvén; amely hermetikusan bezárkózik, és kommunikációképtelen – akár tükörbe is nézhetünk.

A *Junior* egyébként egy olyan pillanatban születik, amikor – bár még alig az évad elején tartunk – a magyar színpadon az IDEGENSÉG tematizálódni kezd. A *Dogville* mint a tömeget próbára tevő, befogadásra váró idegen története a Bárkában, a velencei mór idegensége a Vígszínházban – reményteli pillanatok, mint ha színházkultúránk mégiscsak megpróbálna válaszolni egy társadalmi állapotra.

A színpadon feszülő-izzó-izzadó junior-energiák a stúdióban áramütésként érik a nézőt – a közvetlen kapcsolat a közönséggel az előadás tétje. A *fiatalság* itt tény, nemcsak gondolat – és majdnem biztos, hogy azt a fiatal, aki a *Junior*t és nem „azt” a hagyományokkal terhelt, történelmi, „öreg” *Bánk bánt* nézi, Katona meg fogja tudni szólítani. Az előadásban a fiatalok mint homogén csoport is egyfajta másságot képviselnek, hiszen társadalmunkban *age-izmus*, azaz életkori diszkrimináció uralkodik (ahogy egész össz-Kelet-Euró-

pában): a „fiatalnak” még nincs, nem lehet hangja, véleménye, saját „mikrofonja”; a társadalom véleményadó és tudatformálói az idősek. A Nemzeti egyre kiemelkedőbb és összekovácsoltabb fiatal csapata maga is nemrég jött létre a társulaton belül. A fiatalság teste, energiája, gyorsasága, sajátos – érdesebb, kevésbé részletező, inkább kemény csapásokkal dolgozó – színészi technikája: közös nyelv és együttes munka, sok értékkel.

Az előadás a hagyományhoz viszonyul másképpen, nem a darabhoz. A nagypolitika drámáit általában nagy térben látjuk, gondoljunk a *III. Richárdra*, a *Julius Caesarra*. A *Bánk* is a nagy forma drámája volt eddig, nem stúdióprodukció: akkora gondolat és főleg indulat dúlt benne. Amikor alternatív helyszínen játszották, mint jó pár éve a zsámbéki templom előtt Bocsárdi László rendezésében, ott is nagy tér volt. Ahhoz, hogy „kis helyen is elférjen”, nem véres dramaturgiai beavatkozásra van szükség, hanem hangsúlyeltolódásra: hogy az olvasat a nagy (történelmi), (nagy)politikai események helyett az egyéni, intimebb történetre koncentráljon, s a dráma inkább individuális tragédiaként szülessék meg. A hagyománnyal való szakítás egyik döntő gesztusa nem a *díszlet értelemben* vett tér alkalmazása, hanem a tér méretei. Amelyek a nagypolitika – mint konkrét vagy absztrakt ország, *nagyhatalom* – megjelenítésére nem alkalmasak; ugyanakkor az előadás mégsem szűkül be, nem válik nyomorúságos helyi politika, politikai realitás színterévé sem. Hiszen nem XIII. századi vagy Katona korabeli történetet mond el, nem utal semmiféle konkrét korra saját közös jelenünkön kívül. Az egyes ember életének tönkretétele itt „a” dráma; a szerelem széthullása, a félreértések, emberi gögők és vakságok pusztító hatása számos nagyszerű jelenetben bomlik ki. Olyan emberi kapcsolatokat látunk, ahol élő viszony van, érintés, kétségbeesés, és végül gyilkos szorítás. Az est végső soron egy szerelem történetét meséli el, azt a nyomorúságot, ahogy a hatalom közelében a virágzó emberi kapcsolatok felfalják önmagukat.

A *Bánk bán* – junior fordulat Alföldi Róbert rendezői pályáján. Eldobta korábbi rendezői díszzeit, eldobta az egy-másfél évtizede rá oly jellemző *effekteket*, el a hatásvadászatot. Megtartotta az őt mindig foglalkoztató társadalmi olvasatot. Színpada dísztelenné vált, kiürítette, kidobta a fölös képeket és szimbólumokat. S az üres térben felfedezte a színészt, az embert és az ember-ember közötti kapcsolatot. Elmélyült szerelemben és halálban, el mások megértésében. Egy történet elmesélésének örömeiben. Alföldi korábban a szélsőségek igézetében alkotott, a végletek érdekelték, az erőszak képei és működése. Ma a mindennapiság, az emberi lét napról napra, konfliktusról konfliktusra araszoló mozgatórugói foglalkoztatják. Egy házasság szétrobbanása, ahogy az elvakult apa akár a gyermeket is vízbe dobna, mert hiszen mit ért ő az apasághoz, a gyermek pusztán az anya tartozéka, *amihez* az anya távoztával semmi közünk.

Egy hatáselemet azonban megtartott, azt radikálisan felnagyította, és a nézőt arra invitálta, hogy valós és szimbolikus-asszociatív térként, „helyként” élje meg. A színpad előterében egy hatalmas medence szolgál a felsőbb réteg szórakozóhelyéül, parti-medencéül, magánuszodaként. Nagy közös pocsolya, amelyben min-

denki a maga módján megmártózik, vagy indulatosan fejest ugrik bele. És sejtethjük: börtön ez, lesznek, akik itt lelik halálukat, s a vizet a kiontott vér majd vörösré festi. A víz: élő anyag, eleven test, dekoratív tér, amúgy a dráma visszatérő motívuma. Petur számára ő és a meráni: tűz és víz. Maga Petur „vízözönként zúg”. Víz, ami Bánk szeméből patakzik. Mert férfi, hát letagadja, hogy könny volna. Egy uszodányi könny. A bán könnyei. S a királyé. A férfiaké, akik túl erősek, vagy túl gyengék, hogy bevallják könnyeiket. Mégiscsak nagy forma ez.

KATONA JÓZSEF: BÁNK BÁN – JUNIOR
(Nemzeti Színház)

Dramaturg: Vörös Róbert. **Díszlet-jeméz:** Daróczi Sándor. **Rendező:** Alföldi Róbert.

Szereplők: Szabó Kimmel Tamás, Bánfalvi Eszter, Mátyássy Bence, Fehér Tibor e. h., Radnay Csilla, Szatory Dávid e. h., Orth Péter, Makranczi Zalán, Stork Natasa, László Attila, Földi Ádám, Farkas Dénes e. h.

Sz. Deme László

Mese a karfiolról

BERTOLT BRECHT: ARTURO UI FELTARTÓZTATHATÓ EMELKEDÉSE

Brecht növénymeséjének előadásában karfiol-ufó néz a közönséggel farkasszemet. Úgy trónol a *su-persize* menük hatalmas karfiolja az Örkény színpadán, mint egy mesejáték végén a jutalom a szereplők sok-sok viszontagsága után. De a bohó látvány egy tanmesejáték helyszíne lesz, mert Zsótér Sándor rendezése Arturo Ui feltartóztatható emelkedését Brecht karfioltrösztjének sajátosan autentikus, fabulának rajzolt világába helyezi. Ambrus Mária díszletének meghökkentő és lényegi eleme tohonya karfiol-jabbaként terpeszkedik a színen, már nem is ennyivaló, inkább maga falná magába a világot. De a meghökkentés átgyűrűzik a jelmezekre is, a chicagói karfioltröszt tagjai karfiolszoknyát és -gatyókat kapnak Benedek Maritól, Szabó Cili pedig karfiolfejekkel ékesíti őket. Vannak virágosok is, ők egész kertkölteményeket egyensúlyoznak a fejükön. A pompás zöldségesben Arturo Ui szinte kopár virágszálnak tűnik, ahogy színes szoknyácskába és harisnyába öltözve tündököl a kert többi tagja közt. Ui, a gengszterek vezére! Zsótér ismét megstuccol egy hazai interpretációs hagyományt. A szünetben aztán el is csípek némi dohogást felforgatásaival kapcsolatban. Pedig ezúttal nincs igazuk az elégedetlenkedőknek, mert az előadás formai megoldásai ugyan forradalmi-nak tűnhetnek a polgári színjátszás finomkodó stílusához képest, de a tartalom maradéktalan kibontása a brechti szövegből annyira nem újszerű, hogy az már ijesztő.

A második világháború alatti emigrációban írt darabját Brecht a nemzetiszocialisták és persze Hitler fel-emelkedésének szenteli. A műsorfüzet szándéka szerint a kapitalistákkal kívánta megértetni a nácik hata-

lomra jutásának mechanizmusát. Csakhogy oly jól sikerült a témát „elidegenítenie”, vagyis az amerikai gengsztervilágba ágyaznia, hogy egyúttal a kapitalizmusra épülő demokráciák működéséről is lerántotta a leplet. A történet szerint a karfiol-tőke válságba kerül, a tröszt korrupciós ügyletekbe kezd, hogy mentse hatalmát, de a gyanús ügyleteket meghágó gengsztervezér, Ui a zavarosban oly magasra hág, hogy maga alá tapossa a trösztöt is. Zsótér a darabban fellelhető történelmi párhuzamokat elhagyja, és a hatalmi fogaskerekek mechanizmusait vizsgálja. A gengszter-miliőről pedig talán – a művészi vízió mellett – azért is mond le a karfiolok javára, mert igazi brechtiánusként az elidegenítés mai verzióját az egzotikus képiségben találja meg. „Képregénybe” fogalmazza a történetet és a szereplőket, egymáshoz való viszonyaikat, hogy világossá tegye mondandóját. Máthé Zsolt transzvesztitának öltöztetett Kikiáltója az előadás elején bemutatja a szereplők közt Arturo Uit is, szinte viczorogva bökk rá, íme az új III. Richárd, miközben Kerekes Éva Giling-galangként jelenik meg, bár a tündéri lény később mégis a világ hajlíthatatlan urává nő. Zsótér többször bizonyította már, hogy nem léteznek határok a nemek között; ezúttal a diktátort női szereplővel demonstrálja, ami óhatatlanul elindíthatja a találgatást: vajon ki szolgálhatott modellül, netalántán valamely általunk is ismert politikushölgy?

De nem(csak) ez a megfeleltetés az érdekes. Kerekes Éva oly módon is szakít Ui karakterének hagyományos ábrázolásával, hogy nem aktív, hanem passzív alaknak láttatja a gengsztervezért. Miután a Kikiáltó bemutatta,

kullancsként tapad a karfiol hatalmas rózsájára, és bár sokáig nincs jelenése, mégis jelen van. Az élőkép egyértelmű: Ui még csak nem is töri magát, hanem egyszerűen kivárja, amíg az ölébe hull minden. Ez a tohonyaság mindvégig jellemzi az egész megjelenített világot is. Minden akció monoton, mint például mikor a hatalmas karfiol felemelhető teteje alatt feltáruló szalonban henyélnek a szereplők, s a darabbeli cselekvéseket csupán heverészve felmondják. Még a gépfegyveres kivégzések is szellentéssorozat effektjeként recscsennek a hangkulisszából. Tunya a világ, nem csoda, hogy Uinak sikerül fölébe kerekednie. Pedig vezéri ténykedése nem ravaszságról, hanem naivitásról tanúskodik. Tettei pofonegyszerűek: Kerekes Éva vidám passzivitással ragyog a színen, és a szabad választási lehetőségekre buzdít, de kedves affektálással azért hozzáfűzi: „aki nincs velem, az ellenem van.” A fenevad egy naiva, mégis minden a lába előtt hever. Miért? A hite miatt, mondja Brecht. „A hitemmel, semmi mással, csak a / Hitemmel léptem fel a város ellen, / És térdre kényszerítettem” – győzi meg Ui gengsztereit (itt Hajnal Gábor szavaival, de az előadás Ungár Júlia dramaturg remek új fordításában kerül színre), amikor félre akarják állítani. Ez a hit vonul végig Kerekes Éva játékában, akinek a szeme meghatottságában még állandóan be is párosodik, miközben a szörnységeket műveli. Csak így lehet ugyanis *hitlerre* válni, hiszen „Browningja másnak is van”. De ezt a meggyőzési technikát Kerekes Éva a celebek rafinériájával, szőke női mondatnyújtásokkal közvetíti, többször egyenesen a nézőtérhez intézve szavait. Ismerjük a médiából ezt a „közvetlen” és népszerű kommunikációt, amely azért dühödten vagdalkozni is tud, ha éppen terelni akar. És szépen végig is nézzük, sőt végigkacagjuk, ahogy a karfiolnyelv elkarfiolosítja a főzelékké puhult Chicagót.

De a szerepösszevonások rendszerével Zsótér megmutatja a hatalmi törekvések inverzét is. Az egy-egy színész által játszott több szerep nem (csak) a praktikumot szolgálja, hanem végigvezet egy értelmezésen: végső soron mindenki áldozat lesz a hatalom közelében. A visszafogott játékmód nem ad túl sok lehetőséget az alakok egyénítésére, sokkal inkább típusokat látunk. Csuja Imre Dogsborough-ként bukik el, de mert ő játssza a Színész epizódját is, a feddhetetlennek gondolt ember bedarálása figyelmeztetéssé erősödik. Ui nem a Színésszel, hanem annak virtuális megjelenítésével, a karfiol barázdás oldalába vetített pillantásával és dikciójával beszélget, s így a nagy karfiol egy beszélő, rémült szemű agyvelővé változik: a művész idegrendszere lesz, amely – Dogsboroughhoz hasonlóan – rosszul számolt önmaga függetlenségével a hatalom ölelésében. Dogsborough fiaként Barabás Richárd zongorázza végig az áldozat típusait:

Bowlként a tröszt mesterkedése miatt állástalan; Fishként bűnbak, akire a gengszterek rákenik a raktárgyújtogatást; míg Innaként gengsztertársai lövik agyon. Szandtner Anna Betty Dullfeetként és Dockdaisyként a megfélemlített és kihasznált nő. A trösztösök saját áldozataikat is eljátsszák: Dömötör András lesz Hook kereskedő is, akinek felgyújtják a raktárát; Für Anikó megfélemlített Bíró is; Takács Nóra Diánának az egyik remegő cicerói jut. Debreczeny Csaba azokat a figurákat veszi végig, akik magányos harcosként buknak el: hol Sheetként fosztják meg a vállalatától, hol riporterként, vizsgálóbiztosként vagy védőként lehetetlenítik el, míg végül akadékoskodó Ignatius Dullfeetként el is teszik láb alól. Még a gengsztereket játszó színészek is két pólust jelenítenek meg. Ötvös András Romájának eleve Janus-arcú sors jut: elvbarátai kezétől bukik, majd hasonló véget jósol a vezérnek, ismét vetített képként, s a felvételt Ui hiába próbálja elhallgattatni, hiába ugrándozik, nem tudja betakarni Roma szemét. Polgár Csaba Giriye és Máthé Zsolt Givolája pedig nemcsak gengszter lesz, hanem egyben átvert városi előljáró is. Legvégül pedig Arturo Ui ellenpólusa is megjelenik.

Brecht több darabjában a bírói aktus az emberi megismerés sajátosan értelmezett, de mégis az egyetlen igazságot szolgáltató mozzanataként jelenik meg. Zsótér több (nemcsak Brechten alapuló) előadásában is előszeretettel állítja fókuszba ezeket a helyzeteket mint az igazság megszületésének egyedüli pillanatait. Csakhogy az *Uiban* elvész ez a lehetőség, mert a bíróságot kutyakomédiává félemlítik a gengszterek. Az előadásban a bíróság csakugyan mesébe illő jelmezekben jelenik meg a nagy mese-karfiol tetején, és félreérthetetlenül színjátékként lepleződik le, ahol varázslók és bohócok ügyeskednek. Eltűnik az objektív vizsgálódás lehetősége, de az előadás végkicsengése mégsem lesz pesszimista. Sőt. Mikor Ui bekebelezte Chicagót és Cicerót is, Kerekes Éva ismét hozzánk, nézőkhöz intézi a szavait. Arról beszél, hogyan lesz minden amerikai, illetve magyar város (hiszen zöldség mindenhol van) a karfiolé. És az eddig mozdulatlan karfiolszörny megmoccan, s a rivaldához kúszik, ha úgy tetszik: fölénk tornyosul. Elsodorná Kerekes Éva Uiját is, aki azonban egy fölötte áthajított kabát segítségével átváltozik azzá az Asszonnyá, aki az

Schiller Kata felvételei

FENT: Kerekes Éva (Arturo Ui) és Szandtner Anna (Betty Dullfeet)

LENT: Dömötör András, Für Anikó, Csujka Imre és Szandtner Anna

eredeti darab legvégén egy szélőlőtt kocsí roncsai közül mászik elő, hogy Uit vádolja. Az összevonással beteljesedik Roma jóslata, Ui is áldozattá válik, de ugyanakkor valamiféle feloldás is megszületik. Az Asszony nekiveselkedik az otromba karfiolnak, és kezdi visszatolni, miközben segítséget kér a közönségtől. Senki nem mozdul persze. Pedig a passzív Uiból aktív Asszonnyá változott Kerekes Éva már-már didaktikus ellenállásra buzdít, s a képen csaknem vörös farokként ott lebeg az el nem hangzó Epilógus felszólítása: „Lásson, ne csak nézzen szemetek, / Győzzön a tett a meddő szó fölött.”

**BERTOLT BRECHT:
ARTURO UI FELTARTÓZ-
TATHATÓ EMELKEDÉSE**
(Örkény Színház)

Fordító-dramaturg: Ungár Júlia.
Díszlettervező: Ambrus Mária.
Jelmeztervező: Benedek Mari.
Zene: Tallér Zsófia. **Maszk:** Szabó Cili. **Rendező:** Zsótér Sándor.
Szereplők: Kerekes Éva, Csujka Imre, Ötvös András m. v., Polgár Csaba, Máthé Zsolt, Debreczeny Csaba, Szandtner Anna, Barabás Richárd e. h., Für Anikó, Dömötör András, Takács Nóra Diána.

Szabó Bálint
(A kékszakállú
herceg) és Vizin
Viktória (Judit)

Schiller Kata felvétele

Kolozsi László

Két-szakállú

BARTÓK BÉLA: A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA

Nem kevesebb mint harminc éve dédelgeti Fischer Ádám – a szokásosan gazdag és az értelmezést segítő műsorfüzetben megjelent írása szerint – az ötletet: egy estén két változatban előadni *A kékszakállú herceg várát*. Két egymáshoz kapcsolódó, egymást kiegészítő rendezésben. Ha elfogadjuk, hogy egy rendezőnek és egy karmesternek is számos elképzelése és elgondolása lehet egy műről – márpedig nem lehet okunk nem elfogadni –, akkor az ötlet létjogosultságát nem tagadhatjuk, és mivel a *Kékszakállú* nagyon sokrétű és sokféleképpen értelmezhető, egyenesen nagy-szerűnek is találhatjuk.

Mit is akarhat, aki kétszer rendezi (vagy rendezteti) meg a *Kékszakállút*? Azt, hogy a két verzió kiegészítse egymást: egyik se legyen teljes, keltse azt az illúziót, hogy a kettő együtt ad ki egy választ a *Kékszakállú* felvetette kérdésekre. Hogyan viszonyulhat egymáshoz a két előadás? Ellenpontoszhatják egymást: lehet az egyik tézis, a másik antitézis. Lehetnek bennük olyan, látszólag kiolthatatlan ellentmondások, melyek rejtett feszültséget, olyan logikai aknát indukálnak, melyre csak

az óvatosabb értelmezők nem lépnek rá. Ha e veszélyes övezetek kijelölése átgondolt, a *Kékszakállú* megduplázása valóban lehet – lehetett volna – a Kovalik Balázs-rendezéssel megkezdett hagyomány folytatója. Amelyet Fodor Géza számos okból a *Kékszakállú*-rendezések mérföldkövének tekintett (lásd *SZÍNHÁZ*, 2001. szeptember). Az egyik ok a szövegkönyv szimbólumainak nem direkt ábrázolása, a rendezés oximoronjai, egy másik pedig az énekesek színésszé avatása.

Hartmut Schörghofer látszólag a Kovalik által kitaposott ösvényen halad, az énekesek nem merevek, el is játszák – kétféleképpen –, amit énekelnek, a szimbólumrendszer nem jelenik meg olyan direkten, mint számos korábbi rendezésben (Nádasdyban, Nagy Viktorban stb.), mégsem állítható, hogy rendezése Kovalikéhoz mérhető szellemi teljesítmény lenne. Nem bízott eléggé a karmester remek ötletében, nem mert két, egymással merőben ütköző rendezést színre vinni, és elgondolásai nem rugaszkodtak el a közhelyektől, melyekre a mű szövege, *nem* a zenéje bátorít.

Annak bizonyítékát, hogy Schörghofer nem a zené-

ből, hanem a szövegből indult ki, szintúgy az említett elegáns műsorfüzet szolgáltatja, mely szerint az első ajtó „a felismerés öröme”; az ötödiknél a „Kékszakállú először tűnik boldognak”; s „Judit a jelenvalóság könnyein át lassanként a múltba költözik”. A többi ajtóhoz írt kommentárok kevésbé tűnnek tévedésnek, de e kettő – és e két jelenet rájuk épülő rendezése – bizony cáfolható. A Kékszakállú pentaton jellegű zenéjével szemben Judité sokkal ziláltabb, atonálisabb, az első belépésével, az *e* hangon – Vizin Viktória mindkét variációban kiválóan énekelte a szerepet – ki is lép a tonalitásból. Mi mást is jelenthetne ez, mint rémületet? De semmiképpen sem örömet. Sokkal inkább meglepődést, ijedelmet. Ami enyhe atonális borzongásként fut át rajta. A *Kékszakállú*nak mint operának az ötödik ajtó kinyitása a csúcspontja, az ezt megjelenítő C-dúr akkordok folyamatosan mélyülnek, egyre sötétebb akkordok követik, éppen a Kékszakállú csalódottságát ábrázolando, aki több csodálkozást, több meghökkenést és odaadást várt volna a fásultan – érzelemmentesen – megszólaló Judittól. A Bartók Béla dramaturgiájáról írók mind hangsúlyozták, mennyivel több ez a zene, mint a szöveg. Ha Fodor Géza azt írta: „a darab az egyik legnagyobb emberi problémáról szól, de nem ad választ rá, hanem elősegíti esztétikai élményként megélését”, akkor azt elsősorban a zenére értette. „Kovaliknak – folytatja Fodor Géza – először sikerült olyan teatrális nyelvet találnia, amellyel ki lehet kerülni a realizmus-naturalizmus, az egyszerű, egyenes vonalú stilizálás és a minimalista jelzés már kipróbált útját.” A Kovalik Balázs művészeti vezetése alatt működő Operaház *Kékszakállú*-bemutatójának nem sikerült e kipróbált utakat elkerülnie, az unalmas csapásokon – minimalizmus, stilizálás – halad a legbátrabban, ha onnan letéved, szinte rémülten menekül vissza.

A két szereplő igyekszik ugyan a nézőket belevonni a személyes drámába – ehhez is inkább csak Vizin Viktóriának vannak eszközei –, de a háttér, a díszlet (Schörghofer eredetileg díszlettervező) olykor olyan erőszakosan vonja el tőlük a figyelmet, hogy a komplex emberi dráma helyett csak képeket kapunk.

Fischer Ádám egy tévéinterjúban azt mondta, hogy az első változat a külső eseményeket jeleníti meg, a második a belső, lelki történéseket. Nem tagadom, kicsit megrémültem, mert már Bartók is egyértelművé tette, hogy a *Kékszakállú* két lélek drámája: „Balázs költeménye inkább lelki átéléseket, emóciókat ad, mint drámai akciókat”; egy, a szöveget illusztráló rendezés kioltotta volna Balázs szimbólumainak amúgy is gyengén pislákoló fényét. Szerencsére a rendezés mindkét változatban megmarad a stilizálásnál, a kincseskamra aranyban izzó testeket mutat, a titkos kert zöld burjánzást, a fegyveresház vörös led-sora éjszakai leszállópályát idéz. Egyáltalán, minden kép éjszakai, a Kékszakállú várába egyik verzióban sem tör be napfény, még az ötödik ajtónál sem.

A színdarab a lehető leghétköznapibb életet élő párok fel-felizzó konfliktusaira épít, azokra a gesztusokra, odamondogatott kemény, sziszegő mondatokra, melyek kikerülhetetlenül beleépülnek minden hosszabb ideje együtt élő pár életébe. Azt stilizálja, ahogy a mindennapi életben viselkedünk, azt, ahogy egyre helyre-

hozhatatlanabbul kisiklik egy szerelem. Ezt jól tudván, a *Kékszakállú*t Schörghofer – akárcsak az általa rendezett MúPa-béli Wagner-*Ringet* – a mai léthelyzetekhez közelíti, de a *Ring*nél is maibb környezetet teremt, mindössze egyetlen tárggyal: a mindkét részben (előbb bal, majd jobb oldalon elhelyezkedő) *vörös bőr kanapéval*. Ezt az unalmas mai világot erősíti a szereplők konvencionális ruhája, a Kékszakállúnak az első részben fekete, a másodikban szürke öltönye, Judit fehér uszályos esküvői szettje, majd vörös kiskosztümje, alatta Triumph fehérneművel. Ha az értelmezés irányát a ruhák szabnák csak meg – jelmeztervező: Corinna Crome –, akkor azt mondhatnánk, hogy a rendezés a mai párok gyors lefolyású szerelmének két stációját jeleníti meg, az első verzió az *esküvő utáni napokat*, a gyors kiégést, a második a már egyértelműen ellehetetlenült, helyrehozhatatlanul elhazudott, elszegényített és elléháskodott házasság negédes gyilkolászásba fulladó *végidejét*. Az első részben a Kékszakállú ezért macsó, és Judit ezért kislány, akit még be kell majd vezetni mind a szeretkezés, mind az alakoskodás rejtelmeibe. A második részben a Kékszakállú szinte már herélt – a szerephez nem elég erős orgánummal rendelkező Szabó Bálint a második részt nehezen is bírta –, Judit viszont fúria, egy magára talált, cinikus nő, akit már nemcsak ura, de a helyzete, az ötödik ajtónál feltáruló birodalom és annak minden kincse sem elégít ki. A ruhákból, a kanapéból egyértelműen következő értelmezésnek ellenáll a háttér, a két magas tükör, amelyben olykor még a teljes nézőtér képe is felvillan, mint egy álombéli látomás. És ellenállnak a tükörrre vetített képek, többnyire premier plánok, nem egy esetben szuperközelik, a szereplők arcáról, egy könnyes szemről, egy piros cipellős lábról. A háttér egyrészt azt a képzetet kelti, hogy a Várban élők mily kicsinyek a Várhoz – gondolhatjuk azt is, az nem más, mint a Sors – képeket, ugyanakkor a Vár nagyon nem valóságos, mítoszba illően zordon és monumentális. A vetített képek, úgy tűnik, egy álomban megnőtt világba illenek, csak elvétve van köztük a szöveghez (sajnos olykor van, és ilyenkor olyan direkt, mint a *Ring Istenek alkonya* epizódjában, ahol a háttérben idegesítően didaktikusan egy mai szerelmespár enyvelése volt látható).

Az első verzióban a férfi marad egyedül a színen, Judit lép ki a sötétbe, a másodikban Judit marad ülve a kanapén. Az elsőben az ötödik ajtónál a Kékszakállú a kanapéra áll, a másodikban eltakarja őt egy vetített kép, melyen bohócnak maszkírozott arcát dühösen törli bele a tükörbe. Az elfolyt kép, ahogy vörös szája szétkenődik a fehér mázra, nekem Francis Bacon képeit idézte, vagy Stephen Frears filmjének, a *Veszedelemes viszonyoknak* a végét, mikor a vesztes márkíné lesminkel. De Rainer Maria Rilket is eszünkbe juttathatja, aki többször is ír arról, hogyan képes a kapcsolatunkban viselt maszk az arcunkra égni és arcunkká válni. A két verzió tehát így együtt mutatja fel egy kapcsolat stációit, a férfi- és női szerep változásait, és kínál kétféle szemszöveget (nőét és férfiét). Amit e rendezésből megtudunk férfiról és nőről, azt megtudhatjuk, ha beszállunk egy ismeretlen, vitatkozó pár mellé egy liftbe. De a viszonyok mélyrétegéről, a válaszok, a szétzilálódó kapcsolatok valódi hátteréről nem mond olyan elementárisan

véleményt, mint Kovalik rendezése. Nem érzéki élményt ad, hanem direkt válaszokat. Nem Bergman-dráma ez, hanem „csak” a *Kramer kontra Kramer*.

Szabó Bálint hangja nehezebben bírta a szerepet, de Vizin Viktóriát is féltetni lehet a kétrészes *Kékszakállú*-tól (erősen árthat a hangjának). Az első részben mindketten visszafogottabbak voltak, a másodikban Vizin nőiesebb, erőteljesebb, érzékibb.

Fischer Ádám máshová tette a kétféle előadás dinamikai hangsúlyait, az elsőben konvencionálisabban, kevésbé gyors tempókat véve vezényelt, a másodikban ellenben az együttese idegesen, már-már hisztérikusan is szólt. Az ötödik kapu előtt mindkét résznél hosszú szüneteket tartott. A második variáció megformálása erősebb és meglepőbb volt, de a kettő együtt valóban kiadott egy gazdagabb harmadikat. Szemben a rendezés-

sel. Az ugyanis nem a darab sokrétűségét mutatta fel, hanem azt, hogy mily nehéz a Bartók-mű revelatív – színpadi – értelmezése.

Hogy lehetséges, azt tudjuk. Kovalik óta.

BARTÓK BÉLA:
A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA
(Magyar Állami Operaház)

Szövegíró: Balázs Béla. **Angol nyelvű feliratok:** Zollman Péter. **Jelmez:** Corinna Crome. **Látvány:** Andreas Grüter. **Karmester:** Fischer Ádám. **Rendező-díszlettervező:** Hartmut Schörghofer.

Szereplők: Szabó Bálint, Vizin Viktória.

Tömpe Péter

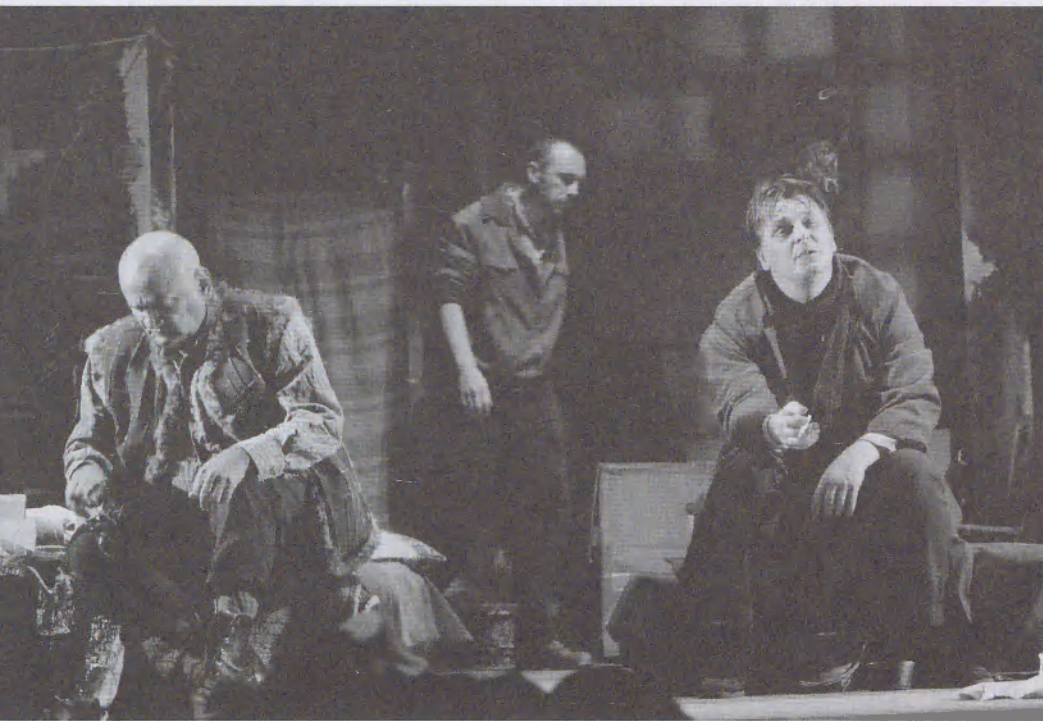
Posztindusztriális repró

MAKSZIM GORKIJ: ÉJJELI MENEDÉKHELY

Egy vidéki városban működő színház előadása – ha nem is szabályként, de lehetőségként mindenképp – reflektálhat létrejötté közegének a problematikájára. A miskolci *Menedékhely* helyspecifikus előadása elsősorban annak köszönhető, hogy egy hajléktalanokkal teli gyárcaarnok díszletei közt játszódik. A helyszín megnevezése sejteni engedi, hogy a rendezés figyelembe szándékozott venni a lokális társadalmi összefüggéseket – azt a tényt tudniillik, hogy „bezárt a gyár” –, a csarnokszerű színpadi tér önmagában azonban kevés ahhoz, hogy többletjelentést adjon a műnek, s ne csak általánosságban ismerjünk magunkra. A darab szereplői nem kortársaink, drámájukat a rendezés a jelentől eltartva ábrázolja, ennek ellenére az előadásnak van két vékony momentuma, amely a mátt idézi (de mindkettő csak idézet, és mert pontatlan idézet, magukba sűrítik az előadás problémáit). Az egyik a már említett ipari tér, amely mint közeg, ha csak egy pillanatra is – s a probléma itt épp a pillanatnyiség –, felveti annak lehetőségét, hogy a darab szereplőit a posztindusztriális korszak gazdasági és értékválsága áldozatainak lássuk. Ezt a lehetőséget ugyanis szinte rögtön visszavonja a korfestés. A megjelenített ipari közeg csak a helynek szóló tiszteletkőr, amolyan illusztráció, az ipar utáni létezés reprója, s mint ilyen nem épp szerencsés antréja az előadásnak. A jelenhez kapcsolódó másik – végig nem gondolt – összefüggés a darabbeli Aljoska színeváltozása, aki az előadás utolsó negyedében, levetkőzve túlmozgását és kékes naciáját,

egyszer csak borotvált fejjel, bomberdzsekiben, bakancsban, egy mai náci szerelésében jelenik meg. Neósan, ahogy Lévai Adina rendező elképzeli. A legfiatalabb és így akár a jövőt is szimbolizáló szereplő „jellemfejlődésével” a koncepció egyértelműen jelezni kívánja mind a kilátásokat, mind azt, hogy megérkeztünk a mába. Mert ha egy realiztikus színpadi térben, a lineáris szabvány szerint, realista-naturalista játékmódban folyó történetben megjelenik egy skinhead, akkor, tetszik vagy sem, a mában vagyunk.

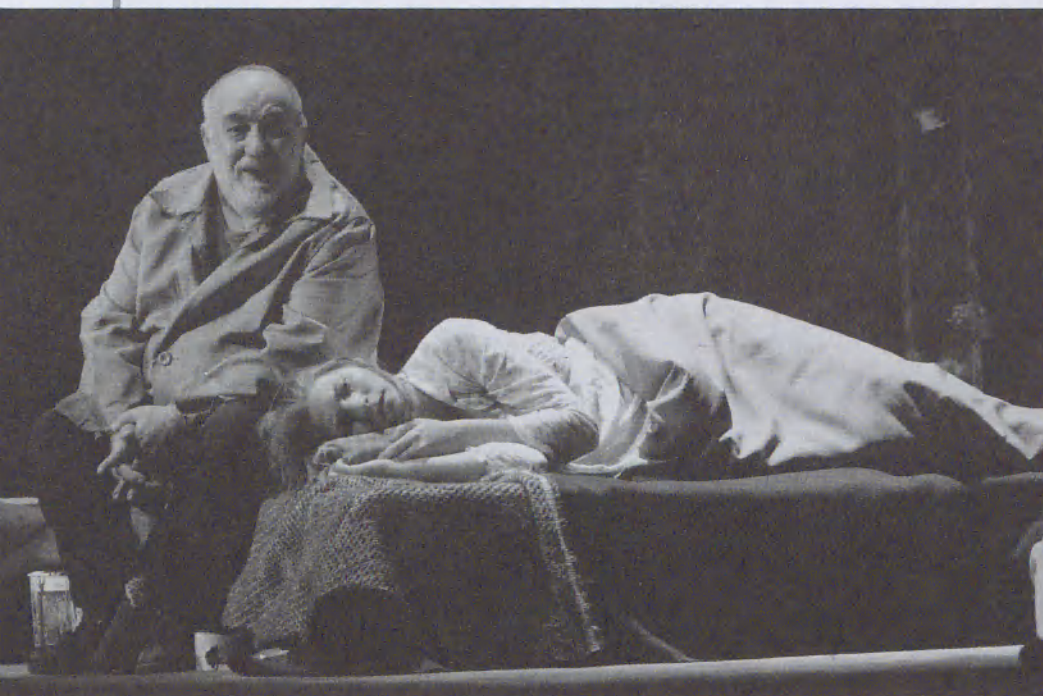
Kérdés persze, hogy milyen funkciót szán a rendező a neofasisztába bujtatott Aljoskának, ha ez a gesztus érintetlenül hagyja a többi szereplőt, azaz nem képes játékba hozni azt a metamorfózist, ami a nézőben tudatosítaná: ez nem az orosz múlt, de még csak nem is a róla elrugaskodó kódolt üzenet, hanem egyszerűen a kortárs jelen. Ez a hezitáló, a felvetett aktualitást csak lebegtető fogalmazásmód minden bizonnyal nem a posztmodern véletlenszerű belopakodása a korfestésbe, sokkal inkább annak a művészi bátoratlanságnak a jele, amely csupán a neofasizmus globális jelmezét használja, de kerüli, hogy magyarországi mutánsával: a gárdista *fashion*nel mondja el, amit akar. Ebből a szempontból az előadás mintegy a honi kortárs művészet a szélsőjobb *dress code*-jával szemben tanúsított bénaságának metaforája. Ha a rendező a hazai társadalmi valóság militáns színeibe öltöztetné Aljoskát, és ehhez árnyalataiban is, úgymond, „ki lenne találva” az aktualizálás, talán nem merülne fel a kérdés, hogy

Hunyadkürti István (Bubnov), Cservenák Vilmos (Klescs) és Fandl Ferenc (Szatyin)

nem blöffről van-e szó, hiszen Aljoskát a rendőrfőnök nem a nem létező szélsőséges nézetei miatt tiltja ki az utcáról, hanem mert céltalan incselkedő, önmaga jogaiért az úttesten keresztbe fekvő „demonstrálni” kész „lázádo”. Ebből az „öntudatból” kerekedne ki a borotvált fej? Ám legyen. Ebben az esetben viszont Chajnoczki Balázs alakítása hibádzik, mert az egzaltáltsággal alaposan felöntött önérzet nem több, mint túlját-szott sértődés, ami komikus felhangot ad a fasizálódás lélektanáról szóló rendezői leleménynek, vagy más-

Szegedi Dezső (Luka) és Fabók Mariann (Anna)

Vajria János felvételei

ként fogalmazva: belema-gyarázássá teszi Aljoska bomber-világnézetét.

További gond, hogy ezzel az értelmezéssel a rendezés a már futó idősíki mellé egy azzal ellentétes irányú idő-tapasztalatot is kínál, a ket-tőt azonban dramaturgiai-lag nem sikerül egymásba illeszteni. Az előadás soká-ig a gyárcsarnok falán függő és megmerevedett drama-turgiai óra szerint azt rágja a szánkba, hogy „megállt az idő”, azaz: „ez van ma is”, csakhogy ahhoz, hogy való-ban működjön ez a színházi konvenció, el kellene tudni emelkedni a realista játékmód pillanatnyi színvonalá-ról. Az Aljoska „befeketedé-se” hordozta mai idő-elem azonban oly mértékben ki-

lóg a dramaturgiai környezetből, hogy értelmezhetet-len marad. Hatása olyan, mint amilyen természetű: logikátlan – arra hív fel, hogy a jelen felől magyaráz-zuk az eddig látottakat, és mintegy visszafelé is olvas-suk az előadást, ezt azonban elszigeteltségével maga gátolja meg. Zárvány, ami nem kapcsolódik sem ah-hoz a szituációhoz, amelyben megjelenik, sem ahhoz a mondanivalóhoz, amelyről egészen addig szó volt – csak valami, ami nem funkcionál.

Működik viszont az az elgondolás, hogy a szereplők nem a szociális, hanem az eszmei hajléktalanság álla-potában vannak. Egymáson próbálják ki, amit a „világ” velük tett. És rajtunk tesztelik, kire hogyan és mennyire hat az életképi megközelítés: a sorstöré-dek iránya, az önmagukba forduló egzisztenciák, a vég-képp kudarcba fulladni lát-szó életek. Az eredmény leg-alább ugyanolyan hullámzó, mint maga az előadás: az összképet a színészek eltérő színvonalú játéka teszi tö-redezetté. Szegedi Dezső mindvégig következetesen fogalmazza meg, hogy Luka nem elsősorban a kegyes el-hitetés embere, hanem hu-mánus lény, aki szuvereni-tása folytán képes megszólí-tani bárkit, és szabadsága megengedi, hogy ki-ki azt kezdjen a mondandóival, amit csak akar. A Vaszka Pe-pelt alakító Lukács Gábor redukáltan, külsődleges esz-közöktől tartózkodva, a szö-veget előtérbe helyezve szó-lal meg, játéka energikus, helyenként azonban lehetne

jóval oldottabb, és hangban kevésbé túlfeszített; kár, hogy lendülete rendre megtörni kényszerül a nőkkal folytatott páros jelenetekben – magára marad akkor is, amikor szeretőjével meg kellene mutatniuk viszonyuk természetét. A Vaszilissza Karpovná alakító Máhr Ági ebben a feladatban csak félig-meddig partner, szerepe megpróbáltatás, mind neki, mind azoknak, akik az évadokon át visszaköszönő intonáció hallatán csak bámulnak. Van elgondolása a figuráról a Szatyint játszó Fandl Ferencnek, jöllehet ahogy értelmiségijét eljutatja a közönyig, abba vegyül némi túlzás, és bár partnereihez képest ez valóban elenyésző, ahhoz épp elég, hogy a darab végére az alak elveszítse drámaiságát. Mert valami miatt a többség a „végére” túlzásokba esik. Túloz a kézzel-lábbal színészkedő Színészt kézzel-lábbal alakító Harsányi Attila; a „decibelben” legjobb Cservenák Vilmos mint Klescs; introvertáltságában még csak limitáltan, idegösszeomlásakor már túlkomponáltan a Natasát alakító Bodor Németi Gyöngyi. Ellenben túlzások nélkül csak hujjuzoz a Bubnovot alakító Hunyadkürti István, és Bósze György is csak síkszerűen „felolvassa” Kosztijov szerepét. A homogén összképből igyekszik kilógni M. Szilágyi Lajos mint Golyvás. A Bárót sikerre vivő Homonnai István kapcsán eszünkbe juthat, hogy attól még, hogy valaki magas, nem lesz báró, viszont ha dülöngél, erősebben

kileng, s a lerészegedés annyira parodisztikus lesz, hogy már-már stilizációnak hat.

A miskolci *Menedékhely* nem eredeti előadás, de hamisítványnak sem eredeti – a rendezői repró kategóriájába tartozó, nagy gonddal előállított, de nagy gondot nem okozó mellébeszélés. Olyan színház, amely tud a társadalmi valóságról, de nem tud alkotótársi kapcsolatba lépni vele.

MAKSZIM GORKIJ: ÉJJELI MENEDÉKHELY (Miskolci Nemzeti Színház)

Fordította: Gábor Andor. **Dramaturg:** Hársing Hilda. **Díszlet-jelmez:** Gadus Erika. **Zenei munkatárs:** Szakács Sára. **Rendezőasszisztens:** Pöltz Júlia. **Rendező:** Lévay Adina.

Szereplők: Bósze György, Máhr Ági, Bodor Németi Gyöngyi, Szatmári György, Lukács Gábor, Cservenák Vilmos, Fabók Mariann, Barta Mária Viola, Szirbik Bernadett, Hunyadkürti István, Homonnai István, Fandl Ferenc, Harsányi Attila, Szegedi Dezső, Chajnoczki Balázs, M. Szilágyi Lajos.

Közreműködik: Sztefanyuk Miroszlav, Almássy Benjamin.

Kovács Dezső

Placebo extra

HAMVAI KORNÉL: HARMADIK FIGYELMEZTETÉS

Mikor Józsa Imre bejön kicsit félrebillent, leszegett fejjel, rettenetes szürke hivatali egyenöltönyében, a még rettenetesebb ormótlan sárga cipőjében, vörös nyakkendő szürös tekintetű párttitkárként, kefebajusszal az orra alatt a Váci úti színház öblös színpadára, szegény jó Virág elvtárs jut eszembe *A tanúból*. S mindjárt el is töpreng az azon (van rá időm bőven): vajon egy mai huszonéves néző mennyit vesz le ama történelmi iróniából, mely az előadást lenne hivatott éltetni? A gondok súlyától görnyedt művi testtartás, a ridegnek és jelentőségteljesnek, ám mégis familiárisan bensőségesnek elgondolt tekintet, a gondosan tupírozott-fésült markáns fekete férfiszőrpmacs, amely alatt somolyogni illik, sőt kötelező, a cigarettát vagy vodkás poharat markoló vaskos kézmozdulatok parancsoló, mégis lazának imitált urizáló előkelőségi jele mind-mind egy bigottan elszánt torz jellem csúfondárosan karikatúrisztikus színházi lenyo-

mata lehetne. Aczél elvtárs? Maga Joszif Visszarionovics? Vagy csak egy szimplán fölfuvalkodott apparatus a (nem is olyan távoli) múltból? Végül is tökmindegy, a hajdan József Attilának elkeresztelt színházban időző huszonévesünket alighanem mindezek az apró részletek amúgy is hidegen hagyják; s vajon miért is agyalna azon, hogy egynémely furcsán hangzó szavak, mondatfutatok, beszédfordulatok jelentésének holdudvarát megfejtse? S akkor még szót sem ejtettünk az olyan delikát *bonmot*-król, amelyekből Hamvai tucatnyit szétszór darabjában, közülük némeleyeket a darabbeli hahnizó nemzetis üdvöske szájába adva: mikor valamelyik elvtárs szabadkozva elejti, hogy *vis major*, a színésznőt játszó Vándor Éva meghökkenve hátranéz, ijedten, töprengve kérdez vissza elfelhősült tekintettel: *visz Major*? A verbális poén rendezésen ülne, ha színházkedvelő huszonévesünk kristálytisztán hallaná (és tételezzük föl: érteni is próbálná)

a röpke párbeszédet, ám, mondjuk, a tizenegyedik sorban ücsörögve aligha tehetné, mert az amúgy robbanékony hamvais szópetárdák színpadi kivitelezése, az artikuláció frontján legalábbis, mondhatni, hogy némi kívánnivalót maga után. (Ha ifjú zsölygetársunk üres óráiban netán elmélyedni óhajtana efféle színházi apróságok kulisszatitkaiban, nyugodtan adjunk kezébe egy friss regényt, mondjuk, a *Tévelygések kora* címűt; Nyerges András írta, kicsit vaskos, de roppant szórakoztató.) Ha pedig a szerzőt olyannyira dörzsölt színházi rókának képzelnék el, aki ától cettig ismeri a bohózatírás rejtelmét s a verbális poénok működésének hatásmechanizmusát, akkor azt kellene hinnünk, hogy Hamvai könnyű kézzel, ám nem minden hátsó szándék nélkül hintett el darabjában olyan szavakat-fordulatokat, amelyeket a színre vivők némelyike vélhetőleg slamposan ejt majd, s a nézők egy része garantáltan félreért, közösen munkálkodva ekként a bohózat mechanizmus működtetésén.

Mikor megjelenik a színen Gaál színművész nő alkalmi kísérelője, egyúttal a jeles kultúrpolitikai aktus (a sztálinvárosi kultúrházavató, ami köré a cselekmény szerveződik) fotósa a *Szabad Néptől* (huszonéves barátunk gondjai nem akaróznak szűnni), Rákosi elvtárs ormóttan mellszobrára alatt roskadozva, s később többször is nyomatékosan kimondják a nevét, a nézőtér egy része fülelni kezd, némelyek a szomszédjukat kérdezgetik eléggé el nem ítéhető módon, félhangosan sugdolózva. A fotósnak nincs keresztnéve, sanyarú a színpadi sorsa, hamar elvész a komédiai bonyodalmak hálózatában, egész pontosan belepottyant az igazgatói iroda padozatába épített, szőnyeggel takart aknába. *Bödörnek* hívják szegényt. (A nyílás atombunker-lejárót rejti, mi mást, kijárat valahol messze, egy távoli kocsmapult alatt, az ötvenes években vagyunk, és bohózatban.) Mikor később, megint csak ama bizonyos hatásmechanizmus jegyében, felcsapják a sebtében felszerelt aknafedelet, a szereplők úgy bámulnak lefele a sötétbe, mint *A tanú* ávéhásai, csak most nem feketevágás tárgyi bizonyítékait keresik, hanem a pórul járt és kámforra változott szerencsétlen fotográfust. *De hol van Bödör?* – hangzik fel sokadszor is a szentenciaszerűen ismételt bohózat poén az előadásban, s a nézőtér egy része *vödörnek*, más része *gödörnek* hallja (vagy akarja hallani?) a fura és furmányos nevet. (Na jó, még *pödört* vagy *bödönt* is érteni vélnek néhányan, de ők már tényleg a rosszhiszemű kisebbség. Ha jobban belegondolunk: így kerül csöbörből vödörbe a derék Bödör.) A pompásan kigondolt szóttest, Hamvai írói leleményének szülötte mindenestre roppant mulatságos, hangalakostul, jelentésestől, és primán funkcionál mint komédiai gag, amit aligha lehet megenni, annyiféle variációban tűnik fel a bohózatban. Az egyik szereplő, a csetlő-botló s a magyar nyelvet törő bugyutácska olasz riporter, Pippolo (Mihályi Győző játssza) például következetesen *Bödört* mond, ha keresni indul a fiút.

S vajon miért ír egy kortárs szerző bohózatot 2009-ben az ötvenes évek világról, egész pontosan 1953-ról, a sztálinvárosi kultúrház avatásáról? Darabot persze bármiről lehet írni, pláne bohózatot, kiváltképp ha a szerző már gyakorlatozott a terepen, mármint a bohózatban és az ötvenes évekbelin, mint tette azt Hamvai

nemegyszer, s nyilván nem is utoljára. A forradalom kerek évfordulójára készült 1996-os díjnyertes tragédiája, a *Körvadászat*, melyet anno a kaposvári színház tűzött műsorára Babarczy László rendezésében, már Hamvai aprólékos tárgyismeretét mutatta az ötvenes évek tárgykörében, s a pár éve a Nemzetiben játszott *Szigliget* (Michael Frayn *Balmoraljának* bohózatát átirata) szintén az idő tájt játszódik. Ha még azt is számba vennénk, hány sikeres vígjátékot ültetett át magyarra Hamvai *A hülyéjétől* a *Figaro házasságáig*, akkor bele kellene nyugodnunk, inspirációnak ennyi talán több is, mint elegendő, hogy a szerző a műfaj és a tematika összeházasítását egyszerre próbálja ki új darabjában.

Ha az eddig elmondottakból nem világott ki, sietek előrebocsátani, hogy az új Hamvai-színmű sikamlós, szellemes bohózat, fordulatok cselekménnyel, pergő dialógusokkal, gondosan adagolt verbális poénokkal s a komédiai helyzeteknek olyan rutinos sorozatával és láncolatával, amelyek nélkül nincs franciás könnyedségű vígjáték. A kölcsönös és sokszoros félreértések hálózatában bukdácsoló szereplők többsége maga is komikus alak: a nagyhangú és feudáldespotá párttitkár, Sulyok (Józsa Imre), a szüntelen rohanó, tüsténkedő kultúrigazgató, Sütő (Gáspár Tibor), a szelíd balfék tanácselnök, Remete (Besenczi Árpád), a lúdtalpasan nehézkes, akkurátusan csetlő-botló, báróból lett portás, Czeglédy (Sztankay István). S aztán a nők: a kikapós és örökké féltékeny, vehemens igazgatóné (Kocsis Judit), a haknizó és alkoholizáló, könnyen megszedülő pesti színésznő (Vándor Éva), a hivatásába menekülő decens állatorvosnő (Ullmann Mónika), a profi prostiszolgáltatásokat pártrendelésre is teljesítő Belácska (Molnár Gyöngyi), az éberség szellemét testi valójában is megjelenítő ávéhás főhadnagy (Márkó Eszter). A cselekményre kár lenne sok szót vesztegetni, az épp annyira könnyed és fordulatok, amennyire egy, az ötvenes évekről szóló bohózatnak ötvenvalahány évvel a sajnálatos események után lennie kell. No, nem azért, hogy újra meg újra „nevetve búcsúzzunk múltunktól”, mint egynémely kanonizált klaszszikusoknál írva vagyon. Inkább talán azért, hogy a számos műalkotásban és a problémakörről szóló (köz)gondolkodás különféle fázisaiban valamelyest (?) kikövezett ösvényen haladva reflektálni tudjunk a megtett útra és időre, s röhögni tudjunk a mögöttünk hagyott szemléletmód gyermettségén. Hamvai darabja ekként az ötvenes éveken jócskán túlmutató gyilkos társadalmi satíra is, nemcsak üdítő bohózat; fölfuvalkodott, ostoba hivatalnokai, a fensőbbségnek hajbókoló, beosztottaikon taposó funkciói rezsimekkel dacolva szívósan tovább élnek. A hangsúly ezúttal a műfajon és nem a tematikán van, magyarán az ábrázolt kor rajza mindössze apropó, lehetőség Hamvainak, hogy bohózat szerzői képességeit megcsillogtassa a publikum előtt.

Hogy mi mutatkozik meg mindebből a József Attila színházi előadásban? Vajmi kevés. Csikorognak a dialógusok, alig-alig élnek a poénok, a verbális és gesztikus petárdák nem robbannak, maximum alig hallhatóan pukkannak (ha egyáltalán). Ami a legszembeütőbb: valahol a zakatoló cselekvések kanyarjaiban szinte nyomtalanul elillan a Hamvai-szöveg könnyed eleganciája, frivol szellemessége. Hiába lódul meg

egy-egy ügyesebben megoldott jelenet, hamar visszahanyatlik az előadás az egyenletesen kimért, kiszámíthatóan középszürke játéktílusba (ami talán maga a bohózat halála). Rendre ritmus- és tempógondok is adódnak, nem teremődik meg a cselekvések íve, fokozásról, felhabzó és kiszülő indulatokról, virgonc szenvedélyekről aligha lehetne szót ejteni. Pedig Hamvai darabjába, paradox módon, egy lehetséges játékmód is bele van kódolva – az előadást rendező Léner Péter nem is nagyon tesz egyebet, mint jól-rosszul lebonyolítja a komédiát. Ahol pedig a figurák értelmezésébe és a szituációk kibontásába kezd, ott nemegyszer kínosan közhelyes megoldások felé irányítja színészeit. A rigid, leszeggett fejű, kaffogó hangú ávéhás főhadnagy (Márkó Eszter)

FENT:
Gáspár Tibor
(Sütő Miklós) és
Molnár Gyöngyi
(Bellácska)

BALRA:
Gáspár Tibor,
Józsa Imre
(Sulyok Ferenc),
Mihályi Győző
(Pippolo Luigi),
Vándor Éva
(Gaál Alíz) és
Kocsis Judit
(Sütőné Mancsi)

Schiller Kata
felvételei

végletesen elrajzolt figurájából így lesz papírmásé karikatúra, a csábítóan érzéki Bellácska (Molnár Gyöngyi) ziccerszerepéből pedig vértelen, sivár nőalak. A főbb szerepek alakítói sem állnak a helyzet magaslatán. Gáspár Tibor lendületesen, ám rutinból hozza az örökké aggodalmaskodó, szüntelenül megfelelni akaró hivatalnokot, aki még az állati ajzószerzől sem indul be igazán. Józsa Imre szintén jócskán elrajzolt párttitkára hozott anyagból, csupa közhelyes kliséből építkezik. Besenczi Árpád tanácselnökéből viszont hamar előbújik a rosszkor, rossz helyen esetlenkedő kisember megszeppent baleksége. Naivan ámul, szétázottan piheg, próbálja átlátni az

egyre átláthatatlanabb helyzeteket, elkapni a történesek fonalát, mindhiába. Besenczi Remetéje precízen játssza el, hogy nem ő bolondult meg, hanem körülötte a világ. Pompás alakítás, akárcsak Vándor Éva szenvedélyes, nagyvonalúságában is bizonytalan, kalicájából kitörni vágyó színésznője. Kocsis Judit féltékeny igazgatónéja vérmes hárpia és élvágyó feleség, Sztankay István mindvégig létra után kajtató, lassan poroszkáló portásából egy röpke táncpezizódnnyira kibújik a hajdani snájdig báró.

„Egymás mellett fogunk lógni, mint a denevérek”, dűnnyögi maliciózusan Sulyok, a párttitkár. Ha valaki

Bellácskára nyomul, kibökik: megy töcskölni – majd lassacskán, akadozva bontják ki a kódolt szöveget. A sziporkázó poénok, gyorsan változó szituációk kibontásához feszes koncentráció, intenzív ensemble-játék, de minimum fergeteges tempó szükségeltetne. Amelyek híján az előadás – bár közkinccsé tett egy remélhetőleg sokat játszható pompás drámát – valahogy mégis úgy hat, mint a vízben oldódó placebo.

HAMVAI KORNÉL: HARMADIK FIGYELMEZTETÉS
(József Attila Színház)

Díszlet: Horesnyi Balázs. **Jelmez:** Szakács Györgyi m. v. **Zenei szerkesztő:** Herczeg László. **Dramaturg:** Szokolai Brigitta, Keszthelyi Kinga. **Ügyelő:** Kormányosi Miklós. **Súgó:** D. Szabó Erzsébet. **Rendezőasszisztens:** Tóth Gábor A. **Rendező:** Léner Péter.

Szereplők: Gáspár Tibor, Kocsis Judit, Józsa Imre, Besenczi Árpád, Vándor Éva, Mihályi Győző, Sztankay István, Ullmann Mónika, Márkó Eszter, Gieler Csaba, Molnár Gyöngyi, Háda János, Fila Balázs, Mohai Tamás e. h., Juhász György.

Szántó Judit

Egy rendkívül becsületes ember

WILLIAM SHAKESPEARE: OTHELLO

(Szerencsére a klaviatúra nem ad teret modoroskodásnak; az „í” betűk és ékezetek a helyükön maradnak.¹)

E tiszteletlen felütés után állapítsuk meg rögtön: a kevésbé biztató kezdetek – *Augusztus Oklahomában*, *A nő vágya* – után nagy dobással rukkol ki a Vígszínház: az *Othello* igen jelentős, a közönséget nagy élmennyel gazdagító előadás.

Mi kell manapság ehhez? A téma forró, a rendezés által esetleg még tovább hevített aktualitása; átfogó koncepció; emlékezetes részletmegoldások; parádés színészet. Eszenyi Enikőt a szerencse és a tudás képessé tette, hogy mindezeket a feltételeket kihasználja, illetve abszolválja.

A szomorú szerencse sulykolás nélkül is égő betűkkel írja mindennapjaink horizontjára az idegengyűlölet, a másság gyűlöletének rettentő időszerűségét. Othello oly egyértelműen rí ki környezetéből, hogy naitításában csak ő hiszi magát befogadottnak, egyenrangúnak; karriert, sikert, szerelmet magától értetődőnek tart. A királynő megbecsült zsidó orvosát egy rágalom miatt kínhalállal végezték ki (jó száz évvel később így facsarták ki és ölték meg Jud Süst is a hatalmon lévők). Shakespeare, kár is szépíteni, a zsidókhöz korántsem viszonyult egyértelműen; a sokkal kevésbé

jelen lévő mórak – egy mór, a mór – sorstragédiáját azonban át tudta élni. Míg Shylock ellenfeleinek (csipetnyi kétértelműséggel) igazat ad, Othello monumentálisra, sőt kozmikusra növelt elveszejtését fájdalommal „nézi”, és végül megdicsőítésként ábrázolja.

Eszenyi színpadán otthon van a tragédia. Árvai György komorságában is szellemes díszlete – lépcsők, rácsok, házfalak, ablakok, zugok, magaslesek, hálók, rejtekhegyek, verandák különleges együttese – tömegjelenetekre is, intim kamarajelenetekhez is, csapdák állításához is változatos tereket ad; külön hozadéka, hogy minden erőltetés nélkül sugallja Othello magányát és idegenségét ebben az ellenséges vagy legjobb esetben is gyanakvón közönyös zárt világban, amely számára mindinkább börtönné, majd siralomházzá és vesztőhellyé lesz. Nemigen éreztem még olyan egységesnek és célratörőnek a megannyiszor látott drámát, mint ebben az előadásban; a jelenetek egymásba folyása a hangulatok váltakozását is magába szippantva a végzet környörtelenségével áramlott a tragikus vég felé.

Ugyanakkor ezek a jelenetek önállóak is, gyakran virtuóz elgondolások hordozói. A drámává sűrűsödő mulatózási jelenetek, Jago, Emilia és Desdemona intimnek, őszintének látszó, oldott taktikai megbeszélése a „verandán”, Jago, amint úgy cirógatja, nyugtatja a halálos ágyán fekvő Desdemonát, mint bohó kiscicát, Othello és Jago versengő hálómászása (óhatatlanul eszünkbe jut, milyen szerencsétlenül sikerült nemrég

¹ Természetesen a színház merészen megújított logójára utalok, amely szerint a Víg, Pesti, Házi szavak í, í betűi eztán a fejükre állítva írandók, vagyis az ékezetek a sor alá esnek.

a *Solness*ben egy hasonló háló kipróbálása) – megannyi mély és virtuóz mozzanat. Sokan bizonyára idesorolnák a fegyvergyakorlási képet is, én főleges betétnek, Desdemona részvételét pedig éppenséggel kiagyalt-nak éreztem. A befejező kép – Desdemona a hálóban, Othello a háló köré tekeredő kötélén, kettős szerelmi halál a magasban – őszintén szólva még nem ülepedett le bennem. Monstruózus, amilyennek lennie kell – ugyanakkor ízlésem még berzenkedik.

Itt kell szólnom Márton László újdonszerű fordításáról is. Amennyire irritálnak az önmotogató új szövegek, melyek a legmodernebb szlenggel, rafinált szójátékokkal, csillogó agyketyegtetéssel érzékeltetik a fordító fölényét a szerzőhöz képest, annyira kongeniálisnak érzem Márton László közérthető, a nézőtől mégis szellemi erőfeszítést követelő drámai nyelvét, amely egyszerre hozza közel és – elsősorban tökéletes verselésével – idegeníti el a tragédiához vezető folyamatot. Vannak harmonikusan beilleszkedő új szövegek is; ám az angol, dán, német meg hollandus italozási szokásokat magyarral, finnel, oroszral helyettesíteni nem igazán az én asztalom. Viszont merészen oldott meg a fordító egy engem régóta piszkáló problémát: a „zászlós” és a „hadnagy” a nagy formátumú tétetekhez képest kirívóan piti rangok. Nos, Jago most századossá, Cassio ezredessé lépett elő; ez már valami. *(Márton László eredeti, az előadásban elhangzótól eltérő fordítását lásd a mellékletben. – A Szerk.)*

Az előadás három főszereplőjét úgy kellene kiemelni a színlapokon, ahogy *Az ember tragédiájában* Ádámot, Évát, Lucifert szokták. Két férfi, egy nő. Ha ők megvannak, nagy baj nem lehet. Itt: Nagy Zsolt, Fekete Ernő, Béres Márta. Mindhárom – vendég. Ami mellesleg szelíd elégedetlenséget fejez ki Eszenyi – direktor és rendező – részéről a házi erők iránt. Döntését három nagyszerű alakítás igazolja, míg az eredeti társulattól most is csak Börcsök

Schiller Kata felvételei

FENT: Fekete Ernő (Jago) és Béres Márta (Desdemona)

BALRA: Nagy Zsolt (Othello) és Béres Márta

Enikő (Emilia) emelhető ki, bár fel nem foghatom, miért kellett katoná- vagy inkább foglárónak öltöztetni; ez játékan szerencsére nem hagy nyomot, a gyengéd vetkőztető-fürösztő jelenetben, majd a kifejtésben pedig a tragédia majdnem egyenrangú érintettjévé válik. A nagyszerűen indult Varju Kálmánnak (Cassio) ezúttal nem adott szárnyakat a szerep; sem a snájdig velencei úrfi, sem a sikeres katonát nem tudta kiforrti magából. És tulajdonképpen érthetetlen, hogy a fiatal színésznők tengernyi kínálatából nem futja egy elfogadható Biancára. Az előadás erejét egyébként visszajáról mutatja, hogy a mellékszereplők haloványsága bár érezhetően, de csak mérsékelten károsítja; igaz, a kezdő, velencei jelenet például igencsak megszínli.

Viszont ha a nagy trió ütőképes, sínen az előadás. Béres Mártát Szabadkáról idehozni nagy *trouvaillé*, „forintos” ötlet volt. A színész nő törekény bája, kecses mozgása, az alakítás hamvas tisztasága, csapongó spontaneitása és játékosága, szemérmesség és déli temperamentum kettőssége, a szerelmében egyesülő asszonyi alázat és női öntudat elegye hibátlanul kitölti a Desdemonának szánt színpadi fülkét, a jelmeztervező trió – Ferenczi Réka, Kurdi Rebeka, Szabados Luca – pedig szuggesztíven öltözteti. (Eltekintve a hitvesi ágyon játszó fináléban ráadott, a hálóban

hintázáshoz kétségkívül célszerű, de amúgy gyenge tucatáru melltartó-bugyitól.) A második meglepetés később jön: Béres Mártának drámai ereje is van. A csapdában való vergődést, a kétségbeesett tiltakozást, majd fásultság és lázadás egymásba játszását és végül az elemi halálfélelmet nagy hatással fejezi ki.

És most, *hic Rhodus, hic salta*, a két főszereplő, hős és antihős. Versengésük régi ügy; feltehetően Shakespeare is bekalkulálta. Néhányan még emlékszünk Bessenyei Ferenc-Othello és Huszti Péter-Jago Ádám Ottó vezényelte nagyszabású párviadalára; a rendező akaratából az akkor képességei teljében lévő Huszti győzött, de a fejedelmi adottságokkal megáldott Bessenyei sem volt akárki. Hogy Nagy Zsolt Othellója miért marad néhány paraszthajszállal Fekete Ernő Jagója alatt, nehéz lenne megmondani. Hogy kissé alacsony a szerephez, legyőzhető adottság; arányos, izmos, fizikailag minden bravúrra kész alkata kárpótol is ezért. Az sem vitás, hogy az alakítás hibátlanul van felépítve és megkomponálva, lélektanilag meggyőző és eredeti, és gyönyörű pillanatokkal teljes. Valami mégis hiányzik az alak mágneses kisugárzásához. Bizonytalanul vetem fel, hogy különállása, magánya és tragikumja plasztikusabb kifejezéséhez talán mégis jót tett volna az a bizonyos, annyit vitatott fekete festék; érteni vélem a kifejtés előtti szimbolikus, mondhatni, harci kimázolást, de ez kevésnek bizonyul. A Schillingtől érkezett Nagy Zsolt mindazonáltal jelentős színész; remélhetőleg láthatunk még általa dominált előadásokat.

Így az este elsősorban Fekete Ernőé, akit anyaszínháza, a Katona az utóbbi években némileg elhanyagolt, és most, amikor újra teljes fegyverzetben látható, ismét kitűnik, milyen nagy színész. Az örök Jago, a vélt és/vagy valós sérelmeit monumentálisra nagyító intrikus (Eszenyi finom ötlete, hogy már azt is sértésként éli meg, amikor Cassio megdicsőülésével egyidejűleg neki a rakodást kell felügyelnie), akiben a rombolás ösztöne előbb-utóbb öncéllá válik – és ugyanakkor egy merőben eredeti Jago, szakmájának cizelláló fantáziában gazdag, sőt zseniális művésze, finom modorú, behízelt, mondhatni, bájos. Szépen, árnyalatosan teljesedik ki benne egy folyamat: hosszú ideig tökéletesen ura démonának, és csak fokozatosan, fényes sikerével: Othello megtérbolyodásával párhuzamosan válik e démon martalékvává.

A szezon az Örkény Örkényével, azaz a *Macskajátékkal* és ezzel az *Othello*val nagyszabásúan, reményteljesen indul. Hogy hogyan végződik, azon mostanság napestig kockáznak az istenek.

WILLIAM SHAKESPEARE: OTHELLO (Vígshírház)

Fordította: Márton László. **Díszlet:** Árvai György. **Jelmez:** Ferenczi Réka e. h., Kurdi Rebeka e. h., Szabados Luca e. h. **Dramaturg:** Kovács Krisztina. **Konzultáns:** Böhm György. **Mozgás:** Ambruzs Szabolcs. **Fény:** Horinka János, Boros Lőrinc e. h., Kovács Claudia e. h. **Zenei munkatárs:** Hunyadi Alex, Zságer-Varga Ákos. **A rendező munkatársa:** Várnai Ildikó, Néder Panni e. h. **Rendező:** Eszenyi Enikő.

Szereplők: Nagy Zsolt, Varju Kálmán, Fekete Ernő, Szemenyei János, Vallai Péter, Reviczky Gábor, Tahi Tóth László, Géczy Zoltán, Gyuriska János, Józán László, Molnár Áron e. h., Béres Márta, Börcsök Enikő, Braghini Rozina/Lakatos Laura, továbbá Czégé Dávid, Dévényi Viktor, Galacz Imre, Islai Tibor, Farkas Tamás, Szendrői Ábel.

Tarján Tamás

Életünk hosszú mondata

ÖRKÉNY ISTVÁN: MACSKAJÁTÉK

Özvegy Orbán Béláné egyáltalán nem veszi fel öregkori – és örök – szerelme, a kivénhedt Csermlényi Viktor operaénekes külkerületi dalestjére a suttyomban kölcsönzött türkizkék kisestélyit, ezért (a közvetlen színpadi valóságban) nem is tudja, súlyos kalamajkát előidézve, vörösborfolttal pecsézteni a társbérlő feleségének tulajdonát képező ruhát. A „száz-hús kilós hússzállítmány” Csermlényinek nincs nagy pocakja: átlagos küllemű, sőt fiatalosan idősödő férfi. Nincs tolószékhez szögezve a húsz éve bombarepsz-től béna Giza, Orbánné – Erzsike – (Nyugat-)Németországban élő nővére. Tolószéke sincs: hosszasan üldögél ugyan egy műanyag karosszékben, de egyszer csak feláll; jár.

A tragikomédiát ismét, s harmadjára megint csak másként színpadra állító Mácsai Pál ezekkel a (nem egyformán beváló) megoldásokkal a szerzőhöz hú. Radikálisabb is, mint a *Macskajáték* (1963) című sikeres kisregényét hat évvel később energikus beavatkozással (Székely Gábor kérésére) színművé költő Örkény István. „Ezt a darabot úgy kell eljátszani, mintha egyetlen mondat volna – jelentette ki Örkény. – Nem tűr semmiféle lelassulást, megállást vagy színváltozást, hiszen

elejétől a végéig nem más, mint zaklatott lelkű hősnő-jének, Orbánnának egyre zaklatottabb és feszültebb vitája önmagával, a nővérel, az egész világgal. Ehhez kell alkalmazkodnia az előadás tempójának és a színpad berendezésének is.” Berendezetlen színpad még jobban kedvez a nem feltétlenül lassulás nélküli, de saját egyenletes tempóját generáló játéknak. A kellékek, jelmezek részleges – szembetűnő – elhagyása segít, hogy az „egyetlen mondat” színházi grammatikája uralkodjék ott, ahol Erzsike „életünk hosszú mondataként” nevezi meg Gizával egybeforró-elkülönülő sorsukat, a Szkalla lányok – Szolnok megye egykori, 1919 körüli szépei – életútját. A közös vállalkozás, mely a Gyulai Várszínház és az Esztergomi Várszínház után hazaérkezett az Örkény Színházba, e dramaturgiai nyelvtan szép puritánságában mutatja fel értékeit, s akkor dadog, zökken, amikor nem képes beteljesíteni a választott színházi artikulációt.

Izsák Lili magas falú, nikotinsárgára dörzsölődött díszlete jelezheti az ezerkilencszázhatvanas évek művelődési házait, amelyek még fogadják (ha fogadják) a hajdan valóban ünnepelt operistát. Jelezheti – távolabbról – az Orbánné által is lakott Csátárka utcai

társbérlet kietlenségét, sőt Giza környezetének (fia otthonának) ridegségét is. Bármelyik helyszín – tejszarnok, eszpresszó, Ilusék lakása – beleképzeltető e térbe, mely csupán három különféle ajtóval, néhány ócska székkal, radiátorokkal rendelkezik, s egy öreg lemezjátszót igyekeznek korfestő, kurta muzsikálásra bírni több szereplő is. Beleképzeltető, mert a tér: már-már kripta – mindkét testvér ajkát elhagyja a szó –, ide kelle-ne (kinek így, kinek úgy) életet lopni, ha lehet. (A *Macskajáték* az életigenlés himnusza, Orbánné révén, de *halálósabb* színmű, mint általában véljük. A két idős nővér abban sem tud megegyezni levelezésük, telefonbeszélgetéseik során, hogyan, kinek a kezétől érte a halál bálványozott apjukat. Ez a kiinduló, az ősz bizonytalanság, megosztás. Ha e tény kétséges – bár bizonyosan történelmi okú, szituációjú az apa végzete –, minden elmosódottá válhat, nem csupán az ifjú Giza és Erzsi elkallódott, csak emlékezetükben őrzött sugárzó fényképének keletkezése. Talán e felismerés is belejátszhatott Mácsai markáns,

BALRA: Csomós Mari (Paula), Pogány Judit (Orbánné) és Végvári Tamás (Csermlényi)

JOBBRA: Molnár Piroska (Giza), Pogány Judit és Kerekes Éva (Egérke)

viszont nem mindig követhető logikájú tér- és tárgyhasználatába.)

A messzibe, semmibe – befelé – gyakran néző szereplők tudata, fantáziája, a félreértések, értés- és értelmezéskísérletek, vágyak és délibábok világa éppoly valóságos közege a tragikomédiának, mint az ötven évvel ezelőtti századközep irodalmi (stiláris) és színházi (formanyelvi) vonatkozásban is pontosan dokumentált ideje. Az elmondás, elbeszélés – a ráfogás, a kitaláció, a szépítés, a hazugság – lebegővé, hiátusossá teszi mindazt, ami az egymástól fényévnnyi távolságban élő alakok számára amúgy is megfoghatatlan, rekonstruálhatatlan, továbbadhatatlan. A (gramofon)zene és a részben zenei szerveződés fontos strukturális összetevő a muzsikától átítatott előadás kompozíciójában.

Gáspár Ildikó a két *Macskajátékot*, a kisregényt és a drámát felhasználva új szövegekötvet készített a lényegre törő, kopár megjelenítéshez. Munkája számosat visszahoz a próza szükségképp kirostált erényeiből, szuggesztív és felemelő megszólalásaiból, azonban epikus ballasztokkal terheli a „librettót”, *mesélésre* kényszeríti a főhősöket, motívumokat ismét (Csermlényi – kereteit tekintve jócskán szűkebbre, színszerűtlenebbre

vont – dél-pesti fellépésének *piktogramjai* után roppant nehézkes a hasonló nagybábonyi esemény aprólékos krónikázása). Mácsai ornamentikától idegenkedő, egyenes vonalú rendezésének fogyatékoságai mégsem a felemás forgatókönyvből eredhetnek. Inkább valamiféle, tiszteletre is méltó konok figyelmesség mutatkozik, amely – miközben elvont, jelzéses játékkenddel veszi be a dráma központi tömbjét – lehetőségeket remélve bele-belekap mellékes szálakba. Ha Izsák Lili cirkalmak nélküli, minták helyett jobbára csupán színekkel élő jelmezei akár az elhangzó szöveg ellenében is a jellemek lényegét fedik fel, miért szükséges a lábbelik egyikével-másikával külön (pepecselő, realiztikus) játékba kezdeni? (Orbánné egy cipőben végigjátszhat-

ná az estét. Hajáról elhisszük: épp olyan színű, amilyennek mondja. Nem festeti; festeti; hagyja lenőni. Cipőjéről miért ne hinnénk, körömcipő vagy papucs-e?) A színészek egymást kerülő, idő- és térbeli messzeséget jól tükröző tekintetének alkalmankénti meredt összekapcsolása sem igen ér célt. Majdnem minden ilyen eset magyarázgatást igényelne. Giza hirtelen járnai tudásának sem megfelelő oka, hogy szinte már ekkor indul haza (tolókocsin, repülőn, taxiban) a hűgához, akinek sikertelen öngyilkossági kísérlete után a legjobbkor érkezik a Csatárka utcába – ülni, üldögelni (és, mint tudjuk, a címadó játék keserű mulatságosságától, nyávogás-sikolyától: becsinálni).

Az ideáit nézve helyenként problematikus, megmegfakuló interpretáció joggal parádésnak nevezett szereposztása a kisebb szerepek pontjain sebezhetetlen. Polgár Csaba háromdimenziós, kifacsartságában is ugrásra kész személyiséget képez Józsi (Orbánné veje) hírhedten rossz figurájából, Szandtner Anna a szinkrontolmács Ilusként sebesen fújja az idegen szavak nevetségesen szívárványos szappanbuborékját, s a megfelelő pillanatban tényleges (Orbánné énjét árnyaló) konfliktusba is keveredik anyjával. Békés Itala szek-

rény méretű, ősoleg Cs. Bruckner Adelaida helyett filigrán múmia, évezredek fölötti (önző) anyai mindentudás birtokában. Tökéletes alaki ellentéte Erzsinek, akivel évtizedek óta harcol Csermlényi érzelmi kisajátításáért; s épp így tökéletesen megfelelő.

Végyári Tamás kedélyes vén siheder Csermlényiként, akiről annyit közöl játéka: az operaénekes szeret, és szerethető. A hordó testet, a bőfögő gusztustalanságot, a tunya akarattalanságot képzeljük hozzá. Kerekes Éva (Egérke) lebilincselő magánszámában, a mondatok, szószerkezetek véghangsúlyait dallamosan cifrázva árulja el, hogy huncut infantilisként élvezzi a világ viszásságait: még saját testi-lelki megaláztatásain, veszszőfutásán is inkább kuncog, mint kesereg. Végyári helyét kereső és Kerekes szerephelyét felültnövé alakítása okoz disszonanciákat.

Csomós Mari nyugalmazott vampként önmaga (tehát Paula, a méregkeverő barátnő) számára teremti meg a végzet asszonyát. Önigazol. Ettől darabbeli lénye nem Erzsike és nem Viktor, hanem saját árnya érdekében kel életre. Újszerű közelítés, decensen erőteljes szerepbirtoklás – sajátyszerű, elütő ironia- és önironia-tartalmakkal. Az előadás egységes összhatása ellenére ugyanis a humor más-más irányba vezető útjai nyílnak meg. Molnár Pirooska fenséges – és behatároltan bölcs – Gizája az utolsó jelenetre tartalékolja az idősebb nővér

évtizedek óta palackba dugaszolt derűjének vihancos kirobbantását. Pogány Judittal való párosának jeles vonása, hogy ekkor ő is képes Erzsiként viselkedni, míg korábban Pogány szeleverdi Erzsijéből is ki-kibukott a helyzetek józan átlátása. Az Orbánné-szerep főleg az első részben talált újabb nagyszerű birtokosára, amikor a bohócosság külső jelei nem harapóznak el, s erkölcsi erőt takarnak – a második részben a sok történetmondás el-elszűrkíti Pogány Judit játékát (holott épp ebbe vinne színeket), kissé rogyantott járása színpad helyett porondon találja őt.

Jó előadás. De valami azt súgja: Mácsai Pál fellapozza még rendezőként a *Macskajátékot*.

ÖRKÉNY ISTVÁN: MACSKAJÁTÉK
(Örkény Színház)

A szerző azonos című regényéből és drámájából a szöveggönyvet készítette: Gáspár Ildikó. Díszletjelmez: Izsák Lili. Rendező: Mácsai Pál.

Szereplők: Pogány Judit, Molnár Pirooska m. v., Csomós Mari m. v., Kerekes Éva, Szandtner Anna, Békés Itala, Végyári Tamás, Polgár Csaba.

Ugrai István – Zsedényi Balázs

Tükröm, tükröm

MOLIÈRE: A MIZANTRÓP; SAMUEL BECKETT: AZ UTOLSÓ TEKERC

A Thália Színházban vendégeskedő sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház két produkciójának közös pontja Pálffy Tibor, hiszen a saját rendezésű Beckett-monodrámája kizárólag, Molière *A mizantropjának* előadása pedig nagyrészt az ő színészi teljesítményére épül. Bár ebből a két előadásból (is) kitűnik, hogy Pálffy minden kétséget kizáróan remek színész, egyik produkció sem bizonyult maradandónak. Nem rajta mint színészen múlt – mindkét előadás a rendezői munka miatt vált közhelyessé és nehezen befogadhatóvá. Az *utolsó tekercs* az alapanyaghoz való kérdéses hűség, Bocsárdi László Molière-rendezése pedig a félreértelmezett önkifejezés csapdájába esik. Előbbi így érdektelenségbe, utóbbi pedig bántó szájbarágásba torkollik.

Bocsárdi ugyanis láthatóan nagyon meg akarta mondani véleményét az emberi fajról, és igyekezetében figyelmen kívül hagyta, hogy Molière, akárhogy csűrjük-csavarjuk, mégiscsak komédiákat írt, ami termé-

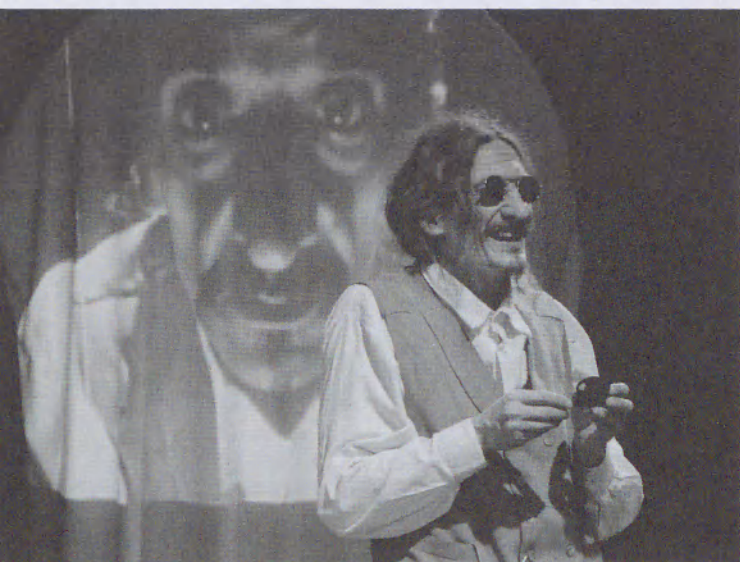
szetesen nem zárja ki a mély és rétegzett drámai tartalmat, csak éppen ezt a hatást *mint író* nem tragikus, hanem könnyednek látszó, komikus eszközökkel kívánja elérni. Persze a színházi alkotónak szíve joga ezt másképpen értelmezni, csak akkor könnyen előfordulhat, hogy az írói és a rendezői szándék kioltja egymást, és nem marad más, csak a mindenképpen hatni akarás.

Bocsárdi László rendezői koncepciója már Alceste első mondatával egyértelművé válik: itt most valódi, mélyen elszánt és kérlelhetetlen embergyűlöletről lesz szó, nem pedig cinikus, ironikus, nagystílusú utálatról. Ebben a kontextusban nincs helyük szerethetően együgyű figuráknak, csattanós poénoknak és elmés kifigurázásoknak, mindent elnyom az emberi faj hangos butasága és szálnalmas szimplasága, amely természetesen része az eredeti műnek is, csak hogy nem egyetlen és kizárólagos alkotóeleme.

Pedig a színészek, és elsősorban Pálffy Tibor, hihetetlen energiával próbálják alátámasztani ezt a koncep-

FENT: Nagy Alfréd (Clitandre), Kicsid Gizella (Célimène), Diószegi Attila (Acaste) és Gajzágó Zsuzsa (Arsinoé)

BALRA: Zsolt Felvételei

BALRA: Pálffy Tibor a Beckett-előadásban

Annamária és Szakács László, akiknek figurái azonban teljesen súlytalanná válnak a kongó konstrukció légüres terében.

Az eszköztelenség (a díszlet mindössze pár szék, valamint egy nagy tükör) és a sokáig felkapcsolva hagyott nézőtéri fény is arra utal, hogy itt nem a külsín, hanem a belbecs felmutatása a cél. Ezt üdvözölhetnénk is, ha a kifejtett tartalom nem lenne végtelenül egyszerű, és a maga egyszerűségében hamis. Egyszerű, mert nem keres okokat, és hamis, mert az embert elfogultan, csakis az önző, ostoba, gonosz és pökhendi oldaláról mutatja meg, szimpla és végtelenül ellenszenves fajnak ábrázolva minket. Hangsúlyosan „minket”, ugyanis a rendező a tükör által kivonja az alkotókat ezen megállapítás alól (hiszen mindannyian képesek a tükör mögé menni, sőt a karakterek onnan lépnek elő). Az Bocsárdi személyes problémája, ha ilyennek látja a világot, ám maga a gesztus a színpadon már-már ízléstelenül lenéző és ellenszenves, persze nem önmagában, hanem ezzel a fedezetlen tartalommal párosítva.

Hogy mennyire nem jön át az általa közvetíteni kívánt üzenet, és mennyire talmi a színpadi történet, az is bizonyítja, hogy a tükör illetően használatára (emlékezzünk az *Előtte-utána* című előadás közönségreakcióira) semmiféle nézői válasz nem érkezik, a publi-

ciót, és valamennyien pontosan végrehajtják a rendezői utasításokat. A címszereplő Pálffy alakítása egészen mély őserőből táplálkozik, folyamatosan a szívroham szélén egyensúlyozva harcol az egész világ ellen. Játéka egy releváns rendszerben minden bizonnyal katarikus lehetne. Szerelmét, az itt groteszk gesztusokkal operáló végzet asszonyát, Célimène-t Kicsid Gizella alakítja, nem miatta marad a karakter teljesen értelmezhetetlen. Ugyancsak fegyelmezetten dolgozik a segítőkész, Alceste eszére apelláló Philinte szerepében Mátray László, az álszent Arsinoéként Gajzágó Zsuzsa is, valamint Diószegi Attila, Nagy Alfréd, D. Albu

kum álmoskásan teszi túl magát a nagyot ütni akaró, de erőtlen provokáción. A kényszeredett művészi mondanivalót ráadásul az előadás végén kivetített és jókora decibel-támogatással zúgó vízesés nyomatékosítja, körülbelül fél percen keresztül, de ez már csak a nyögés a nagy akarás végén.

Mintha éppen ezzel ellentétes irányt képviselne Pálffy Tibor, aki egy lényeges elemet kivéve majdhogynem végig az írói utasításoknak engedelmessé állította színpadra Beckett *Az utolsó tekercs* című abszurdját, a magányt, az egyedülletet helyezve a középpontba.

Kerek, lezárt formák alakítják a teret: a bal oldalon félkörben egy fiókrengeteg, mintha csak egy bank szigorúan őrzött trezorjában lennének. A felső sorban tizennégy vékony fiók, alatta tizenhárom, aztán mindig eggyel kevesebb, a legalsó sorban már csak kilenc, ám meglehetősen széles rekesz van, mindösszesen hatvankilenc. A jobb oldalon kerek ablak, benne billenőtükör, mögötte sötét. A félhomályos tér közepén vetítógép, mellette szürke szék, rajta egy ősz hajú, sötét, kerek szemüveget viselő ember. *„Egy pillanatig mozdulatlan, aztán nagyot sóhajt, megnézi az óráját, a zsebeiben kotorászik, kivesz egy horitékot, visszateszi, tovább kotorászik, leveszi az oldalán függő óriási kulcscsomót, a szemé elé tartja, kiválaszt egy kulcsot. Amikor feláll, azt lehet gondolni, hogy vak: gépiesen halad, mintha egy jelet követne. Megkerüli az asztalt. Lehajol, kinyitja az ötvenkettes számot viselő fiók zárját, belenéz a fiókba, turkál benne, kiszed belőle egy tekerestet, közelről szemügyre veszi, visszateszi, kulcsra zárja a fiókot, felkattintja a kilences számú fiók zárját, belenéz a fiókba, turkál benne, kiemel belőle egy jókora banánt, közelről szemügyre veszi, kulcsra zárja a fiókot, a kulcsokat visszateszi a zsebébe. Megfordul, a színpad szélére megy, megáll, megsimogatja a banánt, meghámozza, a végét a szájába dugja, s mozdulatlanul maga elé bámul. Végül leharapja a banán végét, elfordul, s fel-alá jár a színpad szélén, a világosságban; négy-öt lépést jobbra, négy-öt lépést balra, s közben töprengve majszolja a banánt.”* (Szenczei László fordítása)

A kurzivált szöveg a Beckett-drámából való idézet. A színpadon pontosan ez történik (a módosításokat álló betűtípussal jeleztük). De a folytatásból már hiányzik a burleszk-elem (az úr, név szerint Krapp, ami a drámában nem hangzik el, majdnem elcsúszik a banánhéjon), és az apróbb pótcselekvések is eltérnek a darabbeliektől, a legfontosabb különbség azonban az, hogy a Beckett-nél szereplő magnót itt filmvetítő helyettesíti, amelynek képe a billenőtükörré helyezett fehér kendőn látható. Így nem hangban, hanem filmről idéződik vissza a hatvankilenc éves Krapp harminckilenc éves önmaga, amint egy „fiatal, barna szépségre” emlékszik, „akinek a bőre fehér, mint a keményítő, a melle pedig igézetes”. De a hatvankilenc megtagadja az önazonosságot a harminckilencel, lehülyézi akkori önmagát, amiért lemondott a „boldogság kereséséről”. Valójában meg sem érti, miről szól a saját „belső” emlékeivel aszinkron „rögzített emlék”, vagyis létének láthatóan egyetlen célja, a rögzítés ugyancsak öncélú és értelmetlen cselekedet.

Mindeközben tenger morajlik a háttérben, még a vége után hosszú percekkel is. Kétségtelen, hogy a dráma instrukcióihoz igen hű előadást láthattunk, és az is kétségtelen, hogy Pálffy Tibor bejárja a harminckilenc

és hatvankilenc között feszülő ívet, ellentmondást, érezteti a *most* hangulattalan monotonitását, rutinná vált, „vak” cselekvéseit. Azonban azzal, hogy a filmképet emeli be a múltbeli emlék felidézéseként, nem csupán a hangot, tökéletesen átstrukturálja a beckett-i modellt. Az élő színész jelentőségét, reakcióit, jelenlétét ugyanis gyakorlatilag eltompítja a mozgókép. A Kató Zsolt által készített film digitális utómunka segítségével vált „archaikussá”, és nekünk hosszú percekig ezt a vetített beszélő fejet kell néznünk (nem a hangot hallanunk, márpedig igen nagy a különbség!); s közben megszűnik a közvetlen kapcsolatunk az itt jelen lévő Krappal, és elvész az egész ügy jelentősége.

Ebből adódóan az első tizenöt-húsz perc fölépíti az egész előadást, és már ekkor teljesen világossá teszi a kicsengést is, így sajnos a produkció második – nagyobbik – fele önismétlő és fölösleges didaxisnak hat. Az események ugyanis, a hullámmó tenger zajával súlyosbítva, azt sugallják, hogy Pálffy (Krapp) konkrétizálni fog valamit, *történni fog valami*, ami – tudjuk – nem következ(het)ik be, így az előadás óhatatlanul hiányérzetet hagy maga után. A beszélő fej elvonja a figyelmet a hang játékaikról, az azokra adott „élő” reakciókat pedig nem figyeljük, mert a vetített képet nézzük.

S bár az atmoszféra vitathatatlanul erős, sőt az is igaz, hogy Pálffy előadása hűen tükrözi Beckett leírt szövegét, a nem kellően rétegzett konstrukció (amin egy külső rendező szem talán segíteni tudott volna) megbosszulja önmagát, és a félhomály nemcsak a színpadot, de a nézői koncentrációt is jól jellemzi.

Az árnyalatok hiánya, az egyetlen pontba sűrített mondanivaló koncentrált közlése a hibája tulajdonképpen mindkét sepsiszentgyörgyi produkciónak, és ez az oka annak, ha a közönség elfárad rajtuk. Nem lehet egy színházi előadást *csak* egyetlen „mondanivaló” sulykolására használni, ok-okozat keresése nélkül. A hatás, a logika, a felépítmény így bizonytalanabban működik, mivel annak az *egynek* a folyamatos ismétlése unalmas, sőt érdektelenné teszi az *egész*et. Akkor is, ha jelentős értékek állnak mögötte.

MOLIÈRE: A MIZANTRÓP

(Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház – Thália Színház – Egtájak Iroda)

Fordította: Petri György. **Díszlet:** Bartha József. **Jelmez:** Dobro Kóthay Judit. **Dramaturgiai munkatárs:** Czegő Csongor. **Rendezőasszisztens:** Kovács Zsuzsanna. **Rendező:** Bocsárdi László.

Szereplők: Pálffy Tibor, Mátray László, Szakács László, Kicsid Gizella, Pál-Ferenczi Gyöngyi, Gajzágó Zsuzsa, Diószegi Attila, Nagy Alfréd, D. Albu Annamária, Erdei Gábor, Nemes Levente.

SAMUEL BECKETT: AZ UTOLSÓ TEKERCS

Fordította: Szenczei László. **Dramaturgiai munkatárs:** Veress Ildikó. **Díszlet:** Kerezsi Nemere. **Film:** Kató Zsolt. **Grafikai tervező:** Kusztoz Attila. **Tanácsadó:** Musát Arnold. **Szakmai koordinátor:** Lázok János. **Rendezte és játssza:** Pálffy Tibor.

Stuber Andrea

Finn itt a komédia

MIKA MYLLYAHO: PÁNIK

Schiller, Kata felvétele

Szabó Kimmel Tamás és Marton Róbert

Először ránézésre nem könnyű megállapítani, hogy vajon mi érdekeset talált a Nemzeti Színház alkotógárdája a finn Mika Myllyaho *Pánik* című színdarabjában. De ne adjuk fel hamar.

Myllyaho negyvenhárom éves, a mai finn színház jól jegyzett alakja, aki számos kortárs dráma megrendezése után 2005-ben jutott el oda, hogy maga is írjon egyet. Ez lett a *Pánik* (*Paniikki*). Saját kezűleg állította színpadra Helsinkiben. Majd folytatta az írást a 2008-as, három női szereplőt bolygató *Káossal* (lásd: *SZÍNHÁZ*, 2009. november, drámamelléklet), azóta pedig trilógiává kerekítette műveit a *Harmóniával*, amelyben egy rendező kis híján halálra dolgozza magát.

A *Pánik* háromszereplős színdarab, három fiatalember körül bonyolódik a nem egykönnyen összegeezhető történet. Az egyiknek gondja van. A másiknak is, de ez csak később derül ki. És a harmadiknak is lesz, pedig ő könnyed, magabiztos, sikeres ember, aki egy tévéshow műsorvezetőjeként éli a dolgos celebek elfoglalt hétköznapjait. (Érdekes egyébként, hogy a *Pánik* legutóbbi finnországi bemutatóján – tavaly ősszel Jungsuuban – negyvenes-ötvenes színészek játszották a szerepeket, amiktől már látatlanban is még nehezebb lehetett komolyan venni a darab „jaj, mit kezdünk magunkkal?” problematikáját. Az már igazi életközépi válság.)

A cselekmény színhelye egy lakás, a fiúk egyikének otthona. A házigazda művészember, tervező grafikus, amire a Nemzeti Színház Gobbi Hilda Színpadán festőinek kevésbé mondható rendetlenség utal, valamint ezt jelzik az összefirkált falak is. (Jobbra hátul, a szemetet mintegy a tapéta alá söprő szobalány rajzolt képe valójában nem főhősünk, hanem a híres-hírhedt angol graffitiművész, Banksy műve.) Ide állít be az éjszaka közepén a kissé kapatos haver, aki nem mehet haza, mert a felesége úgy tudja, hogy Berlinben van, s egyébként is éppen időszerűnek találta a férjét gondolkodásra biztatni a házasságuk állapotán és perspektíváin. A harmadik szereplő a házigazda testvére, aki bokros tévés teendői közepette is rendszeresen időt szakít arra,

hogy bátyját meglátogassa, és gatyába rázogassa kicsit.

Van olyan pillanata a színdarabnak, amikor úgy fest, hogy Yasmina Reza *Művészet!*-ére fog hajazni. (Hőseink Pedro Almodóvar *Beszélg hozzá!* című filmjét nézik videón, majd kis híján kenyértörésre kerül sor, mert a vendég nem osztja a házigazda elragadtatott véleményét a filmről.) Később, amikor kiderül, hogy grafikusunk a pánikrohama miatt már három hónapja nem hagyta el a lakását, úgy tetszik, hogy Myllyaho munkája valójában egy bohém betegség-opus (mondjuk, mint Till Attila azonos című filmje, bár az tagadhatatlan, hogy Gubík Ági sokkal dekoratívabb beteg). Az pedig erősen amerikai vonása a cselekménynek – Woody Allen találhat ki ilyet –, hogy a házassági válságban leledző férjet a pánikbeteg jó barát kezdi el gyógyítani terápiával és pszichodrárával. Ez utóbbi vonulat nálunk olyan kevésbé hat valószínűnek, hogy a hihetlenségén az sem sokat segít, ha a színre vivők picit átdolgozzák a szöveget, és a szereplőket átnevezik magyarrá. (Konkrétan a színészek saját nevére.)

A Nemzeti Színház fekete komédiának címkézett stúdióbemutatója elsősorban bizonyára azt célozza, hogy a fiatal közönség számára nyújtson tanulságos és/vagy szórakoztató élményt. A megszokottnál kötetlenebb, lazább színházi estét ígér már az is, hogy a színlap szerint az alkotók a nézőtér speciális kialakítása miatt kényelmes öltözetet javasolnak. Ennek a mondanak ugyan van némi fenyegető stichje – jaj, mit akarnak majd tőlünk, velünk? –, de semmi egyéb különlegesség nincs, mint hogy a nézőtér első két sorát nem székek alkotják, hanem színes, babzsák jellegű fotelok. (Talán halvány hommage is ez; *A jég* előadását idézi fel az emberben.)

Meglehet, a vélhető célközönségből való kilógás (fel-felé, korilag) is teszi, hogy jómagam semmi markáns, szembeötlő értéket nem fedeztem fel a finn szerző darabjában. Ami a Nemzeti Színház produkciójának létrehozóit természetesen nem akadályozza abban, hogy

ők viszont higgyenek benne, és tisztelen végrehajtsák vállalt feladatukat. Feltételezhető, hogy komoly műhelymunkába mélyedtek, aminek szakmai hasznát a nézők nem feltétlenül érzékelik, de ettől még fontos és építő jellegű lehet a résztvevők számára. A teljesítmény megítélhetőségét viszont erősen megnehezíti, hogy a bemutató egyik főszereplője, Marci történetesen nem Marci volt, hanem Roli. Vagyis a szereptulajdonos Miklós Marcell helyett a rendező Rába Roland volt az, aki a premieren közönség elé lépett. Ami ugyancsak tiszteletre méltó tett, viszont nyilvánvalóan nem ad képet sem arról, amivel az alkotók elkészültek a bemutatóig, sem arról, amivé majd az előadás-sorozat folyamán fejlődhetnek. Egy biztos pont van, ami úgy volt és úgy is lesz, akárki játszon is: az előadás legjellegzetesebb hanghatása. Ez pedig Marci papucsának cuppogása, minden lépésnél, amikor a talpa elvált a koszos, ragacsos padlóról, amelyre még hetekelőtt ömölhetett valami alkohol.

Rába Roland rendezői beköszönésében mindenekelőtt a beköszönés felvillanyozó: flott és frappáns a három szereplő bemutatása. A továbbiakban gyors replikák, mérsékelt humoros dialógusok és csendes színészi pepecselések mentén haladunk előre. Marton Róbert (Robi) és Szabó Kimmel Tamás (Tomi) szépen, gondosan megmunkálják figurájukat. Szabó Kimmel elegánsan hozza a gagyigyanús tévéműsor sztárját, pontosan kimért fölényel dolgozik. Annyival, amennyi hőstét még nem teszi ellenszenvenné és idegenné – legfeljebb felszínessé –, s adagol mellé némi családias érzést és emberi ragaszkodást. Így megkönnyíti számunkra, hogy vele is együtt érezzünk, amikor egy pillanat alatt odalesz a médiakarrierje.

Marton mutatja a legtöbb mögöttest, jöllehet az ő Robija tetszik a legszimplább személyiségnek. De ahhoz azért nem elég primitív figura, hogy ne legyen érzékeny arra, ha lóvá akarják tenni. Három ember színpadi viszonyában mindig benne rejlik a kettő az egy ellen felállás lehetősége. Esetünkben Marci az offenzív alkat, s legtöbbször Robi kényszerül védekezésre, behúzódszra. Marton Róbert alakításának értékes vonása, hogy Robi folyton figyel: szeretne ugyanis tanulni. És a produkciónak kitüntetett pillanatai azok, amikor a szemében felismerés villan, vagy elszánás tüze gyullad.

Van még egy néma szereplője a Nemzeti kanapéközpontú előadásának: egy már-már nyúlfulű mackó. Gyerekkorból itt maradt jószág nyilván, hever a kanapén. Ha útban van, lehajítják a földre. Úgyhogy neki sem könnyű előadás ez, nemcsak nekem.

MIKA MYLLYAHÓ: PÁNIK
(Nemzeti Színház)

A szöveggönyvet Falk Nóra fordítása és színészi improvizációk alapján Merényi Anna és Rába Roland készítette. **Díszlet-jelmez:** Daróczy Sándor. **Dramaturg:** Merényi Anna. **Videó:** Mészáros Kati. **Rendező:** Rába Roland. **Szereplők:** Miklós Marcell, Marton Róbert, Szabó Kimmel Tamás.

Urbán Balázs

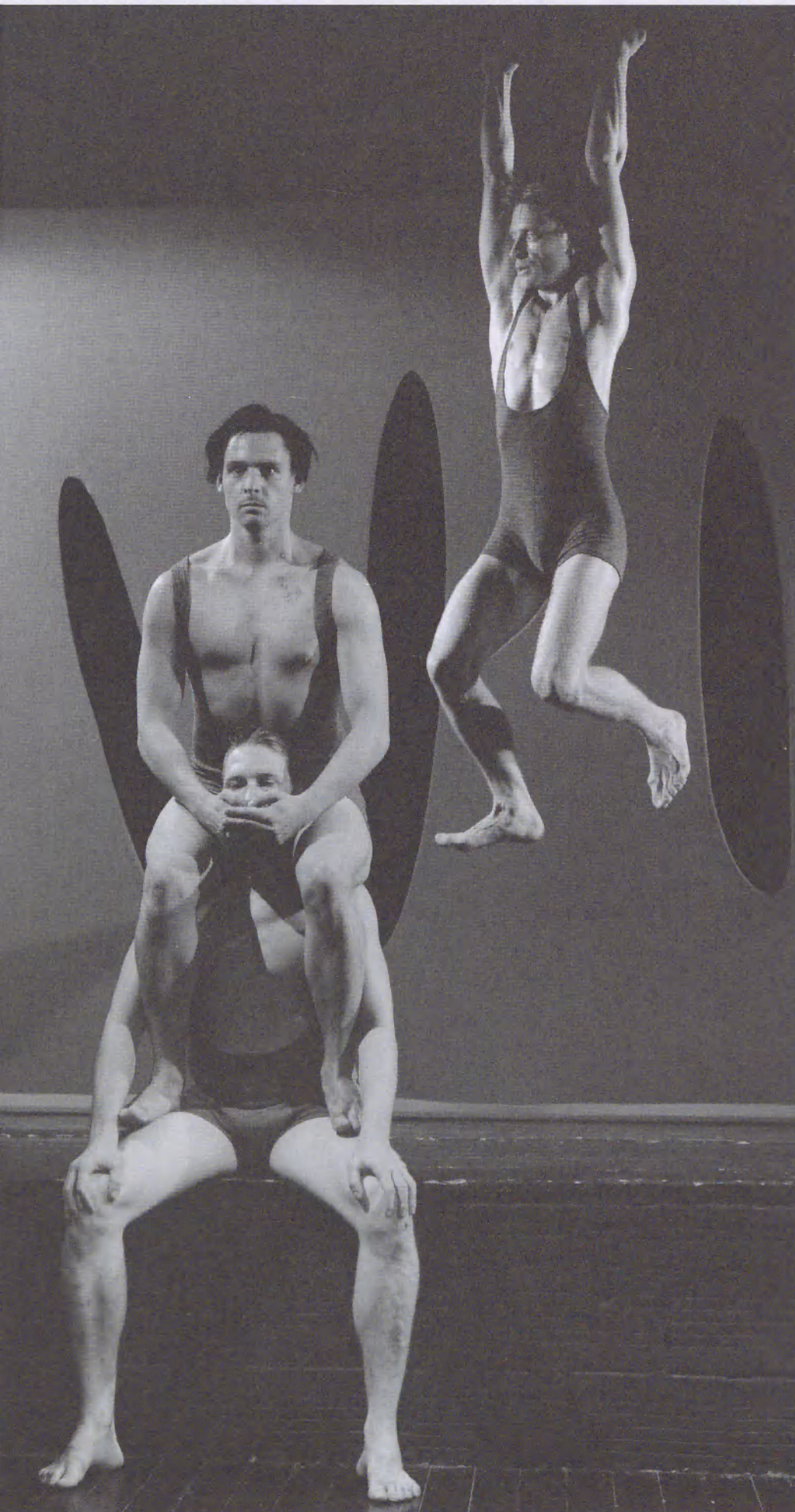
Józan örültek

FRIEDRICH DÜRRENMATT:
A FIZIKUSOK

Assacsckán fél évszázados lesz Dürrenmatt darabja. Látszik rajta az idő. Bármilyen furcsa, csaknem naivan optimistának tűnik a szöveg. Még akkor is, ha a szerző – elveihez híven – ezt a történetet is úgy gondolta végig, hogy elképzelhető befejezései közül a lehető legrosszabb következzen be. A világ egy örült keze közé kerül, s hiába mondanak le mindenről a fizikusok, mégsem tudják megakadályozni, hogy Möbius találmányait ne a legrettenetesebb módon hasznosítsák. Ám manapság alapélményünk, hogy a világnak nem kell egy örült keze közé kerülnie ahhoz, hogy minden a lehető legrosszabban működjön. A halál, az embertelenség, a népiptás látványa (köszönhetően persze a médiának is) szinte mindennap érzékelt jelenséggé vált. És akik ezt okozzák, nem misztikus örültek, hanem közülünk való, hétköznapi emberek. Mindennek fényében a három fizikus áldozata is képtelenül naiv gesztusnak tűnik. De a dráma nemcsak ezért érződik avítottnak; szellemessége is sokat kopott, dramaturgiája mára elhasználttá vált, a cselekményt bonyolító ötletek kifakultak. Magyarán: sem formai, sem tartalmi szempontból nem tűnik vonzó, izgalmas alapanyagának.

Horváth Csaba és társulata az utóbbi években változó szövegekkel és formákkal kísérletezve, de felettébb következetesen keresi egy sajátos fizikai színház körvonalait. Azért írom, hogy sajátos, mert a műfaj általam ismert külhoni alkotóihoz képest Horváth Csabát erősebben foglalkoztatja a szöveg, melynek jelenléte mind dominánsabb munkáiban. Vagyis a felhasznált alapmű nem aláfestésként, ellenpontozásként, betétként szolgál, hanem valamilyen formában kölcsönhatásba kerül a felhasznált mozgáselemekkel, mozgássorokkal, gesztusokkal. Sőt, *A fizikusok*ban olyannyira a szöveg dominál, hogy maga a mozgás tölti be az aláhúzó-ellenpontozó-felülíró szerepet. Aligha véletlen, hogy a rendező új fordítást is készítettett a darabból – nem is akárkivel, hanem Térey Jánossal (és Harmath Artemisszel). Téreyék fordításában frissebbnek is hangzik a darab, lehet nevetni néhány dialóguson, poénon, de a mű mondandójának naivitása és dramaturgiai gyengéi így is nyilvánvalóak. A Forte társulat előadása minderről nemigen látszik tudomást venni. Mintha az alkotókat nem annyira a kérdések felvetése, mint inkább az atmoszféra megteremtése foglalkoztatná. Sikerül is létrehozni a „világ mint bolondokháza” metafora megkívánta dermesztően jeges alaphangulatot. A Milorad Krstic díszletével és Benedek Mari

Horváth Virgil, Kádas József
és Krisztik Csaba

jelmezeivel megszülető látványvilág a vörös, a fekete és a szürke árnyalataira épít. Ridegség keveredik dinamizmussal, s ezt sugallják a geometriai formák is, melyeket részint a Sanyi és Aranka Színház szűkös tere, részint a díszlet egyes elemei (téglalap alakú hátsó térelválasztó, annak ovális vágatai stb.) határoznak meg.

A mozgássorok egy része is egyértelműen ehhez a törekvéshez igazodik. A szereplők különböző pozíciókban rendeződnek alakzatokba. Egyes dialógusokhoz komoly fizikai erőfeszítés kapcsolódik. Láthatunk akrobatikus mozdulatokat és zsonglőrmutatványokat is. A kimért, pontosan megmunkált gesztusokat helyenként váratlan, szabálytalan, kiszámíthatatlan mozgások váltják. Mintha a természetes dresszúra alapszíneibe keveredne az őrület kiszámíthatatlansága. A gesztusok, mozgássorok más része egyértelműen ellenpontozza, esetenként ironikusan felülírja a szöveget. Vannak közöttük kézenfekvő, játékos, szellemes ötletek (mint a kacsintás megfeleltetése a fényképezésnek), fáradtabb színházi sablonok (a szöveg és színpadi valóság eltérésének megjelenítésekor) és érzékletes, kifejező ötletek (mint a három fizikusnak a felső traverzen függeszkedve, kapaszkodva előadott, a keresztre feszítés állapotára asszociáló párbeszéde). S nemcsak a mozgások válnak kiszámíthatatlanná, hanem maguk a szavak is, melyek roncsolódnak, melyeket nehéz kiejteni, s talán nem is érdemes. Hol a hangzókat cserélik össze, hol lenyelt/szájban ragadt alma akadályozza a kiejtést, hol az arcra húzott fejfedő próbál gátat vetni a szavaknak, hol szinte fuldokolnak beszéd közben a szereplők.

Koncz Zsuzsa felvételei

Földeáki Nóra, Sipos Vera és Simkó Katalin

Ebben a pokolra tartó, őrült világban, ahol senki és semmi nem az, aminek és akinek látszik, végső soron teljesen természetesnek hatnak a nemcserék is: a fizikusokat színésznők, Möbius nejét és az ápolónőket férfi színészek játsszák. Nem sokat változtat ez az alapképlet, legfeljebb bensőségebbé teszi a három fizikus viszonyát: a hangsúlyosan finom, nőies érintések, a bizalom felkeltésének, az egymásba kapaszkodásnak metakommunikációs jelei valószínűleg nem működnek így férfiak viszonylatában. Ám magának a szexusnak különösebb jelentősége nincs – még akkor sem, amikor egy egyszerre lírai és játékosan frivol ötlettel a fizikusok kebleik felfedésével emlékeznek a meggyilkolt ápolónőkre. Földeáki Nóra (Möbius), Sipos Vera (Newton) és Simkó Katalin (Einstein) egyaránt fojtott erővel, koncentráltan, intenzív színpadi jelenléttel formálja szerepét. Földeáki Nóra izzó szemű, a magasabb célokért mindenre kész fantasztát játszik, akinek idealista fanatizmusa, mely magától értetődő természetességgel torkollik gyilkosságba, valóban az őrülettel határos. Mozgása is ugyanezekből a visszafojtott, de robbanásra kész energiákból táplálkozik. Sipos Vera és Simkó Katalin ezt a visszafogott dinamizmust az eljátszott őrület egyszerű derűjével variálják; míg Siposnál ez néha önfeledt szertelenségbe csap át (amit a mozgásban spárgák, kézenállások is kísérnek), addig

a Simkó teremtette figurát valami csendes melankólia hatja át. Valamennyiükkel kontrasztot képez Zsarnóczai Gizella elegáns, nagyvilági doktorkisasszonya, akinek minden mozdulata finoman kimért, szavai csendesen súlyosak, s szemében valódi örület villózik. Teljesen más regiszterben, élesen elemelten, karikatúrisztikusan szólal meg Gantner István Möbius feleségként – talán azt érzékeltetve, hogy az intézetben kívüli kicsinyes, érdekközpontú világ ebből a perspektívából egyáltalán nem vehető komolyan. Hasonlóan humorforrásként jelenik meg Andrassy Máté magát fegyelmezni próbáló, szögletes, de gyakran heves, szabálytalan mozdulatokban kitérő, prózaián földhözragadt felügyelője. Az áldozatok sorából kiemelkedik Krisztik Csaba végtelenül finoman, szinte líraian formált, csendesen és eltántoríthatatlanul ragaszkodó Monika nővére. Kádas József, Horváth Virgil és Blaskó Bori játéka több epizódban is pontos és fontos része az együttes teljesítményének.

A kitűnő alakítások természetesen hoznak létre önmagukban hatásosan megoldott jeleneteket is. S nem kétséges az atmoszféra megteremtésének sikere sem. Ám közben mégiscsak igen nagy mennyiségű szöveg hangzik el, felmerülnek a Dürrenmatt-darab kérdései, amelyekre az előadás nem ad a drámánál izgalmasabb, összetettebb, kevésbé naiv válaszokat. Mi több, az alkotók több jelenet primer jelentésével mintha nem is igazán törődnek. Mindahhoz, amit az előadás képben, mozgásban, atmoszférában megalkot, mennyiségileg túl sok, minőségileg túl kevés a szöveg. Így aztán a játék minden szakmai erénye ellenére is túlonként kiismerhetővé, átláthatóvá válik, s nemigen lép ki abból a tartományból, melyet az erőteljes atmoszféra már kezdetől fogva determinál. Ha az aktuális jelenet éppen kevésbé ötletes, s a színészi alakítások éppen nem állnak a helyzet magaslatán, rögvest leül az előadás, mivel nincs olyan ív, amelynek követése magával ragadhatná a befogadót. Ebből adódóan a láthatóan nagy munkával és precízen megtervezett forma sem hat igazán izgalmasnak és perspektivikusnak. Illetve, ez utóbbi vonatkozásában, nincs okom vitatni a társulat ama törekvését, mely a szöveg dominanciája mellett próbálja megtalálni a mozgás, a gesztusok formát meghatározó szerepét. Abban viszont csaknem bizonyos vagyok, hogy ehhez nem *A fizikusok* a leginkább alkalmas alapanyag.

FRIEDRICH DÜRRENMATT:
A FIZIKUSOK
(Forte Társulat – Sanyi és Aranka Színház)

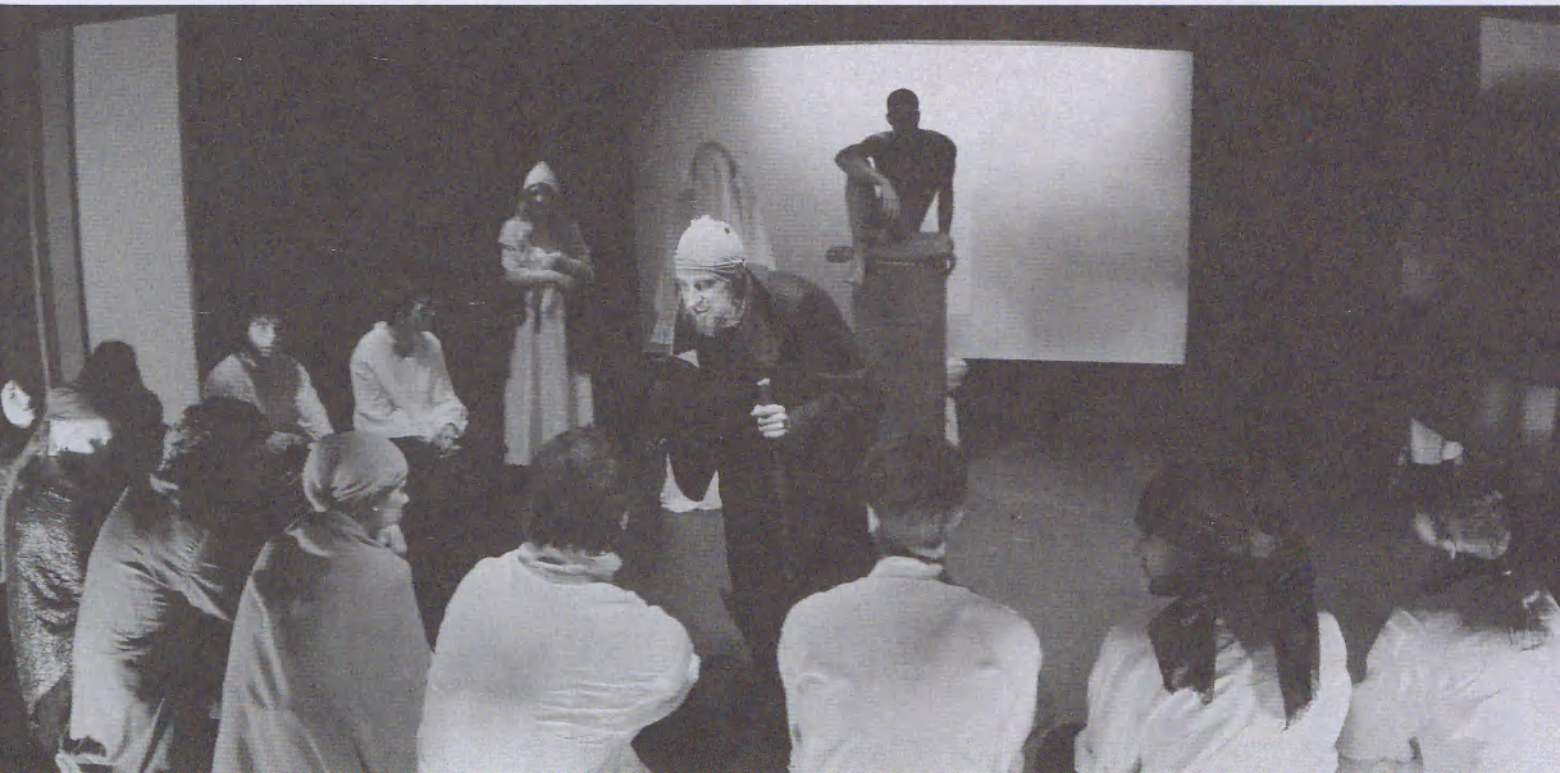
Fordító: Térey János és Harmath Artemisz. **Dramaturg:** Upor László. **Díszlet:** Milorad Krstic. **Jelmez:** Benedek Mari. **Rendező:** Horváth Csaba.

Szereplők: Andrassy Máté, Blaskó Borbála, Földeáki Nóra, Gantner István, Horváth Virgil, Kádas József, Krisztik Csaba, Simkó Katalin, Sipos Vera, Zsarnóczai Gizella.

Markó Róbert

Kétségbeejtő kilátások

VICTOR HUGO – JELES ANDRÁS: A NEVETŐ EMBER

Mészáros Zsolt (pointerfilm.hu)

Poppre Ádám (középen)

Jeles András másodszer rendezte meg *A nevető ember* című Victor Hugo-adaptációját – először csaknem tizenöt éve a Katona nagyszínpadán, ezúttal pedig a Weöres Sándor Színház Márkus Emília Terme a helyszín, és a szombathelyi színinövendékek az előadók. Látszatra mindkettő helyzeti hátránynak tűnik: a tér nagyjából szobaszínháznyi, a színészi feladatok pedig hatalmasak. Jeles úgy formál előnyt az elsőből, hogy az előadás jelentésrétegévé szélesíti: a levegőtlen és alulvilágított kisterem Perovics Zoltán tervezte komor, fekete díszlete pillanatok alatt megteremti a cselekmény nyomorúságos miliójét, és egyre jobban képes nyomasztani a nézőjét. Az (egyelőre) amatőr vagy félproufi színészek pedig ideális alapanyag Jeles markáns rendezői kézjegyeiről pillanatok alatt felismerhető, alternatív esztétikájú színháza számára, nem kell ugyanis maníros berögződések rétegeit lehántania játékukról. (Máshol persze a növendékeknek is hasznos egy ilyen stúdium.)

Jeles színházának „másfélesége” először is abban áll, hogy fittyet hány mindenféle hagyomány szülte kényszernek. Stílusát lehetne eklektikusnak nevezni, de ez sem volna igaz; úgy tűnik inkább – és legyen példa éppen e regényadaptáció –, hogy Jeles egy-egy tör-

ténetnek, előadásnak, satöbbinek kizárólag azokkal a részleteivel foglalkozik, amelyek érdeklik. Reklámblóddik és tévés talkshow-k szituációi és poénjai ékelődnek be a romantikus regény (kon)textusába; pontosan elemzett, precízen kivitelezett részletek váltakoznak egészen elnagyoltakkal; az előadás helyenként inkább hosszadalmas filmforgatásnak tűnik, mint színháznak – mindez azonban nem értékítélet, hanem pusztán leírás; a módszer része, amellyel Jeles kortárs történetet kreál Victor Hugóéból. Ezért az öntörvényű alapanyag-kezelés, ezért az elhagyások és betoldások, ezért az előadás hatás eszközeinek sokfélesége. (Éppen mint a másfél évtizeddel korábbi előadásban – a módszer és a hangsúlyok nem változtak, legfeljebb más reklámok, más talkshow-k dívnak 2009-ben.)

Világos, hogy nem a dagályos-könnyeztető, sokszor túlírt, vulgárszociologizálástól és -filozofálástól sem mentes Hugo-történet a kortársi jelleg, sőt napi aktualitás letéteményese. A regény cselekménye szerint Ursus – mutatványos és filozófus – emberszerű farkasa, Homo kíséretében járja a középkori Angliát, míg egy

napon fiúgyermeket talál, akinek arcát úgy csúfították el, hogy egy vágás miatt mindig nevetni látszik. A fiú vak kislányt cipel magával – Ursus mindkettejüket befogadja, a gyerekek később egymásba szeretnek, ám kiderül: a vágott arcú Gwynplaine egy lord fia, így bíborba és bársonyba öltöztetve elhagyja korábbi szeretteit. Mire visszatérne hozzájuk, már nem találja őket.

A történettel való érzelmi azonosulásnak még a lehetőségét is kizárja a rendező, amikor narrátort ültet a szín jobb oldalára, amikor az előadás elején mintegy bemutatkozásul színre hozza a játszókat, s amikor látni engedni a megszabdalt cselekmény jelenetei közötti lassú átdíszítéseket. Többszörösen elidegenít tehát, szinte hozzáférhetetlenné teszi magát a történetet – így híva életre a nagy paradoxont: mert erősen komponált képeivel mégiscsak a nézői érzelmekre akar hatni, mi pedig megrendülünk, ha olykor nem pontosan értjük is, min. Így sodor (olykor vonszol) a sötét tónusú előadás a végkifejletig, amikorra immár a sztori kifutása is világossá válik. Megrendítő képek alkotják a zárlatot: miközben a színpad egyik felén pornófilm megy, s azt bámulja a színre komponált tömeg, a másik oldalon tönkremegy, széthullik egy színtársulat. Amire a hirtelen lorddá kapaszkodott nevető ember megcsa-

lódna a nemesek álszent és kapzsi világában, s visszatérne övéihez, azok már elszéledtek. Homo, a farkas hullája hever csupán a színen, egy közönséges kukában, ide jutunk hát mi is majd végül. Kétségbeejtő kilátások.

A NEVETŐ EMBER

(Weöres Sándor Színház, Szombathely)

Victor Hugo regénye alapján írta: Jeles András. **Díszlet:** Perovics Zoltán. **Jelmez:** Bánki Róza. **Zenei vezető:** Melis László. **Korrepetitor:** Falusi Anikó. **A rendező munkatársa:** Kovács Nóra. **Rendező:** Jeles András.

Szereplők: Takács Dániel, Baráth Ferenc, Lévai Tímea, Poppre Ádám, Nyulassy Attila, Varga Dóra, Balogh János, Szabó Róbert Endre, Kristóf Roland, Farkas Ádám, Unger Tünde, Papp-Ionescu Dóra, Pusztai Fanni, Szalay Katinka, Borbíró András, Nagy Eszter, Budai Dávid, Schmidt Róbert, Senkovics Petra.

2009. december 6., 19.15

versek zenében,
zene a versben

DUNASZÍNPAD

penge

Házigazdák: Lackfi János költő és Lovasi András zenész

Vendégek:

Tóth Kriszta, Palya Bea, Szokolay Dongó Balázs és Keresztes Nagy Árpád

A DUNA TELEVÍZIÓBAN

Házigazda: Turczi István költő, író, műfordító

DUNA

Vendégek: Rutkai Bori, Parti Nagy Lajos, Kiss Tibor, Varga Livius, Vajdai Vilmos, Quimby, Specko Jedno, TÁP Színház, Varga Livius, Kubinyi Bálint

DUNASZÍNPAD / 2009. december 13., 19.15
kanapé – zenés beszélgetés a játékról

Rádai Andrea

Kesztyűbábok

ALFRED DE MUSSET: LORENZACCIO

Mintha pszichológiai vizsgálaton részt vevő, sérült gyermek színezte volna kifestőkönyvét, az előadás színpadképét a vér színének különböző árnyalataira. A Maladype Színház produkciójában, a Thália Színház Új Stúdiójában bemutatott, Zsótér Sándor rendezte *Lorenzaccio*ban Firenze kórképe: kontrollálatlan szexuális ösztönök, éretlenség és az idiotizmus határát súroló infantilizmus.

A drámát a XIX. század első felében alkotó szerző, Alfred de Musset halála után mutatták be először. Ennek oka nemcsak az lehetett, hogy a több tucat helyszínen játszódó, több száz szereplőt felvonultató darab színrevitele technikai akadályokba ütközött, hanem az is, hogy a főhős alakja és az általa képviselt szellemiség jóval megelőzte korát. Lorenzo (vagy csúfnevén Lorenzaccio) a firenzei herceg, Alessandro de' Medici gyilkosaként híresült el a történelemben. A dráma előzménye szerint a főhős reneszánsz eszményképet idéző művelt, erényes és tudásra szomjas fiatalemberből –

Fátyol Kamilla, Páll Zsolt, Tompa Ádám és
Lendváczy Zoltán

akit ifjonti hevületének szabadságvágy-mámora arra jelölt ki, hogy egy, azaz egy zsarnokot megöljön – tudatosan lett kéjelgő, gyáva puhánnyá, hogy így férkőzön a kicsapongó, züllött Alessandro közelébe. Az ily módon szentesített eszközök azonban mély nyomot hagynak Lorenzo lelkében, aki, mire a gyilkosságra sor kerül, már azt is tudja: Firenze polgárai nem fognak élni a szabadság lehetőségével, s a zsarnokot újabb

zsarnok követi majd. A mű tehát szakít a megváltó hősbe és a fejlődés lehetőségébe vetett hittel.

A Maladype előadása rengeteg humorral és iróniával az istenadta nép infantilizmusát helyezi előtérbe. Ungár Júlia dramaturg ennek és a társulat adottságainak megfelelően fordította újra és alakította át a drámát. A modernebb hangzású szövegben így természetesnek hat Mary Zsuzsi emlegetése, a csúfondárosan kifordított olasz nevek vagy a *Szellemirtók* főcímdala. Az előadás, mely jóval rövidebb, mint az eredeti dráma, könnyedén lendül át a kihagyott részeken: hogy a sűrített cselekmény követhető legyen, a színészek maguk mondják be a helyszínváltozásokat, és olykor néhány mondatban összefoglalják, rajzfilmszerű gesztusokkal illusztrálják, hogy mi történt a nem részletezett jelenetekben.

Zsótér *Lorenzacciója* szó szerint sarokba van szorítva: a színpadot két oldalról a nézőtér, két oldalról fal határolja (díszlet: Ambrus Mária). A fojtogatóan kis térben összesűrűsödik a játék, leszűkül a szereplők mozgásteret, hiszen nincsenek menekülési útvonalak. Az egyik falon tabló: iskolás rendben összeválogatott, albumokból kivágott reneszánsz műalkotások fotói. A nem játszó színészek mintha az állókép elnevezésű drámajátékot játszanák: reneszánsz szobrok és festmények alakjait utánozva pózolnak. Az előadásban kevés kelléket használnak – egyedül a kesztyűk burjánznak a színpadon. Az asztalon több száz egymáshoz varrt, horgolt, kitömött vörös kesztyű, melyek levágott kezekre és egy különös állat csápjaira emlékeztetnek. A mozdulatlanul heverő kesztyű-szörny derékaljként, paplanként, kabátként kel életre a színészek testén, viselőjük, például Firenze új hercege, Cosimo de' Medici, maga is groteszk állattá, mesebeli gonosszá válik. A vörös kesztyűkből – a szörnyanyagból – folyamatos az utánpótlás: a firenzei polgárok „szabad idejükben” vörös fonálból moirákként horgolják az újabb muníciót. Apróbb szörnyek a felfújott, rózsaszín gumikesztyűk. A kesztyű-motívum nemcsak a bizarr világ megteremtésére szolgál, hanem Lorenzo „örök sebére” is utal: a legenda szerint halála előtt Alessandro átharapta Lorenzo ujját, aki a vérző sebre kesztyűt húzott.

Az előadás folyamatosan utal a nép (és vezetőik) infantilizmusára: a színpadon valamiféle gyerekes, férfiaságtól megfosztott, feminin attitűd uralkodik. A szereplők az óvodai csúfolódások szellemi szintjén ferditik a Salviatit Szalvétává, a Lorenzacciót Lorenzacskóvá. Amikor Maria Soderini, Lorenzo anyja fia fiatalkori énjének szelleméről beszél, Caterina a *Szellemirtók* főcímdalát énekli cérnahangon. Lorenzo is igyekszik idomulni Firenze idiotizmusához, amikor fejére felfúj gumikesztyűt húz. A nő szerepeket játszó férfi színészek nyávogós hangon, eltúlzott gesztusokkal teremtik meg a repülősoéért kiáltó gyengébb nemet. Alessandro és Lorenzo kéjtelme bocsánatos bűnnek tűnik, hiszen sem fejletlen szuperegőjük, sem polgártársaik nem szabnak gátat szexuális ösztöneiknek, s még a látszólag erényes életet élő szereplők is sárosak: Cibo bíboros gyógyás közben bele-belenyal Cibo márkiné fülébe, aki később magától értetődően fekszik Alessandro ágyába. A vörös árnyalataiban úszó jelmezek (Benedek Mari) stílusukban rendkívül eklektikusak: köpeny, katonás kabát, bíboroskalap, selyemszoknya keveredik dzsekivel, rácsos mellénnyel és mackófelsővel – mintha csintalan kisfiúk lopkodták volna össze a ruhákat szüleik szekrényéből. A drámában rejlt utolsó csepp fenség is megfosztatik a fennköeltségtől, minden romantikus elemhez társul valami lekicsinyítő, eltávolító poén: kard helyett kardvirágot rántanak a heveskedő ifjak, az ezüstoffényű hold műanyag locsolókanna, Luisa sírját pedig fejkendő fekete lány fotója, a *National Geographic*-portrék paródiája díszíti.

A dráma több tucat szereplőjét mindössze öt színész játssza, nemre és rangra való tekintet nélkül. Tompa Ádám Alessandróként kényeskedő kéjenc, hatalmában vakon bízó zsarnok, aki kíváncsian fürkészi a sejtése és félelme szerint vele egyenrangú Lorenzót. Cibo bíborosként mint áldozatát kóstolgotó kígyó zsongja körül a márkinét, Pietro Strozziéként forrófejű ifjú. Lendváczy Zoltán pillanatok alatt lényegül át a méltóságteljesebb, de könnyen felizgatható Cibo márkinéből vagy a csitri, kuncogó Caterinából férfivá. Páll Zsolt és Fátyol Kamilla ugyanígy remekelnek mellékszerepekben, és ők alkotják a tömeget, a firenzei polgárokat is.

Köncz Zsuzsa felvételei

Orosz Ákos (Lorenzaccio)

Egyedül Lorenzo lóg ki a sorból, hiszen – mivel az őt játszó színész nem bújik más szerepbe – nem alakváltoztatnak, hanem egyéniségnek tűnik. Orosz Ákos egyszerre jeleníti meg a játékban részt vevő és a játékot kívülről figyelő Lorenzót: arca szinte petyhüdt és puffadt: a duhajkodástól, bambán vigyorog, ha újabb kajánságról esik szó, ugyanakkor szeme intelligenciát sugároz, s homlokán néha átfutnak a komorság redői. Ő az, aki a legtöbbet látja az életből, mégis éli, és a legnagyobb áldozatot hozza, hiszen tudja, hogy áldozata hiábavaló.

ALFRED DE MUSSET:
LORENZACCIO
(a Maladype Színház,
a Thália Színház és a
Budapesti Őszi Fesztivál
közös produkciója)

Fordító, dramaturg: Ungár Júlia.
Díszlet: Ambrus Mária. **Jelmez:**
Benedek Mari. **Díszletkivitelező:**
Madarász Márta. **Asszisztens:**
Mátrai Mirella. **Rendező:** Zsótér
Sándor.

Szereplők: Orosz Ákos, Tompa
Ádám, Lendváczy Zoltán, Páll
Zsolt, Fátyol Kamilla.

Sebők Borbála

Con amore

NÁDAS PÉTER: TALÁLKOZÁS; TEMETÉS

Különleges módon kapcsolódik egymásba Gergye Krisztián két, Nádas Péter-drámából, a *Találkozásból* és a *Temetésből* készült előadása. A *Takarítás* mint feldolgozandó szöveg kimaradt, inkább csak az esszenciája, a színházról való gondolkodása jelenik meg az összefoglaló néven *Trilógia-tanulmány* címmel illetett produkciókban.

Nádas Péter darabjai elé írt instrukcióiból határozott színházi vízió rajzolódik ki. Mindhárom szöveg zenei szervezettségű, bennük a mondatoknak önálló ritmusuk van, „ezáltal olyan alapegységet képviselnek, mint a zenében a hangok és a hangsorok”. A darabokat csendek, hosszú csendek és nagyon hosszú csendek tagolják, és különös viszonyuk van az idővel is. „A világitás állandó, nem változik” – olvasható a *Találkozás* instrukciójában –, mert „valójában nem megy az idő, még ha minden valóságosnak tűnik is; vagy éppen, mert minden valóságosnak tűnik”. Az instrukciókból kibontakozó színházi látásmód lehetett az előadások alkotóinak ihletője.

A *Találkozást* a Bárka Színházban, a *Temetést* pedig a MU Színházban mutatták be, mindkettőt a Budapesti Őszi Fesztivál keretében. Kevéssel több mint egy hét telt el a premierek között, és ez a rövid idő segíti a két előadás találkozását és egymásra rímelését a mai, budapesti színházi közegben. Ugyanúgy, ahogy a három Nádas-darabot is örökre összekapcsolta az irodalomtörténet.

Mindkét előadás bevonulási szertartással, a színházi keret erős jelzésével indul. A *Találkozás* instrukciója szerint a zenekari árokba szép sorban jönnek be a zenészek, miközben párhuzamos cselekvések zajlanak a színpadon: Mária fehér port, mérget szór a borospoharába. A Bárkában a zenészek a színpad és a nézőtér közötti részen foglalják el helyüket, miközben a fehér ruhába öltözött asszisztens vagy Asszisztens (konkrétan és szerepe szerint is: Hajós Eszter) kirakja a kottapéldányokat, majd a színpad elől elhúzza a fehér, áttetsző tüllfüggönyt, létrehozva ezzel egyfajta kukucskaszínházat: a szoba átlátszóvá tett negyedik fala mögül nézünk befele.

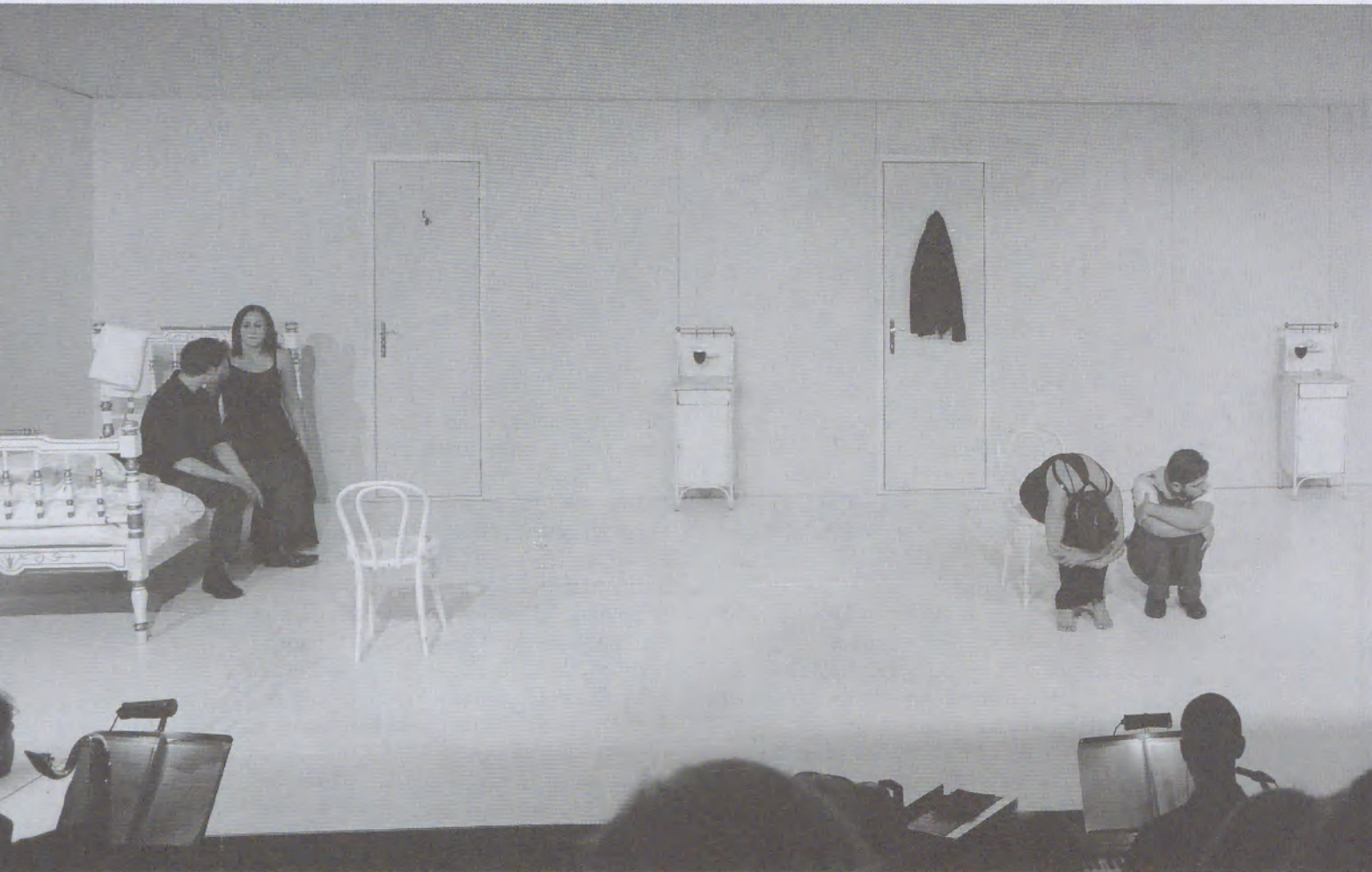
Később a MU-ban is (ott a függöny lerántása után) hasonló látvány fogad: fehér, üres tér, hátsó falból nyíló három sötét ajtó. A különbség csak annyi, hogy míg a *Temetés* tere teljesen csupasz, a *Találkozás* díszletében felfedezhető néhány valóságos tárgy: egy ágy bal szélén, vaskályha a jobbon, három fehér tonetszék, két kis éjjeliszekrény meg három pohár vörös-

bor. Egy bérházi lakás klasszikus kellékei. A szobát vakító fehérsége és a megháromszorozott bejárati ajtó teszi absztrakt térré. Mintha három kis színpad lenne egymás mellé illesztve.

Három párhuzamos szálon fut a *Találkozás* egyetlen története. A színpadra állító Gergye Krisztián és a dramaturg Miklós Melánia háromfelé bontotta Mária és a Fiatalember szövegeit, és ennek megfelelően három pár (Varga Anikó–Szabó Gábor, Varjú Olga–Pásztor Tibor, Spolarics Andrea–Dévai Balázs) jelenik meg az előadásban. Felcsillan ugyan a csere lehetősége, és néhány pillanatra összekavarodnak a párosok, van néhány kiszólás, vita a különböző történet-szálak között, de a párok alapvetően egymásra figyelnek. „Én vagyok a történet” – mondja Mária, és valóban, a három Mária három történetén átszűrődik a színészek személyisége és a kitalált karakterattitűdök. Varjú Olga méltóságteljes és büszke hölgy, grófnői allűrökkel, nagyvonalúsággal, szeszéllyel és szerelemmel. Varga Anikó Máriaja megszeppent, kíváncsi, ő képviseli a leginkább a várákozást, kicsit talán anyás is, inkább a fiútól várja a történet alakítását; bár ő az, aki a cselekvésben legtovább jut: kiinná a mérgezett bort, ha a Fiatalember (itt Szabó Gábor) nem ütné ki a kezéből a poharat. Spolarics Andrea hívja elő legerősebben az akkori nőt, a férfiért küzdőt, a szeretőt, a szélsőségesen hisztérikust. Így az apa szeretőjének és a fiúnak a találkozása több verzióban, három nő és három férfi lehetséges találkozásaként történik meg. A játékmód mintha a trilógia harmadik, hiányzó darabjának, a *Takarítás*nak egy szerzői utasítását követné. *Con amore* (zenei műszóval): „a szeretetteljes bensőségnek azon a szintjén, ami megengedi, hogy a kimondott szóról ne lehessen egyértelműen eldönteni, hogy vajon nem elhallgatott gondolat-e.” Egymásra íródik és szétdarabolódik a három történet, így együtt mutatják meg egy találkozás lehetőségeit és lehetetlenségeit.

Koreográfusi gondolkodásmód vezeti az előadást. Mintha három duót látnánk. Pontos és alapos szövegelemzés nyoma látszik, ezer apró jel kerül egymással viszonyba a szöveg és a testek találkozása során. Csak a színészi játék hagy némi kívánnivalót maga után. A túlbujánzás, a kifejezés akarása helyett sokszor jobban esne egy kicsit szikárabb színpadi létezést nézni.

Izgalmas kísérlet zeneként felfogni egy darabot, és mozgásszínházat koreografálni rá. A kétszereplős *Temetés* szövege ugyanúgy hat szólamban hangzik el,

ugyanattól a hat színésztől, mint a *Találkozásé*. Amíg a *Találkozást* zenészek kísérik, itt maga a szöveg funkcionál zeneként. A már ismert hat színész foglal helyet a zenekari árokból, illetve a színpad és a nézőtér közötti sávon a MU Színházban. Egyetlen zenei hang sem hangzik el, a Nádás-dráma versszerű ritmikus szövege kel hangzó anyagként életre.

A *Temetés* tere a szerzői utasítást híven követve üres – mintha a *Találkozásból* ismert hideg, steril szobát kopasztották volna tovább az alkotók. Csak a három hátsó ajtónyílásból tátong a sötétség, illetve van két hasonló nyílás a földön. Koporsók felnyitott fedelei. Ezek jelölik ki a játék határát és végpontjait. Bár az elején – visszaállítva a fehér tér megbontatlan egységét – lecsukja őket a Színész (Gergye Krisztián) és a Színésznő (Virág Melinda), de tudjuk, hogy ezek olyan végpontok, amelyeket nem lehet elkerülni.

A beavató előjáték során az előző előadásból ismert Asszisztens a tüllfüggöny mögött felmossa a darabjaira tört pohárból kiömlött vörösbor ott maradt foltját, megidézve ezzel a *Takarítást* – vagy éppen a hült helyét. Aztán jöhetnek a szöveggönyvpéldányok és a függöny lerántása. Az ismert mozdulatok ismétlése, a kezdeti gesztus már önmagában igen erős kapcsolatot létesít a két produkció között.

Abszurd helyzet a *Temetés* fikciója: mintha a két színész (Színész és Színésznő) csak bele lenne vetve egy steril színpadi térbe, szöveg vagy bármilyen instrukció nélkül, kiszolgáltatottan – miközben nem keltik az improvizáció látszatát, tudjuk, minden mondatuk előre meg van írva.

A színházról való metadiskurzus és az eszkatologikus, életünk értelmére, céljára vagy hiábavalóságára vonatkozó kérdések ilyen direkt felmutatása veszélyes játék. Általános kérdésfelvetések, amelyekre, tudjuk, nincs válasz, untathatnak, könnyen tét nélkülivé válhatnak. A szöveg zenei ritmusának, illetve a szent és a profán, a komolyan vett és a kigúnyolt között lebegő ironikus játéknak köszönhetően mégiscsak életesebbé válik a lecsupaszított, történetellen történet. A valaminek a keresése, a képzelet foszlányai, egy elképzelt szerelem, egy bicska, egy vörös kendő. Halványabb és finom dolgok kapnak kontúr, ha akarom, olyanok, amilyenek mellett életünkben gyakran mint nem fontos, háttérbe kárhozott jelenségek mellett megyünk el. Vajon sikerül-e megtörténnie valaminek? Vajon lesz-e, amire azt mondhatom, hogy tényleg az enyém? A Színész és Színésznő folyamatos, elválaszthatatlan (színészként és emberként való) identitáskeresésének kudarcaiból építkezik a szöveg és az előadás. „Hamis vagy” – mondják egymásnak.

A *Temetés* előadásán a hang és a test szét van választva: a *Találkozásban* szereplő hat színész a színpad és a nézőtér közötti árokból mondják a néha zenei elemekre tördelt vagy testhangokkal kísért szöveget, a színpadon pedig a két táncos mozgásával és testük találkozásával keresi azt a valamit, amit a rossz nyelvek színpadi őszinteségnek vagy hitelességnek neveznek. Ez a darab és az

FENT: Dévai Balázs, Spolarics Andrea, Varjú Olga, Pásztor Tibor, Varga Anikó és Szabó Gábor a *Találkozásban*

JOBBRA: Gergye Krisztián és Virág Melinda a *Temetésben*

előadás tétje is. A Színész és a Színésznő egymást kiegészítve mondja ki az egyik – legalábbis a Gergye által megvalósított előadás szempontjából – legfontosabb szerzői utasítást:

SZÍNÉSZNŐ És a testünk is itt van a ruha alatt.

Van szemünk, húsunk, szánk, hasunk, karjaink, lábunk. Van hajunk.

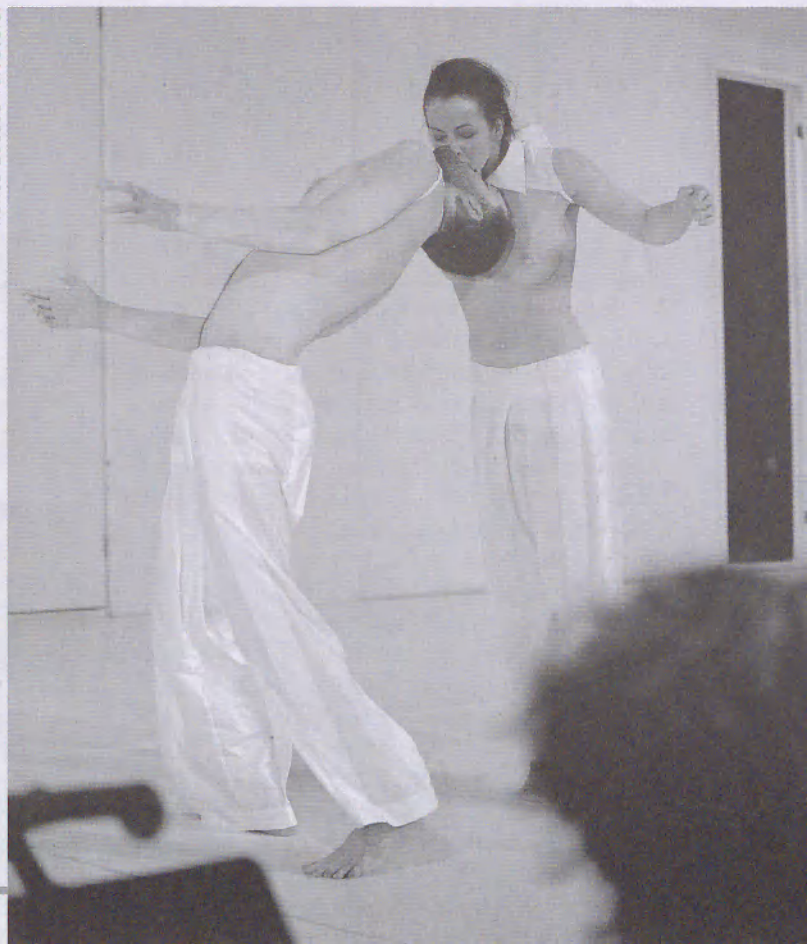
SZÍNÉSZ És akkor talán ez az egyetlen alapszabály.

Ezért zseniális Gergye Krisztián döntése, hogy táncosok játsszák a Színésznőt és a Színészt, hiszen a pusztá testük adta lehetőségek képezik az egyetlen szabályt.

Kulcspillanat, amikor a lent ülő, onnan a táncosoknak hangot adó színészek felmásznak a színpadra. David Lynch-esen kísérteties, ahogy egyenúlyoznak a szélén, tétován csetlenek-botlanak. Részesei az előadásnak, mégis idegenek. Más világból jöttek, és ezekben a pillanatokban valahogy különösen hordozzák a *Találkozást*. Mintha Mária-ként és Fiatalemberként értetlenül néznének erre a világra. Nekik még volt történetük. Legalább az volt. Gyerekek, akik benéznek a babaszobába, és

rámerednek a benti csodákra. Ők a Babák? Vagy a táncosok a szobában? Ekkor történik meg a színpadon is a találkozás-jelenet. Pontosabban: éppen hogy nem történik meg. A szöveget ezen a ponton a táncosok viszik tovább. Két ember találkozásának sablonszerű mondatai hangznak el, miközben a *Találkozás* színészei mintha a saját történetüket néznék – mondjuk, a tévében.

Koncz Zsuzsa felvételei

A táncospár nem jön ki a tapsrendre, elnyeli őket a korszó. Bár természetesen nem merül föl a kérdés, hogy tényleg meghaltak-e, a gesztus mégis az előre oly gondosan lefektetett színházi keretek feszegetésére irányul. Így csap meg valami jeges fuvallat a lecsukott fedelű sírokból, hogy zárva maradnak. És hiába várom, hogy kijöjjenek a tapsrendre.

TRILÓGIA-TANULMÁNY (Gergye Krisztián Társulata)

NÁDAS PÉTER: TALÁLKOZÁS (Bárka Színház);
NÁDAS PÉTER: TEMETÉS (MU Színház)

Zenei szerkesztő: Philipp György. **Jelmez:** Béres Móni. **Dramaturg:** Miklós Melánia. **A rendező munkatársa:** Hajós Eszter. **Díszlet, látvány, koreográfia, rendezés:** Gergye Krisztián.

Szereplők: Spolarics Andrea, Varga Anikó, Varjú Olga, Pásztor Tibor, Szabó Gábor, Dévai Balázs, Gergye Krisztián, Virág Melinda. **Zenészek:** Bartek Zsolt, Szakács Ildikó, Philipp György.

Koltai Tamás

Hírnökök jönnek

ELFRIEDE JELINEK: RECHNITZ

A rra a kérdésre, hogy a kulturális tudat és a nemzeti önismeret (rosszabb hangzású szóval a nemzettudat) között milyen összefüggések fedezhetők föl a mai Magyarországon, kutatói érdeklődés és dokumentált tanulmányok híján csak szubjektív, de meglehetősen határozott válasz adható. Gyanítható, hogy rosszul állunk, rosszabbul, mint a művelt Nyugat (ami nem meglepő), és rosszabbul, mint kelet-közép-európai sorstársaink legtöbbje. A történelmi önáltatás és a társadalmi képmutatás sűrű hálója, amelybe a félrekezelte Trianon-szindróma, az elhazudott nyilasterror és a felhőtlenül idealizált '56 éppúgy beletartozik, mint a mai hétköznapi antiszemitizmus, rasszizmus és gárdafetiszizmus, a kibeszélés hiánya miatt nem válhat a kulturális közbeszéd részévé. A lengyel színházzal vagy a román filmmel összehasonlítva szembeszökő a magyar kulturális közeg kapitulációja a szórakoztató alapú művészeti szolgáltatás előtt.

Nálunk elképzelhetetlen egy olyan előadás, mint a *Rechnitz*. Nincs, aki megírja, nincs, aki eljátssza, nincs, aki megnézi.

A Münchner Kammerspiele előadásmodellje csak egy olyan *kulturális* modellben születhet meg, amelyben a közfelfogás – ebbe a támogatási rendszer és a közönség recepciója egyaránt beleértendő – az ismert árucikkkel való kereskedelmi ellátás helyett *mindenekelőtt* az ismeretlennel való találkozás lehetőségét érti színházon. A *Rechnitz* szélsőséges példa, ezért jó modellnek. Töményen provokatív, azaz fokozottan tartalmazza a művészet alappesztusát. Részint *tartalmilag*, hiszen olyasmiről van benne szó, amit a közösség letagad. 1945. március 24-én, nem sokkal a szovjet csapatok érkezése előtt a magyar határhoz közeli Rechnitz (Rohonc) vadászcastélyában Batthyány Margit (született Thyssen-Bornemissza) grófné és német – náci – tisztkeből álló vendégei egy orgia végén, miután megásatták velük a tömegsírkutakat, vadászpuskákkal legyilkoltak száznyolcvan, közmunkára odarendelt magyar zsidó munkaszolgálatost. A tettesek elmenekültek, és visszatérésük után sem háborgatta őket senki. Nem volt per, számonkérés vagy felelősségre vonás, sem a falu, sem a „nagyobb falu” (Ausztia) nem akar tudni a dolog-

ról azóta sem, a tömegsír „nem találják”, mindenki hallgat, mint – mondhatni – a sír. A *formai* provokáció az „anyag” feloldozása, Elfriede Jelinek szövegfolyama, egyetlen hatalmas „beszédgesztus”, amely nem dokumentál, nem moralizál, nem rekonstruálja, sőt semmilyen formában nem „meséli el” a történetet, hanem „nyelvileg” dolgozza föl, viszonyítási pontokat (nézőpontokat) keres a jelen állapothoz való közelítés és az ezzel kapcsolatos *álláspont* (állásfogalás) érdekében. A kontextuálisan meglehetősen tágas, kronologikusan és tematikusan egyaránt távoli képzettársításokat összekapcsoló monológ nemcsak, sőt elsősorban nem az *eseményre* vonat-

kozó felelősség kérdését, hanem általában a történelmi emlékezet (emlékezetkiesés), a kollektív történelmi tudat működésének (nem-működésének) manipulatív-disszimulatív mechanizmusait vizsgálja, a szerzőre jellemző intellektuális-ironikus verbalizmussal (Halasi Zoltán fordításának köszönhetően magyarul is kongeniálisan), a lebírhatalmas szótólulás attraktivitásával. Nincs tehát hagyományos értelemben vett dráma (a posztdramatikus színház korszakában ezt csak nálunk kell külön hangsúlyozni), nincsenek karakterek, szituációk, még csak szerepek se, amelyeket el lehetne „játsszani” – épp az eljátszás, a megjelenítés, a „színház” lehetetlenségéről van szó –, Jelinek (mint az antik tragédiában) *hírnököknek* nevezi a szöveg nézőpontot és álláspontot változtató, első vagy harmadik személyben beszélő „szereplőit”,

Arno Declair felvétele

nem mintha ott lettek volna, nem mintha a tényekről számolnának be, hanem – talán – mert ők azok a „mellékszereplők”, a *mi* (mi magunk), akik *beszélünk* róla. És úgy – ahogy. Beszédhelyzetük zárja be őket, a „személyzetet” a narratívába, nem tudnak belőle kilépni, miután a főszereplők már „távoztak”. Ez az anti-Buñuel-szituáció – a filmben a személyzet távozik, és a „főszereplők” rekednek bent – inspirálta *Az öldöklő angyal* alcímet (amelynek a „dramatizálására” Jelinek eredetileg megbízást kapott a müncheni színháztól).

Jossi Wieler rendezésében nem a szcenika – a kép – a legizgalmasabb, bár az is nagyszerű, mivel az egész szerves része.

A faborításos teremsarok, szarvasagancs-trófeával a falon, *jelzése* csupán a vadászkastélynak; a fülkeszerűen kiképzett, időnként kiforduló, vörös ülökés ajtók, amelyek mögött a háttérben céltáblák sejlenek föl, egyszerre képzettársítják a gyóntatófülkét, a lóállást és – mivel leakasztható, piros „fülesek” is tartoznak hozzájuk – a hangkabint. A „füles” éppúgy lehet hangtompító védőfelszerelés, mint zenehallgató eszköz – időnként tompa lövések, időnként decens muzsika hangzik. A zene többnyire a *Freischütz* – csak véletlenül rímel a Rechnitzre –, magyarul *A bűvös vadász*, a legnemzetibb német opera. („Mindig jól talált a fegyverem, ha vad került elém”, énekli Carl Maria von Webernél a főszereplő a Jelinek szövegébe átemelt frázist.) A teremsaroknál nyíló bejárati ajtót a szereplők nem használják, az néha kinyílik magától, és különböző tárgyak ömlenek ki rajta; egy alkalommal vadászpuskák, máskor óriási ruhahalom. A vadászfegyvereket lenge bájjal takargatják a szereplők (olyan gúlában fekszenek elé, amilyenben fényképezkedni szoktak), az elegáns ruhadarabokba, bundákba beöltöznek. Időnként le is vetkőznek alsóneműre, lassú, vontatott gesztusokkal, egymásba akasztott lábakkal, tunya csoportképekkel *jelzik* az orgiát (az egyik férfi kombinét visel). Időnként esznek valamit – tortát vagy birodalmi sasos dobozból kicsomagolt pizzát –, a végén pedig fölveszik a „személyzet” uniformisát.

Mindezt a színészi *viselkedés* teszi tökéletessé. Az előadásban a színészek – Hildegard Schmal, Hans Kremer, Steven Scharf, André Jung és Katja Bürkle – a legbámulatosabbak. Otthonos kedéllyel, lazán és kedvesen jönnek be, integetnek, köszönnek, úgy üdvözölnek, *mint ismerőst szokás*, elnézően néznek, de arisztokratikusan is, fölényel, felsőbbrendű megvetéssel, amivel kvázi cinkosnak tekintenek, vagy azzá tesznek. Egész végig „nem csinálnak semmit”, vagyis semmi különöset, jelenlétük mégis intenzív, ahogy lezseren mozognak, fölfejlődnek a rivaldához, mosolyognak, vagy „civil” gesztussal a hajukat igazítják, és *néznek*, amíg valamelyikük beszél. Azonosak önmagukkal, de egyszerismind *képviselek* is valakiket, a gyilkosokat, a néma tanúkat, a „bűndölyffel” telített utódokat, bennünket. Könnyedén, elegánsan változtatják a nézőpontokat, mesélnek is, véleményeznek is, hol kívül vannak, hol belül, ők a pró és a kontra, az elkövetők és a tárgyi bizonyítékok, az „ország”, amely nem akar tudni magáról, és amelyet a szerző sem tud a magáénak („ez már nem az én hazám”), amennyiben darabjainak előadását tiltja. Színészek, akik személyiségük és mesteriségük birtokában vannak, és ezt nem akarják „attrakciókkal” bizonyítani pillanatonként, mert nincs rá szükségük.

Csaknem két órán át folyik a beszéd-folyam, ez az érzelmi-intellektuális szuperteatralitás. Irigylésre méltó hely, ahol játsszók és nézők közmegegyezése ezt nevezi színháznak.

Török Ákos

Felszín közeli élmények

ÚJFEKETESÉG; BOTH SITTING DUET; SPEAKING DANCE

Az idei Budapesti Őszi Fesztivál színházi kínálatának kétségkívül kiemelkedő eseménye volt az Ultima Vez *Újfeketesége* és a Jonathan Burrows–Matheo Fargion duó két előadása. Wim Vandekeybus csapata – két magyar táncossal bővülve – ezúttal teljes darabbal érkezett, és Burrowsék is két klasszikusukat mutatták be. A szinte folyamatos *hűha-élmény* ellenére sem lehetnek azonban büszkék magukra a szervezők. Ha ragaszkodunk a címbeli jelzőhöz, azt mondhatjuk: ahogy a tengerparti nyaralók a víz szintje alá dugott, bűvármász által védett szemükkel, mi is csodadolgokat látunk, miközben folyamatosan levegőt is tudunk venni. Ennek fejében viszont semmit sem tudhatunk meg a tengermélyről. Mozizunk tátott szájjal, amíg ebédidő nem lesz.

Pieter Jan de Pue felvétele

A CSÚCSON Ultima Vez: *Újfeketeség*

Az Ultima Vez csúcsteljesítménye az előadás minden pillanatában nyilvánvaló. A táncosok mozgása, az általuk létrehozott figurák expresszivitása, a zenei hátszókázások, a színpadtér tökéletes kompozíciói a kezdeti katartikus sokk után állandósult gerinctáji bizsergéssé szelídülnek. Tátott szájjal nézünk. Miközben voltaképpen végtelen közhelyeket formálnak meg szédületes sebességgel és elképesztően hatásosan. Utálnak a teremtésre, a születésre, a kapcsolatlanságra, mint ahogy a fizikai értelemben vett sérülékenységre is – lelkialkatként. A kezdő (paradicsomi, teremtés előtti) képben alig látszanak a meztelen alakok, és érezni lehet felettük egy hatalmas, téglalap keresztmetszetű testet, kőlapot. Az önmagában is jelentéssel teli helyzetet tovább feszíti, hogy ezen a hatalmas dobogón játszanak a – nagyon jó – zenészek. Akik kiváló zenei teljesítményük mellett további értelmezendő szerepet is kapnak: szenvtelenül a magatehetetlenül

vergődő lényekhez sétálnak, és testüket eszközként használva különféle hangzásokat kényszerítenek ki belőlük: elektromos eszközökkel felerősített hangokat csikarnak ki a mellkasukból, szájuk elé mikrofont tartanak, vagy éppen gégejükkel ütögetik kézzel. Voltaképpen hangéhségük hozza létre – zeneként – mindazt, ami ezután történik. Gyönyörű, színes gondolatbuborék, amelyből többet is ereget az előadás. Szépek, gömbölydedek, örülünk, ahogy rájuk találtunk.

Az előadás közben Peter Verheist versszövegei hangzanak el – kisebb-nagyobb változtatásokkal. Kiválóan illenek az előadáshoz: szépen formált, az igazi jó versekhez hasonlítani próbáló, gondolatgazdag és közhelyes szövegek. Sejtelmességben, elhallgatásban, expresszivitásban egy tőről erednek az előadással. Viszont sem hozzá nem adnak, sem el nem vesznek belőle. Nagyon sarkosan fogalmazva: a kettő közül az egyikre nincs is szükség – és akkor már inkább a textusra nincs, noha szerintem Verheist szövegei még mindig értékesebbek irodalmi, mint az Ultima Vez játéka színházesztétikai szempontból.

Magyar ember számára kellemes élmény előbb a zenében ismerni fel valami otthonosat, majd egy zseniális pszeudomagyaros bokapörgetősben. Vandekeybus valóban csúcs: bárminek nevezzük is a testtel való metafizikus jelelést, az Ultima Vez egyik végső határáig vitte. Kipörögve a kortárs tánc progresszivitásából a színházcirkusz felé. Ez az előadás közelebb áll a Cirque du Soleil produkcióihoz – sokkal mélyebb tartalommal persze –, mint például a Forte Társulat vagy akár a Maladype Színház útkereséséhez. Az Ultima Vez elért valahová, ahonnan már nem mozdul tovább. Tavalyi, előadás-töredékekből összeállított darabjuk (*Spiegel* [Tükör]) plusz értéke is abból eredt, hogy töredékek együtteseként is előbb tükre tudott lenni intellektuális közérzetünknek.

FENT: *Speaking Dance*

BALRA: Az újFeketeség című előadás

LEKOTTÁZOTT SEMMITTEVÉS

Burrows–Fargion: *Both Sitting Duet*

Az Ultima Vezhez képest Jonathan Burrows és Matteo Fargion egy fokkal magasabbra tették a mércét. *Hűhában* és *ilyet még nem láttam*-ban ők is remekelnek, amikor negyvenöt percen keresztül zene nélkül mást sem csinálnak, mint mozdulatszิมfóniát celebrálnak, olyan ütemérzékkel, amely minden zenész számára irigylésre méltó. Egy táncos és egy zenész. Két szék, két mikrofon. Egy közepesen elhanyagolt és egy teljesen lúzer külsejű ember, az egyikük alsó közepes, másikuk felső alsó testalkattal. Egyértelmű, hogy az olasz a karmester. Angol partnere hol figyel és követi, hol megengedi magának azt a luxust, hogy hozzá kelljen igazodni. Tíz hét gyakorlás után háromnegyed órán keresztül le tudnak kötni minket, miközben voltaképpen végig ugyanazt csinálják. Reagálnak a történésekre (amikor például valaki elunja és hazamegy), értelmes és teljesen értelmetlen gesztusok váltják egymást, végül az utóbbiak túlnövik az előbbieket. Gesztikulálnak, zenélnek. Mindennapi kommunikációnk értelmetlen voltának szemléletes példázata mellett egy mélyebb összetartozás hitét is közvetítik, hiszen ha két ember képes negyvenöt percen keresztül egymásra figyelve együtt dolgozni, akkor mégsem lehet akkora baj. Illetve: talán létezik a világnak egy saját üteme, dallama, amelyhez mindenki tetszése szerint, a többiekre figyelve kapcsolódhat saját szölamával.

Egy ötlet, egy gondolat, és sok-sok munka a tehetség mellé. Rendkívüli élmény, de nem szembesít semmi megerőltetővel – jól vagyok, köszi!

SEMMITMONDÓ PRÓFÉCIA

Burrows–Fargion: *Speaking Dance*

Az eseménysorozat legizgalmasabb darabja. A ko-reográfia a *Both Sitting Duet*éhez hasonló, szavakkal leírva ugyanaz. Azzal az élménnyel bővülve, ahogy az olasz anyanyelvű előadó idegenbe kerül brit társa mellett. Ahogy a brit klasszikus és utánozhatatlan *come*-ja (valahol az *a* és az *á* között) nála inkább *kom*. Fargion idegenségét (amelyben mi magunk is osztozunk az angol nyelv hallatán) feloldja, amikor olasz dalokat énekel olaszul, amelyekre angol társa mozog szakadatlan. Ők mindketten és mi is otthon tudunk lenni, noha sem az angol nyelv, sem az olasz ének nem sajátunk. A két előadó olyan mértékben megnyugtató és kedves jelenség, hogy hatásuk alól nem lehet, és nem is érdekes kivonnunk magunkat. Jó velük lenni. Humoruk a minimálra hangolt színpadtér szűkre szabott keretei között is átütő.

Mondandójuk súlyát a médium súlyának növekedése növeli. A mozdulatok értelmetlenségével szemben a *Speaking Dance* szavakkal dolgozik, amelyeknek óhatatlanul van jelentésük. Két egymásra mondott szó mindig viszonyba kerül egymással, míg két értelmetlen mozdulatnak együtt sem kell értelmet nyernie. Most is külön kis történetek születnek, majd tűnnek el hirtelen, egy másiknak adva át a helyet. Hogy a mozdulataink értelmetlenül csúsznak át egymáson, messze nem annyira ijesztő, mint az, hogy ugyanezt nem tudjuk megtenni szavainkkal. Úgy tűnik, igaza van Hamvas Bélának, és a beszédnek mégiscsak fundamentális szerepe van ember voltunkban.

2010 szeptemberétől **SZÍNHÁZTUDOMÁNY MESTERSZAKOT INDÍT** a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kara (Budapest, Reviczky u. 4.), nappali és levelező, államilag támogatott és költségtérítéssel formában. Jelentkezhet, aki a bölcsészet-, a társadalomtudomány vagy a művészet területén főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkezik. Oktatók: Jákfalvi Magdolna, Kékesi Kun Árpád, Kiss Gabriella és számos vendégelőadó. **Jelentkezni 2010. február 15-ig lehet, a www.felvi.hu oldalain** részletezett módon. Bővebb információ a KRE Színháztudományi Tanszékének honlapján olvasható, amely a www.kre.hu-ról érhető el. További tájékoztatás kérhető a szitu@kre.hu e-mail címen.

Kutszegi Csaba

Van szebb dolog az végeknél

HALÁL ÉS A LÁNYKA

Bozsik Yvette *Halál és a lánykájának* – ellentétben az előbbi, *Lány, kertben* című premierjével – nem maga a szerző a főszereplője: a koreográfia kifejezetten azt mutatja, hogy alkotója igencsak él, és bármilyen megnyerő fickó képében serteperné körülvéve a sumákoló Halál, esze ágában sem lenne szelíden elaludni a karjában. (Ahogy az előadáson is felcsendülő Schubert-dalban hallható: „Sollst sanft in meinem Armen schlafen!”) Sőt! A Pina Bausch emlékének ajánlott koreográfiából az is kiderül, hogy a német Tanztheater nagyszasszonya – bár ő már elfogadta a kegyetlen kérő kéznnyújtását – nemcsak saját, hanem mások műveiben is tovább él. Bozsik *Halál és a lánykájában* szerencsére leginkább a szellemisége – a mozdulatai csak kevésbé.

Apropó kéznnyújtás. Nem tagadhatom le, hogy a Schubert-vonósnegyes megfelelő pillanatában én még mindig azt a Halált látom, amelyik – egyszerű, sötét ruhás férfi alakjában – Robert North koreográfiájában nyújtja kezét a Lánynak. Ha lelki szemem előtt megjelenik ez a gesztus, és hozzá (legtöbbször kiváltó okként) felcsendül a muzsika, bárhol legyek, azonnal tetőtől talpig lúdbőrbe öltözöm. Bozsik Yvette a téma legújabb feldolgozásában szerencsére nem ezzel az élménnyel akar konkurálni.

Míg North a haldoklás reális fázisait ábrázolja meg-rázóan, de költői szépséggel, Bozsik – nem tagadva meg önmagát – ebben a témában is a harsány ellentmondásokat és a groteszk, szarkasztikus bemutatás lehetőségét keresi. Zajos, mozgó élettáblóval nyit, táncosai szinte egyszerre vannak több helyen, s egymás kezébe adva a mikrofont verbálisan is kihívóan kommunikálnak. Khell Zsolt mozgó díszletfala, amely – nemes egyszerűséggel – pusztán hat oszlopot és közöttük öt kapunyírást imitál, amellet hogy arányos és esztétikus, kitűnő tereket nyújt az életteli társas körforgásnak. A fiúk például „Sziaztok, lányok, kértek egy italt?” megszólítással próbálkoznak, de válaszra sem marad idő, már újabb helyeken kezdődnek az újabb rövid dialógusok, amelyekben olyan kijelentések is elhangoznak, mint „Schubert nekem tetszik” vagy „meghalni és megházasodni ugyanaz”. Elejtett szavakkal, szándékos véletlenszerűséggel villannak fel a közelítő főtéma előjelzései, és a jól ismert zene is sugallja: a rohanás előbb-utóbb végállomáshoz vezet, az áradó életben implicite van jelen az elmúlás. Egyre nyilvánvalóbbá válik: a lehangoló vitalitás minden színterén, valamennyi cselekedetben, gesztusban ott lapul, leselkedik a halál. Minél harsányabb az élni akarók élni akarása,

annál kontrasztosabb a halál való-sága. Ez az első csavar, amit Bozsik a történeten képez: kezdetben a zajló életet prezentálja, csak hogy rámutasson a halálra.

Az élettáblón mindennek helye van: a hétköznapi apró eseményeknek, sorsfordító tragédiáknak, betegségeknek, párkapcsolati válságoknak, férjek halálának, munkahelyi problémáknak. Ez utóbbiak is hitelesen jelennek meg: színpadi és balett-termini történetek vegyülnek civil életben játszódó esetekkel. Egy táncos – ha jól emlékszem, Kalmár Attila – talán ennek a darabnak a megidézett próbáján javítja-gyötteri teljesíteni igyekvő partnernőjét, közben „instrukcióival” kifele magyarázva segíti az előadás percepcióját, az alábbi szavakkal: „annak ellenére, hogy ez improvizáció, kapcsolatban van a halál-félelemmel”. Bármelyik brechtianus rendező megnyálná a tíz ujját ettől a csúcsra járatott elidegenítő effektustól. A néző próbál a diszkrétan törtető Schubert-zenével együtt a feltételezett dal- és balettszüzsé mentén előrehaladni a logikus történetben, de szüntelenül megakasztja számtalan mesterkélt alkalmazott színpadi eszköz, például a médializált világunkra utaló mikrofonba beszélés vagy az említett, próbatermi milióbe

Vati Tamás
és Balkányi Kitty

Koncz Zsuzsa felvétele

helyezett kvázi-darabmagyarázás. Reális és abszurd között lebeg az a jelenet is (így úgyszintén elidegenít), amelyben Samantha Kettle verbálisan beszámol férje, Henry haláláról. Fokozódik a helyzet, amikor a halott férjek angyalkara (hátukon fehér szárnyacskákkal) megjelenik a napszemüveges özvegyek emlékezetében (halála után már mindegyik férj angyal). A realitás tartományába tartozik a kezdő özvegy Kettle banalitásban megmutató, hirtelen előrukkolt férjhiánya: „Henry, hol a ruhám?”, kérdezi kétségbeesetten, mert a társ hiányával a legkegyetlenebbül prózai helyzetekben szembe-

kerekedik. Bozsik mintha odázná a végkifejlet elkerülhetetlen bekövetkeztét. Talán ezért (is) iktatja be a vonósnyegyben nem szereplő zongora kísérete címadó dalt, amellyel késleltetni tudja a véget. De nemcsak azért késleltet, mert a halál előtt öt perc élet is élet, hanem mert az abszurd-elidegenítő életkavalkád után igen problematikus megtalálni az esztétikailag-tartalmilag is megfelelő végső megoldást. És ez nem is sikerül megnyugtatóan.

A daltételre Vati Tamás és Balkányi Kitty lejt halálba hívogató pas de deux-t. Rémesen gyönyörű, ahogy mö-

sülünk. Brutálisan valóságos az a motívum, amelyben nők – különböző nyelveken – betegségek lefolyásáról, ismerősök, barátok haldoklásáról számolnak be.

A távolról, abszurd módon felülről szemlélt életfreskó kavargását a végére le kell csitítani, a szálakat el kell varrni, már csak azért is, mert a klasszikus, precízen tételekre szerkesztett zene a végére szabályszerűen le-

göttük a teljes falszerkezet az óramutató irányának megfelelően, körív mentén elmozog (súlyosan mutatja az idő múlását, lejártát). Aztán a lányért kicsiny, mozgó talapzaton (a halál szörfdeszkáján?) becsusszan a sötét ruhás, kegyetlen kérő. Közben slágerszerű zenei feldolgozásban dal hallik angolul, melynek a Matthias Claudius költötte, Schubert által megzenésített versre

hajazó szövege magyar fordításban is megjelenik a digitális kiírón. Ha eddig megúsztuk fordítás nélkül, a sztori végét miért kell anyanyelven is szánkba rágni?

A sikerületlen, általam túlon túl mesterkéltnek érzékelt befejezés ellenére azt gondolom, hogy a *Halál és a lányka* a Bozsik-oeuvre értékes darabja. Összegző és tovább kísérletező egyben. Eklektikussága, helyenkénti harsánysága ellenére mértékletes ízléssel van összefogva. A gyanítható improvizációs lehetőségek mellett, főleg az együttesen végzett mozgásokban, a koreográfia apró részletei is művesen ki vannak dolgozva. A nők mozgása egyes jelenetekben különösen harmonikus. Jók az egyéni teljesítmények is, Balkányi Kitty, Vati Tamás, Samantha Kettle és Kalmár Attila külön említést is érdemel.

Minden jó lenne, ha a vége jó lenne (ha egyáltalán lehet jó vége ennek a történetnek). Mindenesetre most helytálló Madáchcsal bevégezni: „Csak az a vég! – csak azt tudnám feledni!”

HALÁL ÉS A LÁNYKA

(Bozsik Yvette Társulat, Nemzeti Táncszínház, Művészetek Palotája)

Zene: Franz Schubert. **Fény:** Pető József. **Díszlet:** Khell Zsolt. **Jelmez:** Bozóki Mara. **Koreográfusasszisztens:** Vislóczki Szabolcs, Balkányi Kitty. **A Schubert-dal felvételén zongorázik:** Jandó Jenő; **énekel:** Várhelyi Éva. **Zenei rendező:** Tóth Ibolya. **Kreatív producer:** Iványi Marcell. **Koreográfus:** Bozsik Yvette. **Táncolják:** Balkányi Kitty, Vati Tamás, Samantha Kettle, Vislóczki Szabolcs, Somorjai Judit, Gombai Szabolcs, Hasznos Dóra, Kalmár Attila, Fülöp Tímea, Tuza Tamás, Amandio Cardoso.

Szoboszlai Annamária

Jel színházi báb-harakiri

100 TŰ HOSSZA

A hosszú ideig Franciaországban élő s alkotó Nagy József alig egy évvel ezelőtt a Trafóban látott *Entracte*-ja (Felvonásköz) – mely ihlető forrásának a *Ji Kinget* választotta – feltárhatatlannak, értelmezhetetlennek bizonyult számomra. Nem dekódolhatatlansága folytán. Míg az *Utolsó tájkép* lírai önvallomása, táncos-vizuális-zenei absztrakciója egyivású tudott lenni tulajdonképpeni tárgyával-jelöltjével, addig a *Változások* könyvének szellemisége csupán a jól felismerhető, jellegzetesen Jel színházias, „orientalizáló”, szakrális *stílusban* manifesztálódott. S bár a látványvilág, a mozgást organikusán kísérő élőzene s számtalan jelenet lenyűgözött, a darab egésze mégis a művészi szemfényvesztés kesernyés utóízét hagyta maga után. A *100 tű* hosszának októberi, Bárka színházbeli bemutatóján a (csoda)szarvas – vagyis annak a színpad hátsó falára rögzített festett képe – köszöntötte a belépő nézőt. Magától értetődőnek tűnt, hogy a „színházi honfoglalók” megvilágosodást remélve, ha mást nem, majd őt kergethetik a jelek sűrű erdejében – mint jómagam is tettem, kicsit ernyedten, bosszankodva, de a zenész-

színész virtus vérbő pillanataitól néha új erőre kapva.

A darab kezdetén nyolc színész-táncos sorakozik fel egy zongora körül, mintha fotózáshoz verbuválna össze a népes család. A kezükben tartott, búzakalászhoz hasonló tárgyakat a húrok közé szúrják, mire a zongora disszonáns hangsorral „felel”. A különös előkészítő játék a hangokkal, a hangok leg-

különfélébb módon való előcsalogatásával (illetve az önmagukban néma billentyűtestek kitépésével) egészen addig folytatódik, míg meg nem érkezik a színpadra a hét zenész. Akkor kezdetét veszi a Nagy Józseftől megszokott szimbolikus-rituális tetsorozat, mely belesodorja a nézőt egy különös varázsszertartásba, ám a bevallottan keleti színpadi hagyományokból táplálkozó, de annak stíluslemeit fokról fokra bűvészműtávvá profanizáló rítus jeldömpingjében érzékelhetetlenné válik, mi fontos, s mi a figyelemelterelőnek szánt mozdulat.

Annak jelentése van, mikor a játszó bohócfejet mintáznak (szemet, orrot, göndör hajpamacsot, kalapot adnak egy agyagtömbnek), majd egyikük orrot-kalapot véve megeleveníti a figurát. Jelentéssel bír az is, hogy a többiek szintén elmaszkírozzák magukat, s különös fejfedőikből egy *clown* állapotú „törzs” születik, ami – kapcsolódva a szarvashoz – valószínűleg mi magunk vagyunk. És figyelmeztető, intő jelentést hordoz az elarctalanodó, Nagy József-es fekete öltönyben uniformizálódó szereplők hason külsejű rongybabákkal, elegáns zombikkal járt vitustánca is. Közben valahol elhangzik egy minden és semmi jellegű szentencia, hatásfokozó kulcsmondat a „nyíló és csukódó” ajtókról; találó, fájó a kép, mikor egyikük szemét „felnyitják”, s a szeme helyére illesztett golyót megvágva hamu szóródik a földre; s rémlik, mintha az előadás egy pont-

semmint a szakrálisban gyökerező rituális tetsorozatnak – ez sem kevésbé jelentéssé az összes többi jelentőségéhez képest.

Végül elérkezik a legemlékezetesebb pillanat is: az elengedetten humoros zárójelenet, mely visszakacsint a darab eleji billentyűdobálásra, s mellesleg – akár szándékoltan, akár nem – tiszteleg Haydn *Búcsúszimfóniájának* „búcsú-dramaturgiája” előtt. A hét zenész (a hét vezér?), letéve hangszerét, asztalhoz ül. Egy kendőből halálos tekintetű sárkányt (Kelet!) csomóznak, és bábként, hurkapálcikákkal életre keltve, sorra kioltják vele egymás életét. Túljátszott színészkedéssel huppannak a muzsikások az asztal alá, vagy hagyják, hogy fejük megadón mellkasukra bukjen. A legironikusabb természetesen az utoljára maradó, aki öngyilkosságot hajt végre – báb általi halálnak halálával hal.

Így gyűlnek, rakódnak egymásra a jelek s a jelenetek, és bár van, ami összetartsa őket, mégis azt érzem, egy bűvészinas próbálgatja rajtunk megtanult tudományát. Már nem hétköznapi ember, még nem mágus. A stílust élteti, a stílust éltető erőket mozgósítja hibátlanul, profi módon, élvezetes játékában. Mindez feltölthető tartalommal, de konghat is az ürességtől, mondhatnánk cinikusan. Csakhogy a feladatot teljes egészében, tudatosan a nézőnek átpasszolni nyegleség lenne, amorális, idejétmúlt, és mindemellett művészileg művészietlen.

Nagy Józsefnek elhiszem, hogy ismeri az áttetsző, tiszta formát, ami nem egyszerűen csak „keleties”, ami nem igényli az extra díszeket, de míg egy nó-, egy kabuki-előadás vagy egy haiku látszólagos egyszerűsége és szikársága magában hordozza a szellemi teljességet, addig a 100 tű hossza könnyebben megmérhető, mint egyetlené.

Koncz Zsuzsa felvétele

ján egy keleti harcmódban előadott viadalra is sor kerülne.

Az *Utolsó tájképhez* hasonlóan bravúrosan festett-csurgatott fehér jelek, nyomok varázsolódnak elő a fekete kartonon, s egy kisebb kiállításnyi mennyiséget termel ki az akcionista festő bőrbe inkarnálódott, sorozatgyártásba fogó színész-kalligráfusok keze. Elképesztő festőszerszámokkal kezdenek újabb s újabb képbe: szájából csurgatott fehér színű nyállal, fehér festékbe mártott ugrókötel papíron ütött nyomának felhasználásával, üvegpohár körül pergetett porral, s bár e ponton az előadás inkább tűnik az avantgárd totális színház rokonának,

100 TŰ HOSSZA (Nagy József Regionális Kreatív Műhely, Bárka Színház)

Zeneszerző: Mezei Szilárd. **Rendező:** Nagy József.

Előadja: Nagy József, Szakonyi Györk, Döbrenyi Dénes, Ishii Junya, Francia Gyula, Buday Enikő, Kalmár Ákos, Gemza Péter.
Zenészek: Mezei Szilárd, Branislav Aksin, Pápista Kornél, Bogdan Ranković, Márkos Albert, Ervin Malina, Csík István.

A színháznak szolgálnia kell

BESZÉLGETÉS VIDNYÁNSZKY ATTILÁVAL

– *Hogy érzed magad Debrecenben? Mennyire tudtad megvalósítani, amit akartál? Hogy illeszkedtek be a társulatba a Beregszászról átszerződött új tagok?*

– Megszoktam Debrecent. A három évvel ezelőtti döntés kényszer volt. Beregszász abban a formában nem tudott tovább működni. Tizenkét-tizenhárom év alatt semmit sem javultak a színházcsinálás feltételei, és közben gyerekek születtek. Lépnem kellett, felelősséggel az embereim iránt. Nem hiszem, hogy modellértékű megoldás, ami létrejött, de az életükre nézve mégiscsak az. Másrészt a Debrecen kínálta lehetőség is izgatott: az új színház, az opera tagozat, a fesztiválok, iskolaalapítás, nem tudtam nemet mondani.

– *Csak formálisan hagyta ott Beregszászt, de szellemi értelemben nem. Hogy érintette ez az ottani társulatot?*

– Jelentős változás volt, hogy nemcsak én jöttem el, hanem elhoztam magammal öt alapembert, az első generációsokat, akik sok fenntartással jöttek. Cserébe viszonylagos egzisztenciális biztonságot kaptak az otthon maradtak is, ha havi hatvanezer forintot annak lehet nevezni. A mi viszonylatunkban mindenképpen.

– *Nem sínylették meg, hogy korábban te jelentetted a garanciát a folyamatos létezésre?*

– Most is ott vagyok művészeti vezetőként. Évente vállalom egy új produkciót, az elmúlt két évben egyetlen fel is újíttam a régiéik közül. A nyarat nagyrészt velük töltöm. Harmincöt-negyven előadást játszanak Debrecenben. Tehát jelen vagyok. A művészeti döntéseket száz százalékig én hozom meg. Élnek a régi előadásaink, sőt bizonyos értelemben reneszánszukat élik. Nemrég játszottuk a *Három nővért* Moszkvában és Kijevben. A *Liliomfit* és az *Ahogy tetsziket* már az új felállásban, az elszerződötték nélkül csináltam. Persze mindenki arról ábrándozik, hogy mikor lesz megint együtt a csapat.

– *És mikor?*

– Nem tudom. A lelkem mélyén oda készülök vissza, illetve el sem jöttem onnan. Most épp csinósítgatjuk a színházat, van egy kis pénz, ötszázezer vagy egymillió forint, a mi viszonylatunkban ez sok, újrameszelhetjük a folyosókat. Megtartjuk Beregszászban a második Stalker Fesztiválunkat. Az első öt éve volt. Meghívunk jó néhány színházat.

– *Honnan?*

– Ukrajnából, Oroszországból, illetve Magyarországról.

– *Bekapcsolódtatok a nemzetközi vérkeringésbe. A Három nővérral nemrég jelentős nemzetközi díjat kaptál.*

– Igen, Mejerhold-díjat. Ez valóban nagyon jelentős, főleg Kelet-Európában számon tartott díj, pályájuk csúcán lévő, nemzetközileg elismert, új formákat kereső színházi embereknek ítélik meg. Eddig Krzysztof Warlikowski, Matthias Langhoff és Krystian Lupa kapta meg. Most ítélték oda negyedszer.

– *Hogy születik a döntés?*

– A Mejerhold Központ vezetője, Valerij Fokin vezetésével születik a döntés. Nagyon körültekintően járnak el. A *Három nővért* már egy éve kiszemelték, aztán eljöttek Debrecenbe, megnézték a *Halotti pompát*, a *Tótékat* és a *Gyilkosság a székesegyházban* előadását is. A *Három nővért* szeptemberben kétszer játszottuk el Moszkvában. Úgy tervezték, hogy egy teljes hetet szentelnek nekünk, de ott is anyagi gondok vannak – Putyin kevesebb olajat adott el –, így csak három nap lett a hétből, egy kis beszélgetéssel, az előadásaimról készült filmek vetítésével színezve. Megjelent a moszkvai sajtó, számos színikritikus és mások.

– *A bekapcsolódás a nemzetközi színházi életbe csak egy dolog a sok közül. A debreceni modellt ma a hazai színházi térképen ugyanolyan fontosnak látom, mint az egykori kaposvárit. Ugyanúgy több rendezőre épül, ugyanúgy kiiktatja a kommersz szemléletet, ami nem úgy értendő, hogy nem játszik operettet, hiszen a valamikori „nagy” Kaposvár is játszott, hanem úgy, hogy értékcentrikussá teszi, vagyis nem szórakoztató szolgáltatást nyújt. Hogy működhet ez ott, ahol az ilyen típusú színháznak korábban nem volt hagyománya?*

– Arra hamar rájöttem Magyarországon, hogy vidéken könnyű megtölteni a nézőteret. Ha bizonyos szint alá megyünk, akkor van közönség, sajnos. Én rögtön az elején tisztáztam a városvezetéssel, hogy ez engem nem érdekel, én megpróbálok valami mást, általam értékesebbnek tartott színházat csinálni, új társulatot építeni, komolyabb repertoárt kialakítani. Ha így is kellek, akkor szavazzanak nekem bizalmat, és legyenek türelmesek, mert ez hosszú folyamat. Debrecenben két másik helyen is vannak bérletes előadások. A Vasutas Művelődési Házban és a Lovardában, sőt a Kölcsey Művelődési Központnak is van színházi programja. Bár nem az én értékrendemhez közel álló produkciókat hoznak létre, illetve hívnak meg, kétségkívül kielégítik egy jelen-

tós réteg színházi igényeit. Miért kellene nekünk ugyanazokat a műfajokat, megszólalási módokat, közönségigényt előtérbe helyeznünk? A város vezetése elfogadta érveimet, és kiállt mellettem. Akkor is, amikor az első év után kötelezettségvállalás-túllépés miatt Csányi Jánosnak távoznia kellett. Akkor nekem is nemet mondhattak volna, mégis ragaszkodtak hozzám, a koncepciómhoz, pedig az eladott bérletek egyharmadával csökkentek a 2006/2007-es évadban. Azóta viszont fokozatosan javulnak a mutatók. Év végére több mint kilencvenezer nézőnk lesz. Bár ez kevesebb, mint a többi, hasonló méretű színház látogatóinak száma, az emelkedő tendencia azért mégiscsak komoly érv elképzeléseink mellett. A közönség jelentős része lecserélődött. Hiányolom azokat, akik elmentek. Viszont egyetemi bérletet tudtunk beindítani, amire hosszú évek óta nem volt példa.

– Az jó, ha egy városban belül több helyen is ki lehet elégíteni a színházi szórakoztatás igényét. Az persze nem jó, ha nem elég színvonalasan, viszont akárhogy is, a szolgáltatóhelyek megszorodása elveszi az érvet azok elől, akik azt mondják, hogy egy vidéki színháznak – épp azért, mert egyetlen színház – minden igényt ki kell elégítenie. Tehát lehet művészszínházat csinálni. Amikor viszont a nagyszínházban Képzeltbeli operett címmel bemutatott egy avantgárd előadást – egy francia író szövegét a saját rendezésében –, akkor nem gondolod, hogy csapdába kerültek? A nézők nyilván operettet vagy valami operettszerűt várnak, és becsapva érzik magukat. Amikor én láttam az előadást, nagyon sokan elmentek a szünetben. Bár akik ott maradtak, lelkesen ünnepelték, mégis fölmerült bennem, hogy nem túl nagy kockázatvállalás-e a nagyszínpadon játszani egy kifejezetten alternatív, workshop jellegű produkciót. Ami a társulatnak és a közönségnek egyaránt fontos lehet az új színházi nyelv szempontjából, de az utóbbit komoly esztétikai megpróbáltatásnak teszi ki.

– Minden évad tele van kockázatvállalással. Nem titkolom, szemrehányást is kapok. Érdemes elolvasni a vendégkönyvet, tele van beírással, hogy hová küldenek, és kit akarnak ide visszahozni. De még egyszer mondom, a nézőszám növekedése minket igazol. Félünk az idei évtől, viszont már most látszik, hogy több mint ezerrel fog nőni a bérleteseink száma az elmúlt évadhoz képest.

A színház egyre jelentősebb szakmai elismerést mondhat magáénak. Ott voltunk a plzeňi, a toruňi, a kijevi, az orléans-i, a dubrovnikai fesztiválon, februárban Moszkvába utazunk. Bár a városban inkább azt értékelték, hogy egymás után háromszor kerültünk be a POSZT versenyprogramjába, illetve tavaly két díjat is elhoztunk Pécsről. Számomra viszont a legnagyobb eredmény mégiscsak az, hogy a „miniévadunk” hetében előzönlötték a színházat az egyetemisták. Igaz, ehhez száz forintra kellett csökkenteni a jegyek árát.

A DESZKA Fesztivál, a Jel Fesztivál, az Alternatív Színházi Szemle sikeres történet. Vannak persze kudarcaink is, nem tagadom. Tavaly kitaláltuk, hogy indítsunk bérleteket a régi sikeres előadásokból. Nem volt számottevő érdeklődés. Viszont ha két év után másorra tűzzük az Ūri murit, az telt házzal megy. A Vihar, mondjuk, kéthavonta meg tud jelenni. Ez sem tipikus vidéki történet. Vidéken az előadások többsége évad végén meghal. Viszont ha fesztiváletet akarunk élni, akkor

muszaj őket műsoron tartani. A Képzeltbeli operettet 2011-re meg akarják hívni Párizsba. Ahhoz, hogy ez az előadás éljen, most januárban kétszer műsorra kell tűznöm, aztán valamikor márciusban megint kétszer. Azzal a kockázattal, hogy esetleg kevés nézője lesz.

– Kéthavonta egyszer-kétszer játszani egy előadást nem egyenlő a halállal? Téged úgy ismernek, mint aki tízéves előadásokat is karbantart. De ezt egy vidéki színházban, ahol általában a bemutatókra sem jut elég próbaidő, hogy lehet megcsinálni?

– Nagyon nehezen. Csak a rendszer logikája ellenében. Így van az általam nagyon fontosnak tartott workshopokkal is. A Jel Fesztivál keretén belül Párizsból négy napra nálunk járt a Tumulus Project. Fiatal francia koreográfusok – a kortárs balett színe-java –, költők, zenészek, festők, vagy harmincan. Megmozgatták az egész színházat. Tréningeket tartottak a színészeknek, táncosoknak, középiskolásoknak. Ennek a körülményeit nem könnyű megteremteni, a rendszer maga azt sugallja, hogy nem szabad ilyenbe belevágni. Nem szabad elővenni egy régi előadást, nem kell hosszabb próbaanyagot tervezni, nem érdemes semmit felújítani, mert lehetetlen rá időt találni. De három év után azt mondom, megoldható. Ha szándék van rá, lehet két hónapos vagy két és fél hónapos próbaidőt adni. Más kérdés, hogy van rendező, aki megretten egy ilyen hosszú próbafolyamattól, mert a harmadik hét után már nem tud újat mondani a színészeknek.

– Ez minden szempontból a hazai provinciális vidéki modell meghaladása, és közelít ahhoz a nyitott színházti-pushoz, amelyet külföldön sokfelé látni. Amikor a nyáron Miskolcon vendég szerepelt a gerai színház (az egykori NDK területéről), megnéztem a honlapjukat, és egészen döbbenetes volt, hogy egy százezres nagyságrendű város két tucat operai, kortárs és klasszikus drámai, tánc- és gyerekszínházi bemutatót tart egy szezonban, és közben koncerteket, vendégjátékokat, fesztiválokat szervez szinte havonta. Már júniusban fenn volt a neten a naprakész műsoruk jövő júniusig. Ez nálunk egyelőre utópia, de Debrecen mégiscsak efelé halad. Milyen segítséget ad ehhez a város?

– Mindenesetre több pénzt nem ad, sőt, kevesebbet ad, mint korábban. Amit megvalósítunk, az saját költségvetési pénzeinkből történik: DESZKA Fesztivál, Alternatív Színházi Szemle, Weöres Sándor Országos Gyermekszínházi Találkozó, Betlehemes Találkozó, Egyetemi Színjátszók Találkozója. Ezt mi magunk finanszírozzuk, plusztámogatás nélkül. Sőt, béreljük raktárainkat, műhelyházunkat 36 millió forintért, kamatermünket 20 millióért. Rendkívül szigorú a gazdálkodásunk, és egyre jelentősebbek a fesztiválokra való részvételből adódó bevételeink. Ezeknek az eseményeknek a megszervezése, lebonyolítása rengeteg többletfelelősség, többletmunka, amiért a munkatársaim nem kapnak kiegészítő juttatást. Míg például – ezt Balikó Tamás mondta – Pécsen a POSZT szervezői háromhavi fizetésüket keresik meg a fesztivál ideje alatt.

– Valójában mint a világon mindenütt, a városnak büszkének kellene lennie arra, hogy a színháza szórakoztatóipari szolgáltatóból kulturális központtá válik, amivel hazai és nemzetközi hírnévre tesz szert, ezért kiemelten támogatja. Szellemileg és anyagilag. Nálunk a legtöbb helyen az ellenkezőjét látom. Mindent megtesznek azért, hogy a színház minél kevesebbe kerüljön, kifejezetten a bulvár-

színházat támogatják, sőt – mint például Szolnokon – egyenesen meg is hirdetik.

– Debrecen más egy kicsit, hál’ istennek. Ott van például a MODEM. Kósa Lajos polgármesteri programjának meghatározó eleme a kultúra. A kultúrán keresztül akar nyomot hagyni a város történetében. Ennek sok előnyét élvezzük. Ugyanakkor a helyzet olyan, amilyen. Debrecen sincs sokkal kedvezőbb gazdasági kondícióban, mint a többi vidéki város, mégis a Kölcsey Központ, a MODEM után most új színházat épít. Már áll is a hatalmas épület, ott tartottuk az évadnyitót. Még csak a betonrésze van meg, de így is impozáns. Fantasztikus lehetőség. Most nehéz lenne ennél többet kérni, és nem is teszem. Csupán jelzem, hogy mire lenne ott szükség a működéshez. Központi forráshoz eddig nem jutott a projekt. A város folyamatosan próbálkozik, de még hiányzik másfél milliárd forint. Azt valahonnan, a „városból” kell kitermelni, tehát Debrecen áldoz rá. Határozott ígéretet kaptam viszont arra, hogy amint a beruházáson túl leszünk, a város segít a nemzetközi fesztivál finanszírozásában, és az iskolát is beindíthatjuk majd. Hogy milyen formában, arról még viták folynak, de a dolog érlelődik, és nincs okom feltételezni, hogy nem így lesz.

– Mikor nyílhat meg a színház?

– A következő szezonban. A pontosított ígéret szerint késő ősszel, november táján.

– Koncepcionálisan ez milyen változást fog jelenteni?

– A zenés előadások nagy része marad a Csokonai-ban. Ezeket jelenleg nehezebb működtetni helyszűke miatt. Egy opera-előadást létrehozni, felújítani sokkal bonyodalmasabb, mint egy prózait, mert rengeteg teret foglal el. Korábban azt mondtam, hetven opera-előadást fogunk tartani. Már tudom, hogy amíg egy helyen játszunk, addig ez képtelenség. Most van három felújítás, három új premier, persze ez is nagyobb szám, mint más vidéki városban. De ennél több nem megy. Még egyszer mondom, elsősorban nem a pénzhiány miatt, hanem mert egyszerűen nem tudjuk megszervezni a munkát, nincs idő kijátszani az előadásokat, nem áll elégszer rendelkezésre a nagyszínpad. Amint szétválnak két helyre, több zenés előadás lesz, például két operett. Most egy van, vagy annyi sem, mert kicseleztük, Offenbach vígoperáját hirdettük meg operettként. De biztosan lesz operett, nem is egy, hanem kettő. Lehet, hogy az általam kevésbé kedvelt musical is lesz, persze nagyon megválogatva, erőteljesen a kortárs és magyar darabokra építve. Zenés vígjáték is elképzelhető, megint csak megválogatva, mert ha valaki bulvárt vár, azt továbbra sem kapja meg, de egy-egy népszerűbb, szélesebb közönségréteget megszólító darab lehet majd a Csokonai-ban. A Latinovits pedig a műhelyszerű próbafolyamatoknak, a művészszínházi koncepció jegyében született előadásoknak ad majd teret. Egy társulat fogja kiszolgálni valamennyi játszóhelyet, és nem törekszünk a műfajok szerinti mechanikus szétválasztásra sem, tartunk a Latinovitsban zenés előadást, sőt lesz opera is, például régóta készülök Schnittke *Élet egy örüllettel* című operájának megrendezésére – azt a Latinovitsban fogjuk bemutatni.

– Ott egy vagy több színpad lesz?

– Három. Az egyik egy háromszázötven férőhelyes amfiteátrum, nem lesznek benne páholyok, bár az első

terv szerint lettek volna, de töröltettem őket. Egy tér az egész, mindenhol látni mindent. A színpad hatalmas – több mint tizenhét méter széles színpadnyílással –, maga a tér nagyobb, mint a Bárka Színház teljes tere, úgyhogy ha leengedjük a vasfüggönyt, akkor mögötte elhelyezve a nézőket, a színpadon is tudunk előadást tartani. Emellett lesz több mobil tér. Először is egy klasszikus stúdiószínpad, százötven férőhellyel, tehát az is nagy, ismét viszonyításképpen, a Bárka-tér háromnegyede. Aztán egy orfeum, ahol az önálló esteket lehet tartani, kis színpaddal, zongorával, esetleg asztalokkal, vendéglátó-ipari egységgel működtetve. Készen van már a gyönyörű balett-terem és négy oktatóterem. Ami most ott a harmadik emeleten megépült, az nagyobb, mint az egész Csokonai. Ráadásul van egy óriási teraszunk, ahol akár a *Szentivánéji álmot* is el lehet játszani. Tehát az egész színház tele van lehetőségekkel.

– Akár egy nagy, nemzetközi fesztiválra is.

– Azt régóta tervezzük. Két év múlva a Mezzo Fesztivált is át szeretnénk hozni, és akkor, lévén, hogy két helyszínen lehet majd játszani, elég lesz bő egy hét a lebonyolítására, ellentétben a mostani kettővel.

– Gondolatok az amfiteátrum akusztikájára?

– Csak reménykedhetek, mivel itt is utólag történnek a dolgok, mint korábban a Nemzetiben. Rossz magyar tradíció, hogy áll az épületváz, a konstrukció, és az akusztikusok akkor kezdenek dolgozni, amikor már betonból „örökbe van öntve” az egész. A Nemzetiben Popov is legfeljebb csak enyhíteni tudott a gondokon, de érdemi változtatásokra nem volt esély. Itt is áll már az épület, viszont a háromszázötven ülőhely szinte a színpadra borul. Nagyon meredek a nézőtér, úgyhogy nem hiszem, hogy probléma lenne az akusztikával.

– A Debrecen-modell mai magyar színházi kuriózum, és félig a jövő – reményteljes – zenéje. Az általános „magyar modell” kevésbé biztató, a Katonán, a Pintér Béla Társulaton és néhány nemzetközileg jegyzett, külföldre is eljutó egyedi előadáson kívül az évtizedes provinciális, szolgáltató konvenciókat látni, ami működik, meg lehet élni belőle, a közönséget is ki lehet elégíteni, de valahogy nem lehet vele fontos tényezőként jelen lenni, sem itthon, sem külföldön. Ascher, Schilling vagy a te egy-egy nemzetközi díjad szépségtapasztás, de a fesztiválok, ahol Hermanis, Warlikowski, Perceval, Thalheimer, Wieler, Purcárete (és még sokan mások) állandó, keresett nevek, mi egyszerűen nem vagyunk jelen.

– Korábban beszélgettünk már veled erről Debrecenben. Én kicsivel jobbnak látom a magyar színházat, mint amilyennek te fölvázolod. Ugyanakkor azzal, amit most mondasz, kénytelen vagyok egyetérteni, mert a felsoroltakhoz hasonlóan kifuttatott neveink, társulataink nekünk nincsenek. Többek között azért, mert nincsenek nemzetközi fesztiváljaink, és a nemzetközi kapcsolatteremtés még mindig nagyon alacsony szinten áll. Nézd meg, hogy Romániában hány helyen, hány picurka városban van komoly programmal bíró nemzetközi fesztivál. Ez nálunk nagyon hiányzik. Én tudom, mit jelent egy színház életében egy fesztivál, mit jelent a színészeknek, ha látnak előadásokat, mit jelent egy műhelynek a kapcsolatteremtés egy másik műhellyel. Ebbe szinte egyáltalán nem fektetnek nálunk sem pénzt, sem energiát.

– Egy szűk szakmai körön kívül ez senkit sem érdekel, beletérve a szellemi elitet és a közönséget. Ha Gyulára eljön

egy Brook- vagy egy Nekrosius-előadás, nem telik meg a művház. Külföldön ezekre a nevekre tolong a néző. Értelmiségi sznobjaink leautóznak a divatos turisztikai Globe Színházat megnézni, mert az „márkanév”, és visszaautóznak a másnapi Nekrosius előtt. Nem gondolod, hogy csökkenyes a színházi kultúránk?

– Ezt tapasztalom, amikor meghívok, mondjuk, egy nagyon jó román színházat vagy előadást, és alig egyharmad ház jön össze rá. Nem titkolom, így van. A debreceniek inkább eljönnek egy harmadrangú budapesti előadásra, mint egy elsőrangú lengyelre. Pedig még kommunikációs felületünk is van a debreceni sajtóban, ahol megpróbáljuk felhívni a figyelmet ezekre az eseményekre. Nehéz dolog, de valahonnan el kell kezdeni.

– A mi lapunkban is megjelent, hogy a DESZKÁ-n a szakmai vitán leginkább vitatott Mizantróp iránt volt a legnagyobb közönségérdeklődés.

– Azért nehéz ezt megítélni, mert meglehetősen összetett a probléma. Minden mindennel összefügg. Ha a Katona eljön játszani a DESZKÁ-ra, bizony nehezebben adjuk el a jegyeket, mint amikor egy médiaszár színészben benne van egy kilencedrangú előadásban. Az utóbbira azonnal elfognak a jegyek, nem tudok tenni, hiába őrijt meg, hogy ennyire mélyen tartunk. Ezt nagyon komolyan át kellene gondolnia az egész szakmának. És muszáj azt csinálni, amit Gedeon József csinál Gyulán, Mátyás Irén Zsámbékon. Csak azért is nyomulni kell az értékes külföldi (és hazai) előadásokkal. Még négy-öt vagy hat-nyolc hasonló helyre, elkötelezett intézményre lenne szükség. Ez nem úgy megy, hogy átszakad a gát, és ömlik majd a néző a jóra, hanem csak cseppenként lesz több belőlük. Ahogy nálunk, Debrecenben. Nem háromezerrel lesz több, hanem ötvennel. Boldog voltam, hogy A Sasfőkon ott ült kétszáz néző a hatszáz nézőtérrel, de az kétszáz volt, és nem ment el, hanem négy órán át nézte Rostand-t, hallgatta a verseket, mert úgy érezte, hogy kap valamit. Sok mindent át kell gondolni: a színészek érdekvédelmét, a médiával való kapcsolatukat is. Ki kell építeni egy rendszert, hogy helyre kerüljenek az értékek. Semmi sincs rendben, az emberek agyában teljesen torz kép él a színházról, a színészi minőségről, az előadások színvonaláról. De nemcsak a színháznak kell tisztáznia önmagát, komoly kultúrpolitikai aktusra, koncepcióra is szükség van ahhoz, hogy – nem két perc, hanem néhány év alatt – változást lehessen elérni ebben a tekintetben. A minőségi színházakat kell sztárolni, a szakma által jónak tartott színészeinket kellene beszélgetős műsorokba hívni. Ez csak nyomás gyakorlásával érhető el. A karakteres kultúrpolitika ott kezdődik, hogy ezt bevállalja, meri vállalni a beavatkozást, még akkor is, ha egyesek visonganak, hogy ez a szabadságjogok megsértése. Nem, ez egy föl-vállalt minőségi értékrend, amelynek érvényt kell szerezni, különben ugyanott fogunk állni, ahol most, és továbbra is csak panaszkodni fogunk.

– A háború előtt Németh Antal ugyanezt kérte számon a hivatalos kultúrpolitikán, és Kárpáti Aurél tiltakozott ellene a művészet szabadsága nevében. Hogy képzeled ma a nyomásgyakorlást? Ha volna egy normális közszolgálati televízió, ott még el tudnám képzelni, legföljebb a jóízű és minőségérzékű munkatársak hiányoznának. De a kereskedelmi tévéket hiába doppingolnád, ők akkor is a celebeket hívnák meg.

– A másik oldalon fel kellene lépniük az értékes embereknek. Morális megújulásra lenne szükség. Nem kell bemenni egy olyan tévécsatornába, ahol börtöntöltelék csinálnak műsort. Minden valamirevaló művésznek át kellene gondolnia, hogy mit vállal, ha bemegy egy ilyen helyre. A köztévének pedig azt, hogy kell-e neki a kereskedelmi csatornából bejáratott-lejáratott arcokat elhalászni azért, hogy harminckét nézőt átszabítson. Ez ilyen egyszerű.

– De utópisztikus. Egy művész se mond le a reklámról.

– Pedig vállalni kellene ezt. Az Előadó-művészeti törvénynek pedig azt, hogy egyes budapesti színházaknak ne adjon akkora támogatást. Amíg csak sumákolunk az Előadó-művészeti Tanácsban, és ezt nem merjük kimondani, addig ne várjunk semmit.

– Vagyis a szakmának kellene nyomást gyakorolnia. De létezik ilyen szakma? Van egyáltalán „szakma”, és ha igen, elképzelhető, hogy egyfelől értéket preferál, másfelől pénzfelvonó javaslattal – nyomásgyakorlással – él?

– Amikor vita folyt arról, mi kerüljön be a törvénybe, és ennek kapcsán létrejött a Teátrumi Társaság, akkor én ellenzékbe szorultam. Azóta sajnos kiderült – nekünk ez bizonyos értelemben elégtétel –, hogy a törvény életbelépése katasztrofális következményekkel járt. Mi előre megmondtuk, hogy így lesz, és nem kellene még elfogadni a törvényt. De ránk erőltették. Beletettek vagy hárommilliárd forintot, aminek most már csak a feléről beszélnek, jövőre még annyi sem lesz, aztán az egész eltűnik. Marad egy romhalmaz, a törvény, amin minden oldalról változtatni kell. Engem jól megutáltak, aztán meg, mit tesz isten, jött a fölkérés, hogy legyek benne az Előadó-művészeti Tanácsban. Megkeresett Halasi Imre, hogy azok a vidéki színházigazgatók is, akikkel mindvégig szkanderezünk, támogatnának. Igent mondtam. Nem létezik, hogy megint csak lövöldöznünk kellene egymásra. Lövöldözni a legegyszerűbb. Meg azt mondani, hogy mi, nyolc-tíz színház előre megmondtuk. Az, hogy a törvény rossz, mindenkit gondolkodásra kényszerít. Most ülünk a Tanácsban, elindult egy folyamat a törvény kapcsán, ötletelünk, bár a minisztérium előre jelezte, most csak apróbb változtatásokra van lehetőség a törvényben. Szerintem ugyan nem apróbb, hanem nagyobb változások kellene, az egész törvényt újra kellene gondolni, fogalmazni.

– Ha jól értelek, azért alakították meg a Teátrumi Társaságot, mert a színházi törvényről szóló előzetes vitában nem vették figyelembe a véleményeket. Tehát valamivel szemben alakítottátok meg.

– Magyarországon minden valamivel szemben alakul meg. Ami engem illet, a törvénnyel való foglalkozásra az kényszerített, hogy elvállaltam Debrecent. Előtte nagyon komolyan gondolkodtam azon, hogy hazamegyek Beregszászra, és csak átrepülök Magyarország felett a vendégrendezéseimre. Amikor elfogadtam Debrecent, kénytelen voltam foglalkozni a törvénnyel, ellentétben sok kollégámmal, akik már csak az elfogadás küszöbén döbbsen rá, mire is mondanak igent. Sorra leültem az embereket a színházban, gazdasági vezetőt, művészeket, és azt mondtam, gondoljuk végig. Egy sor dologgal nem értettünk egyet, de hiába mondogattuk, nem igazán hallgattak meg, és nem fogadták el a javaslatainkat. Úgy éreztem, mindenáron farszíroznak valamit, ami nem jó. Persze Magyarországon mindent föl-

használ a politika. Akármit mozdulsz, valamelyik oldal megpróbálja azt fölhasználni. Én végig jeleztem, hogy az összes kifogásunk szakmai jellegű. Lehet rajtuk vitatkozni vagy másként gondolni, de szakmai kérdésekről van szó. Aztán nyilván kaptunk egy politikai löketet, és létrehoztuk a Teátrumi Társaságot. Így volt, ebben nincs mit titkolni.

– *Mik voltak a legfőbb szakmai kifogásaitok?*

– Egyrészt hogy hiányzik a törvényből a jövőkép. Nincs benne egyetlen karakteres gondolat sem. Rossz helyre teszi a hangsúlyokat. Én a társulati létet tüzzelvással védeném. A törvény nem védi eléggé. A Vidéki Színházigazgatók Társaságának sikerült elérnie, hogy a társulattal bíró színházat ne tegyék egy sorba a befogadó színházzal és a produkciós színházzal. De még mindig nincs karakteresen kimondva, hogy a társulat hatalmas érték, amelyet minden formában védeni kell.

– *Akkor is, ha tudjuk, hogy sok társulat csak kvázi-társulat?*

– Ez egy másik dolog. Egyetértek. Nagyon kevés társulatnak van igazi karaktere, mert nagyon kevés megfogalmazott koncepció van a magyar színházban. Az, hogy készítsünk jó előadásokat, nem koncepció. Nem lehet általában jó előadásokat létrehozni. Csak ha van karakteres irányvonal, amelyen haladni lehet, amelyhez csatlakozni lehet, vagy akár tagadni, támadni, harcolni valami ellen. Mindegy, csak legyen koncepció. Annak mentén lehet társulatot építeni. Pusztán csak azzal, hogy jó előadásokat akarunk csinálni, nem lehet társulatot építeni. Az infantilis és vérszegény.

– *Milyen szakmai kifogásokat volt még a törvénnyel szemben?*

– Személyesen is erőteljesen harcoltam az ellen, hogy az alternatív színház támogatására kimondják: minimum tíz százalék. Ha ezt kimondják, miért nem mondják ki, hogy a társulatokkal bíró színházaknak minimum nyolcvan százalék? Én azt mondtam, legyen az alternatívoknak maximum tíz százalék, de inkább öt. Ezért ők most gyűlölnék engem. Ha minimum tíz százalékról beszélünk, az akár kilencvenkilenc százalék is lehet. Eléggé alternatív közegből jövök én is. De úgy hiszem, hogy a világ nem afelé megy, mint harminc-negyven évvel ezelőtt, amikor Grotowskiék vagy mások számára az alternativitás még teljesen másfajta tartalommal bírt. Szerintem most nem jó dolog löketet adni az alternativitásnak és pénzeket nyomni bele. Épp ellenkezőleg, a meglévő struktúrát kellene szellemi és művészi erővel újratölteni. Lehet ezen vitatkozni, de az a véleményem, hogy nem jó, ha fiatal, tehetséges emberek ülnek egy szobában, kitalálnak valamit, panaszkodnak, hogy nincs rá pénz, aztán egy csettintésre kapnak, és akkor csinálnak egy előadást. Amúgy sajnos általában egyetlen előadásra futja gondolataikból, ötleteikből. Nem – jöjjenek csak szolgálni.

– *Hogy érted azt, hogy szolgálni? Nem a struktúrájának kell segítenie a kezdő fiatalokat?*

– De igen. Én azt mondom, ha van egy fiatal, tehetséges rendező vagy színész, jöjjön, álljon be a struktúrába, adok teret neki a Csokonaiban. Az alternatívoknak is. Jönnek is. Van koncert, felolvasás, tele a színház fiatal próbálkozásokkal. Mindenre igent mondok, hadd nyüzsgjenek. Ez frissít, megmozgat egy csomó kövületet a színházban, megmozgatja az idős színészeket

éppúgy, mint a fiatalokat. Ezt meg lehet csinálni, hogyha akarja az ember. Amikor már valódi csapatról beszélünk, az más, akkor én is azt mondom, arra kell pénz. Ha alakul egy olyan csapat, mint amilyen a Krétakör volt, vagy Pintér Béláék, akkor az ilyenek támogatására legyen forrás. Akkor, ha már karakteres jelenlétről van szó. De most az alternatívoknál fel van sorolva vagy száznegyven színház. Hány képvisel abból valós értéket? Őszintén. Még meg sem született az illető mint rendező, még el sem készült, még nincs sehol, de már azon jár az agya, hogy pénzt kap egy alapból, és azzal majd elmegy valahova. Ez nem jó gondolkodás. A színháznak szolgálnia kell, ez a szent meggyőződése. Ebben a szolgálatba mindenkinek be kell állnia, ki kell vennie belőle a részét. Nemcsak önmegvalósulni kell, hanem megszólítani egy közösséget, mondani neki valamit. Lehet, hogy ezek avitt, régimódi szövegek, de szerintem ezeknek a fogalmainknak a mentén kerülhetnek helyükre a dolgok.

– *Azt, hogy a színház szolgál, nálunk sokan úgy értik, hogy kiszolgál. Nem közösségi mondanivalót közvetít, hanem szórakoztat, és ezért kér számolatlan pénzt. Szerintem a kétes értékű bulvár túlfinanszírozása ugyanolyan probléma, mint a kétes értékű alternatívoké.*

– Szerintem a szakmán belül mindenki érti, mi a különbség a szolgálni és a kiszolgálni között. Szolgálni sokkal nehezebb, mint kiszolgálni.

– *A szolgálat azt jelenti, hogy magasabb, művészi igényt támasztani, akkor is, sőt főleg akkor, ha a befogadó közeg, a közönség ezt nem egyik napról a másikra fogadja el. Ezt kell támogatni, anyagilag is.*

– Ez teljesen így van.

– *De igényt csak maga a szakma támaszthat. A szakma együtt lehetne erős. Csakhogy nem egységes. Vannak erősebb és gyengébb lobbik. Most kik az erősebbek?*

– Az alternatívok most sokkal jobban érvényesítették az érdekeiket. Amiért ezt szóvá tettem, valakik közelségnek érznek. Pedig a tizenöt éves beregszászi múltam ismeretében nem kis csúsztatás azt hirdetni rólam, hogy szociálisan érzéketlen vagyok.

– *Korábban fordítva volt, az úgynevezett szakmai elit ki-rekesztette az alternatívokat.*

– Valami lelkiismeret-furdalás működik az elmúlt évtizedek miatt, ahogy Mácsai Pál mondja. Biztosan van emögött politika is. Pártok megegyezése.

– *A törvény részleteit illetően rengeteg kifogás merült fel menet közben – miért nem lehetett ezekről megegyezni?*

– Zsámbéki Gábor, Mácsai Pál meg Pintér Béla még tavaly szeptemberben írt egy levelet, hogy nem jó így a törvény, aztán egy hónap múlva már ugyanaz jó lett. A szakma nagy részét eluralta az a gondolat, hogy egy elfogadott rossz törvény jobb, mint egy nem létező törvény. Ez vitatható, de már mindegy. Viszont még most sem késő csinálni valamit. Most kellene eszeveszett erővel mindenkinek azon dolgoznia, hogyan javítsuk ki. Szétmentek a levelek, minden színház, minden jelentős szakmai képviselő megkapta.

– *Mi a megoldás? Törvénymódosítás?*

– Pontosan. Mindenkinek bele kell pakolnia a szürkeállományát. Ez felelősséggel jár. Senkit sem akarok bántani, de amikor Győrött találkoztak a vidéki színházigazgatók, kiderült, hogy írd és mondd, összesen négyen ha elolvasták alaposan a törvényt. A többiek hallo-

Köncz Zsuzsa felvételei

másból, másodkézből tudtak róla ezt-azt. Ezt nem lehet így csinálni. Kényelmes és gyáva álláspont, hogy nem szólok bele, aztán meg majd szidom.

– Tehát annak idején a Teátrumi Társaság a törvényt illető szakmai kifogások iránti közömbösség miatt jött létre.

– Ez volt a kiindulópont, meg nyilván egyfajta kirekesztettség is. Akik ott egymás mellé sodródtunk, így vagy úgy, mindenféle döntés eredményeként beme-részkedtünk a színházigazgatók illusztris társaságába, eléggé a szakma periferiáját képviseltük. Még azt is elfogadom, hogy a kinevezések politikai döntések voltak. Persze rögtön megkérdem: mikor nem politikai döntéssel születtek a kinevezések? Volt olyan idő? Akik így odakeveredtünk, mindjárt ki is rekesztődtek. Aztán egyszerűen kiderült, hogy egyre többen vagyunk, egyre erősebbek vagyunk, a vidéki színházak fele már mi vagyunk. Hát akkor álljunk össze Teátrumi Társasággá.

– Ami történt, azt sajnos nem lehet nem politikai szempontból nézni, mert a politika az, ami a rendszerváltás óta kettéosztja ezt a beteg Magyarországot. Abban is egyetérték veled, hogy a színházi döntések, beleértve az igazgatói kinevezéseket, öt, tíz, tizenöt évvel ezelőtt is politikai döntések voltak, és ugyanúgy sok volt köztük a rossz döntés, mint manapság. Én azt önmagában abszurdnak találom, hogy vannak baloldali és jobboldali színházak, és hogy a Teátrumi Társaság színházai jobboldaliak. Szerintem ilyen a világon nincs, rajtunk kívül. Ugyanakkor azt a tartalmi igényességet és színvonalat, ami Debrecent jellemzi, nem látom a Társaság többi színházában, Szolnok például művész típusú színházból az új vezetés alatt meghirdetetten szórakoztató, kommersz típusú színházzá vált. Nem mintha a „másik oldalon” sokkal több volna az értékeket közvetítő, művészileg erős társulat, de mégis tartják valahogy magukat ahhoz a „mindenevő” vidéki hagyományhoz, amelyben azért a problémafelvető kortársi szemlélet is megjelenik, és

talán kevesebb bennük a lefelé nivellálás. A Teátrumi Társaság elnökeként mennyire tudod képviselni azokat a színházakat, amelyeknek a szemlélete, a szándékai, azt hiszem, nagyon messze esnek az általad vallott színházeszménytől? Egy részben szakmai okokból létrejött, a szakmaiságot a törvényalkotásban megjeleníteni kívánó szervezetnek nem kell közös szakmai programot hirdetnie, és önmaga elé művészi mércét állítania?

– Belekapaszkodnék abba, amit mondasz – mármint hogy a másik oldalon milyen színházak vannak –, anélkül, hogy személyeket, színházakat nevükön neveznék. A minőségbe nem bonyolódnék bele, mert az szerintem hullámszó. Abba se, hogy a szolnoki színház azelőtt milyen művészszínház volt – voltak ott értékelhetőbb előadások, ezt el tudom fogadni –, vagy hogy mennyire értékes színházi történetet képviselt. Most más, egy nagyon karakteres népszínházat csinál. Ebben hisz. Nem a szívem csücske ez a fajta színházcsinálás, de semmiképpen sem mondanék ennyire lesújtó véleményt róluk. Imádja őket a közönség, őket ez hitelesíti. Ez a mondat természetesen támadható. De szakadékról semmiképpen sem beszélnek, és erőteljesen tiltakoznék az ellen, ha bárki azt állítaná, hogy vannak művészi koncepcióval rendelkező, értékes színházak az egyik oldalon, és népszínházak a másik oldalon. Ez így biztos, hogy nem igaz. Tény, hogy sok dologban nagyon messze állunk egymástól a Teátrumi Társaságon belül, és vitatkozunk is. Lehet, hogy nekem egészen másfajta színházalkotói elképzelésem van, mint Eperjes Károlynak. Alapvetően azonban elfogadom, hogy mások más gondolnak. Lehet, hogy ez furcsának hat itt Magyarországon. Elfogadom, hogy, mondjuk, Veszprém másfajta színházi ideát lát maga előtt, és az időre, a jelen valóságra, a közönség állapotára és helyzetére hivatkozva olyan színházat csinál, amelyet. Én meg egy másmit. Engem fogadnak el nehezebben.

– Nem a népszínház–művészszínház ellentéte a vízválasztó. Az igazi kérdés mindig, a kettéosztott színházak mindkét partján, a színvonal. A népszínházzal semmi baj, ha magas a színvonala.

– Ezzel egyetértek. Azt látom, hogy a Teátrumi Társaság színházai van igyekezet. Bizonyítási vágy. Egyrészt mindenki igazolni akarja, hogy működtetni tudja a színházat, ami nem olyan ördögös dolog, csakhogy kívülről azzal riogattak, hogy az általunk vezetett intézmények be fognak omlani. Másrészt mindegyik próbál kialakítani egyfajta profilt. Kecskeméten Szásszal és a Három nővérral évadot indítani azért nem rossz dolog. Békéscsaba is megtalálta a maga arculatát, nyit Románia felé, Ukrajna felé. Veszprémben az elmúlt évadban volt egy izgalmas *Édes Anna*, én Bulgakovot rendeztem, és még hosszan sorolhatnám. A nézők már érzékelik a változást színházainkban, mindenütt jelentősen nőtt a számuk. Jó volna, ha végre a kritika is félretenné előítéleteit.

– Valóságosnak gondolod ezt a periféria-elméletet?

– Úgy gondolom, Magyarországon elfogadott volt, hogy a színházi életet bizonyos kör irányította, illetve részben most is irányítja. Ez még csak nem is baj, mert valamennyire mindenütt így van...

– Milyen kör? Kik alkotják?

– Te is tudod, milyen körről beszélek. Kialakult egy markáns tengely Kaposvártól Budapest irányában, és

ennek a tengelynek a mentén formálódott a színházi közlés, illetve dőltek el a dolgok. Lehet, hogy sok esetben jól dőltek el. De volt ennek a mechanizmusnak egy konkrét esztétikahatalmi sajátossága is, nevezetesen, hogy minden, ami kívülről jött, vagy ami a tengelyen nem volt esztétikai érzékszervileg tapintható, az nem lett szentesítve, hitelesítve. A kéretlen szószólók aztán már agyoncsapandónak, agyonnyomandónak minősítettek minden tengelyen kívüli történetet. Kész. Ez a drámai vétségük, hogy úgy mondjam, mint a görög tragédiában a hübrisz. Mert ennyire kirekesztő módon nem lehet cselekedni.

– *Meggyőződés szerint a vezető vagy hangadó szerepet egyedül a szakmai színvonal igazolja, de a szakmai hegemóniát még az sem, ha párhuzamosan hasonlóan erős, de másfajta szakmaiságok is léteznek. A te esetében – és ha körülnézek „a körön kívüliek” között, egyedül a tiédben – létezik a nevedhez kapcsolható „saját színház”, az általad produkált előadások hosszú sora, megkérdőjelezhetetlen egységükkel és színvonalukkal. Ebben a szakmai pozícióban úgy érezted, hogy ha mondtál valamit, az nem számított, vagyis ki lettél rekesztve?*

– Abszolút.

– *Milyen jelei voltak ennek?*

– Például az, hogy azok az előadásaim, amelyeket igazán fontosnak tartok, az utóbbi öt évben nem kerültek el a POSZT-ra. Csak az off-programba került be *A szarvassá változott fiú*, de nem került be a *Halotti pompa*, nem került be a *Három nővér*. Egyedül az *Úri muri* volt ott, de azt sem kezelte értékének megfelelően a zsűri, a hivatalos kritika.

– *Mivel magyarázod ezt?*

– Nagyon egyszerű. Kívülről jövök, senkinek sem vagyok lekötelezve, és – szerencsére – kiszolgáltatva sem. Amit elértem, elértem, hálás vagyok érte egy csomó embernek. Elég határozott gondolataim vannak a magyar kultúrán belül zajló folyamatokról, és ezeknek hangot is adok. Meggyőződésem, elképzeléseim nagyon sok lényegi kérdésben nem egyeznek a színházi élet hangadóinak, véleményformálóinak a meggyőződéssel, elképzeléseivel. Rákényszerülök a konfrontálódásra. Bár hét-nyolc évvel ezelőtt még azt mondtam, hogy ha itt nem lehet dolgoznom, dolgozom másutt a világon – például Beregszászt a húszezer forintos igazgatói fizetésével senki sem fogja elvenni tőlem –, most úgy gondolom, nekem van itt dolgom, gyáva, kényelmes megoldás lenne megfutamodnom.

– *Azt láttam, hogy megindultak a közelgő politikai átrendeződésnek megfelelő átállások. Nem jutott eszedbe, hogy többen azért keresnek meg, azért választanak be ebbe-abba a tanácsba, mert a jövőhöz keresik a kapcsolatot? Akik eddig kirekesztettek, jónak látják, hogy leadják neked a névjegyüket, mert tudják, hogy olyan éra jön, amelyben neked nagyobb szavad lesz. Nem a tehetségedre apellálnak, amiről korábban is tudhattak, hanem a pártfogásodra.*

– Mindenki tapasztalhatja, mekkora forgolódás megy. Az elmúlt fél év ebből a szempontból életem legtanulságosabb fél éve. Egészen hátborzongató, mekkora kanyarokat képesek bevenni az emberek. Beleiszonyodom, ha rá gondolok, milyen a kiszolgáltatottság, hogy így meg kell magukat tagadni ahhoz, hogy tovább létezzenek. Szeretném másmilyennek hinni a magyar társadalmat.

– *Miért csodálkozol? Óriási a félelem, hogy a jövő évi választások után veszélybe kerül az egzisztenciája annak, aki nem fordul jobbra. Ahogy tíz éve történt.*

– Én '98-ban még nem voltam itt, Beregszászban élttem. Akkor volt ilyen? Komolyan kérdezem.

– *Volt ilyen, akár személyes tapasztalatról is beszélhetnék, arról, hogy ezt a lapot is meg akarták szüntetni az Erzsébet téri Nemzeti Színház melletti kiállításunk miatt. Adminisztratív ürügyet találtak rá, és az NKA-n keresztül akarták végrehajtani. Csak azért menekültünk meg, mert a kuratórium és a szakma is kiállt mellettünk. Az ilyesmi bárhol, bármikor előfordulhat a jövőben. Amikor ma a Nemzeti Színházat támadják, az nem szakmai, hanem politikai támadás, és nincs, aki ne tudná, hogy Alföldi Róbert menesztésének az előkészítése.*

– Nem biztos, hogy szerencsés a példa, mert lehet, hogy a kormányzás várományosainak elképzelése a Nemzeti Színházról alapvetően különbözik attól a rétegszínházi eszménytől, amelyet Alföldi követ.

– *Én nem tudok róla, hogy volna ilyen elképzelés. Ha van, miért nem tették közzé már régen? Miért nem kezdeményeztek róla párbeszédet? Még sosem láttam olyat, hogy bármelyik hatalomnak elképzelése lett volna a Nemzeti Színházról. Jelszavai vannak. Szólamai. Igéi.*

– Még ezt is el tudom fogadni. 2002-ben, amikor Márta Istvánnal pályáztunk a Nemzeti Színházra, mi tettünk egy koncepciót. Nem értettem egyet azzal a központi gondolatsorral, amelyet többek között a SZÍNHÁZ is képviselt, amikor megszólaltatta a szakma elitjét, és a Nemzeti Színház kapcsán sokan kifejtették a véleményüket a „nemzeti” szóról. Mindenki megkérdőjelezte a „nemzeti” szó létjogosultságát. Én ezzel nagyon nem értettem egyet, és a pályázatban egy erőteljes víziót fogalmaztam meg ennek kapcsán. Azóta finomodott a véleményem, de a lényegét most is érvényesnek gondolom. Ami a kérdéset illeti, igen, érzékelem, hogy az utóbbi időben van egy „felém fordulás”, sokan fektetnek energiát abba, hogy kapcsolatba kerüljenek velem. Én ezt igyekszem tárgyilagosan értékelni. Nem gondoltam például, hogy a vidéki igazgatók nevében Halasi Imre helyezkedési stratégia okán keresett volna meg, képviselném a testületet az Előadó-művészeti Tanácsban. Az sem biztos viszont, hogy a most porladó hatalmi konstellációban én lehetnék a hatékony képviselő. Nem azzal foglalkoztam, mi lehet emögött, hanem eldöntöttem, hogy megpróbálok az összes vidéki színházvezető számára elfogadhatóan viselkedni, vagyis tisztán a szakmai érdekeket szem előtt tartani. Ezt nagyon komolyan mondom. Ha megnézed a Tanács eddigi három ülésének a jegyzőkönyvét, látni fogod, hogy ott nem hangzanak el mások a részemről, mint szakmai érvek. Ha azt látom, hogy az elkövetkező változások nem a szakmaiság irányába mennek, nyomban kiszállok. Van egy szint, ami alá nem megyek. Ez elveket és morális követelményt jelent. Ha bevállalhatatlan dolgok jönnek, akkor nem folytatom. Az Operában is ezt mondtam, és kilenc hónap múlva végkielégítés nélkül fölláttam. Most ugyanezt mondom. Van háterem, saját életem, májusban megszületik a hatodik gyermekem. Van szakmai múltam, elértem eredményeket, meg tudok lenni magamban. Bizonyos értelemben szerencsés vagyok, mert nem kell forgolódnom. Amit nyolc évvel ezelőtt mondtam, azt mondom ma is, és nyolc év

múlva is azt fogom mondani. Ha olyasmi jön, amiben nem tudok részt venni, akkor függetlenül attól, hogy milyen hatalom van, fölállok. Fölállok Debrecenben, Budapesten, bárhol.

– *Ami konkrétan várható mint konfliktus, az a vezetői kinevezések kérdése. Mindig így van. Még ha nem feltételezünk is politikai személycseréket.*

– De, azt feltételezni lehet. Volt nyolc szűk esztendő az egyik oldalon, tehát nyilvánvaló a kompenzációs szándék. Ez nem kérdés, ez így működik, együtt jár a demokráciával, hogy négy évig az egyik társaság van helyzetben, négy év múlva a másik. Nyilván van egy határ, amelyen belül ez még elfogadható. Az a kérdés, tudunk-e a lényegről beszélni. Itt nagyon nagy bajok vannak a társadalmon belül. Olyan bajok, amelyek mindnyájunkat érintenek. Beszélünk a kereskedelmi csatornákról, de beszélhetnénk a nézők minőségéről is. Lassan fél az ember egy összetett mondatot mondani vagy egy bonyolultabb jelet kitenni a színpadon, mert vajon megértik-e. Nagyon nehéz odafigyelő közönségre találni. Az egész társadalom depressziós. Sok olyan dolog van, amin közösen kellene változtatni, politikai színezettől függetlenül. Az Előadó-művészeti törvény politikai színezettől függetlenül működik rosszul, és politikai színezettől függetlenül érdeke mindenkinek, minden színházban, Budapesten és vidéken, hogy jól működjön. És még csak nem is pénzről van szó. Egyszerűen rossz lenne minden. Ezen változtatni kell. Aztán az elkövetkező hatalomnak remélhetőleg lesz kultúrpolitikája, amivel lehet erőteljesen vagy kevésbé azonosulni...

– *De nem mindegy, hogy elveket, szellemet, minőséget fog meghatározni, vagy egyszerűen kicserél embereket.*

– Ha az utóbbi lesz, az nagyon szomorú lenne.

– *Eddig még sohasem láttam sem országos, sem helyi szinten – és egyik politikai oldalon sem –, hogy a hatalom a legjobb, legtehetségesebb, legszínvonalasabb embereket kereste volna meg. Mindig csak azt kereste, aki „a mi emberünk”.*

– Pedig mindnyájunk közös érdeke, hogy a minőségi kultúra visszakerüljön oda, ahol lennie kell. Hogy egy határozott értékrendet állítsunk fel. Egy operaénekes teljesítménye, meg az, hogy egy kis srác bejön az utcáról, elkezd énekelni a színpadon, és három perc múlva országos sztár lesz, nem ugyanaz. Lehetetlen dolog, hogy egy állami ünnepségen Simándy József felvételtől elkezdett *Hazám hazám*-ját egy rocker folytatja. Ezzel azt sugalljuk, hogy az a gyerek, aki ott a mikrofonba énekel, az ugyanaz, mint amit Simándy csinál, amikor a tehetségét, a szívét, a lelkét, a hitét belepakolja az áriába. Ki kell mondani, hogy ezt nem lehet. A legnagyobb baj az, hogy nálunk, bár én nem látok vissza '89-ig, mert akkor nem voltam itt, nincs karakteres kultúrpolitika. Nincs fölállalt értékrend.

– *Az értékrendnek abból kellene kiderülnie, hogy mit támogat az állam. Vagy mit támogat inkább, mit kevésbé. Az egész színházi struktúrában az a legnagyobb probléma, hogy a dotáció nivellálva van. A kommersz relatíve nagyobb támogatást kap, mint az érték. Tulajdonképpen mit támogat az állam? A nézőt? A nézőszámot? Az úgynevezett normatív támogatás előnyben részesíti az ülőhelyek számát, függetlenül attól, hogy mit lát, aki azon az ülőhelyen ül.*

– Ezzel kapcsolatban a törvény semmit sem oldott meg. Nem jutottunk egy lépéssel sem közelebb egy

konszenzusos értékrendhez. Már ha van ilyen a szakmán belül, vagy létre lehet hozni legalább hozzávetőleg. Nem léptünk előre egy centimétert sem a minőség finanszírozásának és a kevésbé minőségi produktum nem finanszírozásának kérdésében.

– *Ebben a kérdésben erős lehet az ellenlobbi.*

– Abszolút. Ezt ott helyben, a Tanácsban érzékelem. Pedig ha ebben nem jutunk dűlőre, akkor semmi értelme az egésznek. A mostani osztogatási szisztémánál még a tavalyi is igazságosabb volt. Milyen alapon kap a Pannon Várszínház százmillió forintot, amikor a Bárkától meg elvesznek majd' százat? Milyen rendszer az, amelyik ezt szüli meg? Most létezik egy olyan törvényünk, amelyik a saját logikáját követve ezt dobja ki. Jövőre újabb öt ilyen eset lesz, mint most a Pannon Várszínház, ha nem építünk bele védőmechanizmusokat. Lehet, hogy akkor a Radnótitól fognak elvenni. A helyzet mindenkit hazudozásra, sumákolásra, ravaszkodásra kényszerít. Ez a legnagyobb baja a törvénynek.

– *Kinek lehet itt döntő szava?*

– Magának a szakmának.

– *Komolyan gondolod, hogy képes erre? Önmagát kellene minősíteni, ráadásul le és föl...*

– A szakma eddig nem vette elég komolyan ezt a történetet. Említettem, hogy rajtakaptam igazgatókat, akik bele se néztek a törvénybe, és elfogadták, amit X és Y mond. Az is látszott, hogy X és Y miért mondta ezt vagy azt, megvoltak a kapcsolódási pontok és a háttértörténetek. A mostani sokkhelyzet talán mégis változást hoz. Még egyszer mondom, megfelelő kultúrpolitikával rá lehet kényszeríteni a szakmát, hogy elkezdjen a saját maga érdekében komolyan gondolkodni. Például védekezőmechanizmusokat beépíteni a törvénybe, éppen a politikai jellegű döntések ellen.

– *Elszántnak látszol.*

– Most bizonyos értelemben helyzetben vagyok, tehát számon lehet kérni, hogy mit csinálok. Lehet, hogy tíz év múlva azt fogják mondani, ezek azért mégiscsak érték valamit, ami fontos volt, aminek élvezzük a hasznát. Vagy elkezdene köpködni, hogy ott ültünk hájasan az igazgatói székekben, és hagytuk az egészet lezulleni. Én most teszek egy kísérletet. Hátha sikerül.

– *Paradox helyzet. A színházi szakma egy része, attól való félelmében, hogy rosszabb helyzetbe kerül, talán rákényszerül, hogy másképp gondolkozzon, mint eddig, vagy, mondjuk, közösen gondolkozzon. Ha cinikus akarnék lenni, azt mondanám, hogy sokan melléd fognak állni politikai okokból. Kérdés, hogy a hatalom nem él-e vissza ezzel. Félek, hogy a szakmai érdek javára nehezen mond le a politikai érdekéről.*

– Nem áltatom magam, meglehet. De akkor sincs más út, mint megmutatni, hogy mennyire van otthon (és jelen) a saját dolgában a szakmai társadalom. Ma úgy gondolom, lehetséges eredményt elérni. Táplálja a reményemet, hogy kinevelődött egy generáció, a negyvenes évtizedtől igazgatók nemzedéke, s úgy érzem, a korosztállyal könnyebb szót értenünk, még ha ugyanarról mást gondolunk is. Nekünk egyszerűbb hidat építenünk egymás felé. Megpróbálom hinni, hogy ez lehetséges.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE: KOLTAI TAMÁS

Jó úton

BESZÉLGETÉS PÁLFI ERVINNEL

A Liszt Ferenc térre beszéltük meg a találkozót délután ötre, hogy a színikritikusok díjátadó estje előtt még legyen időnk beszélgetni. Pár percet öt után – mintha csak a szomszédból sétált volna át – érkezik, és szabadkozik, hogy Szabadkáról autózva a belvárosban dugóba került. Rezenéstelen arccal veszi tudomásul, hogy az Ady-szobor tövében hajléktalanok végzik szükségüket, de azt is, hogy az Andrássy úton megálló rohamkocsiból kipattanó rendőrök zárt alakzatban rohannak el mellettünk a Zeneakadémia irányába. Azért megjegyzi: „Szabadka nyugisabb hely.” Fontos számára az a város: ott született, ott nőtt fel, akadémiai tanulmányai után oda tért vissza dolgozni, ott él, ott érzi otthon magát.

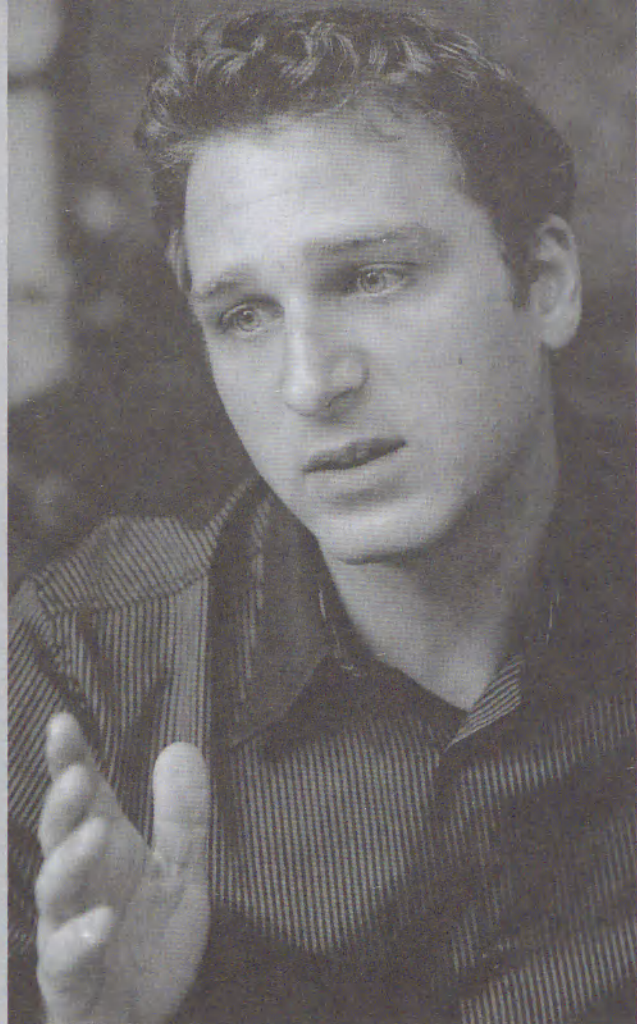
– Ez igaz, de egy ideje már Palicson, Szabadka fürdő- és üdülőtelepén lakom. Hat évvel ezelőtt, nagyanyám halála után örökölttem egy házat, amit még a dédapám, Jovanovics Milorad építtetett. Hódfarkú cserepekkel borított, régi stílusú nyaraló, hatalmas oszlopos tornáccal, az oszlopokat meg egy viharban kettétört lucfenyőt befutotta a lila akác, ez utóbbi tavasszal úgy néz ki, mint egy lila kucsmagomba. Itt kedvemre zenélhetek, játszhatok a két német juhász kutyámmal. Mindig ilyen fajtát szerettem volna, de az emeletes házban felnőtt gyerekek erről nem is álmodhatott.

– *Kutya helyett miről álmodhatott a városban élő gyerekek?*

– Apám hatéves koromban meghalt, így édesanyám egyedül nevelt engem meg a nálam jóval idősebb bátyámat, aki most Szegeden él. Közel, s mégis távol, mert ritkán találkozunk. Kiskoromtól kezdve nagyon sokat beszéltem, ezért a rokonok meg ismerősök mindig azt mondogatták, hogy ebből a gyerekből biztosan bírószer lesz, mert mindenkinek lukat beszél a hasába. Ha valamit sokszor mondanak az embernek, előbb-utóbb elhiszi. Én is elhittem, ezért sokáig jogász akartam lenni. A tanulás jól ment, az anyag nagy részét már az órán, hallás után megtanultam, otthon nem sokat kellett bifláznom. Csak a matematika nem ment, az ellen be vagyok oltva. Viszont imádtam az angolt. Hallgattam a Beatles-számokat, közben olvastam a dalok szövegét, s játszva ragadt rám a nyelv.

– *Mikor tett le a jogi pályáról?*

– A gimnáziumban egy legendás szabadkai asszony, Horváth Emma lett az angoltanárunk. Már az első órán is csak angolul szólt hozzánk. Én meg angolul válaszoltam neki, s egész jól kommunikáltunk egymással. Az óra végén felszólított, hogy járjak hozzá különórákra.

Koncz Zsuzsa felvétele

Tanítványa lettem, s mivel ő vezette az Életjel versmondó kört, oda is elhívott. Akkor kezdtem verseket mondani. Nem sokkal később Jónás Gabi, a szabadkai színház akkori igazgatója szólt neki, hogy Gárdonyi Géza *A lámpás* című előadásába szükségük volna egy tizenöt-tizenhat éves srácrá, s a tanárnő engem ajánlott. Becsülettel megtanultam a szöveget, a próbákon sem volt velem probléma, így gimnazistaként sorozatban játszotam Jani gyerek szerepét, sőt, dél-bánáti turnéra is velük mentem. Különösebben nem fogott meg a színház világa. Érdekes volt, de akkor még eszembe sem jutott, hogy színész legyek. Örültem, hogy akkora gázsit kaptam, amelyből egy használt, de jó elektromos gitárt tudtam venni. Zeneiskolába soha nem jártam, de apám régi akusztikus gitárja sokáig ott állt az egyik szoba sarkában, s azon már próbáltam játszózni. Az új hangszer azért más volt, azzal lehetett hangot torzítani, ez már alap volt ahhoz, hogy együttess alakítsunk.

– *Mégsem zenész lett – bár sokat zenél –, hanem színész.*

– Sorsom egy szombat délután dőlt el, amikor három óra tízkor felhívott a színház szervezője, hogy miért nem vagyok a színjátszó stúdió felvételén. Miért lettem volna? Addig gyözködött, míg átmentem a tőlünk percre lévő színházba, ahol Kovács Frigyes felvételiztetett. Egy verset kellett mondani, és felvett. Kevés fiú jelentkezett, nyilván ezért jutottam eszükbe. A stúdióban mindenféle tanultunk, etüdoztunk, helyzetgyakorlatokat csináltunk. Az egyik alkalommal egy állat bőrébe bújva kellett valamit eljátszanunk. Néztém-néztém otthon a papagájomat, s elgondoltam, mit csinálna ő ebben a szituációban. Ekkor éreztem meg először, hogy ez jó. Ekkortól vettem részt a Szép Szó-táborokban is, amit Szabadka másik legendás asszonya, Kreki Olga vezetett.

– Innen vezetett tehát az útja az újvidéki színiakadémiára, Hernyák György osztályába, ahol Ferenc Judit, Körösi István, Nemes Kovács Andor és Szőke Attila társaságában végzett 2003-ban. Hogyan telt az ott töltött négy év?

– Hernyák György mellett az első két évben László Sándor, a másodikban pedig Mezei Zoltán tanított bennünket a mesterségre. Hernyák maga volt a szigorúság, ugyanakkor apánk és tanárunk egy személyben. László és Mezei színészként szólt hozzánk. Mezei alig néhány évvel volt idősebb nálunk, így pufferként is működött Hernyák meg köztünk. Egy-egy etűd vagy helyzetgyakorlat után persze ő is elmondta a kifogásait, de más-ként, mint Hernyák vagy László Sándor. De mindannyian munkára szoktattak, maximalizmusra tanítottak bennünket, arra, hogy mindent csak teljes erőbedobással érdemes csinálni. Talán úgy fogalmazhatnám, hogy hozzáállást tanítottak.

– *Hernyák módszerét ismerve, korán önállóságra szoktatta tanítványait.*

– Közösen kellett mindent kitalálnunk, egymást kellett figyelniük, instruálnunk. Például harmadévben Csehovval foglalkoztunk, s azt a feladatot kaptuk, hogy az ő bármelyik novellája alapján s az ő stílusában készítsünk vizsgajelenetet. Választásunk a *Panaszkönyv* című írásra esett, amely egy pályaudvari panaszkönyvbe beírt kurta mondatok füzére. Mindenki írt ebből valamit, én huszonvalahány oldalt. Végül ez lett az alap, amelyből elvettünk, a többiek ötleteiből hozzáadtunk, s így született meg a *Távirat* című előadásunk, amelynek alaphelyzete a várakozás: különböző emberek várják a kormány választ arra, hogy engedélyezik-e a pályaudvar fejlesztését. A végén, amikor a táviratból megtudják a nemleges választ, óriási vodkázós mulatozásban oldódik fel a várakozás feszültsége. Ezt is magunk írtuk, rendeztük, játszottuk.

– *Végzés után miért Szabadkát választotta?*

– Az első szemeszter végén behívatott Kovács Frigyes, a szabadkai színház igazgatója, és ösztöndíjat ajánlott fel. Három és fél évig kaptam pénzt, ezért az egyezségünk alapján ugyanennyi időt tartozom itt játszani. De már rég túl vagyunk a három és fél éven, s megszerettem a társulatot, a színházat. Barátságok születtek, a munka után is számíthatunk egymásra. Ha egyikünk építkezik, megyek ásni, ha Hernyák költözik, az egész társaság pakol, cipekedik.

Már akadémistaként is befogadtak. Emlékszem, hogy 2001-ben, amikor a *Titanic vízirevüt* próbáltuk, hogy csodáltuk Törköly Leventét, hogy milyen pofátlanul laza, hogy minden gesztusa pontosan olyan, amilyennek ott és akkor lennie kellett, s ekkor éreztük meg igazán a színház ízét. Akkor ott már banda voltunk. Egymásnak adtuk az ötleteket, hogy ki milyen ruhadarabot vegyen fel, mert egy feliratos póló vagy sapka meghatározta az alakokat. Kitaláltuk például, hogy bekenem a fogamat festéssel, így lett odvas fogú a Tüdő figurám.

– *A vizsgaelőadásukra is Szabadkán került sor. Még állt a színházépület – bár a teteje már beomlott –, s a régi színezhelyéből kialakított, ám a bontás miatt csak rövid ideig működő stúdiót épp Doug Wright De Sade pennájával maguk avatták fel.*

– Mi a darabot Toll címen játszottuk. Fantasztikus szöveg, Upor László fordítása remek, de én nagyon megszenvedtem azt a munkát, mert az utolsó előadásig

sem tudtam, hogyan lehet igazán megcsinálni az abbét.

– *Legalább nyolc éve van a pályán, hiszen akadémistaként már Újvidéken rendszeresen fellépett. Ez idő alatt több mint harminc szerepet játszott el. Dolgozott a Tanyaszínházzal is, meg a Szabadkai Gyerekszínházzal és a Kosztolányi Dezső Színházzal. Munkamániás, vagy csak így hozta a sors?*

– Nem vagyok munkamániás, de, igen, szeretem a munkát, szeretem, ha értelme van annak, amit teszünk. Tudom, nem mindig van mindennek eredménye, vagy legalább azonnal lemérhető értéke, de érzem, hogy valamiben valamennyit előreléptem. Nem szeretem az üresjáratot. Ha próbálunk, akkor próbáljunk. Nem mindig megy a munka, de néha minden összejön, s ez a csodálatos a színházban. Eszméletlen dolgok születnek. Máskor meg már az elején látszik, hogy a próbából nem lesz más, mint beszélgetés, vitatkozás. Ennek is lehet haszna, de ilyenkor azt érzem, főlegesen töltöm az időt. Ehelyett mást is csinálhatnék otthon vagy másutt. A büfézést mint időöltést sem szeretem. Amit meg kell beszélnünk, azt a próbán, az előadások előtt és után megtettük. Ilyenkor inkább hazamegyek. Kiszakadok a színházból.

– *Nem panaszkodhat, szinte minden műfajban kipróbálhatta magát. Volt Szellemfi és Bagó, A botcsinálta doktor Valérja és A windsori víg nőkben Evans, A makrancos hölgy Petruchiója és a Vízkereszt Sebastianja, az Álszentek összeesküvésében Moirron, a Bolha a fülben dádóg-hebegős Camille-ja vagy a Charley nényjében Charley.*

– A zenés darabokat nem szeretem nézni, de játszani igen. Különben a *Charley nényjében* szerettem meg a táncot, amelytől talán gyerekkori botladozásom miatt idegenkedtem. Az akadémiai klasszikus balettet tanultunk. Maximális erőbedobással végeztem a gyakorlótartást – be a has, ki a mell, fejet fel! –, vezetem a sort, de ennek semmi köze ahhoz a tánchoz, amelyre nekünk a színpadon szükségünk van. Jött Rogács László koreográfus, és megéreztem valamit annak a táncnak az örömeiből, amelyet a musical megkövetel.

– *Alakításait nézve feltűnő, hogy kicsi és nagy szerepben egyaránt roppant igényes önmagával szemben. Színészi remeklés a Murlin Murlo szóltan öregasszonya, aki egész előadás alatt egy ablak mögött ülve, mint egy természetfölötti lény szemléli az eseményeket, vagy az Equusban a kimért koreográfiát végrehajtó lovak egyike, ugyanakkor elementáris erejű A gyilkosok éjszakájának Bebéjeként, a még vizsgaként bemutatott Az étellift Benjeként, a Csirkefejben mint Srác...*

– A Spiró-darabot nagyon szerettem. A színész szempontjából is fantasztikusan jó a szövege, a sok rövid és félbehagyott vagy megszakított mondat! De a többi alakításom közül néhányal, például Sebastiannal egyáltalán nem voltam megelégedve.

– *Pedig abban nagyon érdekes, szomorú és keserű alakot formált meg, a zenéléséről és énekszámairól nem is beszélve, amelyekkel a pesti vendéglátékon is nagy sikert aratott.*

– Egy rendező a minap azt kérdezte, nem zavar-e, hogy csupa zenés darabban játszom. Nem zavar, mondtam, de az azért elgondolkodtat, hogy ezek a sikerek elhomályosíthatják a *Csirkefejet* s a többi prózai szerepemet, amelyek azért mégis többségben vannak.

– *E szerepeket első nagy színészi feladata, a 2002-ben bemutatott Nem fáj! Lucas-figurája alapozta meg.*

– Gyötrelmes próbafolyamat volt. Elolvastuk Agota Kristof regénytrilógiáját, meg azt a szöveget, amelyet ebből Ilan Eldad és Brestyánszki B. Rozália készített, a rendező felvázolta elképzelését, hogy az üres színpadon csak fénykörök határozzák meg és különítik el a tereket, s ez mind nagyon izgalmasnak tűnt. Két nap alatt lerendelkeztük az első részt, aztán valahogy elakadtunk. Bár a rendező többnyire jónak tartotta, amit mutattunk, mi elégedetlenek voltunk. Próba előtt és után együtt próbáltuk kitalálni az ikertestvéremet játszó Ralbovszki Csabával, hogy mikor mit csináljunk. Kalmár Zsuzsával az öltözőjében próbáltuk a szerelmi jeleneteket, de én kétszeresen is zavarban voltam. Bizonyos dolgokat, mint a csókot, mindig elodáztuk, s a tanárom feleségével elbújni egy öltözőbe, az is furcsa volt. Kezdként különösen nehezen birkóztam a feladattal, de nagyon sok segítséget kaptam Vicei Natáliától és Szilágyi Nándortól. Szilágyi egy egészen különös és fantasztikus pasas. A próbán – mintegy véletlenül – a hátam mögé lép, és fülembe súgja, hogy ezt vagy azt próbáld ki. S csaknem mindig igaza van. Atlendít egy holtponton, vagy rásegít a helyes megoldásra. Már az összpróbánál tartottunk, amikor Nati és Nándi kilopózott a színpadról, s felmentek a karzatra, és amikor visszajöttek, lelkendezve mondták, hogy kívülről nagyon jól néz ki. Ez akkora erőt és hitet adott, hogy innentől szárnyakat kaptam én is, a produkció is.

– *Ezért az alakításáért számos elismerést kapott, többek között Kisvárdán vagy a Vajdasági Hivatásos Színházak Fesztiválján. 2006-ban magam is a zsűri tagja voltam, amikor Kisvárdán azt a Zárórát díjaztuk, amelyet a Mezei–Pálfi–Szóke–Brestyánszki kvartett írt.*

– Érezzük a színházra nehezedő nyomást, hogy a közönség szeretne több olyan előadást nézni, amelyben kikapcsolódhat. Tehát tudtuk, hogy valami zenészet kell csinálnunk, de azt is, hogy nem úgy és olyat. Nem operettet, nem musicalt és nem zenés vígjátékot. Sokat beszélgettünk négyesben. Filmekből mindannyian szerettük a húszas–harmincas évek világát, tehát ekkor játszódjon a történetünk. A szerkezeti minta Kiss Csaba *De mi lett a nővel?* című darabja volt, s azt tudtuk, hogy egy nő lesz a középpontban, akinek mindenkivel volt valami kapcsolata. A végső forma zömmel a próbákon, improvizációk során született meg.

– *S miként lettek színészekből dzsessz játszó muzsikusok? Egyáltalán, honnan jött ez az ötlet?*

– Egyszerű. Ha az adott kor zenéje a dzsessz, akkor játszunk ezt. Elmentünk a színház zenei vezetőjéhez, ifj. Kucsera Gézához, aki profi dzsesszzenész, s amikor meghallotta, hogy csekélyke zenei és hangszeres tudásunkkal mit akarunk, igencsak hitetlenkedett, de végül mégis ráállt: lássuk, mire megyünk – öten.

– *A színészek közül Katkó Ferenc jó klarinétos, de Ralbovszkinak zongorázni, Szókének gitározni, magának bőgőzni alighanem sokat kellett gyakorolni ahhoz, hogy tökéletesen összeszokott, jól zenélő együttessé váljanak.*

– *Az Indul a bakterház próbáin Hernyák odaszólt: bőgőzni fogsz. Soha nem próbáltam, de ő meglátott bennem valamit. Nekiálltam, s megtanultam. Ezt kellett továbbfejlesztenem. Heteken keresztül mindennap gyakoroltam. Próba és előadás között, előadás után, ke-*

ményen. El kellett sajátítanunk a harmóniákat, a fogásokat, a stílust, hogy biztonságosan, egymásra figyelve még improvizálni is tudjunk.

– *Bevallom, ahányszor láttam a Zárórát, mindannyiszor a hatása alá kerültem.*

– Ha akarja, megnézheti még néhányszor, hiszen most is műsoron van. Amikor otthon játszunk, akkor Katkó helyett – aki a beregszászi színház tagja, s nehéz egyeztetni – Frankie-t Kucsera Géza alakítja, és senki nem mondaná róla, hogy nem színész.

– *A Szomorú vasárnapot nézve meg Pálfi Ervínről nem mondaná senki, hogy nem zongorista.*

– Bár már az akadémián pötyögtettem a zongora billentyűit, s a gitár alapján próbálkoztam megtalálni a hármashangzatokat, csak a Záróra időszakában keztem zongorán is játszani. Amikor megtudtam, hogy Seresst fogom alakítani, egész nyáron hallgattam a dalt, és Kucserával kezdtük betanulni a számokat. Volt, amit transzponálni kellett, hogy el tudjam énekelni, a kíséretet meg itt-ott a zongoratudásom épp meglévő szintjéhez igazítottuk. A Zárórában is, a Szomorú vasárnapban is változik ez a szint, mert állandóan gyakorlok. Már megszokott, hogy hol én rohanok Kucserához, hogy sikerült egy új frázist találnom, hol ő hozzám, hogy próbáld ki még ezt vagy azt a fogást is.

– *Ez lehet az egyik titka annak, hogy mindkét előadásban a néző úgy érzi: a dallamok ott és abban a pillanatban születnek, nem pedig kottáról játszzák le őket. De színházi munkája mellett zenekarban is játszik. Először a Szulamit című előadásban hallottam Bakos Árpáddal, a Vajdaság egyik legeredetibb, sokoldalú és nagy tudású zenészeivel, zeneszerzőjével együtt muzsikálni. A játéktér fölött elhelyezett dobogón különböző hangszereket szólaltatott meg, majd két méterről leugorva a színpadon termett, hogy a szerepét is abszolválja.*

– A zene valóban életem fontos része lett. Időnként részt veszek a Bakos Árpád és barátai nevű formáció fellépéseiben, és gyakran zenélek a délszláv zenét játszó Iskon együttes két tagjával. Ilyenkor keleti meg fűvös hangszereken játszom, buzukin, tamburán, kavalon. Nagyon szeretem a macedón és a szerb népzene, és ha tehetem, s a színházi elfoglaltságom engedi, megyek az Iskonnal koncertezni. Erre persze leginkább nyáron van időm.

– *A Szomorú vasárnap azonban nemcsak zenei szempontból revelatív előadás, hanem összességében is: egészen új a darab kicsengése attól, hogy egy huszonnyolc éves fiatalember idézi fel Seress életét, s ő maga zongorázza-éneklie a dalokat. G. Erdélyi Hermína és Szóke Attila személyében nagyszerű partnerei vannak, s a komikus és tragikus pillanatok tökéletesen adagoló produkció a ma oly ritkán átélhető katarzissal ajándékozza meg a nézőt.*

– Nagyon sokat dolgoztunk ezért a rendezővel, Kovács Friggyessel. Itt is sokat improvizáltunk, míg megtaláltunk egy-egy megoldást. Máskor meg magától adódott, mit és hogyan kell csinálnunk. Bár én vagyok a középpontban, minden elismerést, amit kapok, mindannyiunk sikerének tartom, s ennek igyekszem mindig hangot is adni.

– *Ahogy ezt a Pataki-gyűrű átvételekor is tette, amit először a Seress Rezső-alakításáért kapott meg, most pedig*

a Gézagyerekért. Ezt a díjat a szabadkai színház legendás színész-rendezőjének, Pataki Lászlónak az emlékére alapították. A díjra háromtagú zsűri jelöli azokat, akik a vajdasági színházak előző évi előadásában kiemelkedő teljesítményt mutattak, s a nomináltak közül egy másik testület választja ki az elismerésre legérdemesebbnek tartott művészt. A gyűrű tehát a Vajdaságban a legjelentősebb szakmai visszajelzésnek számít.

– Nagy megtiszteltetés és elismerés a Pataki-gyűrű, amit 2008-ban Kálló Béla, Kovács Frigyes (akit kétszer is díjaztak), Balázs Áron, Szilágyi Nándor és Faragó Edit után kaptam meg. De arra talán még büszkébb vagyok, hogy az idén már hatodszor kerültem be a jelöltek közé. S az is jólesett, hogy az Újvidéki Művészeti Akadémia színészhallgatóitól különdíjat kaptam, a 10-es díjat, ami a 10-es tanterem padlószőnyegének egy kis darabkája, keretbe foglalva.

– Érthető az öröme, hiszen részben a tanítványaitól kapta, ugyanis hat éve Hernyák György tanársegédje.

– Még nem is volt diplománk, amikor a Toll című vizsgaelőadásunk egyik próbáján odaszólt Hernyák, hogy ne szaladjak el, hanem menjek fel az irodába, mert beszélni akar velem. Összeugrott a gyomrom: mivel nem elégedett? Ugyanabban az irodában, ahol pár évvel korábban Kovács Frigyes az ösztöndíjról tárgyaltunk, Hernyák azt kérdezte, hogy mi a tervem a következő nyolc-tíz évre. Nyökögtem, hebegtem, hogy hát játszani szeretnék. Mit szólnék ahhoz, ha ő maga mellé venne az újvidéki akadémián? Hogy a most induló osztályánál legyek a tanársegédje. Hosszú ideig nem tudtam válaszolni, úgy meghatódtam. Csak azt éreztem, hogy ha ekkora bizalma van bennem, akkor nem mondhatok nemet.

– Elég korán jött ez a felkérés, hiszen a tanár és a hallgatók között alig van korkülönbség. Hogyan birkózik meg a feladattal?

– Akadémistaként megtapasztaltam, hogy miként alakul ki a tanár–diák viszony, s azt is, hogy ez mindenkinél más. Amikor Mezei Zoltán került hozzánk, ő lett a „szelep”. Nemcsak másként tolt le bennünket, mint Hernyák, hanem tudott olyan dolgokat, ötleteket mondani, amelyekről kimáztunk a gödörből, hitet adott. Erre törekszem én is. Nem könnyű. Sok-sok kétely van bennem. Mi a helyesebb: előjátszani vagy dumálni? Szólni kellett volna valamiért, vagy hagyni, hogy magától alakuljon? Végsőkéig kellett volna forszírozni egy megoldást, vagy elodázni másnapra a megtalálását? Megfelelési kényszer is munkál bennem. Amikor egyedül tartom az órát, sokat vívódom hazafelé. De az meg nagyszerű, amikor sikerül valamerre elindítani őket, amikor egyszerre minden összejön, felszabadultak lesznek, s nemcsak maximális erőbedobással akarnak valamit, de azt meg is tudják valósítani.

– Béres Márta és Sirmer Zoltán vizsgaelőadásának szórolapján mint rendezőtanárról van feltüntetve.

– Szó sincs arról, hogy rendeztem volna őket, csak a színészi játékhöz voltak megjegyzéseim. A lepkegyűjtőt ők találták ki, ők dramatizálták, a teret is ők alakították ki.

– A heti háromszori tanítás, utazás s az egyéb elfoglaltságai mellett nem lehetett könnyű A Gézagyerek címszerpét megformálni. Hogyan dolgozott a rendezővel, Bérczes Lászlóval?

– Eleinte nemigen értettük egymást. Bérczes sokat mesélt, megadta a helyzetek hangulatát, de abban a pillanatban én ezzel semmit nem tudtam kezdeni. Csak egy-két hét után világosodott meg, miről beszélt, ekkor került a helyére az, amit korábban kért. Nagyon érzékeny ember és rendező. A premierre már egymásra táltunk.

– Az első olvasáskor egyszerűnek és magától értetődőnek tűnő szöveg nem okozott nehézséget?

– De igen, mert a mondatok többsége majdnem egyforma, csak egy-egy szó vagy a megváltoztatott szórend hoz bennük némi variációt. Próba után naponta két-három órát tanultam, hogy ne nagyjából, hanem szóról szóra, pontosan tudjam a szöveget. Rájöttem, hogy minden kötőszónak értelme van. Erre különben először Telihay Péter hívta fel a figyelmemet, amikor egy próbán megállított: figyelj, ott nem és áll, hanem valami más kötőszó, nézzük meg a példányt. S tényleg. Ő vezetett rá arra, hogy az írásjelek és a látszólag mellékesnek tűnő töltelék- vagy kötőszavak is milyen fontosak, s mennyit segíthetnek a szöveg felépítésében.

– Az előadás parányi körszínepadi terében, ahol minden szempontból Gézagyerek a középpont, különösen intenzív koncentrációra van szükség. Hogyan teremti meg ezt az állapotot?

– Nem hittem volna, mégis azt tapasztalom, hogy amikor Háy János darabját játszunk, nem tetten érhetően és nem tudatosan, de már reggeltől foglalkoztat egy-egy szövegrészlet, gesztus vagy hangsúly. Korán bemelegyek a színházba. Atöltözöm, kávézok, összemondom a szöveget Vicei Natáliával. Aztán félórával a kezdés előtt lemegyek a térbe, mindent ellenőrzök, a kellékeimet a helyükre teszem, beülök az anya helyére – hiszen végtére is ez az otthonom –, fel-alá sétálok, körbe, körbe. Szükségem van a csöndre és a magányra. Aztán kezdetjük. Az első megszólalásból érzem, milyen lesz az előadás. Sok függ a közönségtől. Itt különösen. Van előadás, amelyet szétröhögnek, s van, amely süket csendben zajlik. Mindkettőben nagyon nehéz létezni.

– Eddig is díjak sokaságával ismerték el színészi teljesítményét, az idén újabakkal gazdagodhatott: a POSZT-on megkapta a harminc év alatti színészek díját, a kisvárdai zsűri a fesztivál, a Színikritikusok Céhe – Hajduk Károllyal egyetemben – az évad legjobb férfi alakításának szavazta meg a Gézagyereket. Gondolom, ezek fényében nem bánta meg, hogy nem jogász lett.

– Jogász még lehetek. Természetesen nem bántam meg, hogy színész lettem, de nem a díjak miatt. Örülök mindegyiknek, s azt hiszem, értékelni is tudom őket. Tisztában vagyok azzal, hogy mekkora bennük az én részem, és mennyi szól az adott produkció értékéről. Akár díjazott vagyok, akár nem, minden munka új feladat, amit a nulláról kell kezdeni. De az mégis nagyszerű, hogy egy-egy elismerés visszaigazolja: jó úton járunk. Én és az együttes, amelyhez tartozom.

AZ INTERJÚ KÉSZÍTETTE:
NÁNAY ISTVÁN

Tomba Andrea

A munka dicsérete

MIASTO FESZTIVÁL, LEGNICA

Kevés „pozitív” megnyilatkozás született a művészlétről a kortárs magyar színházban. A kirekesztett, megalázott, meg nem értett alkotó persze drámaibb téma, mint a mindenki által bejárható, mondjuk így: optimista, a műalkotás tényleges megszületéséhez vezető fejlődéstörténet. Talán abból is fakad ez, hogy a művész gyakran zseniként, az isteni vagy természeti hatalom kiválasztottjaként jelenik meg a köztudatban, mint aki „fölöttünk” áll, elérhetetlen. Olyasmi birtokában van, ami átlagember számára – genetikailag vagy ontológiailag – nem adatott meg, de amire nincs is oksági-rationális magyarázat. Ha Mozart „szimplán” zseni volt, akkor nehéz magunkra is úgy gondolnunk, mint akinek „szintén sikerülhet”; akkor a világ szétszakad ökre, a kevesekre, és mire, akik viszont sokan vagyunk, és érjük be azal, amit kaptunk; a kettő között magas betonfal húzódik, átjárás nincs. Mozarról inkább az isteni tehetség, mint az első szimfóniáig vezető tízezer munkóra jut eszünkbe. Ezért aztán rögtön fel is mentjük magunkat, hisz nem vagyunk zsenik, tehát a munkát, a gyakorlást el sem kell kezdenünk, mert az áhított célhoz nem ez az út vezet. Legfeljebb a vakszerencsében reménykedhetünk, hogy egyszer véletlenül „összejön”, mint a lottó ötös.

A romantikus művészkép (és persze a -tudat is), a kiválasztott zseni eszméje azért is tarthatja magát egy olyan társadalomban, mint a miénk – és ezt a „mienket” földrajzi-történelmi értelemben tágan értem –, mert itt a munkának elrontott hagyománya van, nincs sem értéke, sem tisztelete, általa nem vezet út a boldoguláshoz. Így aztán a könnyebb és az egyéni felelősséget elhárító vélekedés szerint a művészi, tudományos, sport- vagy bármilyen teljesítmény és siker nem a felhalmozott mesterségbeli tudás, hanem a szerencse, a születési kódok, az isteni csillagállás függvénye. A létrehozott Műalkotás pedig nem az egyre épülő, gazdagodó, saját hibáin keresztül fejlődő, mindig újrakezdődő Folyamat szüleménye, hanem egy szinte előzmény és „vázlatok” nélküli deus ex machina teremtése. És persze a művészet értelmezőt is gyakran csak a Tökéletes Végső Mű érdekli, s nem foglalkoznak az oda vezető út elemzésével.

Az Artus új előadását egy hosszú életű XIX. századi japán festőhöz, Hokuszaikhoz fűződő történet, „a” kakas megrajzolásának (zen-buddhistának is tekintett) – s előzetesen a néző tudomására hozott – mítosza ihlette. A legenda szerint egy gazdag ember meg-

rendeli Hokuszaiktól egy kakas képét, amit az hosszú évekig nem képes „leszállítani”. Amikor a dühös megrendelő végül követeli a képet, a mester a szemé láttára lefirkant egy – vélhetőleg tökéletes – kakast. Majd amikor a felháborodott ember számon kéri, hogy miért kellett erre ennyi ideig várni, a festő kinyitja szekrényét, melyből végtelen sok kakas-vázlat dől ki. Nem baj, ha a néző mégsem találkozik a Hokuszaik-történettel – ez ugyanis nem valami elengedhetetlen előzetes tudás, csupán lehetőség, amely megnyitja amúgy is szabad képzettársításainkat.

Hokuszaik végül egy kakast fest, de híres *A Fudzszijama harminchat látképe* című sorozata ugyanazt az egy FORMÁT variálja a végtelenségig, láttatja minden szögből, napszakban, különböző időjárási viszonyok közt és változó távlatokból. A mester hosszú éveken keresztül hatalmas zarándokutakat tett meg, hogy minden irányból szemügyre vehesse a természet csodáját, a kúp alakú, minden képen egyforma és örökké változó szent hegyet, mígnem ívét és lendületét nemcsak kezében élhette át minden egyes alkalommal, amikor rajzolta (hetvenes éveit taposva), de annyira megszállottjává vált, hogy talán ezzel a FORMÁVAL is álmodott, a lábujjhegye is rajzolni tudta már, a nyelve, az egész teste: ő maga vált a formává. Feloldódott benne.

A *KakasKakasKakas* című előadás ezt a formát, ezt az átváltozást keresi, és szó szerint végre is hajtja: amikor az ember egygyé lesz művével, amikor a mű testté válik. Mert csak ezzel az önfel-számolással, kiürítéssel születet meg a mű, amikor már nemcsak a kéz, az agy vagy a szív tudja a formát, de az ember a maga teljességében is.

Goda Gábor előadása gondolatébresztő, felszabadító, sok irányban nyitott, asszociatív, egyszerre okos és érzéki, filozófál és humo-

rizál. Filozofál alkotásról és munkáról, az alkotás mindennapjairól, leszámolva a zseni művész mítoszával. Helyére a Hokuszi-féle gyakorlást, a tanulást, az egyáltalán nem látványos és nem is kifele „készülő” robotolást mutatja meg. Hokuszi kakas-történetének folyamatát rekonstruálja olyan módon, hogy közben igyekszik elfeledtetni velünk magát a célt: hogy kakast „kell” festeni.

A végső produktum, azaz a Mű elkészítésének kényszere és a „magunk produkálása”, azaz a szereplés gondolata kapcsolódik össze az előadásban. Egy színpadon, egy porondon, egy bokszmeccs ringjében „küzdnek” és bizonyítanak a szereplők. Minden a nyilvánosság előtt zajlik. Az előadás egyik rétege, a művén dolgozó művész, a rajzoló férfi nyitja és zárja az estet, s így mintegy keretbe foglalja a többi, magát produkáló és egymást értékelő figurát. A feketébe öltözött művész varázslatos technikai eszközével, egy hosszú bottal rajzol, melynek elektronikus „vége” egy kivetítőre lassanként rajzzá összeálló vonalakat húz. „Produkióját”, a két egymás felé fordított portrét a terembe érkező, hosszú asztal mögé ülő fehér ruhás

csapat kis táblával a kezében nevetésesen alacsonyra értékeli.

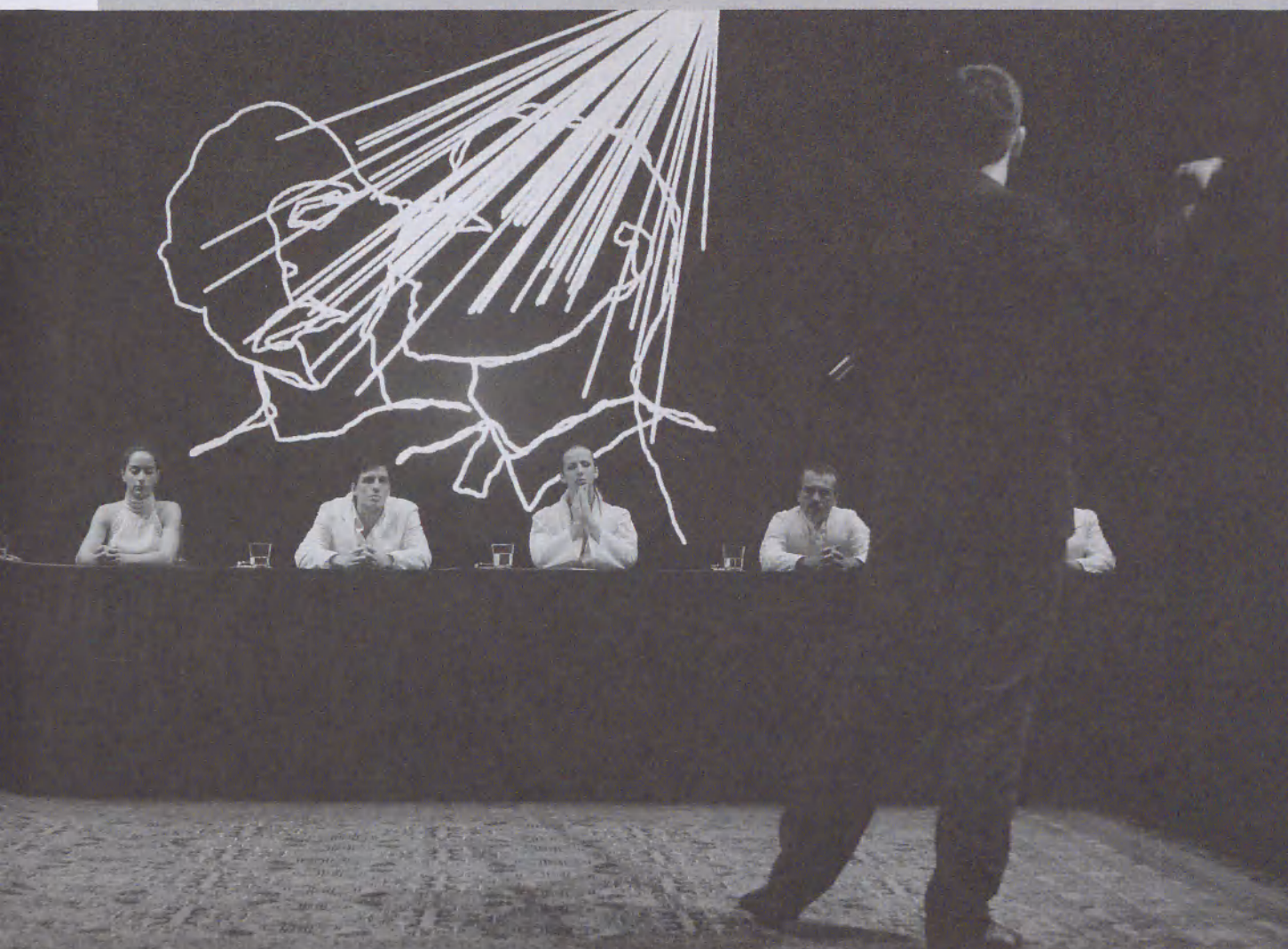
A művész ezt követően eltűnik a szőnyegről, és a háttérbe vonul. Tevékenységét azonban nem hagyja abba: harmonikus, lágy, de mégis harci elemeket tartalmazó testgyakorlatba kezd, a mozgás tajcsinak tűnik, de mégsem az, shen daóra is emlékeztet, de az sem. A művész a háttérben mindvégig jelen van: most a teste dolgozik, végtelen hosszan ismétli azt a for-

Köncz Zsuzsa felvételei

JOBBRA: Nagy Csilla, Réti Anna és Virág Melinda

LENT: Jelenet a KakasKakasKakas című előadásból

magyakorlatot, amelyet egyszerre tökéletesít és tanul. Kezében az elektronikus bot tovább „rajzol”: mostanra megszokjuk, hogy a nagy kivetítőn ez a különleges eszköz a test mozdulatait, a formagyakorlat lendületét és vonalát örökíti meg, ez azonban már nem figurális. Aztán a láthatatlan kéz letörli a táblát, új „papírt” vesz elő, a munka kezdődik elölről. A művész gyakorol, edz, munkálkodik, tanul, rajzol és alkot: mindez együtt. Hokuszaik és a kakas-vázlatok. Az állítólag több mint negyvenezer rajzot készítő Hokuszaik hetvenöt éves korában írt önéletrajzában ezt mondja: „Csak hetvenhárom éves fejjel kezdtem megérteni valamicskét a természet, a növények, fák, négy lábúak, madarak, halak és rovarok lényegéből.”

Olykor a színpadon sötétben dolgozó művész kap egy kis fényt, köszönet érte, látjuk és nem látjuk, tudatunkba rögzült már a jelenléte, ám most már az első síkra figyelhetünk.

A porondra. A szép perzsa szőnyegen és azon kívül három férfi és három nő produkálja magát, vizsgálják és vizsgáztat, jegyeket oszt és kap. Mindennapi, groteszk gesztusok értékelgetnek, valóságos kis produkciók, táncjelenetek, szépek és mulatságosak, harmonikusak és nevenségesen kaotikusak, hogy aztán végül maga a minősítés is minősítést kapjon. Az előadás törzse ezekből a kis számokból, cirkuszi mutatványokból épül fel. Nem azonos színvonalúak, humorosak és lazák, vagy szépek és intenzívek, olykor egyik sem, hisz (mozgásbeli) virtuozitás és tudatosan vállalt dilettantizmus között ingadoznak. Közöttük a szintén tudatos „üres helyek” kínálnak pihenőt a nézőnek. Az előadásnak ebben a verziójában – a két egymást követő estén megnézett produkció máris alakul, változik – még a szó a leggyengébb láncszem, a legkevésbé indokolt, és művészileg sem megformált. Mintha a szó még nem lenne olyan magától értetődő eszköz itt, mint a mozdulat és a kép.

A félsötétben folyamatosan gyakorló művész elkerüli a bíráló szemeket, ő magának dolgozik. Mert kétféle munka van, gondolja az előadás. Az egyik kifelé folyik – a porondon, a szőnyegen, a színpadon (a „színpad a színpadon”). Az élet minden pillanata produkció: a tánc, a szép duettek, triók (merthogy ez végül is egy „táncos” előadás is), produkció a beszéd is, a kép is (mert ez végül is egy képi előadás), amelyet a művész a nyitó jelenetben megrajzol, produkció egy ingvasalás is, és szerepeket osztanak a szülők is ránk. És ugyanakkor mindenki kritikus: pontoz és bírál.

És van egy másik munka. Hangsúlytalanul olykor, de ott van, a tudatunk mélyén – és így az előadás mélyén, a hátsó síkban –, kissé talán el is nyomva a fősodor, a szőnyegen, a ringben zajló Nagy Produkció által. Ezt a művész – vagy nevezzük így: ember – magának és magáért végzi, nincsenek tanúi, nem kap rá osztályzatot, mert a célja önmagában van, s ez maga a gyakorlás, amiből lassan összegyűlik a tízezer munkaóra, és végül, akár akaratlanul is, megszületik a mű.

Hokuszaiknál a kakas, Godánál – nem áruljuk el, mi, sem azt, hogy hogyan, mert csoda is meg nem is, varázslat is meg nem is, remélt és vágyott is, mindenestre igazi megszabadulást hoz. A művész már oda sem néz, háttal áll a vászonnak, a „rajzlapnak”, még-

is biztosak lehetünk benne, hogy ő teszi, azaz már semmit sem tesz, nem „rajzol”, csak az üres színpadon ismétli szép, erőteljes formagyakorlatát, mozog, táncol, ha tetszik, harci eszköze, amely bot, ecset és penna egyszerre, közben észrevétlen rajzolja, egyre rajzolja a csodát a vászonra, és a mű már rég készen áll, amikor a néző még mindig nem akar elszakadni tőle. Felfoghatatlan, hogyan teszi, mégis ő csinálja. Önkéntelenül, mintha álmodna. A Mű Testté vált. A Festő tetőtől talpig azonos már a Művel.

Nem a mű, hanem elsősorban a munka, a befele történő, tanúk nélküli, magunknak szóló, minősítést nem kapó munka apológiája ez. Amely végső soron megszüli a csodát. Ez a csoda bárkivel megtörténhet. Dolgozni kell. Az előadás is bizonyítja: a pontosság-hoz, a mű finom egyensúlyához ez az út vezet el.

Ez a gondolat tűnik Goda Gábor saját poétikájának, vágyott munkamódszerének. Ugyanakkor ez az alkotás új fejezetet nyit a majdnem negyedszázados társulati múlttal rendelkező művész pályáján. A fizikai színház, a mozgás és a képzőművészet találkozása eddig is jelen volt munkásságában. Ez az előadás viszont – azáltal, hogy magát a *produkciót*, a magunk produkálását teszi meg témává, s így minden *prezentációvá* változik – olyannyira a posztdramatikus színház jegyeit mutatja, hogy egyes alkotóelemei és egész szerkezete mintha a nagykönyvből származnának (amely „nagykönyv”, a Hans-Thies Lehmanné, még mindig nem olvasható magyarul). Az Artus mindig együttműködött a képzőművészekkel, hiszen minden előadásukat a vizualitás is meghatározta, most azonban valóban egy képzőművész, Nádor Tibor áll és rajzol a színpadon, és ugyanakkor formagyakorlatokat is végez. És a rajz itt nem valami szimulakrum, hanem maga a folyamat.

Az előadás teréhez, a színházi térré avatott hatalmas, levegős tornateremhez vezető foci pályán az esti félhomályban egy furcsa tárgy, egy hatalmas, láthatatlan gépezet irányította golyó kalauzol el. Egy nagy fekete golyó visz az ajtóig, a kezdethez, s egy ugyanilyen fehér kísér el lassan, komótosan az előadás végeztével. A színek jelentése csak a második megnézés után „világosodik” meg: a sötétből jövünk, a fénybe és a fény nyel távozunk. A fényrel, amit magunkkal viszünk.

A *Kakas* ősbemutatója a lengyelországi Legnicában, a *Miasto* (Város) elnevezésű produkciós fesztiválon volt. Nem vetődtem volna el ide, ha nincs ez a színházi esemény (amelynek legjelentősebb, sőt egyetlen jelentős előadása az Artus produkciója volt).

Legnica nem jelentős település Lengyelország térképén, jelentőségét inkább szomorú történelme adja. Egy múlt nélküli város, ahol minden csupa múlt. A paradoxonok gyűjtőhelye. A maga korában jelentős textil- és kézműiparral rendelkező, gazdag, ízig-vérig német munkásváros, villasorokkal és gótikus épületekkel. A második világháború után a németeket kitelepítették. Utána a szovjet hadsereg főparancsnoksága székelte itt, amíg ők is el nem mentek, hátrahagyva dicső létesítményeiket. A hatalmas város terei és elhagyott épületei kötődnek e helyhez, jelentős ipari épületek várakoznak új gazdájukra, hogy létüknek ismét értelme

legyen. Zongoragyár, bor- és textilüzemek, egykori náci tiszti étterem, mely zsidó színházzá változott, lakótelepi bevásárlóközpontok – ezekre a helyszínekre kalauzolnak a fesztivál előadásai.

Amelyek elvben ide készülnek, mégis mindenki készterméket hoz. A látható produkciókat a hely szelme, a változatos terek sem tudják menteni, a retentő török Szulejmán-revü-gagyitól az érdektelenig ível a skála, érthetetlen érdekek és nem létező értékek mentén összeválogatva, mint egy cinikus, úgynevezett követségi fesztiválon, ahová mindenki a barátait delegálja (egy tisztességes lett táncszínházi produkció kivételével, amely a férfiszexualitást tematizálja). Az eseménysorozat célja, hogy színházi térré változtasson

egy-egy elhagyott épületet, ezzel rájuk irányítva a figyelmet, és gazdát s ismét értelmet keresve nekik: csodálatos gondolat. Csak az előadásokat tudnánk feledni.

ARTUS: KAKASKAKASKAKAS

Rendező-koreográfus: Goda Gábor.

Alkotó-előadók: Bodóczy Antal, Goda Gábor, Kocsis Gábor, Nagy Csilla, Nádor Tibor, Oldal István, Réti Anna, Téri Gáspár, Virág Melinda.

Herczog Noémi

Színházmagyarázatok egy döglött nyúl számára

NYITRA 2009

Divat és fesztivál

2009-ben lett tizennyolc éves a Nyitrai Fesztivál, de már évek óta nagykorú. Hála igazgatójának, Darina Karovának, Szlovákia hajdani egyetlen fesztiválja mára nemzetközi rendezvényé vált: a legjobb hazai előadások bemutatása mellett egyúttal immár külföldi körképet is igyekszik adni. Ez a kettősség némiképp kettős mércével is párosul: a hazai program főként veszélytelen drámaadaptációkból áll egy feltételezett helyi közönség megnyerésére, míg a nemzetközi válogatás a látványos, ám nem feltétlenül koncepciózus előadásokat fogja egybe. Ezt a két szálát a „divat” címszó köti össze: a fesztivál a trendeket igyekszik bemutatni, az egyedi így némileg háttérbe szorul. Az idejelszó – „forward” (add tovább) – az emlékezet témakörére utal, és elsősorban marketingfogásként értékelhető, ezért ehelyett inkább személyesebben csoportosítom a látottakat.

A fesztivál előadásait nézve az *Anna Karenina* egy mondata motoszkál a fejemben, a kiállítás nézőjéről, aki halkán beszélget, „nehogy hangosan valami ostobaságot mondjon, ami művészetről szólva oly könnyen megesik”. Két kiemelkedő előadás miatt volt érdemes Nyitrra jönni, mely épp az idézet felvetette problémáról beszél, felszabadult nyíltsággal. Az észtek békében. A szerbek háborúban. De mindketten azt kérdezik, hogyan nézzünk színházat (a mellékprogram legfonto-

sabb, középiskolások számára készült sorozata is a „Hogyan közelítsünk a színházhoz?” címet viseli), és hogyan beszéljünk róla, kötetlen interakcióba lépve a nézővel.

Paradox módon épp a Pozsonyi Nemzeti Színház Roman Polák rendezte *Anna Karenináján* nem jut eszembe a fenti regényidézettel. Szimbolikusan tartom, hogy az első napon, a rangos Dosky-díj átadásán ez az előadás nyeri a legjobb rendezés és díszlet díját, ráadásul korábban hat egyéb jelölést is kap, holott a regényadaptációk jellegzetes problémájával küzd. A történet logikus tömörítését igyekszik megoldani úgy, hogy egyetlen fontos cselekményszálát se kelljen teljesen kihagynia; ez végül két felvonásban, több mint négy óra alatt sikerül is. Az absztrakt díszlet funkciójában a vonat megjelenítésére szolgál, vagyis az adaptáció történetcentrikusságát erősíti, mellőzve a regény filozófiai vonulatát.

Még egy csalódásról kell röviden beszámolnom, ez pedig a román produkció. Radu Afrim *Lucia korcsolyázik* című rendezését már láttam Sepsiszentgyörgyön, így nagyok az elvárásaim. Sokáig most is gyönyörködöm az előadás lenyűgöző színpadi világában, mágikus realizmusában, de a Fausto Paravidino gyengécske darabjából készült *Beteg M család* végül nem tud meggyőzni. Azon töprengök, miért hasonlít annyira a két produkció – a legfőbb különbség köztük az, hogy a korábbi előadás tele most őszre vált, és korcsolya helyett előkerült a bicikli. Igaz, hogy az eredeti teret, ami Afrimot

megihlette, és amit a darabnál is fontosabbnak tartott, egy fesztiválon nyilván lehetetlen rekonstruálni. Ügyelnie kellene azonban arra, hogy kialakított formanyelvre ki ne üresedjen.

Ennél szerencsésebben alkalmazkodik a fesztiválkörülményekhez a két, korábban említett előadás. Igaz, az észt produkció esetében nem okoz nehézséget a térkialakítás. Tiit Ojasoo és Ene-Liis Semper rendezése: filozófia (humoros) színházi köntösben. Hihetném, hogy az *Anna Karenina*-beli kiállításon vagyunk, csak hogy a nézők most nyulak, bár nemcsak ezért csendesek, hanem azért is, amiért a már idézett látogatók: hogy véletlenül se mondjanak semmi butaságot a képekről. Persze az is téved, aki azt gondolja, hogy magasabb rendű a nyulaknál, csak mert beszél. Szóval kissé kilátástalan helyzetkép rajzolódik ki befogadó és alkotó (lehetséges?) párbeszédéről – tekinthetjük ezt figyelmeztetésnek.

Tanítsuk nyulainkat!

A NO99 Színház *Hogyan magyarázzuk el a képeket egy döglött nyúlak* című előadásában ugyanis három alapvető viszony jelenik meg a művészethez: a színházi embereké, a nyulaké és a kulturális miniszteré. (Ez utóbbi okán az előadás hazájában botrányt okozott – annak báját aknáztta ki ugyanis, hogy az aktuális miniszter neve észtül nyulat jelent; s az általa képviselt eszmét szimbolikusan, illetve az őt játszó színészt a maga fizikai valójában: levizeлик. A produkció bátorsága és politikuma több ponton emlékeztet a mi *Feketeországunkra*.)

Művészet és befogadás három archetípusára visszatérve: itt a nyulak alkotnák a közönséget, amely többnyire kicsit értetlenkedve, de nyitott módon igyekszik lépést tartani az emberitől és a hétköznapi problémáktól egészen elrugaszkodott művészettel, miközben a kulturális miniszter arról is meg van győződve, hogy képes néhány mondatban összefoglalni a művészet lényegét. Láthatóan mindkettőjüket ez a vágy sarkallja, ezért folyamatosan párbeszédet próbálnak létesíteni a harmadik csoporttal, a színészekkel, akik azonban artistikusan elzárkóznak tőlük.

A TÁP-nyulakra kísértetiesen emlékeztető nyúl-színészek jelmezben sétálnak a falra aggatott képek előtt, egyet-egyét olyan hosszan nézve, amennyit az illem megkíván. Ekkor megjelenik egy színész, aki répát rágicsál. Két nyúl egyből ráront, csupán a harmadik képtelen elszakadni az utolsó képtől, sokáig figyeli, mígnem többé ő sem tud ellenállni a répa vonzásának, és lemond a „magas művészetéről”. Ezzel szemben a kulturális miniszter hosszú és semmitmondó áriába kezd a képek látán, olyan, mint egy rosszabbfajta általános iskolai tanító néni. A színészek pedig megvetően figyelik a hiábavaló próbálkozást. Igaz, ők sem tesznek mást, csupán próbálkoznak. Improvizálnak. Jól-rosszul.

Az előadás mindhárom felet egyaránt kritikával illeti, illetve az elit és a populáris kultúra mára kissé elcsépelet eltávolodásának ábrázolásain túl azt is mondja: a művészet megértése nem feltétlenül jelenti azt, hogy az, amit látunk, lefordítható néhány hangzatos szövegre. Vagyis egy része mindörökké megmagyarázhatatlan és különös marad. Ezért a rendezés talán leginkább még a nyulak csendes szemlélődésével szemben elnéző.

A cím egyértelmű utalás Beuys híres akciójára, melyben egy döglött nyulat körbevitt egy kiállításon, megmutatván „neki” minden egyes képet.

Ctibor Bachratý felvételei

Mást nem is kellett tennie, mert a koncepció szerint manapság egy döglött nyúl is több érzékenységgel viseltetik a művek iránt, mint a spiritualitástól eltávolodott ember.

A cél tehát, hogy nőjünk fel a nyulakhoz. Ezt elősegítendő az előadás több

1. Anna Karenina
(Pozsonyi Nemzeti Színház)
2. Beteg M család
3. Hogyan magyarázzuk el a képeket egy döglött nyúlnak
(NO99 Színház)
4. Cseresznyés kert
(Andrej Bagar Színház, Nyitra)

5. Sörturisták
(Wunderbaum társulat)

szinten reflektál önmagára: látunk egy filmbejátszást, amelyben egy észt művészettörténész értelmezi Beuyst, és a nézők végigasszisztálhatják a próbafolyamatot: kísérleteket és improvizációkat. Kiderül, hogy az utóbbit tartják ma az egyetlen „tiszta művészeti pillanatnak”, amelynek igazságát a „hosszú-nem-értők” is biztos érzéssel fedezik fel. Nem a szórakoztatás az improvizációk célja, hanem az igyekvő, hiábavaló és kiszolgáltatott próbálkozás megtapasztalása. Például a színészek az előadás kezdetén nem tesznek mást, csupán némán figyelnek egymásra és ránk. Ha pedig ez, képzettségől függetlenül, mindenki számára átélhető, nincs többé értelme megkülönböztetni a szakmához szóló, illetve szórakoztató előadásokat.

Talán ebből is érződik a NO99 filozófiája. Neve azt takarja, hogy a színház kilencvenkilenc előadásra alakult meg, saját rendezői ebből évadonként csupán kettőt vállalnak. Azt mondják, körülbelül tizenöt év adatott nekik, s minden produkcióba úgy fognak bele, mintha az lenne az utolsó. Ezért aztán egyre filozofikusabbak, miközben arról akarnak beszélni, ami épp ebben a pillanatban fontos, és mindenekelőtt saját munkájuk hasznára kérdeznak rá; megpróbálnak, így vagy úgy, de művészetről *beszélni*.

Épp így tesz a szerb produkció is. Azt vizsgálja, milyen morális kérdésekkel kell a színháznak szembenéznie –

háborúban...

A belgrádi Atelje 212 Színház előadása egy szerb, már kortársként is klasszikusszámba menő drámára, Ljubomir Simović *A Šopalović vándortársulatára* épül, amely a második világháború alatt játszódik. Janežič, a szlovén rendező azért választott történelmi darabot, hogy elartsa magától a közelmúlt borzalmait. Az első három percben azonban még kegyetlen közelségből mutatja fel a háborút, és ez a kezdet a fesztivál legerősebb három perce.

Auschwitzi fotókat és mozgóképeket nézünk, teljes csöndben. Egy kislányt, aki nevet, majd felénk fordul, meglát valamit, és eltorzul az arca. Minden, amit addig láttunk, jelentőségét veszti, és Szerbiában ez kiegészül az időben még oly közeli háború eltemetetlen emlékével. Majd lehull a vetítövászon, és mivel két oldalról fogjuk közre a játékeret, hirtelen szembe találjuk magunkat a nézők másik csoportjával. Zavart pillantásokkal meredünk előre.

Ezután feltétlenül szükséges némi távolság kialakítása, hiszen számolnunk kell azzal, hogy mindez a borzalom, bármennyire meghatódunk is, nem átélhető, és nem is szabad úgy tennünk, mintha az volna. A későbbiekben az előadás, érthető okokból, sokat veszít fesztiválbarát jellegéből, mivel szívszínház következik, és a feliratok sem olvashatók. Szinte teljesen eszköztelenül elevenedik meg a dráma, a szegény színház jegyében, ezáltal stílusosan igazodva a háború témájához. Simović, az élő szerb klasszikus Schiller *Haramiákját* írta újra, nem is túl idegenül a német gondolkodó moralista színházelméletétől.

A második világháború idején vándorszínészek érkeznek a náci csapatok megszállta Fusice városkába, és a *Haramiákkal* próbálnak hagnizni. A dráma tehát azt járja körül, milyen morális dilemmákkal kell a színháznak szembesülnie háborúban: mennyire szabad kitalált problémákkal bagatellizálni az odakinn teátrálissá váló világot. Miközben a vándortársulat kevéssé néz szembe a lét kérdéseivel, a rendező Janežič éppen ezt teszi. Nem akar megható tündérmesét elénk tárni, amit a szívünkre vehetünk, ha a vállunkra nem is. Janežič Nyitran kiül a színpadra, és többször megszólítja a publikumot, eligazítja az idegen helyszínből adódó nehézségek között, és beszélgetni kezd egy honfitársával a közönség soraiból, egyszóval: improvizál. Bár nem értem, hogy mit mond, annyi egyértelműen kiderül belőle, hogy joggal tartják nagyra Szerbiában.

A másik univerzális jel a színészeké. Ők teátrálisak, de egészen másképp, mint a sokszor hamisságba csúszó szlovák előadásban. Janežič a közönségtalálkozón elmeséli, hogy egy korábbi munkájában, a híres *„Ne játsszának, kérem!”* című rendezésében kísérletezte ki ezt a játéktípust. Mint a román színjátszás, Janežič is azt vallja, hogy nem szabad játék és hamis viselkedés közé egyenlőségelet tenni, viselkednünk mindenképpen kell valahogy; az említett felszólítás sokkal inkább arra biztat, hogy *„Ne játsszának, kérem, rosszul!”*. A szerb színészek nemcsak szimbolikusan lépnek velünk párbeszédbe, tényleges interakciót is többször kezdeményeznek, mert a rendező szerint erre a nézők lelkének szüksége van.

Ez az interakció a szlovák program legsikeresebb, bár korántsem problémamentes előadásában, a nyitrai Andrej Bagar Színház *Cseresznyeskertjében* szentimentális tablók formájában jelenik meg. Svetozár Sprušanský rendezésének koncepciója jól olvasható (ha számomra nem is túl rokonszenves). Középpontjában

az újgazdag Lopahin

áll, akit vendégszínész, Jevgenij Libeznuk alakít (ő egyébként elnyerte az év legjobb férfi színészeinek járó Doskydíjat). Lopahin tehát kívülről érkezett, s a helyiek ezt hozzáolvasás ahhoz, hogy a „betolakodó” orvul fölvásárolja a nyitrai társulatnak kedves, féltve őrzött cseresznyeskertet.

Sprušanský rendezése bizonyos értelemben ellentéte az észet előadásnak, néhány könnyen és világosan kódolható rendezői gesztus alkotja. Az előadás kezdetén lehull egy, a színpadot addig elfedő lepel, és hófehér lakásbelsőben találjuk magunkat egy szentimentális babaszobával. A jelmezek nem valóságshűek, egészen különböző stílusrétegeket képviselnek, kidomborítva az adott személyiséget. Anya rocker, Ranyevszkaja estélyiben jár – a legfőbb szakadék éppen e két generáció között tátong. Ezt is felülírja azonban a Lopahin és a család között feszülő rangbeli különbség, amiből a műveltségbeli eltérés fakad, és ez az ellentét bizonyul végzetesebbnek.

A Ranyevszkáját játszó Eva Matejková kifejezetten őszintétlen, és többször meghatódik önmagán, ez azonban beleillik a koncepcióba: így legalább igazságosabb az osztálykritika, és némileg az arisztokraták is nevetségessé válnak. Az előadás kulcsa egyértelműen Lopahin újraértelmezése. Alakjában nem a feltörekvő, sikeres üzletembert, hanem a törtető, tanulatlan férfit látjuk, aki végül ugyan érvényesül a világ gyakorlatias terepén, de magasabb rendű értékekhez sosem férhet hozzá. A rendező utóbb, a beszélgetésen ezt a rendszerváltásra való utalásként magyarázza, igaz, az arisztokraták kisemmizését könnyebben lehetne az államosításra ráolvasni.

Ezzel szemben tökéletesen a jelenben él a holland Wunderbaum társulat, amelynek nem nehéz párbeszédet létesítenie a „kiállítás nézőivel”. Persze a keret is oltdottabb, mivel a helyszín egy

söröző-színház...

Érdekes, hogy az Erzsébet kori kocsmaszínházak hogyan térnek vissza a romkocsmákban – igaz, ezek a helyszínek a teret általában atmoszferikus funkciójában használják. Nem így a *Sörturisták* című előadás, amit többen a *stand-up comedy* hagyományához kötnek, mivel két férfi humoros élménybeszámolóját halljuk. Figyelmeztetnek minket, hogy most színházat látunk, képzeljük csak magunkat Ukrajnába, ahol egyébként az előadás készült. Elmesélik a bizarr szituációt, amint két, brit férfit alakító holland színész, akik szerepük szerint azért utaztak Ukrajnába, mert ott „olcsó a sör, és szépek a csajok”, kioktatják a söröző ukrán vendégeit arról, hogyan is kellene élniük. Természetesen úgy, mint a briteknek. A robinsoni hozzáállás a meghódítandó

idegen földhöz jól ismert jelenség az olcsó easyJet repülőjárat használói körében. A Wunderbaum társulat pedig turnézni kezdett előadásával, és körbejárta az easyJet célpontjait Ljubljanától Bulgárián át Prágáig, épp ahová a sörturisták is utazni szoktak.

Nyitrán persze kicsit átalakítják a szöveget, a sztereotípiákat a szlovák kultúrából veszik, süt belőlük az idegengyűlölet. A helyenként kissé túlhajtott paródia problémafelvetése élő, és nevetésünk sem felhőtlen. (Nem kell nagy elvonatkoztatóképesség ahhoz, hogy magunkba nézzünk.) Walter Bart és Matijs Jansen legközelebbi állomása Anglia lesz, valószínűleg az egyetlen olyan ország Nyugaton, ahol ez az előadás nem veszít erejéből, hiszen Anglia az elnyomó hatalmak szimbóluma a produkcióban. Mégis, az akció Kelet-Európában sokkal erősebben tud megszólalni: az easyJet járatai itt megadják a szükséges élményanyagot és háttértudást, amivel rádöbenthetnek bennünket a turizmus alapvető illemszabályaira. És ha valaki kételkedne, hogy szabad-e ezt színháznak nevezni, annak Rilke híres „változtasd meg életed”-tézise alapján – aminek valamennyi művészet alaptételének kellene lennie – azt mondhatjuk: mindegy, hogy akció vagy *stand-up*, bátran tarthatjuk azt is színháznak, ami egy kocsmában játszódik, feltéve, hogy megszólít minket.

Hiszen a magyar meghívott épp a kiváló *Fédra fitness*, a maga fitnesztermével és kerestetlen interaktivitásával. Nyitrán a körülményes fordítás oltárán elvesz a keretjárték és a beavató formula ereje, nyelvismeret hiányában inkább hosszú, mintsem kedvcsináló a felütés. Amint azonban elfoglaljuk a helyünket, az előadás varázsa mindenkit magával ragad. A virsli alakú új terem tele van erőgépekkel, s hogy bevonja őket a játékba, Scherer Péter, amikor hajdani kalandjairól mesél, egész improvizációs magánszámot ad elő az új eszközökkel. Kezdetben a nevetés talán erősebben hat a tragikumnál. Mikor azonban Csákányi Eszter arcát látjuk a kitarukozás sorsdöntő pillanatában, amint szavak nélkül jut el a megsemmisüléstől a kegyetlen elhatározásig, az (egyébként színvonalas) feliratok olvasásába belefáradt nézők is elcsendesednek, szó bennszakad, hang fennakad, lehelet megszegik. A fesztivál – vagy stílszerűen az *Anna Karenina*-beli „kiállítás” – végére érve Csákányi Eszter arca mellett látom a kislány arcát a szerb előadás elejéről, és az észt színészekét a *Hogyan magyarazzuk el...* első jelenetében, ahogyan némán fürkészik a közönséget. Mi pedig mint a nyulak meredünk előre, és csak a tekintetünk köti össze a különböző, de egyformán emlékezetes arcokat.

Rákóczy Anita

Három nap, három éj

FESZTIVÁL EDINBURGH-BAN

Három napra ragadott magával a skót főváros sodrása 2009 augusztusában, ahol a színvonalas és kevésbé színvonalas kulturális rendezvényektől, utcai performanszoktól a szó szoros értelmében lépni nem lehet. Az Edinburgh International Festival (EIF) gyakran elvesz a méreteivel minden rekordot megdöntő Fringe forgatagában, de kiemelkedő színházi eredmények legjavát vonultatja fel a világ minden tájáról. Robert Burns születésének kétszázötvenedik évfordulójára a fesztivált ezúttal a felvilágosodás és a „Homecoming Scotland” eszméjének szentelték: az otthonuktól elszakadt, emigrációban élő skótok és az összes náció szellemi hazatérésének. Ennek megfelelően számos olyan produkciót hívtak meg a nemzetközi fesztiválprogramba, amely valamilyen módon reflektál a kívándorlás, gyökértelenség, utazás és megérkezés toposzaira.

A *Diaspora* európai bemutatója 2009. augusztus 15-én az EIF egyik nagyszabású nyitó előadása volt. A szingapúri születésű, New Yorkban végzett kínai rendező, Ong Keng Sen – akinek világszerte játszott dokudramái

mellett olyan produkciók fémjelzik a nevét, mint az *Asian Shakespeare Trilogy* (*Lear*, *Desdemona*, *Search: Hamlet*) – ezúttal a migráció témaköréhez nyúlt a szingapúri TheatreWorks és a Singapore Chinese Orchestra közreműködésével.

Keng Sen hat, diaszpórában élő, ázsiai származású – közöttük egy edinburgh-i muszlim – képzőművészt kért fel arra, hogy osszák meg vele egyéni-családi mitológiájukat és emigrációjuk történetét. Miután a rendező megismerkedett a kiválasztottak szűk és tág családjával, kezdetét vette a háromévi kutatás és filmezés mintegy tíz országban, ahol Keng Sen személyesen készítette el a *Diaspora* alapját képező riportokat. A megkérdezettek életkortól függetlenül meglepő határozottsággal reagáltak a felvetésre, hogy mi történjék majd földi maradványaikkal haláluk után – ez a kérdés lett Keng Sen vezérfonala, amelytől megnyíltak neki az emberek, s feltártak előtte a legkülönbözőbb személyes sorsok. Nem maradt más dolga, mint kiválasztani a legerősebb anyagokat a rendelkezésére álló mélyinterjúkból, és megta-

Navin Rawanchaikul felvétele

ban élő kínai, Orang Laut (tengeri nomád), Indiába elszármazott délkelet-ázsiai és muszlim születésű skót – életét négy színész jeleníti meg. Ez hol előre felvett, az összes kivetítón egyszerre látható szuperközeleli interjúk mentén történik, hol élőben, a színpad valamely pontjára statikusan rögzítve. A rendezés néha az egyik vászon előtt magasított széken emeli ki a színészt, és miközben beszél, a mögötte lévő, hatalmas, világító felületen a szereplő elhagyott otthonáról látunk képeket. Előfordul,

BALRA: Diaspora

LENT: St Kilda

látni a hozzájuk illő színpadi nyelvet.

A *Diaspora* formáját tekintve koncepciózusan nyitott, állandó mozgásban lévő produkció. Keng Sen különböző riportrészletekkel mindig ahhoz az országhoz adaptálja a darabot, ahol éppen előadják. A közönségtalálkozón több, diaszpórában élő néző beszélt hosszan saját élményeiről. Egy nyugdíjas ázsiai férfi elmesélte, hogy majdnem negyven éve lakik egy skót faluban a tengerparton, skót feleségével és közös gyerekeikkel, és a szomszéd néni még most is gyakran megkérdezi, hogy mikor megy már haza. Keng Sen szerint az a cél, hogy az emigráncsorsok közötti hasonlóság ráébredjen, hová tartozunk – de ami fontosabb: ezután azonnal lépünk tovább, és gyökereink felismeréséből, többszörös identitásunkból nyerjük alkotói energiát, mint a *Diaspora* felkért művész interjúalanyai.

Hátul, a színpad teljes magasságában, félkörben négy kivetítőtvaszon. Előttük ül a Singapore Chinese Orchestra közel ötven tagja, akik hegyi daloktól kortárs kompozíciókig kétezzer év kínai zenekincsét szólaltatják meg a másfél órás produkció alatt. A zenekart a közönségtől átlátszó függöny választja el, amely szükség esetén a negyedik fal vagy az ötödik képernyő szerepét tölti be az élő és rögzített videofelvételeket felhasználó, csillagászati költségvetésű, angol nyelvű high-tech előadásban.

A különböző származású képzőművészek – van közöttük Amerikában letelepedett vietnami, Indonéziá-

hogy a riportalany mondandójához dramaturgiailag igazodva mészárlás, háború, üldözök és menekülők képei peregnek előttünk, egyediségükben ragadva meg azokat az élményeket, amelyek közősek lehetnek az emigrációs történetekben, mint a kirekesztés, erőszak, gyökértelenség, honvágy.

Mihail Ugarov szerint „a dokumentarista színház nem színház, hanem a kapcsolatteremtés színtere. A cél a né-

zóvel folytatott dialógus.”¹ Nem kis feladat másfél órán keresztül valós idejű színpadi cselekmény és konfliktus helyett szövegekkel lekötni a figyelmet. A dokudráma műfajának ismeretterjesztő jellege egy bizonyos pontig képes fenntartani az érdeklődést, hiszen az előadás olyan vidékekre kalauzolja a nézőt, ahol az jó eséllyel nem járt még, és olyan konkrét, ország- és népspecifikus, valamint általános emberi problémákkal szembe-síti, amelyekről sok esetben még nem hallott. Mégis, a parádés zenekar, a pazar filmanyag és az edinburgh-i muszlim Rabiya Choudhry élőben kivetített színpadi rajzalkotása ellenére sem jött létre az a bizonyos dialógus, amire vártam. Kívül maradásom egyik oka az első felvonás finomabb, elégikus színeiből kirívó, minden figyelemfelkeltő, populáris hatáselemével, a Pet Shop Boys *Go West*-jével együtt számomra stílusterést jelentő utolsó jelenet volt – amelyben egy Navin Rawanchaikul nevű indiai thai férfi elindul Mumbaiba megkeresni elveszett identitását, majd boldogan asszimilálódik.

A rendező a közönségtalálkozón elmondta, hogy szándékosan hagyta ki a darab-ból a legmegindítóbb részeket. Nem tartotta izlésesnek, hogy a nagyközönség elé tárja azokat a személyes tragédiákat, amelyek hosszú idő után törtek elő a megkérdozettekben. Ezek a „gyöngyszemek” állítása szerint belső motorként égtek benne az alkotómunka során: az motíválta, hogy úgy vonja be a nézőt, hogy közben ne szolgál-tassa ki a történeteket és a mögöttük lévő embereket. Így a komoly kutatómunka és a reprezentatív színpadi megvalósít-ás ellenére rengeteg lehetőség maradt szemérmesen rejtve az anyagban. Nekünk nem a féltett „gyöngyök” hiányoztak. Hanem emlékek, amiket az előadás patchworkjéből előhív-hatunk, néhány erős szín, tekintet, történettöredék, amit magunkkal vihetünk. Ehelyett egy, a szürke sok finom árnyala-tával dolgozó tabló maradt meg, s hozzá a távolság – meg a tisztelet a dokudráma műfaja iránt.

A fesztivál egyik leginkább beharangozott műsorszám a *St Kilda* című páneurópai multimedias koprodukción volt Thierry Poquet rendezésében,

három telt házas előadással rögtön a nyitó hétvégén. St Kilda a legnyugatibbra fekvő skót sziget, magasabb sziklaszirten, mint az Empire State Building. Az angol, francia és kelta nyelven megszólaló opera a létükért küzdő, vízimadarak tollából és tojásaiból élő őslakók

történetét idézi meg 1930-as kitelepítésükig, amikor a sziget annyira elnéptelenedett, hogy a brit kormány intézkedése már alig harminc embert érintett. St Kilda mítosza egy felnőttként hajón visszatérő, múltjától elszakadni nem tudó férfi emlékein keresztül rajzolódik ki modern és archív, 1908 és 1930 között készült filmfelvételeken, akrobatákkal, énekesekkel, miközben hagyományos kelta és kortárs zene szól.

A fent említett két alkotás sok hasonló eszközt használ mind az otthon elhagyása, mind a dokumentumbemutató, történetmondás művészi megformálásában. De míg a *Diasporában* a legkülönbözőbb színpadi hatástechnikai eszközök – így a film, a zene és a színészi játék – egymásra épülve szerves egységet tudtak képezni, a *St Kildában* a banális szerelmi szál minden, egyébként igen vontatottan bekövetkező cselekményfordulattal kétszer látjuk, ráadásul egy időben, mintha film és színpad egymást illusztrálná. A sziget jövője metaforikusan egy egymást ölelő férfi és nő sorsába kódolva jelenik meg. Már az előadás első harmadában lehet ugyan tudni, hogy a szerelmét bizonyítandó a sziklaszirt csúcsán fél lábra álló férfi lezuhan a tengerbe, és szörnyethalt, de a darab katartikus csúcspontjaként kel-lene megélnünk bő egy órával később, hogy az illetővel tényleg ez történt. Az elviselhetetlenségig szentimentális, tempótlan és alapvető rendezői hibákat halmozó előadás egyetlen élvezhető része az archív képanyag volt, amely bemutatja St Kilda szigetének kopár szikláit, az ott lakók mindennapjait, amint az életüket kockáztatva kötélen ereszkednek le a szirtről a madarak tolláért és tojásáért, hogy azokért cserébe élelemhez jus-sanak. De ezek a különleges dokumentumrészletek

Christian Mathieu felvétele

Jeff Busby felvétele

Optimism

kevésnek bizonyultak ahhoz, hogy a sokat ígérő vállalkozás alkotói értelemmel töltsék meg az Edinburgh Festival Theatre 1915 fős termében helyet foglaló nézők estéjét.

2009 nemcsak Burns születésének, hanem a *Candide* megjelenésének kétszázötvenedik évfordulója is. A satirikus tézisregény sikere végigsöpört Európán: 1759 végére tizenhét francia kiadást ért meg, és az olasz és angol fordításokkal együtt több mint kétszáz ezer

¹ PEREVEZENCEVA, Olga: Az orosz dokumentarista színház. SZÍNHÁZ, 2007/8. 61.

példány volt forgalomban. A *St Kilda* után ránk fér egy kis leibnizi idealizmus, legalábbis ami a színházcsinálást illeti, és ezt az *Optimism* című komédia biztosította számunkra a Malthouse Melbourne előadásában. Voltaire azonos alcímű alkotását az ausztrál Michael Kantor rendezte, és a klasszikusok adaptálásában jártas Tom Wright alkalmazta színpadra tizenkilenc rövid jelenetben, a teljesség igénye nélkül. Ebben az előadásban a haza, az identitás fogalmai jelentésüket veszítik. Candide országokon, földrészekon keresztül keresi hajdanvolt vagy soha nem létezett, háborúktól feldúlt otthona emlékét, a Kunigunda jelentette fészekmeleget, Eldorádó biztonságát – de világunk, a lehetséges világok legjobbika egyszer csak szembejön vele, és amit tőle kap, attól koldul.

A Malthouse Melbourne nem rendelkezik állandó társulattal, de Kantor igyekszik évek óta ugyanazzal a stábbal dolgozni. Az összeszokott színészek elképesztő könnyedséggel ironizálják végig a sötét komédiát. A rendező kezdetben arra biztatta a őket, hogy – tekintettel a Voltaire-mű súlyára – ironikus stílusban oldják meg saját feladatukat. Ez a szándék azonban kudarcba fulladt, mert beléjük fojtotta a kreativitást és játékoságot, ami a humor egyik fő forrása lehet. Kantor jelenlegi koncepciója szerint minden szereplőnek véresen komolyan kell vennie magát és darabbeli helyzetét, hogy a színpadi kontextussal, össze nem illő minőségek bizarr tárításával együtt hozzák létre az iróniát. Ennek köszönhetően, történhetett bármi – nemi erőszak, lincselés, lefejezés, többszörös gyilkosság –, remekül szórakoztam az előadáson.

Az Edinburgh Fringe-en veteránnak számító komikus, Frank Woodley bájosan ártatlan Candide-ja a jelenetek között clownként kiáll a színpad közepére, kommentálja az eseményeket, és megbeszél a közönséggel mindent, amit például a sertésinfluenzáról tudni kell. Szükség is van az elővigyázatosságra, hiszen Candide változó kíséretével Vesztfáliából bejárja a fél világot – repülőgépen. A biztonsági ellenőrzés és a takarékoság miatt buszülésekből kialakított repülőgépbelső XXI. századi világjáróvá avatja őt. A megtalált, de még meg nem csúnyult Kunigunda újból elvész a csomagátvilágításnál, majd hol utaskísérőként, hol gépeltérítő, gorillafejű amazon képében tér vissza a fedélzetre. A belső monitoron, ahol általában grafikonon követhető a már megtett út az óceán fölött, országnevek peregnek hihetetlen gyorsasággal, majd egyszer csak Eldorádóban találjuk magunkat.

Az előadás legexponáltabb része Candide és a rabszolga jelenete Eldorádó után. Naiv hősrünk kincsekkel megrakodva találkozik egy rabszolgával, akinek minden eddigi sorsverte szereplőnél nyomorúságosabb élete van. A férfi az urára vár éppen, aki megcsonkította. Miután Candide végighallgatja a rabszolga történetét, a világ szörnyűségein filozofálva könnyeden kísétál a színről, és fel sem merül benne, hogy birtokában a világ vagyonával segíthetne a férfin. Szegény úgyszem lehetett hosszú életű, mert egy gorillafejű stewardess Candide távozása után azonnal lelövi. Kantor rendezői állásfoglalásának kulcsa ez a jelenet: mehetünk a világ bármely országába Kunigundát vagy a boldogságot keresni, mindenhol a rossz jön szembe, de ez a rossz nem teljesen független tőlünk. A produkció nem kínál sem megoldást, sem alternatívát, hiszen „kiterítenek úgyszem” – de ott van egy maroknyi föld és néhány locsolókanna, műveljük kertjeinket, ha már megmaradtunk.

Soknemzetiségű világunkban a színházat erősen foglalkoztatja, honnan jöttünk, és hová tartunk. Kutatások készülnek, és darabok épülnek arra, hogy népek, nemzetek és egyének keresik saját gyökereiket, és beszélnek múltjukról, nemritkán kitelepítés, megszegényítés és genocídium sújtotta családtörténetükről. A *St Kilda* mint színházi teljesítmény ugyan rímél a sziget őslakóinak szomorú sorsára: halálugrás a tengerbe. De az 1930-ban kitelepítettek leszármazottjai zsigereikben és szüleik-nagyszüleik elbeszéléseiben őrzik a mítoszt, amit az opera dokumentál, és amit meg kell osztani, amíg lehet, amíg van, aki emlékszik rá. A *Diaspora* szándéka hasonló: közkinccsé tenni hat, ázsiai származású, otthonától elszakadt ember sorsát – ám a visszatekintés csak kiindulópont ahhoz, hogy az interjúalanyok, önazonosságukat megtalálva, a rengeteg fájdalom, a múlt feldolgozhatatlanságának feszültsége, önemésztés helyett új alkotási feltételeket teremtsenek maguknak. Az *Optimism* szereplői már nem ilyen optimisták, beérik kevesebbrel is. „Vár ám a munka a kertben” – mondja Candide. Vagyis *addig* állunk, amíg nem minket ásnak, de *addig ássunk*, ráérünk aztán gondolkodni, hogy mi történjék majd földi maradványainkkal halálunk után.

SUMMARY

The present issue opens with our monthly reviews. Critics Andrea Tompa, László Sz. Deme, László Kolozsi, Péter Tömpe, Dezső Kovács, Judit Szántó, Tamás Tarján, István Ugrai with Balázs Zsedényi, Andrea Stuber, Balázs Urbán and finally Róbert Markó saw for us, respectively, the „junior version” of a national classic, József Katona's *Banus Bánk* (National), Bertolt Brecht's *The Resistible Ascension of Arturo Ui* (Örkény Theatre), two versions on the same evening of Béla Bartók's *Bluebeard's Castle* (State Opera House), Maxim Gorki's *The Lower Depths* (Miskolc), Kornél Hamvai's *The Third Warning* (József Attila Theatre), Shakespeare's *Othello* (Gaity Theatre), István Örkény's *Catsplay* (Örkény Theatre), two productions of the Sepsisgyörgy/Sfintul Gheorghe (Rumania) Tamási Áron Theatre: Molière's *The Man Hater* and Samuel Beckett's *The Last Tape*, Mika Myllyaho's *Panic* (National), Friedrich Dürrenmatt's *The Physicists* (Sanyi and Aranka Theatre) and Victor Hugo's *The Man Who Laughs* (Szombathely).

On the following pages events of the Budapest Autumn Festival are reviewed by Andrea Rádai, Borbála Sebők, Tamás Koltai and Ákos Török. Their accounts involve Alfred de Musset's *Lorenzaccio* (Maladype Theatre at the Thália), a danced version of two plays by Péter Nádas: *Encounter and Burial* (Krisztián Gergye's Company), Elfriede Jelinek's *Rechnitz* as performed by the Munich Kammerspiele and *ULTIMA VEZ*, a double bill containing *Both Sitting Duet* and *Speaking Dance* by Jonathan Burrows and Matheo Fargion.

Two performances make out the column on dance theatre. Csaba Kutszegi saw *Death and the Girl* by the Yvette Bozsik Company (Palace of Arts) and Annamária Szoboszlai visited *The Length of a Hundred Needles* (József Nadj's Company at The Ark).

Tamás Koltai talked to Attila Vidnyánszky, new artistic head of the Debrecen theatre, about his plans, his ambitions and his worries. In this column we also find István Nánay's conversation with Ervin Pálfi, member of the Szabadka/Subotica (Serbia) Hungarian company, proclaimed by the Guild of Theatre Critics best actor of the 2008/2009 season (along with the Katona's Károly Hajduk).

Three further contributions relate to world theatre. Andrea Tompa was present at the Miasto Festival in Legnica (Poland), Noémi Herczog visited the 18th Nyitra/Nitra Festival (Slovakia) and Anita Rákóczy spent several days in Edinburgh at the International Theatre Festival.

This month's playtext is Shakespeare's *Othello*, a new Hungarian version made for the Gaity Theatre performance by author László Márton.

Gergye Krisztián és Virág Melinda a Temetés című előadásban

(MU Színház)

Koncz Zsuzsa felvétele

Madách Színház

www.madachjegy.hu

www.producerek.com

PRODUCEREK

MEL BROOKS MUSICALJE

SZÖVEGKÖNYV:

ZENE ÉS DALSZÖVEG:

MEL BROOKS ÉS THOMAS MEEHAN MEL BROOKS

A STUDIOCANAL KÜLÖNLEGES ENGEDÉLYE ALAPJÁN

FORDÍTOTTA: GALAMBOS ATTILA

A PRODUCEREK előadása a Music Theatre International (MTI) különleges engedélye alapján történik. A jövőhagyott előadási anyagot az MTI biztosítja: MTI, 421 West 54th Street, New York, New York 10019 - tel.: [212] 541-4684, www.mtishows.com

Januárban ismét!

RTL
KLUB

SLÁGER
RÁDIÓ

metropol

nők lapja

fideltoEST

AVENIR
RÁDIÓ

SZÍNHÁZ

A MAGYAR SZÍNHÁZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

DRÁMAMELLÉKLET 2009. DECEMBER

William Shakespeare

OTHELLO,

Velence négere

Fordította: Márton László

A dózse, Velence államfője
Brabantio, tanácsúr
Más tanácsurak
Gratiano, Brabantio öccse
Lodovico, Brabantio rokona
Othello, tábornok a Velencei Köztársaság szolgálatában
Cassio, Othello tisztje, ezredes
Jago, Othello tisztje, százados
Rodrigo, velencei aranyfű
Montano, Ciprus kormányzójaként Othello elődje
Bóhóc, Othello tisztiszolgája
Desdemona, Brabantio leánya, Othello felesége
Emilia, Jago felesége
Bianca, Cassio barátnője
Matrózok, tisztetek, nemesurak, futárok, zenészek, hírvivők, szolgák

Szín: az első felvonásban Velence, a továbbiakban egy ciprusi kikötőváros

I. FELVONÁS

I. jelenet

*Utca Velencében
Jön Rodrigo és Jago*

RODRIGO Elhallgass! Nagyon rossz néven veszem, hogy te, Jago, ki pénztárcámmal úgy bánasz, mint sajátoddal, tudtad ezt a dolgot!

JAGO A kurva életbe! Végig se hallgatsz? Nem sejtettem, hogy történhet ilyesmi, de ha mégis, akkor leköphetsz.

RODRIGO Azt mondtad, hogy gyűlölöd azt az embert.

JAGO Lehányhatsz, ha nem gyűlölöm. Három szenátor engem javasolt: engem léptessen elő ezredessé! Én tudom, mit érek, és esküszöm, hogy alkalmas vagyok rá. Na de ő presztizskérdést csinált belőle, hogy kitérjen a javaslatuk elől: szakmai érveket, hadászati szempontokat hozott fel, s végül is a pártfogóimnak azt mondta: nem. Azt mondta nekik: „Az a helyzet, hogy megvan már a szárnysegédem.” És milyen ember az a szárnysegéd? Mit mondjak? Egy nagy... matematikus! Bizonyos Cassio! Firenzei! Egyszer egy csinos nőt már majdnem elvett. Csatában századot még sohasem vezényelt, a kötelékharcról nincs több fogalma, mint egy vénlánynak, ám elméletben kiváló!

Úgy hablatyol, mint egy politikus: sok-sok duma, semmi cselekvés; ez az ő harci tudása, uram. De neki megvan már a szárnysegédje! És én, ki oly sokszor álltam a próbát Rodoszon, Cipruson és más keresztény meg pogány földeken: én mellőzve vagyok, nekem nincs előléptetés, mert ez a számológép lesz az ezredes, és én – a rosseb egye meg – maradok a néger századosa! Én inkább a néger hóhéra lennék. Ez van. A szolgálat már csak ilyen. Előléptetést csak protekció hoz, nem mint a régi rendszerben, ahol mindenki sorba állt. – Ezek után, barátom, van-e bármi okom is arra, hogy szeressem a négert? Én nem maradnék a szolgálatában. Csak ne aggódj! Az ő szolgálatában nem szolgálok én mást, mint magamat. Mindenki nem lehet úr, s nem lehet minden úrnak híven szolgálni. Láthatsz sok görnyedő, térdhajlító hülyét, ki kedvét leli a nyomorult szolgaságban, s fáradozik, mint egy hajszott szamár, a pusztá abrakért, s ha megvénül, kirúgják. Korbácsot a becsületes baromnak! Másrészt vannak olyanok is, akik tisztelettudó arcot öltenek, de a szívük önmagukért dobog, s míg színlelik a hűséget urukhoz, jól meghízznak a zsíráján, és ha már

vastagra bélelték kabátjukat, maguk urai lesznek; s igazuk van! Ilyennek vallom jómagamat is. Mert, barátom, amilyen biztos, hogy te Rodrigo vagy, oly biztos, hogy: ha én lennék a néger, nem lennék Jago semmi pénzért. Őt szolgálva szolgálom magamat. Az Ég legyen tanúm: nem szeretet, nem is kötelességtudat, hanem csak ezek látszata visz saját céloom felé! Mert ha viselkedésem megmutatná a szívem valódi természetét, akkor kítűzhetném a szívemet a kabátomra, hogy a csókák belevájják a csőrüket! Nem az vagyok, ami vagyok. A vastagajkúnak mázlija lesz, ha megússza!

RODRIGO

JAGO Hívd a lánynak az apját! Kergesd a négert, úzd a négert! Mérgesd meg örömét! A nyílt utcán gyalázd! Uszítsd rá a lány összes rokonát! Ha megmarad is az élvezetek közt, tedd életét pokollá döglegyekkel, s bár gyönyör marad a gyönyör, te addig szemétkedj, amíg színárnyalata kissé megfakul.

RODRIGO Ez a házuk. Fellármázom az apját.

JAGO Tedd azt! Csapj riadót szörnyű üvöltözéssel, mint nagy városban, ha az őrség nem vigyáz, és tűz üt ki éjszaka.

RODRIGO Hahó, Brabantio! Signor Brabantio, hahó!

JAGO Tolvaj! Tolvaj! Ébredj, Brabantio! Lopja a házatad, lopja a lányodat, lopja a pénzedet a tolvaj! Tolvaj! Tolvaj!

Megjelenik Brabantio az egyik fenti ablakban

BRABANTIO Mi e szörnyű riadalom oka? Valami baj van?

RODRIGO Uram, itthon van az egész családod?

JAGO Az ajtó zárva?

BRABANTIO Mi?! Mért kérded ezt? Ki vagy fosztva! Szégyen-nyalázat! Öltözz! Szíved széttörve, fél lelked oda! Most, épp most, egy ronda fekete kos dugja a te fehér bárányodat! Ugorj, szaladj! Verd félre a harangot! Ébreszd a horkoló polgárokat, vagy nagypapát csinál belőled az a sátán! Ugorj, ha mondom!

BRABANTIO Elment az eszed?

RODRIGO Tisztelt uram, felismered a hangom?

BRABANTIO Nem én! Ki vagy?

RODRIGO A nevem Rodrigo.

BRABANTIO Na, akkor tűnj el innen! Kértelek, hogy ne lépd át küszöbünket, és kerek perccel közöltem veled: lányom nem lesz tiéd; te pedig eszelősen, tele gyomorral, szesztől gőzölgőve idejössz, és botrányt csinálasz, és megzavarod álmodat!

RODRIGO Nem! Nem! Nem!

BRABANTIO De biztos lehetsz benne, hogy ezt megkeserülöd: erről gondoskodik rangom és haragom.

RODRIGO Hallgass végig, uram!

BRABANTIO Miféle rablásról fecsegsz? Ez itt Velence, és a házam nem őrizetlen ócska viskó! Nagyra becsült Brabantio, a legtisztább szívvel jöttem ide!

JAGO A francba, uram! Te is csak olyan vagy, hogy még a Jóistent sem szolgálod, ha ezt az ördög kéri tőled. Idejövünk, hogy segítsünk neked, és te garázdának nézel minket; így aztán ne csodálkozz, ha leányodat egy barbár tenyészcsődör hájja meg; unokáid majd azt mondják neked, hogy „nyihaha!"; paripád lesz unokád, igáslovad lesz ivadékod.

BRABANTIO Hát te ki vagy, te mocsadék?

JAGO Én olyasvalaki vagyok, uram, aki azért jött, hogy tudomásodra hozza, hogy lányod és a néger négykezű-négy lábú állattá olvadt össze.

BRABANTIO Te szarházi!

JAGO Te meg... politikus!

BRABANTIO Ezért felelni fogsz! Ismerlek, Rodrigo!

RODRIGO Uram, felelek mindenért. De kérlek:

ha így tetszik neked, és ha jóváhagyod – mint látni vélem –, hogy szép lányodat e tolvajt szülő, sötét éjszakán elvigye egy olcsón bérelhető gazember, holmi evezős – nem rosszabb kíséret, nem is jobb – a kéjsóvár néger karjaiba, ha ezt te tudtad, és ha engeded, akkor garázdá pimaszok vagyunk; de ha nem tudtad, úgy – véleményem szerint – ne velünk veszekedj. Ne hidd, hogy illendőséget lábbal tiporva, ily módon játszanék a hírneveddel! Még egyszer mondom: hogyha lányod e házból tudtad nélkül távozott, ezzel súlyos árulást követett el: a szívét, a szépségét, az eszét és a szerencsését hozzákötötte egy kóborló és jöttment idegenhez, aki hazátlan! Győződj meg magad: ha itthon van a lányod, akkor államunk törvénye sújtson le rám, amiért így félrevezettelek!

BRABANTIO Lámpást ide! Fényt, fényt ide! Az egész személyzet jöjjön ide! Olyasmit álmodtam, mint amiről szólsz, és borzaszt, hogy talán van benne valami. Fényt, ha mondom! Fényt, fényt ide! *(Visszahúzódik az ablakból)*

JAGO Most mennem kell, lsten veled. Nem hinném, hogy illő a helyzetemben tanúskodnom a néger ellen; de ha itt maradok, muszáj. Jól ismerem az államot: lehet, hogy megrovásban részesítek, viszont kirúgni nem lehet biztonságunk sérelme nélkül, ahhoz túlságosan jó hadvezér, és éppen indul a Ciprus miatt nemrégén kitört háborúba. Nincs hozzá fogható szakember, ki kézben tartaná ügyünket, s ezért, bár őt úgy gyűlölöm, akár a pokolbeli kint, most arra kényszerít a szükség, hogy kitézzem a szeretet zászlóját és jelét, mely semmi több, mint pusztá jel. – Megtalálok a négert a „Lövész” fogadóban. Vidd oda az őt üldöző csapatot! En ott leszek vele. Na viszlát! *(El)*

Lent jön Brabantio hálóköntösben, fáklyás szolgálakkal

BRABANTIO A szörnyűség igaz: a lányom elment, s amit még várhatok megutált életemtől, már csak keserűség. – Mondd, Rodrigo, hol láttad őt? – Szerencsétlen leány! – A négerrel, azt mondd? – Hát ezéért legyen apa az ember? – Miről ismerted fel? – Jaj, becsapott, jaj, késő bánat! – Mit mondott neked? – Fényt, még több fényt ide! Hívjátok egész rokonságomat! – Szerintem megvolt már az esküvő?

RODRIGO Szerintem már igen.

BRABANTIO Átkozott! Hogyan szólhatott ki? Elárulta a vért! Ó, apák, mostantól ne higgyétek lányotok érzéseit olyannak, mint mutatja! Vagy talán nincs olyan varázslat, melytől az ifjúság és a szüzesség elvetemül? Ilyenről, Rodrigo, nem olvastál?

RODRIGO De olvastam, uram.

BRABANTIO Hívd a rokonaimat! – Ó, jaj, bár adtam volna őt neked! – Ti erre, ti meg arra! – Tudod-e, hol lehet elfogni őt meg a négert?

RODRIGO Azt hiszem, rátalálok, hogyha adsz egy erős őrszakaszt, és ha vélem jössz.

BRABANTIO Kérlek, vezess! Minden házat riasztunk, kötelesek szót fogadni nekem. Fegyvert ide! És jöjjön minden őrtiszt! Rodrigo, hálás leszek, ha segítesz!

El

2. jelenet

Egy másik utca

Jön Othello és Jago, fáklyás kísérettel

JAGO Bár öltem háborúban, nem is egyszer, mégsem túri lelkiismeretem, hogy szántszándékkal öljek. Néha nagy kár, hogy aljas nem vagyok. Kilencszer, tízszer is gondoltam rá, hogy ledöföm.

OTHELLO

JAGO Jobb, hogy nem döfted le.

Annyit pofázott, annyi sértést, rágalmat fröcsögött nagybecsű személyedre, hogy az a kis jámborság, mi bennem él, alig tartóztatott. De mondd, uram: megvolt már az esküvő? Ne feledd, hogy Brabantio közkedvelt személy, és hogy a szava kétszer annyit ér, mint a dózse akarata, és lányát vissza fogja venni tőled, vagy a jogszabályokat veti latba, hogy amennyit csak tud, ártson neked.

OTHELLO

Felőlem csak csinálja. Én annyit tettem már az államért, hogy hiába panaszkodik rám. Ha érdem volna a dicsekvés, közhírré tenném, hogy királyi vérből valók az őseim; de amit végbevittem, az hirdesse nyíltan: méltó vagyok a szerencsére, mely jutott nekem. Tudod, milyen vagyok: ha nem szeretném így Desdemonámat, régi szabadságomat föl nem adnám, s nem venném a házasságot magamra a tenger kincseiért sem.

Jön Cassio, fáklyás katonákkal

JAGO De nézd, miféle fáklyák közelednek? Ez a dühös apa meg az egész rokonság. Jobb, ha bemegy.

OTHELLO

Nem én; szembenézek velük!

JAGO

OTHELLO

Tehetségem, rangom és tiszta lelkem majd igazolni fog. – De tényleg ők azok? A kétarcú Janusra, mégsem ők. A dózse szolgálja s az én ezredesem! Üdvözlét az éji látogatóknak! Mi újság?

CASSIO

A dózse üdvözl, tábornokom, s azt üzeni, hogy most azonnal jelenj meg a színe előtt!

OTHELLO

CASSIO

Talán valami baj van? Ciprusról van szó, ha nem tévedek. Sürgős ügy. A hajóparancsnokok sok-sok futárt szalajtottak ide ezen az éjszakán: egymás sarkát taposták. Sok tanácsúr, álmából fölriasztva, már a dózsénál van. Rád is nagyon vár! Hiába kerestek szállásodon, ezért három osztag is útnak indult, hogy felkutasson.

OTHELLO

És te vagy, ki rám találtál. Valamit elintéztek bent a házban, aztán megyek veled. *(El)*

CASSIO

JAGO

Mondd, százados: mit keres itt a főnök? Megcsákyázott ma éjjel egy szárazföldi hajót, s ha törvény szentesíti ezt a zsákmányt, örökre az övé lesz. Nem értem.

CASSIO

JAGO

CASSIO

Megnősült. És ki a hitves?

Othello előjön

JAGO

OTHELLO

CASSIO

Feleségül vette... – Főnök, megyünk? Indulhatunk. Nézd, még egy osztag, mely téged keres!

Jön Brabantio, Rodrigo és mások, fáklyákkal, fegyveresen

JAGO

OTHELLO

RODRIGO

BRABANTIO

Ez itt Brabantio. Tábornokom, légy óvatos: rosszak szándékai. Megállj! Ne közelítsetek! Uram, ez az a néger! Bilincseljétek meg a tolvajt!

Mindkét oldalon kardot rántanak

JAGO
OTHELLO

Te vagy, Rodrigo? Velem kezdj, ha mersz! A kardjaitokat tegyétek el, mert a harmattól rozsdás lesz a penge! – Kedves uram, az életkorodat jobban tiszteltem bármi fegyverednél! Mocskos tolvaj! Hová dugtad a lányom? Átkozott bűvérőddel megígézted! Mert ha józan ésszel nézem a dolgot: vajon egy ilyen bájos, szép leány, ki annyira házasságellenes volt, hogy rá se nézett a fajtánkbeli jómódú, szőke, ifjú nemesekre, kitenné-e magát a világ csúfjának azáltal, hogy a meghitt szülői házból ilyen magadfajta izének a kormos mellkasához menekül, nem gyönyörbe, hanem a rettegésbe: vajon tett volna-e ilyesmit, ha rontás láncát nem vered rá? Legyek elkarhozott, ha nem nyilvánvaló, hogy mocskos varázslattal lett tiéd! A zsenge ifjúsága így lett zsákmányod izgató szerek révén, melyek elkábítják a lelket! Vizsgálatot rendelék el: valószínű, sőt biztos itt a bűntett! Ezért én elfoglak és lecsukatlak mint cégéres csalót, mint veszedelmes, tiltott varázslat művelőjét! – Kötözzétek meg, és ha ellenáll, ne kíméljétek őt!

OTHELLO

Állj! Visszakozz! Ez most mindenkire vonatkozik: az enyéimre meg a többiekre! – Ha oly végszót kapnék, hogy harcba kezdjek, tudok harcolni sűgő nélkül is! – Mit óhajtasz, hol válaszoljak a vádjaidra?

BRABANTIO

Börtönbe veled; a törvény előtt fogsz felelni, hatályos jogszabály szerint. És ha szót fogadok neked, vajon milyen arcot vágna a dózse, akinek itt állnak küldöncei, hogy színe elé vigyenek egy igen sürgős államügyben? Ez így igaz, méltóságos uram. A dózse ülést tart, és téged is biztos, hogy hivatott már.

EGY TISZT

BRABANTIO

Mi?! A dózse? Ülenezik ilyenkor, éjszaka? – Nos, ez mehet; de én is ott leszek! Nem kis ügy az enyém. Maga a dózse s minden testvérem és hazámfia sajátjának érzi majd ezt a sértést! Ha ily tett büntetlenül tehető, idegen söpredék lesz itt a vezető!

Mind el

3. jelenet

Tanácterem

A dózse és a tanácsurak egy asztalnál ülnek, körülöttük fáklyás kíséret

DÓZSE

Nincs összhang a hírek között, így nem is hihető.

I. TANÁCSÚR

Valóban, egymásnak ellentmondanak. Az én jelentésem százhat hajót mond. Az enyém meg száznegyvenet. Az enyém kétszázról beszél. Bár a pontos számban nincs egyezés, ahogy ilyen üzenet esetében gyakran különböznek az adatok, de amit mind megerősítenek: török flotta – és Ciprus fele tart.

DÓZSE

Ennek alapján tudunk dönteni. – Bár a különbség is nyugtalanító, jobban aggaszt az, ami egyezik, s amit én is megerősíthetek.

MATRÓZ *(kintről)*

EGY TISZT

Hé, mi lesz már! Engedjétek be! A hadihajókról jön üzenet.

Jön a matróz

DÓZSE
MATRÓZ

Mondjad, mi újság!
A török Rodosz ellen készülődik,
ennek hírért Angelo kapitány úr
üzeni általam.

DÓZSE
I. TANÁCSÚR

Hogyan értékelitek ezt az új hírt?
Ez semmiképpen sem lehet igaz!
Ez csak a törökök furfangja, hogy
megtéveessenek. Gondoljunk bele,
mennyire fontos Ciprus a töröknek,
és azt is próbáljuk megérteni,
mennyivel fontosabb Ciprus Rodosznál.
Könnyebb is volna elfoglalniuk,
merthogy védelmi készülsége gyengébb,
s olyan adottságai sincsenek,
mint Rodosznak, s ebből rájöhettünk:
nem lehet a török oly ostoba,
hogy az első harcot végére hagyja,
hogy egy könnyű, jó zsákmányt eleressen
egy hasznot nem hozó veszélyesért.
Na jó; végcélja biztos nem Rodosz.
További hírek!

DÓZSE
TISZT

Jön egy hírnök

HÍRNÖK

Tekintetes nagyuraim, az oszmán
még egy flotta erősítést kapott.
Gondoltam. Szerinted hányan lehetnek?
Harminc hajó! Hátraarcot csináltak,
azzal a nyilvánvaló haditeranggal,
hogy Ciprusnak mennek. Montano kapitány úr,
a köztársaság leghűbb tengerésze
teljes tisztelettel azt javasolja,
sőt könyörög, hogy higgyetek neki.
Szóval Ciprusra mennek, semmi kétség.
És Marcus Luccius kéznél van-e?
Ó most Firenzében pihen.

DÓZSE

I. TANÁCSÚR

DÓZSE

I. TANÁCSÚR

Sürgősséggel hívjátok őt haza!
Itt jön Brabantio meg a vitéz Othello.

Jön Brabantio, Othello, Jago, Rodrigo és számos tiszt

DÓZSE

Hős Othello, indulnod kell azonnal
legfőbb ellenségünk, a török ellen!
(Brabantióhoz)

BRABANTIO

Nem láttalak! Üdvöz légy, nagyuram;
elkelt volna tőled a jó tanács,
és hiányoltuk segítségedet.
Én is a tiedet. Kegyelmes úr, bocsáss meg,
nem rangom, nem is hivatalos ügy
hozott ide, nem is az államérdek
vert ki az ágyamból, hanem személyes
sérelmem volt olyan horderejű,
hogy minden egyéb gondot elsöpört,
és nem tud csillapulni.

DÓZSE

BRABANTIO

DÓZSE

BRABANTIO

Mért? Mi baj?

A lányom, jai!

Meghalt?

Nekem igen.

Megrontva! Megszóktatva! Megvadítva
varázsigékkel és varázsszerekkel;
hisz egy ily romlatlan természetű lány,
ki nem gonosz, nem vak és nem hülye,
varázslat nélkül meg nem rontható.
Bárki e mocskos gaztett okozója,
mely lányodat kiforgatta magából,
s téged megfosztott tőle: te magad
értelmezted a törvény véres betűjét,
s ítélj a bűnös fölött, akkor is, ha
az tulajdon fiam!

BRABANTIO

Köszönöm tisztelettel. –

Ő az: a néger, akit, úgy tudom,
te hívtál ide, hogy különleges
megbízást adj neki egy államiügyben.

MINDENKI

DÓZSE (Othellohoz)

BRABANTIO

OTHELLO

Hát ez nagyon sajnálatos!

Mit tudsz mondani erre az egészre?

Semmit, csak azt, hogy így igaz.

Tekintetes és nagyságos urak!

Bölcs, nemes, jószágos parancsolóim!

Hogy ennek az öregúrnak a lányát
megszóktattam, az csakugyan igaz.

És igaz, hogy elvettem feleségül.

Bűnöm eleje-vége ennyi, nem több.

Beszédem nyers; békét hozó
szónoki tudásom vajmi csekély;

merthogy erőmet hétéves koromtól

mostanáig, kivéve néhány,
hadifogságban töltött hónapot,
ütközetben használtam, harcmezőn,
s e világon kevés dologról
mondhatnék többet haditetteimmél.
Ezért kevésbé használók ügyemnek,
ha szép szóval védem magam,
de mégis, engedelmekkel,
elmondom nyíltan, kendőzetlenül
a szerelmünk teljes történetét:
milyen kábító- és varázsszerek,
mily boszorkányság és ígézet által
szereztem meg a lányát, mert hiszen
ez ellenem a vád!

BRABANTIO

Egy lány, ki sosem volt szófogadatlan
– oly csöndes, illedelmes volt, hogy arcán
pirulva látszott minden érzelem! –,
most fittyet hány természetére,
éveire, rangjára, otthonára,
mindenre, s beleszeret egy olyanba,
akire régen félt ránézni is!
Csak fogyatékos ítélőerő
hiheti, hogy a tökély így üti
arcul a természetet, és ezért
ki kell nyomozni a pokoli fortélyt,
mely lehetővé tette ezt.

Így hát még egyszer kijelentem,
hogy csak valami bűvös kotyvalék
vagy bájjal idézhette elő
azt a hatást, amit ez itt
lányomra gyakorolt.

DÓZSE

Egy kijelentés még nem bizonyíték.
Ha nincs megalapozott, igazolt tény,
akkor csak légből kapott mendemondán,
halvány sejtésen alapul a vád.

I. TANÁCSÚR

Most, Othello, tiéd a szó.
Vajon igaz, hogy aljas praktikákkal
megrontottad a lány érzéseit?

OTHELLO

Vagy kéréssel, kedves társalkodással
jutottál el lélektől lélekig?
Kérve kérek benneteket:
hívjátok a „Lövész” fogadóból a hölgyet,
hadd beszéljen ő az apja előtt.
S ha szava nyomán bűnösnek találtok,
vegyétek el ne csak a rangomat
és a bizalmat, amit tőletek
kaptam, hanem az életemet is!
Hozzátok ide Desdemonát!
Százados, menj velük; te tudod az utat.

DÓZSE

OTHELLO

Jago két-három fegyveres kísérel távozik

Amíg ő jön, figyelmes fületeknek
sorjában elbeszéltem, mégpedig
olyan őszintén, mintha vétkeimről
gyógnék az Égnek: miképp nyertem el
e szépséges fiatal nő szerelmét,
és az enyémet ő.

DÓZSE

OTHELLO

Beszélj, Othello!
Apja kedvelt. Gyakran házába hívott.
Folyvást kérdezgetett az életemről,
éveimről, csatákról, ostromokról
és győzelmekről, amiket megéltem.
Sorra vettem, egészen kiskoromtól
addig a percig, melyben erre kért.
Legszörnyűbb balszerencséről beszéltem:
pusztulásról tengeren, harcmezőn,
sebekről, mikbe majdnem belehaltam,
arról, hogy a galád ellenség hogy fogott el,
hogy lettem rabszolga, hogy szöktem el,
aztán hogy hányódtam mindenfelé.
Beszéltem barlangokról, pusztaságról,
béréről, szirtről, égbe nyúló hegyekről.
Így haladt az élettörténetem.
Aztán beszéltem az emberevőről
vagy kannibálokról s oly emberekről,
kiknek a mellkasukon nőtt szemük.
Ez Desdemonát nagyon érdekelte,
de folyton szólították házi dolgok.
Hamar végzett velük, ha csak tehettem;
gyorsan visszajött, és mohó fülekkel
habzsolta mesémet. Ezt észrevettem,
és úgy intéztem egy alkalmas órán,
hogy szívből kérje tőlem ő maga
hányattatásaim történetét,
amelyből hallott már kis részeket,
de az egészet nem hallgatta végig.

Szót fogadtam neki,
és gyakran könnyet csaltam a szemébe,
mikor a sorscsapásokról beszéltem,
mik sújtottak korábban. Ő a végén
fájdalmamra mély sóhajjal felelt;
bizonygatta, ez milyen különös,
milyen csodálatosan különös,
milyen megindító, milyen
gyönyörűen megindító is ez!
Kívánta: bárcsak ne hallotta volna!
Majd kívánta: bárcsak teremtene
egy hasonló férfit neki az Ég!
Köszönte mesémet, és arra kért:
ha van egy barátom, ki őt szeretné,
azt is tanítsam meg történetemre,
s az megnyerné az ő szívét. E célzás
nem maradt hatástalanul.
Belém szeretett a sok átél
fájdalom és veszély miatt,
és én, mert megsajnál, belészerettem.
Ez volt az egyetlen varázsszerem. –
Itt jön a hölgy. Legyen ő a tanúm!

Jön Desdemona és Jago a kísérelőkkel

DÓZSE Azt hiszem, ez a történet az én
leányomra se hatna másképp.
Így hát, Brabantio,
nézd jó szemmel e rossz ügyet.
Törött fegyver még mindig többet ér
a puszta kéznél.

BRABANTIO Kapon szót a lányom!
Ha úgy vall, hogy félig ő udvarolt,
ha vádam hazug, ha ártatlanul
vádoltam bárkit is: vesszen fejem! –
Jöjj hát, nemes kisasszony! Tudod-e,
hogy e díszes társaságban kinek
kell elsősorban szót fogadnod?

DESDEMONA Kedves apám, én úgy tudom,
hogy szófogadásom két férfinak szól.
Egyrészt neked, mert vagyok és neveltél.
Életem s neveltetésem arra tanított,
hogy tiszteljelek: sorsom ura voltál.
Másképp már nem vagyok lány: itt a férjem.
És ahogyan szót fogadott anyám
neked, az apja rovására is,
úgy én is nyíltan bevallok neked, hogy
most már a tábornoknak fogadok szót.

BRABANTIO Így hát végeztem; nincs tovább.
Most már jöhetnek az államügyek.
Jobb lett volna hozzám egy fogadott lány,
mint egy ilyen. – Gyere ide, te néger:
teljes szívemmel neked adom azt,
ami már úgyis a tiéd, s amit
teljes szívemmel elzárnék előled. –
Ha rád nézek, te gyöngyszem,
boldog vagyok, hogy nincs több gyermekem,
mert láncra kötném őket, annyira
zsarnokká tett hűtlen szökésed! –
Így hát végeztem, kegyelmes uram.

DÓZSE Hadd szóljak úgy, mint illet volna hozzád.
Ez talán segíti a szeretőket,
hogy szívedhez közelebb jussanak. –
Ha veszteséget remény nem palástol,
óvakodjunk az újabb öncsalástól.
Ki rágódik a régi bajokon,
az csontot rágó kutyával rokon.
Ha balsors veri szerencsétlen flótást,
fogadja békével a gúnyolódást.
Ha meglopnak, és mégis mosolyogsz,
azzal kincsedből visszalopni fogsz.

BRABANTIO Akkor lopja el Ciprust a török:
nincs veszteség, ha mosolyunk örök.
Olyan bölcsességet hirdet a dózse,
amelyben nincs vigasz, nincs csattanó se.
S ha a türelméről mond csattanót,
azért majd gyásszal fizetünk adót.
Ily beszédnek, ha cukor, ha epe,
egyformán kukacos a közepe.
De szó csak szó! Még nem hallottam azt,
hogy törött szívet a fül megragaszt. –
Kérlek, térjünk rá az államügyekre!

DÓZSE A törökök óriási haderővel tartanak Ciprus felé. Othello, te ismered
a legjobban az erődítmény ellenálló képességét; és igaz ugyan, hogy
van ott egy igen derék kormányzóhelyettes, mégis a közvélemény, mely
az események fölött a legfőbb uralkodó, beléd vetette bizalmát. Ezért

aztán törődj bele, hogy e hosszan elhúzódó, csatazajtól hangos vállalko-
zás lóporfüstje fogja elhomályosítani vadonatúj boldogságod fénylő tükrét.

OTHELLO A zsarnok megszokástól, uraim,
a kőből s vasból vetett ágyat is
tollas párnának érzem.
A helyzet az, hogy a zord viszonyok
nekem könnyűek, és kedvemre vannak.
Ezért hát szívesen felvállalom
a török ellen a hadvezetést.
Csak azt az egyet kérem, hogy az állam
a feleségemnek viselje gondját.
Legyen rangjához illő
a szállása, az ellátása és
az őrzete!

DÓZSE Ha úgy gondolod,
lakhatsz az apjánál.

BRABANTIO Azt nem szeretném.

OTHELLO Én sem.

DESDEMONA Én sem. Ne kelljen laknom ott,
hol csak bosszantanám apámat azzal,
ha a szeme előtt vagyok.
Főméltóságú dózse!
Hallgass meg kegyelmes füleddel,
és legyen szavad oltalomlevélként
gyámoltalanságom jó támasza!
Nos, Desdemona, mi az óhajod?
Őt szeretem, vele akarok élni!
Szenvedélyem tüze, sorsom forgószele
azt kürtöli világgá: szívemet
az én parancsolóm foglalta el.
Jellemében fölismertem az arcát;
így lelkeket és sorsomat az ő
dicsőségének és lényének szentelem.
Ezért, urak, ha az ablakban ülnék,
mint egy hajás baba, míg ő ott küzd a harcban,
úgy épp azt nélkülözném, amiért
őt szeretem, s távolléte miatt
csak szenvednék itt. Hadd menjek velem!
Adj engedélyt rá, kegyelmes uram!
Nem azért kérem ezt – tanúm az Ég! –,
hogy vágyam inyének gyönyört szerezzek,
sem hogy szenvedélyemnek, mely amúgy is
lehiggadt már, így tápláljam tüzét,
hanem mert *vele* bölcsen így teszek jót.
És ne higgyétek – az Ég óvjon ettől! –,
hogy fontos ügyeteket hanyagolnám,
csak mert velem van ő. Ha szárnyas Cupido
könnyed játékszere buja homállyal
tompítaná eszemet és erőmet,
s boldogságom a rendet szétzilálná,
akkor használnák háziasszonyok
bográcsnak a sisakomat,
s még más ilyen hitvány csúfságok által
szenvedjen csorbát fénylő hírnevem!
Ezt már egymás közt intéztétek el;
megy vagy marad. Ciprus nem tűr halasztást!
Gyorsan kell cselekednünk. Még ma indulsz!
Még ma?

OTHELLO Még ma.

DÓZSE Értettem; végrehajtom.

OTHELLO Mi pedig reggel újra látjuk egymást! –
Othello, hagyd itt egyik tisztet, hogy
a megbízólevelet vigye majd,
s más fontos dolgokat, melyekre
szükség lesz rangod és küldetésed miatt.

OTHELLO Uraim, ez itt a századosom:
megbízható, talpig becsületes.
A feleségemet kíséretére bízom,
minden más fontos dologgal, melyet
jónak láttok utánam küldeni.

DÓZSE Rendben van, úgy legyen! Jó éjszakát
mindenkinek! – (*Brabantióhoz*) Tudd meg, nemes
uram:
ha az erény a rossz fehéritőszere,
akkor vöd nem is olyan fekete.
Agyó! Légy jó ura Desdemonának!
Figyelj rá, néger! Fogod tapasztalni:
úgy, mint engem, téged is meg fog csalni.

A dózse, a tanács és a kíséret kivonul

OTHELLO Életemet az ő becsületéért!
Jago, rád kell bíznom Desdemonát.
Kérlek, add mellé feleségedet,
s az úton jól vigyázz mindkettejükre!
Jöjj, Desdemona! Egy óra időm van

a szerelemre, hogy töltsen veled;
használjuk ki! A többi kötelesség.

Othello és Desdemona el

RODRIGO Te Jago!

JAGO Na, ehhez mit szólsz, nemes szív?

RODRIGO Mit gondolsz: ezek után mit csinálók?

JAGO Hát... hazamégy, és lefekszel aludni.

RODRIGO Most azonnal vízbe ölöm magam.

JAGO Ha megteszed, akkor többé szóba sem állok veled. Hogy jut ilyen eszedbe, te nyüye?

RODRIGO Hülye, aki él, ha egyszer gyöttelek az élet. De én kigyógyítom magamat belőle! Az én házi orvosom a halál!

JAGO Te nyomorult! Négyezer hét éve figyelem ezt a világot, és amióta különbséget teszek hasznos és káros között, még nem láttam senkit, aki tudta volna okosan szeretni önmagát. Szívesebben lemondanék ember mivoltomról, és belebújnék egy pávián bőrébe, semhogy vízbe öljem magamat egy közönséges tyúk miatt.

RODRIGO Hát akkor mit csináljak? Elismerem: én tehetek róla, hogy odáig vagyok, de nem tudok magamon erőt venni!

JAGO Erőt? Lófasz! Belénk van ültetve, hogy ilyenek vagy olyanok vagyunk. Testünk a kertünk, melyben szándékaink a kertészek. Ha tehát csalánt vetünk bele vagy salátát, ha telerakjuk bogáncssal, vagy kiszagatjuk a bazsalikomot, és ha egyféle gyógynövényt gondozunk benne, vagy sokféleképpen zagyváljuk össze, a lényeg az – akár elhanyagoljuk és paragon hagyjuk, akár a legnagyobb szorgalommal tesszük termővé –, hogy minden hatalom és jobbtétőképesség ott rejlik szándékainkban. Ha életünk mérlegének egyik oldalán nem volna ott a józan ész, hogy elensúlyozza az érzékiséget, akkor vérünk alkata és természetünk litványsága a legelveternültebb döntésekre készítetne minket. De arra való józan eszünk, hogy lecsillapítsuk őtrjögő indulatainkat, a hús gerjedelmét, a zabolátlan vágyakat! Amit te szerelemnek hívsz, az csak egy dugvány vagy egy gumó.

RODRIGO Nem, az nem lehet.

JAGO Ez csupán a vér kéjszóvársága és az akarat engedékenysége. Légy férfi! Még hogy vízbe ölnéd magad! Öljed vízbe a macska-meg a kutya-kölyköket! Azt mondtam, hogy a barátod vagyok, és nem tagadom, hogy eltéphetetlen sodronykötelekkel vagyok odakötözve a te jól megérdemelt zsákmányodhoz. Soha nem tehetnék neked nagyobb szolgálatot, mint most! Vegyél magadhoz pénzt! Utazz a harcok színhelyére, változtasd el a külsődöt. Mondom, vegyél magadhoz pénzt! Lehetetlenség, hogy Desdemona sokáig szerelmes maradjon a négerbe – vegyél magadhoz pénzt! –, és a néger se szereti őt már sokáig. Amilyen botrányosan jöttek össze, ugyanolyan lesz a kapcsolatuk vége is; csak vegyél magadhoz pénzt! Ezek a négerék mindig mást akarnak; vegyél magadhoz jó sok pénzt! A csemege, ami neki most még olyan édes, mint a datolya, nemsokára olyan keserű lesz, mint az őszibarack magja. A feleség meggondolja magát, mert fiatal: mielőtt jóllakott a néger testével, rá fog jönni, hogy választása tévedés volt. Meggondolja magát, de meg ám! Ezért aztán vegyél magadhoz pénzt! Ha már mindenáron el akarsz kárhozni, annak a vízbe ugrásnál kellemesebb módját is választhatod. Szedj össze annyi pénzt, amennyit csak bírsz! Ha a házasság szentsége és egy törékeny eskü, mely összeköti ezt a hazátlan barbárt a finom velencei úrlánnyal, nem lesz túl nagy akadály az én eszemnek és a pokol összes gyűlevész hadának, akkor ő a tiéd lesz. Ezért aztán szedj össze sok pénzt! Vízbe ugrani? Francokat! Ezt felejtjük el! Inkább legyél akasztott hulla azért, mert megkaptad, amit akartál, semmint vízi hulla azért, mert nem kaptad meg!

RODRIGO Tényleg tápláld reményemet, ha belevágok a dologba?

JAGO Számíthatok rád. Menj, szedj össze jó sok pénzt! Mondtam már neked, és most mondom ezredszer is, hogy én ezt a négert gyűlölöm. Az én indulatom zsigerből jön, a tiéd nem kevésbé. Egyesült erővel álljunk rajta bosszút! Ha felszarvazod, az neked élvezet, nekem színház. Az idő méhében szunnyad sok olyan esemény, melyek hamarosan világra jönnek. Gyerünk, lépés, indulj, hozd a pénzt! Holnap még bővebben is megbeszéljük. Viszlát!

RODRIGO Hol találkozunk holnap reggel?

JAGO A szálláson.

RODRIGO Jókorán ott leszek.

JAGO Menj csak, Isten áldjon! – Figyelj, Rodrigo!

RODRIGO Mondtál valamit?

JAGO Aztán csak semmi vízbe ugrás! Világos?

RODRIGO Ne félj, megjött a jobbik eszem!

JAGO Akkor menjél szépen, Isten áldjon. Vegyél magadhoz jó sok pénzt!

RODRIGO Eladom az összes ingatlanomat! (El)

JAGO Így csinálók pénztárcát a hülyéből.

Fortélyos eszemet szégyenbe hoznám,
ha egy ilyen díszpintyre vesztegetném
saját hasznom helyett. Én gyűlölöm a négert,
és azt beszél, hogy helyettem is
ott hentergett az ágyamon.
Nem tudom, hogy ez igaz-e,
de én ilyen ügyben már a gyanút is
bizonyoságnak veszem. Ó jól bánik velem,
és ez is jól szolgálja tervemet.

Cassio szép fiú. Lássuk tehát,
hogyan túrom ki őt helyéről,
s hogyan szerzek érvényt akaratomnak
kettős gaztettel. – Lássuk csak, hogyan.
A négernek majd jól fülébe hintem,
hogy Cassio barátokozik nejevel.
Cassio jelleme olyan sima,
hogy az gyanús; ő csábításra termett.
A néger meg oly nyílt természetű:
őszintének hiszi, aki csak látszik annak,
és olyan könnyű lesz vezetni
orránál fogva, mint egy szamarat. –
Mevan! A tervem megfogant!
Pokol segíts! Vak éj, tarts hosszan,
hogy szörnyszülöttemet világra hozzam! (El)

II. felvonás

I. jelenet

*Ciprus, kikötőváros. Piactér a rakpart mellett
jön Montano és két nemesúr*

MONTANO Mit látni a hegyről a tengeren?
I. NEMESÚR Semmit. A hullámok oly magasak,
hogy ég és víz között egyetlenegy vitorlát
sem vettem észre.

MONTANO Nem csoda:
a szél bömbölt a szárazföldön is;
ily vihar még nem verte falainkat,
s ha ily garázda volt a tengeren,
miféle tölgyfa deszka, miy ereszték
bír ki rázúduló, folyékony hegyeket?
Ebből mi lesz?

II. NEMESÚR Az, hogy a török flotta odavész!

Menj a tajtékzó parthoz: láthatod,
a vert habok felhőkig visszaütnek;
a szél kavarta ár eget verő sörényvel
az égő Nagymedvére vizet önt,
s kioltja a Sarkcsillagot.
Sosem láttam még ekkora haragját
a felizgatott víztömegnek.

MONTANO Akkor hát a török flotta, hacsak
ki nem kötött valahol, vízbe fulladt.
Lehetetlenség, hogy megússzák.

Jön egy harmadik nemesúr

III. NEMESÚR Új hír, fiúk! Vége a háborúnak!
A vihar úgy nyakon vágta az oszmánt,
hogy tervük elbukott.
Egy Velencéből jött hajón
látták a török flotta legjavának
vesztését és a siralmas roncsokat.
MONTANO Micsoda? Ez igaz?

III. NEMESÚR A hajó most kötött ki,
rangos személyeket hoz: Cassio,
Othello tábornok ezredese
most lép a partra.

MONTANO Othello még a tengeren jár,
erre tart, teljes meghatalmazással.
III. NEMESÚR Jó kormányzó lesz; örülök neki.
De Cassio, habár jó híreket hoz
a török veszteségről, csupa kétség;
imádkozik Othellóért, mivel vad
viharban váltak el.

MONTANO Adja az Ég, hogy partot érjen!
Szolgáltam alatta; ő jó parancsnok,
vérbeli katona. – Menjünk a partra,
hogy fogadjuk az érkezőket,
nézzük, vajon jön-e Othello!
Szemeinket a láthatárra vessük,
hol összeolvad a tenger s az ég!
III. NEMESÚR Jól van, gyerünk!
A várakozás minden perce új
reményt ad, hogy megérkezik!

Jön Cassio

CASSIO Örülök, hogy e háborús sziget
ilyen tisztelettel várja Othellót!
MONTANO Bárcsak megvédené a vihartól az Ég,
mert nagy veszély közt vesztettük el egymást!
CASSIO Elég erős hajója van?
Jól ácsolt a hajó; kormányosa

megbízható ember, s igen tapasztalt.
Így reményem, hacsak túl nem feszítem,
nem alaptalan.

HANGOK (*kintről*) Néz! Néz! Egy vitorla!
CASSIO Othellót sejtetik reményeim.
Ágyúlövés

II. NEMESÚR Ez tiszteletadás volt: annyi biztos,
hogyan jó barát jön.

CASSIO Kérlek, menj előre,
és adj hírt róla, ki az érkező.

II. NEMESÚR Megyek. (*El*)
MONTANO Mondd, ezredes,
igaz, hogy megnősült a főnököd?

CASSIO Igen! S milyen jól választott! Olyan lányt
vett el, ki messze felülmúlja hírét!
Magszényenít minden magasztalást:
hiszen látva egy ilyen szép teremtményt,
elcsügged minden költő.

Jön a II. nemesúr

II. NEMESÚR Mi a helyzet?
CASSIO Egy Jago nevű százados jött.
Gyorsan és szerencsésen utazott:
vihar, hegymagas hullám, bömbölő szél,
víz alatti sziklák, homokpadok,
mik az ártatlan hajót foglyul ejtik,
most ők is, mintegy hódolva a szépség
előtt, levetkőzték vadságukat,
s hagyták biztonságban hajójzni
az isteni Desdemonát.

MONTANO Ki ő?
CASSIO Urunknak úrnője: róla beszéltem.
A hős Jago-ra volt bízva, aki
reményeinket megelőzve, egy
héttel hamarabb érkezett.
Ó, Jupiter, Othello pártfogója,
dagaszd a vásznakat leheleteddel,
hogy hajója áldottan partot érjen!
Add Othellónak, hogy szerelmesen
pihegjen Desdemona karja közt!
Csüggéd! Lelkünknek add vissza tüzét,
Ciprusnak add vissza nyugalmát!

Jön Desdemona, Emilia, Jago, Rodrigo és a kíséret

Íme, a hajó kincse partra lépett.
Ti ciprusiak, térdepeljetelek le!
Köszöntünk, hölgyem, és az Ég kegyelme
járjon előtted és mögöttem,
és óvja minden léptedet!

DESDEMONA Köszönöm, vitéz Cassio!
Milyen hírt tudsz az én uramról?

CASSIO Még nem érkezett meg; csak azt tudom,
hogy nem történt baja, s hogy nemsokára itt lesz.

DESDEMONA Én félek! – Hogy vesztettétek el egymást?
CASSIO A tenger és az ég ádáz csatája
szakított minket el...

KIÁLTOZÁS (*kintről*) Néz! Néz! Vitorla!

Ágyúlövés

II. NEMESÚR A fellegvárnak tiszteleg: megint csak
jó barát jön.

CASSIO Néz meg, mi újság!

II. nemesúr el

Üdvöz légy, százados! – (*Emiliához*) Üdvöz légy,
asszonyom!

Kedves Jago, ne vedd zokon, hogy
szabados neveltetésem miatt
a kedveskedésben az átlagosnál
egy kissé messzebbre megyek.
(*Megcsókolja Emiliát*)
Uram, ha annyiszor adná neked az ajkát,
ahányszor nyelvetől én kikapok,
hidd el, megunnád!

JAGO Hisz egy szót se szól!
DESDEMONA Pedig beszél, többet a kelletténél,
JAGO még akkor is, ha aludni szeretnék.
Más kérdés, hogy kegyed előtt
szívébe rejti nyelvet egy kicsit,
és csak gondolatban veszekszik.

EMILIA Nem adtam okot rá, hogy így beszélj.

JAGO Pedig ez így igaz: ti, nők
néma szobrok vagytok az utcán,
harsonák a szobában,
vadmacskák az éléskamra előtt,
szentek, ha más bánt titeket,
ördögök, ha ti bántotok mást,
főzéskor tüzelő szukák,
és lusta szakácsnők az ágyban.
Ez rágalom! Szégyell magad!
Legyek pogány török, hogyha nem így van:
henyéltek székben, és dolgoztok ágyban.
Nem kell, hogy dicsérem!
Nem foglak, ne aggódj!

DESDEMONA Ha engem kéne dicsérned, hogyan
JAGO tennéd?
DESDEMONA Ürömn, erre ne kényszeríts,
mert nagyon kemény kritikus vagyok.
JAGO Csak rajta, bírálj! – Valaki lement már
DESDEMONA a kikötőbe?
JAGO Igen, asszonyom!

DESDEMONA Nincs jó kedvem, de hogy ezt ne vegyék
JAGO észre rajtam, úgy teszek, mintha volna. –
Na szóval, hogy dicsérem?

JAGO Töprengok, ám az ötlet úgy tapad
DESDEMONA fejemhez, mint lépvesszőhöz madár.
Vergődik, és szaggatja agyvelőmet.
De műzsám dolgozik, s kiszabadítja! –
Ha egy nő szép, és hozzá van esze,
akkor ez a „hoci”, az a „nesze”.
DESDEMONA Jól mondd! S ha a nő fekete és okos?
JAGO Ha a nő fekete, ám esze érett,
DESDEMONA sötét bőréhez is kerít férfit, fehéret.
DESDEMONA Ez egyre rosszabb.
EMILIA És ha a nő szép, de buta?
JAGO Szépségét butaság nem hagyja cserbe:
DESDEMONA butasága miatt esik teherbe.
DESDEMONA Ezek a szakállas viccek csak arra jók, hogy a kocsmában az
idioták ne vessenek rajtuk! – És miféle hitvány dicséreted van arra a nőre,
aki ronda is, meg buta is?

JAGO Egy ronda, buta nő nem okoz annyi bajt,
mint kit szépség és ész egyszerre hajt.

DESDEMONA Micsoda együgyűség! Hiszen a legrosszabbat dicsérted a
legjobban! De mégis, miféle dicséretben részesítenél egy igazán kiváló
nőt, egy olyat, akinek érdemeit még a legnagyobb rosszindulattal is el
kell ismerni?

JAGO Az ilyen nő szép, de nincs benne góg;
tudja használni nyelvét, mégse bőg.
Van pénze, mégse vonzza élvezet;
a vágnak ellenáll, majd így szól: „Most lehet.”
Ha megbántják, és már közel a bosszú,
türtözteti magát, s dühe nem hosszú.
Benne az ész oly gyöngem nem lehet,
hogy laza farokért adna sügérfejet.
Akármit gondol, azt nem vesszük észre;
új udvarlót szerez, régire rá se nézve.
De még az ilyen is arra való –
DESDEMONA Na mondd: mire való?
JAGO Hogy szoptassa a jövőd hülyéket,
és minden pohár sört felírjon.

DESDEMONA Milyen sánta és impotens következtetés! – Ne tanulj tőle,
Emilia, még ha százszor is a férjed! – Te mit szólsz ehhez, Cassio? Hát
nem goromba és felelőtlen tanácsadó, aki így beszél?

CASSIO Ó mindig ilyen nyersen fogalmaz, asszonyom. Talán jobban ked-
velnéd őt katonának, mint filozófusnak.

JAGO (*félre*) Megfogta a kezét! Ez az, jól van, sugdoloztatok! Ilyen kicsi
hálóval, mint ez, ekkora legyet fogok, mint Cassio! Ez az, mosolyogj rá,
csinálj! A saját udvarlásoddal foglak csapdába ejteni! – Jól mondd, jól
van, így van! – Ha majd az ilyen trükkök miatt elveszítet ezredesi ran-
godat, rájössz, hogy ritkábban kellett volna csókolgatod a három ujjad
hegyét. Tessék! Ahogy most is! Nincs jobb eszközd, hogy megjátsszad
az úrifiút? – Nagyon jól! Jól adod a pusztit! Kiváló hajlongás! Ez az, remek!
Már megint a szádnál az ujjad? Jobban járnál, ha egy klistély fecskend-
őjét szopogatnád!

Kintről trombitaszó

Jön a főnök! Megismerem a trombitáját.
CASSIO Tényleg ő az.
DESDEMONA Menjünk elé, fogadjuk.

Jön Othello, kíséretével

OTHELLO Gyönyörű katonám!
DESDEMONA Drága Othellóm!
OTHELLO Nagy csoda és nagy öröm, hogy korábban
értél ide, mint én. Ó, lelkeim üdvé!

DESDEMONA Ha ily megnyugvást hoz minden vihar, fújhat akkora szél, hogy a halál felébred; a küszködő hajó hágjon hullámhegyekre, majd úgy zuhanjon, mintha mennyből hullana poklokig! Most kellene meghalnom: boldog halál volna ez! Félek, hogy a mostanihoz hasonló örömet csak azért, mert te velem vagy, az ismeretlen sors többé nem ad.

OTHELLO Az Ég őrizzen ettől, s adja meg, hogy napról napra boldogabbak legyünk!

JAGO Amen!

OTHELLO Nem beszélhetek erről az örömről, nincs rá szavam. Túl nagy mámor ez így. Most már több hamis hang nem keveredhet szívünk muzsikájába! *(Megcsókolja)*

JAGO Nagy az összhang, de majd áthangolom a hürokat, becsületesemre mondom!

OTHELLO Gyerünk a várba! Jó hír: a háborúnak vége van. A török vízbe fulladt! – Mi van ciprusi ismerőseimmel? – Meglátod, édesem, ők majd becsülni fognak, hisz engem is mindig szerettek itt. – Jaj, drágám, fecsegek a nagy örömtől, csak összevissza! – Jago, jó vitézem, kérlek, menj az öbölbe, és rakodj ki! Hívd a várba a hajó kapitányát: derék ember, sok jó szolgálatot tett, tiszteletet érdemel. – Gyere, drágám! Még egyszer: Isten hozott Cipruson!

Othello és a többiek el, kivéve Jagót és Rodrigót

JAGO *(egy távozó katonához)* Várj meg a kikötőben, mindjárt ott leszek! *(Rodrigohoz)* Ha van benned bátorság – mert állítólag a szerelemtől még az hitvány ember természetében is több erény lesz, mint amit természetől fogva kapott –, akkor jól figyelj rám. Ma este Cassio ezredes lesz az ügyeletes tiszt. Azt mindenképp el kell mondanom, hogy Desdemona nyíltan szerelmes belé.

RODRIGO Óbelé? Nem, ez lehetetlen.

JAGO Ragaszd le szívedet a tények vezérére! Figyeld meg, hogy eleinte milyen forrón szerette ő a négert, mert az hencegett, és fantasztikus hazugságaival telebeszélte a fejét! De vajon sokáig szereti-e még az ilyen locsogásért? Ezt nem hiheted, amilyen okos szíved van. Desdemona szemének jól kell lanknia; és milyen örömet lel abban, ha szemét az ördögön legettetni? Ha a vér lehül a kielégüléstől, akkor, hogy a jóllakottság nyomán új étvágy gerjedjen, kell a szép arc, a zsenge ifjúság, a finom úri modor, a délcserg termet, egyszóval mindaz, ami a négernél hiányzik. És mert e kívánatos tulajdonságok nincsenek meg, Desdemona úgy érzi majd, hogy beszennyezték finom, bájos lényét; hányingere lesz, elundorodik, és iszonyodni fog a négertől. Ki fog bújni belőle valódi természete, és arra fogja készíteni, hogy másik férfit válasszon. Ez, barátocskám, biztosra vehető, minthogy ez egy nagyon is valószínű és életszerű szituáció; no és akkor ki áll az ilyesforma szerencse kapujában? Ki más, mint Cassio! Egy kis karrierista patkány; akinek tisztessége addig terjed, hogy magára öltse a jólneveltség látszatát és az emberi kinézetet, és így jobban elérje gondosan titkolt, velejéig romlott céljait. És jól teszi! Jól teszi! Ez egy ravasz és dörsölt patkány; minden lehetőséget kihasznál; éles szemmel veszi észre saját hasznát, még ott is, ahol mások semmiféle hasznot nem látnak: ördögi patkány! Mindazonáltal ez a patkány jóképű és fiatal, és csupa olyan jellemvonása van, amiért rajonganak az ostoba és éretlen elmék. Dögvést hozó patkány! És a nő már odáig van érte.

RODRIGO En ezt nem hiszem el Desdemonáról; ő a legjobb tulajdonságokkal van megáldva.

JAGO Túrót: azzal van megáldva. Az ő bora is csak szőlőből van! Ha meg volna áldva, akkor sohasem szeret bele a négerbe. Egy szart van megáldva! Nem láttad, hogyan simogatta a szépfiú kezét? Nem vetted észre?

RODRIGO Észrevettem; de hát az csak udvariasság volt.

JAGO Az bujaság volt! Kéjsóvár, hitvány gondolatok valóra váltásának jele és sötét előjátéka! Hiszen az ajkuk olyan közel volt egymáshoz, hogy ölekezett a lehetetlenség! Ez aljasság, Rodrigo! Ha ez a kölcsönös vonzalom így menetel tovább, akkor csakhamar eljut arra a fokozottan veszélyes gyakorlótérre, ahol már éleslövészet folyik. Pfuuj! De barátom, hallgass rám; én hoztalak ide Velencéből. Légy résen ma este; majd én megmondom, hogy mit csinálj. Cassio nem ismer téged; én ott leszek a közelben. Keress alkalmat, hogy felingereld Cassiót, hangoskodással, vagy a fegyelem bomlasztásával, vagy más tetszésedre való módon, aminek majd kedvez a pillanat.

RODRIGO Rendben.

JAGO De vigyázz, mert hirtelen haragú, és oda talál csapni neked; provokáld ki, hogy csapjon is; majd én úgy intézem, hogy emiatt Ciprus felháradjon, és akkor nem lehet majd másképp helyreállítani a nyugalmat, csak Cassio elmozdításával. Így aztán rövid út vezet vágyaidhoz, és meg-

vannak az eszközeim, hogy beteljesítsem őket, és eredményesen elhárítjuk az akadályt, mert amíg ez nem sikerül, addig nem jutunk egyről a kettőre.

RODRIGO Megcsinálom, mihamlalt lesz rá alkalom.

JAGO Garantálom, hogy lesz. Majd később találkozunk fönt a várban; most partra kell hordanom a néger holmiját. Minden jót!

RODRIGO Viszlát! *(El)*

JAGO

Cassio ezt a nőt szereti: ennyi biztos;

a nő is őt: ez több, mint hihető.

A néger, noha ki nem állhatom, szilárd jellem, melegszívű, nemes lény, és Desdemonának jó férje lenne.

Azonban Desdemona nekem is kell, nem éppen bujaságból, noha én is szívesen vétkeznék vele, hanem hogy kielégítsem bosszúvágyamat!

Mert azt gyanítom, hogy a buja néger az én ládámba is bedugta kulcsát, és e gyanú, mint méreg, marja bensőm, s addig nem nyughatom, míg neki meg nem fizettem: nőt nőért, fogat fogért!

S ha ez nem megy, akkor olyan féltékenységbe taszítom a négert, hogy józan ész ki nem gyógyítja abból.

Ha e hitvány velencei kutya, kit uszítok, csahol és vérszemet kap, akkor kezem között lesz Cassio.

A néger előtt jól besározom:

nehogy szarvakat kapijak tőle is még!

A néger hálás lesz, meg is jutalmaz,

amért címeres ökörré teszem;

feldúlom békéjét, lelki nyugalmat,

míg meg nem örül. – Tervem kész a harcra,

de míg meg nem győz, addig nem látszik arca! *(El)*

2. jelenet

Utca

Egy kikiáltó jön hirdetésménnyel, nyomában helyi lakosok

KIKIÁLTÓ Nemes és vitéz tábornokunk, Othello kívánsága ez: minthogy megbízható forrásból nemrég érkezett híradás szerint a török flotta teljesen megsemmisült, mindenki ünnepeljen: ki táncol, ki örömtúzzal, ki-ki olyan mulatsággal és vigassággal, amire kedve ösztökéli. És e jó hírhez járul még az is, hogy a tábornok ma tartja lakodalmát. Mindez pedig az ő kívánságára közhírré tétetik! A vár összes terme nyitva áll, ki-ki eheti-ihat kedve szerint mostantól, vagyis öt órától a tizenegy óras harangszóig. Az Ég áldja meg Ciprus szigetét és Othellót, nemes tábornokunkat!

Mind el

3. jelenet

Csarnok a várban

Jön Othello, Desdemona, Cassio és a kíséret

OTHELLO Jó Cassio, ügyelj az órségre ma éjjel; jó lesz mérsékelnünk magunkat, hogy ne keltsünk botránkozást.

CASSIO Jagónak már kiadtam a parancsot, de majd utánanézek magam is.

OTHELLO Ez a Jago nagyon megbízható.

Jó éjt, Cassio! Holnap, kora reggel majd beszélünk! –

(Desdemonához) Te meg jössz, édesem! Megvan a zsákmány, kézben a haszon: most te meg én megosztozunk azon. – Jó éjszakát!

Othello, Desdemona és kíséret el. – Jön Jago

CASSIO Üdvöz légy, Jago! Át kell vennünk az órséget.

JAGO De nem most, ezredes úr; még tíz óra sincs. A tábornok azért rendelt ki minket ilyen korán, mert hatja őt a Desdemona iránti szerelem, amit nem is vehetünk zokon tőle, hiszen eddig még egyetlen éjjel sem élvezhette a házaseset gyönyörét, pedig ez a nő Jupiternek is jó mulatság lenne.

CASSIO Fölöttébb elragadó hölgy.

JAGO És micsoda szeme van! Nekem úgy rémlik, nézése hadüzenet a szívnek.

CASSIO Vonzó tekintet; de én úgy láttam, nagyon is illedelmes.

JAGO Na és ha megszólal, az mindjárt szerelemre riadóztat.

CASSIO Csakugyan tökéletes nő.

JAGO Nahát, sok boldogság szálljon a lepedőjükre! – Gyerünk, ezredes, van egy kanna borom, és odakint vár néhány ciprusi fiatalember, aki örömmel inna egyet a fekete Othello egészségére!

CASSIO De nem ma éjjel, kedves Jago; szegény, szerencsétlen agyam rozszul bírja az italt; jobb lenne az udvarias vendéglátásnak más módját találni.

JAGO De hiszen ezek jó barátaink! Csak egy pohárral! Aztán majd iszom helyetted én.

CASSIO Már ittam az este; igaz, hogy csak egy pohárral, az is jócskán fel volt vizezve, és tessék, már ennyitől is van bennem egy kis nyomás. Ilyen az én szerencsém: gyenge vagyok, úgyhogy nem merem erőtlenségemet újabb próbának kitenni.

JAGO De öregem! Ma éjjel mulatni kell! Ciprusi barátaink azt akarják, hogy igyunk.

CASSIO Hol vannak?

JAGO Itt az ajtó előtt; kérlek, hívd be őket!

CASSIO Megteszem, de nem szívesen. *(El)*

JAGO Ha belediktálok még egy pohárral azonfelül, ami már benne van, olyan acsarkodó és harapós lesz, mint feleségem házörző kutyája. És az én beteg, hülye Rodrigóm, aki a szerelemtől megbolondult, Desdemona miatt ma este már mélyen a pohár fenekére nézett, és ő is be van osztva örnek. Három ciprusi fiatal nemes, e háborús sziget díszpintyeit, kik felfortyannak minden semmiségtől, ma este jócskán leittattam, s ők is be vannak osztva. Most e részeg csúrhébe beereszttem Cassiót, és úgy intézem, hogy megsértse őket.

Jön Cassio, Montano és több nemesúr. Szolgák bort hoznak

Már jönnek! Ha álmom valóra válik, hajóm kedvező széllel vitorlázik.

CASSIO Istenemre, már megittattak velem egy egész kancsó bort!

MONTANO Katonai becsületszavamra, nem volt az egy egész kancsó, kevesebb volt.

JAGO Bort ide, hé! *(Énekel)*
Koccintsunk hát, csing, csing, csing,
koccintsunk hát, csing, csing, csing!
Mi katonák vagyunk,
csakhamar meghalunk,
de még előbb egy jót iszunk!
– Töltsetek, fiúk!

CASSIO Istenemre, ez nagyszerű dal!

JAGO Angliában tanultam, és ők korsóemelgetésben világelsők. Hol vannak ehhez képest a dánok, a németek vagy a hordóhasú hollandok! – Erre igyunk! – Elbújhatnak az angolok mögött!

CASSIO Az angol tényleg akkora ivázzakértő?

JAGO Naná! Lyukat iszik a dán hasába, pozdorjává issza a németet, és a hollandot megtanítja kesztyűbe okádni.

CASSIO A tábormokunk egészségére!

MONTANO Arra bármikor, ezredes! Végrehajtom a parancsot.

JAGO Ó, édes Anglia! *(Énekel)*
János király egy nagy király:
sört és bort egyformán imádott.
Halat evett, mint egy sirály,
s minden kocsmát végigokádott.
Legjobb, ha mi is így teszünk:
a kocsmagőz mámorba ringat.
Az meglehet, hogy nincs eszünk,
mégis jól érezzük magunkat!
– Még bort ide, hé!

CASSIO Istenemre, ez egy még remekebb dal, mint az előző!

JAGO Meghallgatod még egyszer?

CASSIO Nem, mert szerintem méltatlan a trónra, aki így viselkedik. De hát Isten mindenek fölött áll: bizonyos lelkeket meg kell menteni, másokat meg tilos.

JAGO Ez így igaz, jó ezredes.

CASSIO Ami engem illet – de a tábormok és más rangos emberek nehogy megbántódjanak! –, én abban bízom, hogy az én lelkem megmenekül.

JAGO Én is abban bízom, ezredes.

CASSIO Igen, de ha nem haragszol, csak utánam. Egy ezredes előbb üdvözl, mint egy százados. – De hagyjuk ezt, inkább tegyük a dolgunkat. Isten bocsássa meg bűneinket! Uraim, szólít minket a kötelesség. Ne higgyétek, uraim, hogy részeg vagyok. Ez itt a századosom, ez a jobb kezem, ez meg a bal. Nem vagyok részeg. Tudok jól állni, és tudok jól beszélni.

MIND De még milyen jól!

CASSIO Még szép, hogy nagyon jól. Szóval nem gondolhatjátok rólam, hogy részeg vagyok. *(El)*

MONTANO Menjünk a várfokra, uraim. Kezdjük az őrködést.

JAGO Láttad e tisztet, ki most távozott. Caesar mellett is lehetne parancsnok, olyan jó katona; de látszik bűne is, amely pont akkora, mint az erénye. Kár érte. Félek, hogy a bizalom, mit Othello belé vet, egy rossz pillanatban megrengeti a szigetet.

MONTANO Gyakran csinálja ezt?

JAGO Ez a szokásos altatószere: éjjel-nappal ébren volna enélkül. Az ital ringatja álomba őt.

MONTANO Jó lenne, ha Othello tudna erről. Talán nem látja; vagy csak az erényt veszi észre jó lelke Cassióban; s a rosszra nem figyel. Vagy tévedek?

Jön Rodrigo

JAGO *(Rodrigohoz, halkán)* Na mi van, Rodrigo? Eredj az ezredes után! Szaladj!

Rodrigo el

MONTANO És milyen kár, hogy a derék parancsnok rábíz egy ennyire fontos beosztást arra, ki természetből fogva gyenge! Bátor tett volna ezt megmondani a tábormoknak!

JAGO Én ezt nem teszem meg! Szeretem Cassiót, s mindent megadnék, ha kigyógyíthatnám e szenvedélyből.

HANGOK *(kintről)* Segítség! Segítség!

JAGO De hallod ezt? Mi ez a lárma?

Jön Rodrigo és az őt kergető Cassio

CASSIO Kurva anyád, rohadt gazember!

MONTANO Mi a baj, ezredes?

CASSIO Ez a patkány kioktat? Belepofozom őt egy demizsonba!

RODRIGO Vagy én téged.

CASSIO Még pofázol, te patkány? *(Megüti)*

MONTANO Csillapodj, ezredes! *(Lefogja)*

CASSIO Kérlek, uralkodj magadon!

MONTANO Eressz el, vagy bezúrom a koponyádat!

CASSIO Állj! Részeg vagy! Állj meg!

CASSIO Én, részeg?!

Dulakodnak

JAGO *(Rodrigohoz, halkán)* Eredj, siess! Kiabáld, hogy lázadás tört ki!

Rodrigo el

Hé, ezredes! – Urak, az Istenért! – Segítség! – Ezredes! – Urak, segítség! – Montano! – Szép kis órség, mondhatom!

Harangzúgás

Miért szól a harang? Ördögbe is! Felverik a várost! Ezredes, állj meg! Egy életen át szégyellni fogod!

Jön Othello, fölfegyverzett nemesurakkal

OTHELLO Mi folyik itt?

MONTANO A rohadt életbe! Vérzek! Halálos sebet kaptam. Ezért megfizet a gazember!

OTHELLO Állj, vagy odavágok!

JAGO Állj, állj! – Ezredes! – Uram! – Montano! – Uraim! – Hol a rang- és kötelességtudat? A tábormok beszél! Hagyjátok abba! Mi történik itt? Hé, mi ez? Ki kezdte? Törökök lettünk, s azt tesszük magunkkal, mit még az oszmánnak is tilt az ég? Ily barbárság keresztényekre szegyen! Kí csak megmozdul, vagy társára tör, az imádkozzék, mert halálfia! Hallgasson el az a szörnyű harang! Felbolygatja a szigetet! – Mi baj van? Derék Jágóm, itt állsz, porig lesújtva! Ki kezdte? Mondd! Kérem, parancsolom!

JAGO Nem is tudom... Hisz egymást úgy szerették e percig, mint menyasszony s vőlegény nászéjszakára készülve... de most,

mint kit egy ártalmas csillag megőrjít,
kardot rántanak, egymást ledöfik,
egymástól véresen! Nem is tudom,
hogy kezdődött az ostoba vita.
Bár dicső harcban hagytam volna ott
a két lábamat, mely idehozott!

OTHELLO

S te, Cassio, hogyan
vetköztél ki ennyire magadból?

CASSIO

Kérlek, bocsáss meg! Nem tudok beszélni.

OTHELLO

Derék Montano, finom modorod,
higgadságod, józanságod közismert.
A bölcsek dicsérik a nevedet!

MONTANO

Mi hozott ki sodrodból ennyire,
hogy jó híredet elpazarolod,
s garázdaként verekszel? Válaszolj!
Derék Othello, súlyos a sebern.
Tiszted, Jago majd tájékoztatást ad.
Fájdalmat okoz a seb, ha beszélék
arról, amit tudok; arról meg nem tudok,
hogy rosszat tettem vagy mondtam ma este,
hacsak nem bűn az életosztón
és az önvédelem, ha támadás ér.

OTHELLO

Az égre mondom:

vérem a józan ész fölé kerekedik,
az ítélőerőt bekormozza a düh,
és az vezet. Ha egyet mozdulok,
ha egyet legyintek, mindenkinek
vége van! Tudni akarom, hogyan
kezdődött e zuhlott felfordulás!

MONTANO

Ki kezdte? Mert aki bűnösnek bizonyul,
lehet akár ikerestvérem is,
példásan meglakol! Mi ez?! Egy háborús
szigeten, mely még forrong, s a lakosság
szíve tele aggodalommal, egy
személyes ügy miatt ölitek egymást?
Éjjel? Országban? Őrhelyen?
Ez iszonyat! Jago, ki kezdte?
Ha cimboraság vagy bajtársi osztón
miatt az igaztól kicsit is eltérsz,
nem vagy katona.

JAGO

Csak ne fenyegezz!
Inkább kivágatnám a nyelvemet,
mintsem hogy rosszat mondjak Cassióról.
De most már belátom, hogy az igazság,
ha elmondom, neki ártani nem fog.
Nos, tábornok:
épp beszélgetünk, Montano meg én;
jön egy fickó, segítségért kiált;
utána Cassio, karddal kezében,
hogy megölje. E derék úriember
Cassiónak útjába áll,
és kéri, hagyja abba. Jómagam
az ordítózó fickót kergetem,
nehogy lármája fölverje a várost,
ami megtörtént. Ő gyorsan futott,
nem értem utol. Visszajöttem inkább,
mert ricsajt hallottam, és Cassio
káromkodását. Tőle illet eddig
nem hallottam soha! Amikor visszaértem
– mindez gyorsan történt! –, már dulakodtak,
egymásba gabalyodva, éppen úgy,
mint amikor szétválasztottad őket.
Erről többet nem tudok mondani.
De a legjobb ember is néha botlik,
s bár Cassio bántotta némiképp őt,
ahogy mérgünkben bántjuk azt, akit
szeretünk,
én biztosra veszem, hogy Cassio
csak egy igen durva sértés miatt
veszthette el az önuralmát.

OTHELLO

Jago, tudom,
próbálsz a bajt kisebbiteni,
és menteted Cassiót.
Cassio, én szeretlek,
de soha többé nem vagy katonám.

Jön Desdemona, kíséreléssel

Fölvetted drága kedvesemet is!
Példát statuálok veled!

DESDEMONA

Mi baj van?
Már semmi, édesem. Bújunk az ágyba!
(Montanóhoz) Uram, én leszek sebed orvosa! –
Kísérjétek hazáig!

OTHELLO

Montanót kivezetik

Jago, te meg a várossal törődj,
és nyugtasd meg, kit felkavart a láрма.
Jöjj, drágám! Ilyen a katonaélet:
balzsamos álmunk a küzdelmeké lett.

Mindenki el, kivéve Jago és Cassiót

JAGO Mi az, megsebesültél, ezredes?

CASSIO Meg én, de rajtam orvos már nem segít!

JAGO Isten őrizz!

CASSIO Becsület, becsület, becsület! Jaj! Elvesztettem a becsületemet!
Elvesztettem lényem halhatatlan részét, és ami maradt, az vadállati.
A becsületelem, Jago, a becsületelem!

JAGO Őszintén szólva, én azt hittem, hogy a tested sebesült meg. Annak
több értelme volna, mint a becsületnek. A becsület, az egy hiábavaló és
fölösleges teher; gyakran érdem nélkül kapjuk, és ok nélkül veszítjük el.
Addig nem veszíted el a becsületedet, míg te le nem becsüled magad.
Figyelj, öregem! Van rá mód, hogy visszanyerd a tábornok jóindulatát!
Igaz, hogy most kirúgott, de csak dühében; ez inkább politikai döntés
volt, igazából nem haragszik rád. Úgy tett, mint amikor valaki megver
egy ártalmatlan kutyát, hogy elriasszon egy veszedelmes oroszánt. Kér-
leld, és megnyered magadnak.

CASSIO Inkább kérmék megvetést, semhogy egy ilyen kiváló parancsnokot
becsapjon egy ilyen hitvány, részeges, megbízhatatlan katona! Egy ré-
szeg disznó! Egy fecsegő papagáj! Aki civakodik! Hencse! Káromkodik!
És felesel a saját árnyékával! Jaj, bornak láthatatlan szelleme! Ha még
nem kaptál nevet, hadd hívjalak ördögnek!

JAGO Ki volt az, akit karddal kergettél? Mivel dühített fel annyira?

CASSIO Nem tudom.

JAGO Az hogy lehet?

CASSIO Egy csomó mindenre emlékszem, de pontosan semmire; volt va-
lami vita, de nem tudom, miért. Jaj, Istenem, az ember beeresztte a szá-
ján az ellenséget, az meg ellopja az agyát. Így hát az élvezet, multság,
tírvonya és dorbézolás vadállattá teszi az embert.

JAGO De miért, hát most egészen jól vagy! Milyen gyorsan magadhoz tér-
tél!

CASSIO Az ördögi részegség helyébe lépett az ördögi dühöngés. Egyik hit-
ványságom vonzza a másikat, hogy aztán magamat mélyen megvethes-
sem.

JAGO Ugyan már! Túl szigorú vagy magadhoz! Ahogy most a dolgok és az
itteni ügyek állnak, szívből kívánom, hogy mindez bárcsak ne történt
volna meg, de ha már megtörtént, fordítsd a javadra!

CASSIO Megkérem a tábornokot, hogy fogadjon vissza, de úgyis azt feleli
majd, hogy részeges vagyok! Ha annyi szájam volna is, mint egy hétfejű
sárkánynak, egy ilyen válasz betömné az összeset! Jaj, hogy egy értelmes
ember lassacskán bolond lesz, és a végén vadállat! Jaj, borzasztó! Atko-
zott minden sokadik pohár, és ami benne van, maga az ördög!

JAGO Ugyan már! A jó bor igazi őrangyal, ha okosan fogyasztjuk. Ne pa-
naszkodj rá többet! – És, ezredes, én tudom, hogy te tudod, hogy sze-
retlek.

CASSIO Ezt be is bizonyítottad, százados! Jaj, hogy berúgtam!

JAGO Előfordulhat veled is meg mással is az ilyesmi, öregem. Megmon-
dom én neked, hogy mit csinálj. Most a főnök felesége a főnök. Abból a
szempontból, hogy tábornokunk teljes mértékben Desdemona bájainak
és előnyeinek szemlélésére, kifürkészésére és felderítésére tette fel az
életét. Tárd fel szívedet neki, járj a nyakára; kérd a segítségét, hogy visz-
szakapd a rangodat. Desdemona annyira nagyvonalú, kedves, előzékeny,
annyira jótét lélek, hogy bűnnek érzi, ha nem tesz többet, mint amire
kéri az ember. Kérleld, hogy a törött csontot közted és a férje közt rakja
sínbe, és bármibe fogadni mernék, hogy az összetört szeretet nagyobb
lesz köztetek, mint azelőtt volt.

CASSIO Ez tényleg jó tanács!

JAGO Állítom, hogy őszinte szeretettel és tiszta szívvel adtam.

CASSIO Biztos vagyok benne; és majd kora reggel beszélék az erényes
Desdemonával, hogy járjon közben értem. Örökre el vagyok ásva, ha
nem ragadom meg az alkalmat.

JAGO Ezt jól látod. Jó éjszakát, ezredes; most örködnöm kell.

CASSIO Jó éjszakát! Rendes vagy, Jago! (El)

JAGO

Ki mondaná, hogy gazember vagyok,
amikor ingyen adok jó tanácsot,
melyről elhihető, hogy ezzel visszaserzi
a néger szívét?! – Könnyű Desdemonát
megnyerni bármi tisztességes ügynek;
hisz ő olyan bőkezű, mint maga
a természet. Ő könnyen ráveszi
a négert bármire – ha kell, a szent
keresztység megtagadására is! –,
lelkét szerelemmel úgy megköti,
hogy rábeszéli bármire a férjét,
s ugyanígy lebeszéli bármiről.
Ha kell, istenként játszhat férje gyenge
képességeivel. S még én vagyok gazember,
ha Cassiót bátorítom, hogy így
keresse célját? – Íme, a pokol
szent tanítása! Ha az ördögök
a legsötétebb bűnre készülődnek,

előbb mennyei látszatot
kölcsonöznek neki: így teszek én is.
Mert míg a jó bolond zaklatja Desdemonát,
hogy segítsen balsorsán, és a nő
e férfiért az urát kéri, én
mérget öntök a néger fülébe:
azt mondom, kéjvágyból tesz így az asszony.
S minél inkább könyörög Cassióért,
annál gyanúsabb lesz férje szemében.
Erényét így változtatom szurokká,
s jóságából olyan hálót szövök,
melyben mindenki fennakad.

Jön Rodrigo

Mi újság, Rodrigo?
RODRIGO Futok együtt a farkával, de nem az a kutya vagyok ám, aki el-
kapja a vadat, hanem aki csak csahol a többivel. Már elfogyott majdnem
az összes pénzem; ma éjjel alaposan elnászpángoltak; és azt hiszem, hogy
részemről az ügy... – Úgyhogy fájdalmas tapasztalatokkal gazdagabban,
egy fillér nélkül, valamivel okosabban mehetek vissza Velencébe.

JAGO Milyen szegény, akinek nincs türelme!
Csak fokról fokra gyógyulhat a seb.
Nem varázslattal, ésszel dolgozunk,
ez pedig időt követel magának.
Nem jól halad ügyünk? Cassio megütött,
s e kicsiny sérülés által őt kiütötte.
Habár sok minden nő a nap alatt,
mi előbb virágozik, előbb is érik.
Nyugodj meg! – Húha, itt a reggel!
Örömben s harcban rohan az idő.
Pihenjél! Menj a szállásodra! Menj már!
Tűnés! Később okosabbak leszünk.
Mit állsz itt?!

Rodrigo el

Két dolgot kell nyélbe ütni.
Egyik, hogy feleségem nyerje meg
úrnőjét Cassiónak. Ráveszem.
Én pedig úgy intézem, hogy a néger
épp rajtakapja Cassiót, amint
Desdemonának esdekel.
Kész a tervem. Gyerünk, váltsuk valóra!
Addig nem alszunk! Most indul az óra. (El)

III. felvonás

1. jelenet

Ciprus. A vár előtt

Jön Cassio és néhány zenész

CASSIO Itt muzsikáljatok! Megfizetem!
És köszöntsétek a tábormokot!

Zene. Jön a Bohóc

BOHÓC Miért ilyen náthás hangú szerszámokat szopogattok, uraim?
EGY ZENÉSZ Tessék?
BOHÓC Ezek ugye fúvós hangszerek?
ZENÉSZ Igen, uram, azok.
BOHÓC Akkor meg minek szoptok itt?
ZENÉSZ Mit csinálunk?
BOHÓC Fújni akartok, és szopás lesz belőle. – Tessék, uraim, itt a pénze-
tek! A tábormoknak nagyon tetszik a zenétek, így hát tiszta szívből arra
kér titeket, hogy legyetek olyan jók hozzám, és azonnal hagyjátok abba.
ZENÉSZ Hát jó, akkor nem zenélünk, uram.
BOHÓC Ha tudtok olyan zenét, ami nem hallatszik, akkor csak nosza,
rajta; de lábujjhegyen csináljátok, nehogy a tábormok fülébe jusson.
ZENÉSZ Olyat nem tudunk, uram.
BOHÓC Akkor pakoljátok össze azokat a lópikulákat! Kopjátok le, tűnés!
CASSIO Hallod-e, nemes lelkű barátom!
BOHÓC Nemes lelkű barátod nem hallom, csak téged.
CASSIO Kérlek, hagyd a szófacsarást. Itt egy kis arany, nesze. Ha ideke-
veredik az a hölgy, aki a tábormok feleségét kísérgeti, légy szíves, mondd
meg neki, hogy egy bizonyos Cassio szeretne vele beszélni. Megteszed?
BOHÓC Ó bizony sokszor keveredik, és ha itt kavár, akkor majd szólok neki.
CASSIO Szóljal neki, barátom!

Bohóc el. Jön Jago

JAGO Jókor jössz, Jago!
Nem aludtál?
CASSIO Dehogyan aludtam! Hisz fölkel a nap,
mielőtt elbúcsúztunk! Megüzentem
feleségednek: tegye lehetővé,

hogy szót válthassak az erényes
Desdemonával.

JAGO Mindjárt ideküldöm,
s úgy intézem, hogy ne legyen Othello
a közelben: így zavartalanul
tudtok beszélni.
CASSIO Hálásan köszönöm!

Jago el

Firenzében se láttam
ilyen tisztességes és rendes embert!

Jön Emilia

EMILIA Jó reggelt, ezredes! Sajnálak, amiért
bajba kerültél; de majd jóra fordul.
A tábormok rólad beszél nejjével,
ki érted szót emelt; Othello azt felelte,
hogy akit megsebezted, fontos ember
Cipruson, s népes rokonsága van.
Mást nem tehet: el kell, hogy utasítson.
De ő szeret, s megmondta, hogy az ő
szereteténel nincs jobb pártfogód,
s hogy mihelyt adódik rá alkalom,
visszavesz téged.

CASSIO Mégis, arra kérlek,
ha lehetségesnek s jónak talárod,
segíts, hogy beszélhessek röviden
s bizalmasan Desdemonával!

EMILIA Jól van, gyere bel!
Oda viszlek, ahol lesz módod arra,
hogy szívedből beszélj.

CASSIO Nagyon hálás vagyok!

Kimennek

2. jelenet

Terem a várban

Jön Othello, Jago és több nemesúr

OTHELLO Jago, a kormányosnak add e néhány
levelet: jelentések a tanácsnak.
Ha ez megvan, én ott leszek a sáncon;
gyere utánam!

JAGO Meglesz, jó uram! (El)
OTHELLO Nézzük, az építkezés hogy halad!
EGY NEMESÚR Ahogy parancsolja kegyelmed!

Mind el

3. jelenet

Váruddvar

Jön Desdemona, Cassio és Emilia

DESDEMONA Légy nyugodt, jó Cassio, minden
tőlem telhetőt érted megteszek!
EMILIA Segíts, úrnóm! Férjemet úgy nyomasztja
a dolog, mintha saját ügye volna.
DESDEMONA Jago jó ember! – Ne félj, Cassio,
helyrehozom barátságodat
Othellóval: úgy lesz, mint azelőtt volt.
CASSIO Jó úrnóm, bármi lesz is Cassióból,
mindig a te leghűbb szolgád marad.
DESDEMONA Tudom és köszönöm. Te szeretted
az uramat; rég ismeritek egymást.
Légy nyugodt, csak politikai okból
tart távol magától.

CASSIO De asszonyom:
egy ilyen ok néha sokáig él,
akár mert elvan sovány koszton is,
akár mert hizlalják véletlenül.
Ha távol vagyok, s más kerül helyemre,
a tábormokom hamar elfelejti,
hogy szerettem és hogy szolgáltam őt.
Ettől ne félj! Tanúm Emilia:
rangodért kezeskedem. Légy nyugodt:
ha barátságot ígérek, betartom.
DESDEMONA Uramnak nem lesz nyugta: majd nyakára
járok, és folyton rágom a fülét,
éjjel-nappal, az asztalnál s az ágyban,
minden dolgába belekeverem
Cassio kérését. Nyugodt lehetsz:
a pártfogód inkább meghalna, mintsem
elforduljon ügyedtől, Cassio.

Jön Othello és Jago a háttérben

EMILIA Asszonyom, itt jön az urad.
 CASSIO Asszonyom, én megyek.
 DESDEMONA Ugyan már! Maradj, és hallgasd, mit fogok mondani.
 CASSIO Asszonyom, ne most; zavarban vagyok; csak ártana ügyemnek!
 DESDEMONA Rendben van; ahogy jónak látod.

Cassio el

JAGO Ez nem tetszik nekem!
 OTHELLO Miről beszélsz?
 JAGO Semmiről, vagy... nem is tudom, miről.
 OTHELLO Nem Cassio távozott az előbb?
 JAGO Cassio, uram? Nem, azt nem hiszem, hogy látva téged, elhordta magát, mintha vaj lenne a fején!
 OTHELLO Szerintem ő volt.
 DESDEMONA Hogy vagy, uram? Épp itt járt valaki, egy férfi, aki megkönyékezett, mert bánkodik a haragod miatt.
 OTHELLO Kiről beszélsz?
 DESDEMONA Uram, ezredesedről, Cassióról!
 Bárcsak egy kicsit tudnék hatni rád, s te azonnal kibékülnél vele!
 Mert ha ő téged nem szívből szeret, ha készakarva, nem pedig hanyagságból hibázott, akkor én rosszul ítéltém meg őszinte arcát. Kérlek, hívd vissza!
 OTHELLO Most ment el, igaz?
 DESDEMONA Igen; és annyira maga alatt van, hogy bánatának egy részét itt hagyta nálam, s így együtt szenvedünk. Hívd vissza őt, szerelmem!
 De nem most, édes Desdemona. Máskor!
 OTHELLO Mégis, mikor?
 DESDEMONA Majd, majd, a kedvedért!
 OTHELLO Este, vacsorára?
 DESDEMONA Nem, este még nem.
 OTHELLO Holnap, ebédre?
 DESDEMONA Nem ebédelek itthon; a tisztekkel leszek a várban. És holnap este? Vagy utána, kedden, reggel? Délben? Este? Vagy szerda reggel? Mondd meg, mikor! De ne húzd, arra kérlek, három napnál tovább! Ő bánja bűnét, s az ő hibája, józan ész szerint – bár háborúban példás büntetés sújt minden vétket –, olyan kicsi, hogy korholást is alig érdemel! Mikor jöhet?
 Dönts, Othello! Nem hiszem, hogy te tudnál tőlem olyat kérni, mit megtagadnék, vagy ennyit fontolgatnám. Cassiót, ki segítette udvarlásodat, és ha rólad rosszállással beszéltem, ő védelmedre kelt: oly nagy dolog visszahívni? Esküszöm, én akármit – Ne folytasd! Jöjjön, amikor akar!
 Amit kérsz, mindent megteszek!
 DESDEMONA Nem kegyet gyakorolsz; ez csak olyan, mintha azt kérném, hogy vedd fel a kesztyűd, egyél rendesen, takarózz be jól, vagy tartsd szem előtt saját érdeked. Ha majd egyszer úgy kérek valamit, hogy a szerelmedre hivatkozom, az egy nehéz és félelmetes ügy lesz.
 OTHELLO Amit kérsz, mindent megteszek!
 De te is tégy meg valamit: arra kérlek, egy kicsit hagyj magamra.
 DESDEMONA Ezt kéred? Megteszem! Isten veled!
 OTHELLO Isten veled! Mindjárt megyek utánad.
 DESDEMONA Gyere, Emilia! – Te meg kérhetsz, amit akarsz, szót fogadok szeszélyeidnek.

Távozik, Emiliával együtt

OTHELLO Te drága lény! Szeretlek akkor is, ha elkárhozom! És ha nem szeretlek, akkor kárhozom csak el igazán!
 JAGO Kedves uram –
 OTHELLO Mi van, Jago? Mi az?
 JAGO Amikor asszonyodnak udvaroltál, tudott-e szerelmedről Cassio?
 OTHELLO Mindent tudott, a kezdetektől. Miért?

JAGO Semmi. Csak eszembe jutott valami, és kíváncsi voltam.
 OTHELLO Mi jutott az eszedbe?
 JAGO Nem tudtam, hogy régről ismerik egymást.
 OTHELLO Hát persze! Hisz ő volt a közvetítőnk!
 JAGO Tényleg?
 OTHELLO Mi az, hogy „tényleg”?! Mi ebben a rossz? Nem megbízható?
 JAGO Hogy megbízható?
 OTHELLO Igen: Cassio nem megbízható?
 JAGO Hát, amennyire én tudom –
 OTHELLO Ezt meg hogy érted?
 JAGO Hogy értem?
 OTHELLO „Hogy értem?” --
 Esküszöm, úgy visszhangzol engem, mintha egy undorító szörnyeteg rejtőzködne a fejedben! Te célzol valamire! Hallottam az előbb, hogy azt mondtad: „Ez nem tetszik nekem!”, mikor Cassio távozott. Mi nem tetszett ebben? És amikor elmondtam, hogy bizalmasom volt, miközben udvaroltam, te azt kérdezted: „Tényleg?”, s összevontad a szemöldököd, mintha agyadban elhallgattatnál egy rémlátomást!
 Ha szeretsz, mutasd, mi jár a fejedben!
 Uram, tudod, hogy szeretlek.
 JAGO Tudom,
 OTHELLO mert csupa szeretet s őszinteség vagy, s megrágod a szót, mielőtt kiejted. A hebegésed szörnyen megijeszt. Egy hűtlen szolgának gyakori trükkje az ilyesmi, de egy erényes férfinak ez csak szívéből jöhet, melyet nem uralhat a szenvedély.
 JAGO Meg mernék esküdni, hogy azt hiszem, hogy Cassio becsületes.
 OTHELLO Szerintem is.
 JAGO Az ember vagy legyen olyan, amilyennek látszik, vagy ne legyen olyan, amilyennek nem látszik.
 OTHELLO Így van.
 Az ember olyan legyen, amilyennek látszik!
 JAGO Ezért hiszem, hogy Cassio becsületes.
 OTHELLO Nana! Emögött van még valami! Beszélj, kérlek, mintha csak hangosan gondolkodnál, s a rossz gondolatot öntsd rossz szavakba!
 JAGO Jó uram, bocsáss meg: tudom, mi a kötelesség, de van, mire egy rabszolga sem köteles. Elmondjam, amit gondolok? S ha aljas és hitvány dolog? Palotákban is akad mocskok! Kinek tiszta a szíve, s benne tisztátalan balsejtelmek élnek, az képes-e törvényt tilni fölöttük higgadt megfontolással?
 OTHELLO Jago, ártasz a barátodnak azzal, ha tudod, hogy veszély fenyegeti, és elhallgatod azt, amire gondolsz.
 JAGO Kérve kérlek! – Lehet, hogy tévedek (természetemnek rossz oldala, hogy hibákat keres mindig, s a gyanakvás ott is bűnt lát, ahol nincs), és te oly bölcs vagy: ne hallgass az én fogyatékos képzelgéseimre, ne hozzon zavarba egy ködös és homályos észlelés. Nem lenne nyugalmadra és javadra, s nem volnék jó ember, becsületes, bölcs, ha nyíltan beszélnék.
 OTHELLO Ezt meg hogy érted?
 JAGO A férfi és a nő becsülete a lélek legfőbb kincse, jó uram. Ki pénzt lop tőlem, az semmit se lop: eddig én költöttem belőle, most más; de aki becsületesem lopja el, azzal ő nem lesz gazdagabb, én viszont szegényebb leszek.
 OTHELLO Úgyis meg fogom tudni, mire gondolsz!
 JAGO Nem fogod, akkor sem, ha szívemet kezdedben tartanád, mert őrzöm titkomat.
 OTHELLO No!
 JAGO Jaj, a féltékenységtől óvakodj! Zöldszemű szörny az, mely játszadozik

zsákmányával, mielőtt lenyeli.
A megcsalt férj boldogan él, ha tudja sorsát, s nem szereti a csalfa nőt, ám jaj annak, aki rajong, de kételkedik, és gyanakszik, mégis forrón szeret!

OTHELLO
JAGO
Jaj, nyomorúság!
Ki szegény és elégedett, az gazdag, s a gazdag oly szegény, mint a hideg tél, ha folyton attól fél, hogy majd szegény lesz. Nagy Isten! Egész népem lelke óvjon a féltékenységtől!

OTHELLO
Mért mondd ezt?
Te azt hiszed, tudok féltékenységben élni? Úgy élni, hogy hold módjára fogy és nő bennem a gyanú? Nem! Ha kételyem van, kivizsgálom. Változzam kecskebakká, ha olyan felfúj és üres gyanúkat követne lelkem, mint amikre célzol! Nem leszek én féltékeny csak azért, mert feleségem csinos, társaságkedvelő, táncol, cseveg, zenél és énekel. A nemes lélekben mindez nemesség! Attól se tartok, és nem is gyanakszom, hogy fogyatékoságaim miatt majd otthagyt engem: volt szeme, és engem választott magának!
Nem, Jago, nem: akkor gyanakszom, ha látom okát, és bizonyítást szerzek, ha gyanakszom, s ha megvan a bizonyítás, nincs tovább: nincs szerelem, nincs féltékenykedés!

JAGO
Ennek örülök, mert így láthatod, milyen nagy hűség él bennem irántad, s mily őszintén szeretlek. Kötelesség diktálja, hogy elmondjam. Ide hallgass! Bizonyáságról még nem beszélhetek. Figyeld a feleségedet!
Nézd, Cassióval hogy viselkedik! Ne féltékeny s ne gyanútlan szemekkel! Nehogy nagyvonalú természetteddel valaki visszaéljen! Nézd! Figyeld! Jól ismerem fajtánk szokásait: a nők sok olyan vétkét látja Isten, mit férjük nem lát. Hitvallásuk ez: önmaguktól semmit se megtagadni, és otthon mindent letagadni.
Szerinted ez van?
Megcsalta apját, hogy hozzád mehessen; azt hittük, irtózik tőled, pedig csakis rád vágyott.

OTHELLO
JAGO
Valóban.
Nahát!
Ilyen fiatalon így ért a színleléshez! Apját úgy el tudta vakítani, hogy az varázslatról beszélt – de hagyjuk! Kérlek, bocsásd meg, hogy túlságosan szeretlek!

OTHELLO
JAGO
Sokkal tartozom neked!
Látom, ideges lettél egy kicsit.
OTHELLO
Dehogy!
JAGO
Pedig szerintem ez a helyzet. Remélem, tudod: csak a szeretet beszél belőlem. – Tényleg zaklatottnak látszol; de nehogy a pusztá gyanúnál többre következtess szavamból!
Nem fogok.

OTHELLO
JAGO
Mert ha mégis, akkor szavam olyan aljas célt érne el, amire nem törekszem. Cassio igaz barátom!
Uram, látom, hogy zaklatott vagy!
OTHELLO
Dehogy vagyok!! – Én hiszek abban, hogy Desdemona tisztességes asszony. Maradjon az! Te meg maradj hitednél!
JAGO
S hátat fordít-e a természetének?
OTHELLO
Erről van szó; és őszinte leszek!
JAGO
Annyi sok kéréjét kikoszarozta, børszínre s rangra csupa magafaját, természetében vele egyezőt: az ilyen döntésben valami büzlük. Ocsmány dolog, természetellenes. De nehogy félreérts: én nem kifejezetten róla beszélek, noha tartok attól, ha visszatér a józan esze, téged szembeállít honfitársaival, és megbánja választását.

OTHELLO
Na jó! Menj!
Ha többet látsz, többet tudass velem!
Feleségednek is szólj, hogy figyeljen!
Eredj, Jago!

JAGO
OTHELLO
Itt sem vagyok, uram! (El)
Mért nősültem?! E becsületes ember nyilván sokkal többet lát, többet is tud, mint amit eláru!

JAGO (visszajön)
Uram, mégis megkérlek, hadd ne kelljen e dolgot fürkészniem: megoldja az idő. És Cassio, ki megérdemli rangját, biztos nagyon alkalmas lenne rá, mégis, ha tovább távol tartaná, kiismernéd őt és szándékait; vedd észre, ha kérelmét feleséged túlzott buzgalommal erőlteti; ez sokat megmutat. És addig is hidd, hogy aggodalmasabb vagyok a kelleténél – mert fontos ügyben tényleg az vagyok! –, s kérlek, hidd ártatlannak Desdemonát!
Te csak ne féltsd a józan eszemet!
OTHELLO
JAGO
OTHELLO
Elbúcsúzom, másodszor is. (El)
Ez egy rendkívül becsületes ember, s az emberi lélek éles eszű, jó ismerője. – Hogyha Desdemonát hűtlen sólyomnak látom, eleresztem, bár szívem húrja van lábára kötve: hadd vadásszon! – Mert fekete vagyok, s mert nem tudok olyan finoman társalogni, mint gazdag udvarló, vagy mert én sem leszek fiatalabb már: elment, megcsalt, s vigaszom nem lehet más, mint hogy megvetem őt.
Ez a házasság örök átka: megkapjuk a csodás teremtést, de nem a vágyait! Inkább lennék varangy, szívám egy pincebörtön gőzeit, semhogy abból, kit szeretek, mással egy csücsköt is megosszak! Ily csapás inkább gyötri a nagy embert, mint az átlagot. Ez a végzetünk, akárcsak a halál. Mihelyt megszülettünk, vár a megcsalás kínja. – Na ott jön! Ha ő hűtlen, az Ég magából úz gúnyt! Ezt nem hiszem!

Visszajön Desdemona és Emilia

DESDEMONA
Mi van, drága Othellóm?
Kész az ebéd, s a ciprusi urak, akiket meghívtál, rád várároznak.

OTHELLO
DESDEMONA
Sajnálom.
Mért olyan bágyadt a hangod?
Nem vagy jól?

OTHELLO
DESDEMONA
Itt, elől, fáj a fejem.
Mert nem aludtál; de jobban leszel!
Majd bekötöm, és egy órán belül rendbe fogsz jönni.

OTHELLO
Túl kicsi a kendőd.

Desdemona elejti kendőjét. Nem veszi észre

DESDEMONA
Mindegy, hagyjuk! Gyere, megyek veled!
Sajnálom, hogy nem érzed jól magad.

Othello és Desdemona el

EMILIA
Örülök, hogy nálam van ez a kendő: ez volt az első ajándék, amit Desdemona Othellótól kapott. Makacs férjem kérte már százszor is, hogy lopjam el, de úrnőmnek becses emlék, s az ura megeskette, hogy megörzi. Ő vigyáz rá, és csókolgatja folyton, s beszél hozzá. Most magamhoz veszem, és Jagónak adom.
A jó Ég tudja, mit akar vele; én csak kiszolgálom szeszélyét.

Jön Jago

JAGO
EMILIA
JAGO
EMILIA
JAGO
Nocsak, mit művelsz itt magadban?
Ne bántsd! Mutatok neked valamit!
Nekem? Azt látom eleget!
Mit?
Azt, hogy a feleségem hülye.

EMILIA Ja, hogy csak ennyi? És mit adsz ezért a kendőért?

JAGO Miféle kendő?

EMILIA Hogy miféle kendő? Amit Othello első emlékként úrnőmnek adott. Annyiszor kérted már, hogy lopjam el! És te elloptad?

JAGO Dehogysis!

EMILIA Véletlenül veszted el. S én fölszedtem, ha már volt alkalom rá. Idenézz!

JAGO Jó kutyá vagy; add ide!

EMILIA Mit akarsz vele csinálni? Miért akartad annyira, hogy lopjam el?

JAGO Miért? Nem mindegy az neked? *(Kitépi a kendőt Emilia kezéből)*

EMILIA Ha nem valami fontos célra kell, add vissza! Szegény úrnőm megbolondul, ha majd hiába keresi!

JAGO Ne is tudj róla. Kell valamire! Na menjél!

Emilia el

Cassio szállásán hagyom e kendőt, hogy megtalálja: egy ilyen kacat feltékenyeknek oly erős bizonyág, akár a Szentírás; hatása meglesz. A négerben már dolgozik a méreg, hisz méreg a veszélyes képzelődés, melynek íze nem is rossz eleinte, de később, ha a vérre hatni kezd, úgy éget, mint a kénkö.

Jön Othello

– Na ugye!
Íme, itt jön. – Mákony vagy mandragóra, vagy bármilyen más altató szirup nem adja vissza édes álmodat, mit tegnap még élveztél.

OTHELLO Megcsal?! Engem?!

JAGO Mi van, tábornokom? – Ne mondj ilyet!

OTHELLO Kottródj! Tűnés! Kínpadra vontál!

JAGO Inkább ezerszer csaljanak meg, mintsem hogy tudjak róla egyszer is!

OTHELLO De uram!

JAGO Kit bántott az ő lopott gyönyöre?!

OTHELLO Nem láttam, nem tudtam, nem ártott; aludtam, ettem, víg voltam, derűs; Cassio csókját nem láttam az ajkán. Kit megloptak, és nem keresi kincsét, ne tudjon róla, s akkor meg se lopták. Kár, hogy ezt gondolod.

JAGO Boldog voltam, ha az egész legénység – még az utászok is! – élvezték drága testét, mert én nem tudtam róla! Ég veled, elégedettség, boldog nyugalom!

OTHELLO Sisakforgós csapat, hadjáratok, hol érény lesz a becsvágy: Ég veled! Nyerítő ló és harsány trombita, lelkesítő dob, fülhasogató síp, királyi lobogók s a dicső háborúk pompája, büszkesége: Ég veled! Halálos ágyú, ki a halhatatlan Jupiter vad mennydörgését utánzod: Ég veled! Othello már nem vitéz! Ez lehetséges, jó uram?

JAGO Gazember, bizonyítsd be, hogy kurva a szerelmem!

OTHELLO Kézzelfogható bizonytságot adj! Mert különben, örök lelkekre mondom, jobb lett volna, ha kutyának születesz, semhogy szembekerülj dühömmel.

JAGO Hát idáig jutottunk?

OTHELLO Hadd lássam! Vagy úgy bizonyítsd be, hogy abban ne legyen hiba, s kétséget ne találjak benne, vagy vége az életednek!

JAGO Jó uram!

OTHELLO Ha őt rágalmazod, s engem gyötörsz, ne legyen büntudatod, ne imádkozz, halmozz borzalmat borzalomra, tedd, hogy sírjon az ég, elszörnyedjen a föld: nincs oly kárhozat, mely kínzóbb lehetne, mint ez.

JAGO Az Ég irtalmazzon nekem!
Hát férfi vagy? Van lelked és eszed?

Ég veled! Vedd el rangom! Én bolond, ezt érdemlem: bűn a becsületesség! Ó, szörnyű világ, jegyezd meg, jegyezd meg: őszinteség s becsület bajba visz! Köszönöm e tudást! Nem szeretek többé már senkit, mert a szeretetnek ilyen sértés lesz a jutalma!

OTHELLO Maradj! Hátha tényleg becsületes vagy!

JAGO Bár lennék bölcs! A becsület bolond, és elveszejtí azt, akiért küzd.

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

OTHELLO

JAGO

Szavamra:

azt hiszem, hitvesem becsületes, és azt hiszem, nem az. Rólad meg azt hiszem, hogy gaz vagy, és azt hiszem, hogy igaz vagy. Bizonytságot nekem! Neve, mely tiszta volt, mint Diana arca, most fekete, akár az én pófám. Ha van kés vagy kötél, méreg vagy tűz, vagy mindent elnyelő víz, csak jöjjön! De meg akarok nyugodni! Látom, uram: fölfal a szenvedélyed. Bánom, hogy én gerjesztettem tüzét. Tényleg meg akarsz nyugodni?

Meg én!

Igen, de hogyan? Mi nyugtatna meg?

Látni akarod a saját szemeddel, miközben dugják?

Ördög és pokol!

Unalmas volna kívárni, amíg ily látvány kínálkozik. Kurva anyjuk! Nem könnyű kilesni, hogy hemperegnek; csak ők látják. Hogy legyen? Mi legyen? Mit tanácsoljak? Hogy fogsz megnyugodni? Lehetetlen, hogy lásd magát a dolgot; ha oly buják volnának, mint a kecskék, forró vérűek, mint a majmok, kéjszóvárak, mint bagzó farkasok, ha tébolyuktól olyan önfeledtek, akár a részegek, még akkor sem lehet. De ha gyanújelek, mik az igazság küszöbéhez mutatják az utat, megnyugvást adnak: nos, meg fogsz nyugodni.

Mutass nyomós okot, ami gyanút kelt!

Nem örülök ennek a feladatnak.

De ha már ennyire benne vagyok az ügyben, szeretet és bolond becsület arra késztet, hogy folytassam. Nemrégén Cassiónál éjszakáztam, és fogfájás miatt nem tudtam elaludni. Némelyik ember lelke annyira ellazul, hogy álmában titkairól motyog; mármint Cassio ilyen ember.

Álmában így szólt: „Édes Desdemonám, vigyázzunk, és titkoljuk el szerelmünk!”

Aztán, uram, kezemet megszorítja, így kiált: „Édesem!”; csókol mohány, mintha a számban termő csókokat tépné tövestől; lábát combjaim közé dugja, sóhajt, csókol, kiáltja:

„Jaj, hogy téged a sors a négernek adott!”

Iszonyat! Iszonyat!

Hisz ez csak Cassio vágýalma volt!

De utal rá, hogy már valami történt!

Gonosz gyanújel, még ha álom is!

És megerősít más gyanút, mely magában sovány.

Széttépem a ribancot!

Nyugi! Észnél légy! Még semmit se láttunk!

Az is lehet, hogy hűségese! De mondd csak:

nem láttál néha hitvesed kezében

egy kendőt? Egy olyan számócamintást?

En adtam neki! Ez volt a legelső

ajándékom!

Ezt nem tudtam; de reggel egy ilyen

kendővel – biztosan hitvesedé volt! –

törölte száját – láttam! – Cassio.

Ha az volt –

Az volt, vagy nem: a többi jellel együtt

ellene szól.

A rohadék! Bár száz élete volna,

mert egy kevés, hogy bosszúmat kitöltsem!

Most már hiszek neked. Nézz ide, Jago:

így fújom el a szélbe a hiszékeny

szerelmet – elszállt.

Szállj föl, fekete Bosszú, a pokolból!

Koronás Szerelem, trónodat add át

zsarnoki Gyűlöletnek! Árva szívem,

áspiskigyó mérgével légy tele!

JAGO Nyugodj meg!
 OTHELLO Vér kell! Vér! Vér!
 JAGO Nyughass! Hátha meggondolod magad!
 OTHELLO Sóha, Jago! Mint a Fekete-tenger, melynek hatalmas, jeges özöne vissza nem fordul, csak előrezúdul a Boszporuszon át a Márvány-tengerig, véres indulatom is ugyanígy nem hátrál meg, és nem alázkodik meg, míg el nem éri bosszúm széles és mély torkolatát. *(Letérdel)* Erre megesküszöm a márvány Ég fölött élő Istenre szentül, és kötni fog szavam.

JAGO Várj még! Ne állj fel!
(Letérdel) Tanúm légy, te örök Tűz odafönt s te Föld, te Víz, te Szél, mely fűjsz felénk, tanúm légy, hogy Jago most följánlja esze, szíve és karja erejét a sértett Othellónak! Adj parancsot, s legjobb tudásom szerint végrehajtom; még ha vér folyik is.

OTHELLO Szereteted jutalma nem hiú szó, de gazdag adomány lesz. Azt akarom, hogy kezdj hozzá, de rögtön! Három napon belül hallani akarom a hírt, hogy Cassio nem él.

JAGO Barátom már meg is halt, ahogy parancsolt. De kíméld feleségedet!

OTHELLO Átkozott, rohadt kurva! Átkozott! Húzódjunk félre! Gyere, hogy e szép démonnak találjunk egy gyors halált. Mostantól te vagy az ezredesem.

JAGO Tiéd vagyok, amíg csak élek.

Mindketten el

4. jelenet

Várudvar

Jön Desdemona, Emilia és a Bohóc

DESDEMONA Te fiatal ember, nem tudod, hol találok Cassio ezredest?
 BOHÓC Cassiót?
 DESDEMONA Eltaláltad.
 BOHÓC Isten őrizz, hogy eltaláljam!
 DESDEMONA Miért?
 BOHÓC Mert ha valaki eltalálja Cassiót, akkor meghal szegény.
 DESDEMONA Ugyan már! Azt árul el, hol a szállása!
 BOHÓC Nem árulok el semmit; nem vagyok én áruló.
 DESDEMONA Én csak azt kérdeztem, hol a szállása. Hol alszik?
 BOHÓC Ha megmutatnám, hogy itt alszik meg ott alszik, akkor az ördögöt festeném a falra, márpedig az ördög nem alszik. Egyébként pedig halvány gőzöm sincs, hol a szállása.
 DESDEMONA És azt nem lehetne, hogy megkérdezed, és amikor okosabb lettél, megmondod nekem?
 BOHÓC Tűvé teszem érte Ciprust, és ha már tű, beledöföm a fenekébe.
 DESDEMONA Légy szíves, keresd meg Cassiót; hívd ide; mondd meg neki, hogy meggyőztem az ügyében az uramat, és hogy remélem, minden jóra fordul.
 BOHÓC Ez a szokatlan és bonyolult manóver lehet, hogy meghaladj a képességeimet, na de próbáljuk meg. *(El)*

DESDEMONA Hol veszíthettem el azt a kendőt, Emilia?
 EMILIA Nem tudom, asszonyom.
 DESDEMONA Inkább erszényem veszett volna el, tele pénzzel! Habár az én Othellóm nem gyanakvó, s egy ilyen semmisségért nem féltékeny, de ha észreveszi, még rosszra gondol.

EMILIA Nem féltékeny?
 DESDEMONA Hogy ő? Szülőföldjén a nap kiszivta vérből e mérget!

EMILIA Ott jön!
 DESDEMONA Addig nem hagyom békén, míg ide nem hívja Cassiót. –

Jön Othello

OTHELLO Hogy vagy, Othello?
 Jól, kedves asszonyom. *(Félre)* – Nehéz a színlelés! – S te, Desdemona?

DESDEMONA Jól, kedves uram.
 OTHELLO Add a kezedet! – Nyirkos, izzad!
 DESDEMONA Nem szárította ki a vénség és a gond még.

OTHELLO Termékenységre és csapongó szívre vall. Forró és nyirkos kéz! Bőjtöt, imát és teljes elzárkózást követel! Több szigort! Több lelkigyakorlatot! Egy ifjú, buja ördög van e kézben, és gyakran harcra kell! Jóságos ez a kéz, bőkezű kéz!

DESDEMONA Ezt joggal mondhatod: ez a kéz adta oda szívemet.

OTHELLO Szabad kéz! Régi a szív adott kezét; új címerünkön kéz van szív helyett!

DESDEMONA Erre mit mondjak? Inkább váltsd be az ígéreted!

OTHELLO Mit ígértem, te csirke?
 DESDEMONA Hívtam Cassiót, hogy beszéljen veled.
 OTHELLO Erős és kínzó nátha tört ki rajtam; add ide kendődet!

DESDEMONA Tessék, uram!
 OTHELLO Azt, amit én adtam!
 DESDEMONA De az nincs.
 OTHELLO Nincs?!
 DESDEMONA Nincs nálam.
 OTHELLO Az nagy hiba.
 DESDEMONA Ezt a kendőt anyámnak Egyiptomban egy varázslóasszony adta, aki gondolatot olvasni is tudott. Azt mondta anyámnak, hogy ez a kendő vonzóvá teszi őt, s végképp hozzákötí apámat; ám ha elveszíti vagy másnak adja: meg fog undorodni tőle apám, s magát más nők után veti. Anyám halálos ágyán nekem adta, mondván: ha feleségül veszek egy nőt, adjam neki. Megtettem. Úgy vigyázz rá, mint két szemedre! Elveszíteni vagy másnak adni szörnyű bajt okoz, mely pusztulásba visz.

DESDEMONA És ez lehet?
 OTHELLO Ez így igaz; varázs van beleszöve; egy szent Szibilla műve, aki kétszáz ízben látta, hogy körbejár a Nap; próféta-hévvél szötte, és a selymét szentelt hernyók adták, s oly múmiából készült festéke, mely szüzek szívével volt bebalzsamozva –

DESDEMONA Tényleg? Igaz?
 OTHELLO Nagyon is igaz; így hát jól vigyázz rá!
 DESDEMONA Bár sose láttam volna azt a kendőt!
 OTHELLO Micsoda?
 DESDEMONA Mért beszélsz kapkodva és vadul?
 OTHELLO Elveszett? Eltűnt? Odavan? Beszélj! Ég óvjon minket!

DESDEMONA Mit mondasz? Mi van?
 OTHELLO Nem veszett el; de hogyha mégis?
 DESDEMONA Mi?
 OTHELLO Mondom, hogy nem veszett el!
 DESDEMONA Hozd ide, mutasd!
 OTHELLO Hozhatnám, de nem akarom!
 DESDEMONA Ez csak egy trükk, hogy eltereld figyelmem kérésemről. Vedd vissza Cassiót!
 OTHELLO Hozd a kendőt; rossz előérzetem van.
 DESDEMONA Dehogy! Dehogy!
 OTHELLO Jobb embered sosem lesz Cassiónál.
 DESDEMONA A kendőt!
 OTHELLO Nem! Cassióról beszéljünk!
 DESDEMONA A kendőt!
 OTHELLO Ő a sorsát mindig a te jóindulatodra alapozta!
 DESDEMONA Együtt vállalt veled veszélyt –
 OTHELLO A kendőt!
 DESDEMONA Te tehetsz róla, esküszöm!
 OTHELLO El innen! *(El)*
 EMILIA Ő ne volna féltékeny?
 DESDEMONA Még sosem láttam ilyennek őt. E kendőnek varázssereje van. Boldogtalanná tesz, hogy nem találok. Egy vagy két év, míg egy férfit kiismersz. Ok csak gyomrok, mi csak étel vagyunk; nyelnek minket mohón, s ha jóllakattuk őket, kihánynak. – Nézd! Cassio meg a férjem!

Jön Jago és Cassio

JAGO Nincs más utad, csak őrajta keresztül. Íme, a jó alkalom: rajta, sürgesd!

DESDEMONA CASSIO Hogy vagy, jó Cassio? Mi újság?
A régi kérés, asszonyom: könyörgök,
hogy hathatós közbenjárásod által
visszanyerjem férjed szeretetét,
aki mellett legtisztább szívvel állok.
Kérlek, ügyem ne húzódjék tovább!
Ha vétkem súlya oly halálos,
hogy sem régi szolgálatom,
sem jelenlegi lelkifurdalásom,
sem jövőben várható érdemem
a parancsnok kegyét nem szerzi vissza,
akkor hadd tudjam biztosan; az is jó.
Magamra öltöm a kényszerű belenyugvást,
más úton koldulok alamizsnát a sorstól.
DESDEMONA Ó jaj, háromszor nemes Cassio!
Pártfogásom szava most hamisan szól;
uram nem uram; rá sem ismerek,
ha úgy változik arca, mint kedélye.
Ügy segítsen a Szentlélek, ahogy
minden erőmmel szót emeltem érted,
s nyílt szavam miatt céltáblája lettem
haragjának! – Kicsit még légy türelmes.
Amit tehetek, azt megteszem, s többet is,
mint mernék magamért. Ennyi legyen elég most.
Urunk dühös?

JAGO EMILIA Épp most ment innen el,
és valóban, erősen nyugtalan volt.
JAGO Hogyhogy dühös? Én láttam őt az ágyúk
tűzében, amely szétszaggatta és
a levegőbe szórta katonáit,
és mint az ördög, úgy ragadta el
mellőle édes öccsét – s most dühös?
Ennek nagy oka van! Megyek, utánanézek.
Valami nagy baj van, ha ő dühös.
DESDEMONA Beszélj vele!

Jago el
– Valami államügy;
vagy Velencéből jött egy utasítás,
vagy itt helyben kerültek napvilágra
titkos ügyek, és ez kavarta így fel.
A férfiak ilyenkor semmisségek
miatt veszekszenek, habár komoly a céljuk.
Ez már csak így van; mert ha fáj az ujjunk,
az fáj az ép tagoknak is.
A férfiak – tudjuk – nem istenek,
s nem kell oly gyöngédséget várni tőlük,
mint a menyegzőn. Emilia, szídj meg:
oly rossz katonája voltam neki,
hogy hibáztattam őt bosszúsága miatt.
De már látom: lelkem hamis tanú,
és hiba volt vádolnom őt.

EMILIA Adná az Ég, hogy államügy legyen,
mint monddod, és ne féltékeny, sötét vád,
mely ellened irányul.

DESDEMONA Irgalmas Ég! Nem adtam rá okot!
EMILIA A féltékenyek nem törődnek ezzel;
ők nem az ok miatt féltékenyek,
hanem mert féltékenyek. Ez a szörny
magát nemzette és magát szüli.

DESDEMONA Nagy Ég, óvd Othello szívét e szörnytől!
EMILIA Ámen, úrnóm.

DESDEMONA Megkeresem. Uram, maradj közelben,
s ha lesz alkalom, szólok ügyedért
EMILIA férjemnek, és be fogok vetni mindent.
DESDEMONA Úrnóm, alázatosan köszönöm.

Desdemona és Emilia el. Jön Bianca

BIANCA Hát itt vagy, kis barátom, Cassio!
CASSIO Te meg mért nem vagy otthon?
Mi újság nálad, gyönyörű Biancám?
Hidd el, drágám, épp hozzád készülődtem!
BIANCA S én a te szállásodra, Cassio.
Egy hétre eltűnsz? Hét éjszaka, hét nap,
nyolcszor húsz óra – csupa olyan óra,
mikor a kedves nincs velem: unalmas!
Fárasztó számolás!

CASSIO Ne haragudj, Bianca,
nemrég egy súlyos gond rám nehezült,
de majd kevésbé nyomasztó napokban
bepótolom a fájdalmas mulasztást.

Odaadja Desdemona kendőjét a lánynak

BIANCA Hímezz nekem ilyen!
Jaj, Cassio,

honnét van ez? Látom, van új barátod!
Most már értem, hogy miért hanyagolsz el!
Így van vagy nincs? Na jó, na jó!

CASSIO Ugyan már!
Hitvány gyanúdat az ördög szájába tömd,
ahonnan szedted! Féltékeny rögeszmdé,
miszerint emlék egy hölgytől a kendő,
alaptalan, drágám.

BIANCA Akkor kitől van?
CASSIO Nem tudom, édesem. A szobámban találtam.
Szép a hímzés; mielőtt visszakerék
– mert kérik majd –, másolatot szeretnék.
BIANCA Csináld meg, kérlek, és most hagyj magamra!
CASSIO Hagyjalak magadra? Miért?
BIANCA Nem mintha nem szeretnélek –

De épp
arról van szó, hogy nem szeretsz!
CASSIO Szépen kérlek, kísérij el egy kicsit,
s mondd meg, hogy jössz-e hozzám éjszaka!
Csak nagyon kicsit kísérhetlek el,
BIANCA mert itt várokozom; de majd meglátogatlak.
Ez jó lesz. Én ennyivel megelégszem.

Mindketten el

IV. felvonás

I. jelenet

*Ciprus, várudvar
Jön Othello és Jago*

JAGO Te úgy hiszed?
OTHELLO Jago, mit hiszek úgy?
JAGO De hisz egy titkos csók –
OTHELLO Érzéki csók,

JAGO nem ám udvarias köszöntés!
Vagy meztelenül feküdték az ágyban,
sokáig, s ez nem jelent semmi rosszat?
OTHELLO Ágyban, meztelenül, s nem tenni semmi rosszat?
Ez ördögöt sértő képmutatás!
Ki erényes és így tesz, azt az ördög
kísérti, és ő kísérti az Istent.

JAGO Na jó, nem történt semmi köztük.
Akkor ez csak egy kicsi botlás.
De ha én egy kendőt adok a nőmnek –
Akkor mi van?

OTHELLO Akkor, uram, a kendő az övé,
JAGO és odaadhatja más férfinak.

OTHELLO De az övé a becsülete is!
Azt is odaadhatja másnak?

JAGO A becsület nem kézzelfogható:
lehet, hogy annak is van, akinek nincs;
de egy kendő –

OTHELLO Nagy Ég! Legszívesebben
elfelejteném azt a kendőt!
Azt mondtad – jaj, úgy kering a fejemben,
mint haldokló házánál dögmadar –,
azt mondtad, Cassiónál van a kendőm.
Na és aztán?

JAGO Nem jó, ha nála van.
OTHELLO JAGO És ha

látta, hogy Cassio ártott neked?
Vagy hallottam? Mert van olyan gazember,
ki elszánt udvarlással megkap egy nőt,
vagy a nő felkínálkozik neki,
s ő leteperi vagy hozzásimul,
de aztán nem fogja be száját,
és kifecsegi.

OTHELLO Mondott valamit?
JAGO Mondott, uram, de légy nyugodt, csak annyit,
amennyit úgyis letagad.

OTHELLO Mit mondtott?
JAGO Azt, hogy összejött –
De nem, mégsem tudom.

OTHELLO Mit? Mit?
JAGO Lefeküdt –

OTHELLO Vele?
JAGO Vele vagy mellé, ahogy jobban tetszik.
OTHELLO Lefeküdt vele! Lefeküdt mellé! Ha rajta feküdt, az rajtakapás! –
Vele! Mellé! Rajta! – Undorító! – Kendő! Beismerés! Kendő! – Vallja be,
aztán lögni fog a gazember! – Először lögni fog, aztán vallja be! – Remeg
mindenem! A természet ok nélkül nem fordul ilyen sötét szenvedélybe!
– Nem a szavaktól remegek ennyire! – Fúj! Orrok! Fülek! Ajkak! – Le-
hetséges ez? – Beismeri? Kendő? Pokol! *(Elájul)*
JAGO Dolgozz, mérege, végezd a munkád!

Egy hiszékeny hülyét könnyű becsapni,
és sok tiszta nőt, a legjobbat is,
szégyenfelt ér ártatlanul. – Nocsak!
Uram! Kedves uram! Othello!

Jön Cassio

Mi újság, Cassio?

CASSIO
JAGO

Mi történt?
Epilepsziás rohamot kapott!
Ez most a második; volt egy már tegnap is.
Dörzsöld a halántékát!

CASSIO
JAGO

Isten őrizz!
Hagyni kell, míg elmúlik a roham,
mert különben habzik a szája, és
őrjöngeni fog. Nézd, már kezd mozogni.
Húzdj félre egy kis időre! Mindjárt
magához tér, s ha innen távozik,
beszédem lesz veled egy fontos ügyben. –

Cassio el

Hogy vagy, jó uram? Hogy van a fejed?
Gúnyolódsz?

OTHELLO
JAGO

Gúnyolódsz? Esküszöm, nem!
Bár férfiként viselnéd sorsodat!

OTHELLO
JAGO

Egy férfi agancsával: szörny és vadállat!
Ha így van, sok vadállat él
egy nagy városban, és sok szörny lakos.
Bevallotta?

OTHELLO
JAGO

Viselkedj férfiként!
Hisz minden felszarvazott hím veled
együtt húz ígát: milliók fekszenek
sajátjuknak hitt ágyon, melybe mások
is henteregtek már! Te jobban állsz.
Ördögi aljasság, pokoli csúfság
ringyót csókolni a hitvesi ágyban,
s azt hinni, hogy egy tiszta nő. – De nem! –
Hadd tudjak a dologról, s ha tudom,
én mi vagyok, azt is tudom, hogy ő mi.
Bölcs vagy, az biztos.

OTHELLO
JAGO

Állj félre kicsit;
légy türelmes egy bizonyos határig!
Míg hevertél bánattól leterítve
– ami nem illik ilyen férfihoz! –,
Cassio itt járt; én kimagyaráztam
ájulásodat, s kértem, menjen innét,
de később jöjjön vissza, és beszéljünk.
Azt mondta: jól van. Bújj el, és figyelj
a sok fintort, a gúnyt, a megvetést,
ami az egész arcára kiül,
mikor ismét elmondatom vele,
hogyan, mikor, hol, hányszor és mióta
lett és lesz feleséged az övé.
Figyelj a gesztusait! Légy türelmes,
különben tébolyultnak tartalak,
nem pedig férfinak.

OTHELLO

Hallod-e, Jago:
én a türelem bajnoka leszek,
de véres bajnok, hallod-e!

JAGO

Helyes;
mindennek megvan az ideje. – Bújj el!

Othello félrehúzódik

Cassiót Biancáról kérdezem majd;
ez a lány vágyait árulja, hogy
kenyeret és ruhát vegyen. Szegény teremtés,
imádja Cassiót. A szajha kínja:
sok férfit ő szédít, egy pedig őt.
Ha róla hall Cassio, nevetésben
fog kitörni azonnal. – Már jön is!

Cassio visszajön

Ő vigyorog, Othello meg dühöng majd,
s bárgyú féltékenysége félreérti
szegény Cassio mosolyát s vidám
viselkedését. – Hogy vagy, ezredes?

CASSIO

Rosszul, mert te megadod azt a rangot,
melynek hiányába belehalok.

JAGO

Kérleld még Desdemonát, s megkapod majd. –
Persze, ha Biancán múlna a kérés,
gyorsabban menne!

CASSIO
OTHELLO
JAGO

Szegény kis giliszta!
Tessék! Máris nevet!
Nincs még egy nő, ki férfit így szeretne.

CASSIO
OTHELLO
JAGO
OTHELLO

Szegény pondró! – Igen, tényleg szeret.
Nem tagadja; s még nevet is a dolgon!

JAGO

Figyelj, Cassio –
Most csikarja ki
a vallomást! Gyerünk! Gyerünk! Mi lesz már!
Azt terjeszti rólad, hogy elveszed
feleségül. Valóban ez a terved?

CASSIO

Hahaha!

OTHELLO Vered a melledet, szájhős olasz?

CASSIO Hogy elvegyem? Őt? Egy hivatásost? Kérlek, egy kicsit jobban bíz-
zál az eszemben, és ne gondold, hogy ennyire hülye vagyok. Hahaha!

OTHELLO Jó, jó, jó, jó. Nevesetek csak!

JAGO De tényleg azt beszélük, hogy elveszed feleségül.

CASSIO Kérlek, mondj igazat!

JAGO Utolsó gazember vagyok, ha nem igaz.

OTHELLO Megbélyegeztél?! Na jó!

CASSIO Ezt a kis majom csak úgy bebeszélte magának; a saját szerelme
és rajongása miatt hiszi, hogy elveszem; én ilyesmit nem ígértem neki.

OTHELLO Jago mutatja, hogy Cassio most kezdi a titkos történetét.

CASSIO Már az előbb is itt volt; folyton üldöz. A minap a tengerparton be-
szélgetek néhány velenceivel, és ez a kis vacak csak jön, csak jön, és egye-
nesen a nyakamba csimpaszkodik.

OTHELLO Így sóhajt: „Ó, drága Cassio...”; a mozdulatok ezt sugallják!

CASSIO Így lóg és csüng és bóg a nyakamban; így húz és ráncigál; hahaha!

OTHELLO Épp azt meséli, hogyan ráncigálta be őt Desdemona az én há-
lószbombába. Ó! Látom az orrodát, de azt a kutyát még nem, amelyik elé
odavetem!

CASSIO Szakítanom kell vele.

JAGO Itt és most! Nézd, éppen erre jön.

CASSIO Ez is egy görény, csak éppen be van illatosítva.

Jön Bianca

Mit jelentsen, hogy folyton üldözöl?

BIANCA Üldözzen téged az ördög és a kárhózat! Mit jelentsen az a kendő,
amit az előbb ideadtál nekem? Jó hülye voltam, hogy elfogadtam. Má-
soljam le a mintát? Olyasmiről, amit állítólag a szobádban találtál, és azt
sem tudod, hogy ki hagyta ott? Ez egy másik barátnőd ajándéka, és én
másoljam le a mintáját? Nesze, add oda a kurvádnak! Akárhonnet szed-
ted, én le nem másolom! (El)

JAGO Menj utána! Menj utána!

CASSIO Esküszöm, muszáj; máskülönben hazáig engem fog szidni.

JAGO Nála vacsorázol?

CASSIO Igen, szeretnék.

JAGO Hát jó. Remélem, látlak még, mert nagyon szeretnék beszélni veled.

CASSIO Kérlek, gyere te is fel hozzám. Ugye, eljössz?

JAGO Menj már, egy szót se többet!

Cassio el

OTHELLO (előrelép) Hogy öljem őt meg, Jago?

JAGO Láttad, hogy nevetett a saját gaztettén?

OTHELLO Ó! Jago!

JAGO És láttad a kendőt?

OTHELLO Az enyém volt?

JAGO Persze, hogy a tiéd volt; és láttad, mennyire becsüli Cassio azt a bo-
lond nőt, aki a feleséged? Ő neki adta a kendőt, az meg rögtön tovább-
adta a kurvájának.

OTHELLO Kilenc évig gyilkolnám a gazembert! – Egy ilyen finom nő! Szép
nő! Édes nő!

JAGO Na ezt sürgősen felejtsd el!

OTHELLO Jaj, dögöljön meg, rohadjon meg, kárhózzon el még ma este;
mert nem élhet tovább. A szívem kővé vált: ha ráütök, megsebzí a ke-
zemet. Jaj, a világnak nem volt ennél édesebb teremtménye; egy császár
oldalán is feketett volna, és irányíthatta volna tetteit!

JAGO Nem! Ne így állj hozzá!

OTHELLO Fel kell akasztani! Meg is teszem, csak előbb elmondom, mi-
féle nő. Olyan gyönyörűen tud varni! Csodálatosan zenél! Úgy énekel,
hogy attól még egy medve is megszelídül! Olyan okos! És olyan szelle-
mes!

JAGO Annál rosszabb!

OTHELLO Ó, ezerszer és ezerszer! És olyan gyöngéd természetű!

JAGO Túlságosan is gyöngéd.

OTHELLO Hát az biztos. De mégis, milyen nagy kár érte, Jago! Ó, Jago, jaj,
kár érte, Jago!

JAGO Nahát, ha annyira rajongsz a romlottságáért, váltsd ki neki az
iparúzési engedélyt; mert ha téged ennyire nem érdekel, akkor senki-
nek semmi köze hozzá.

OTHELLO Ízekre vagdalom! Fölszarvazott!

JAGO Hát igen, az a romlott vére neki.

OTHELLO A saját katonámmal!

JAGO Velejég romlott.

OTHELLO Adj valami mérget, Jago, még ma estig; nem fogok vele vitat-
kozni, nehogy a teste és a szépsége megint elvegye az eszemet. Még ma
estig, Jago!

JAGO Ne méreggel csináld; fojtsd meg az ágyban; méghozzá abban az ágy-
ban, amit bemocskolt.

OTHELLO Jó, jó; ez a jogorvoslat tetszik nekem; nagyon jó.
JAGO És ami Cassiót illeti, őt bízd rám; éjfélre megtudod a hírt.
OTHELLO Nagyszerű! –

Kintről trombitaszó

JAGO Milyen trombita ez?
Nyilván velencei. Ez Lodovico,
a dózse küldte, s vele Desdemona.

Jön Lodovico és Desdemona, kísérettel

LODOVICO Isten megáldjon, hős tábornokom!
OTHELLO Szívből kívánom neked ugyanezt!
LODOVICO A dózse és a tanács üdvözlő! *(Atad egy levelet)*
OTHELLO Üdvözlöm akaratok hordozóját. *(Megcsókolja a levelet, felbontja és olvassa)*

DESDEMONA És mi hír, Lodovico, jó rokon?
JAGO Nagyon örülök, hogy látlak, uram:

Isten hozott itt Cipruson!
LODOVICO Köszönöm szépen. – S hogy van Cassio?
JAGO Életben van, uram.

DESDEMONA Kenyértörés van közte és uram
között; de te még helyrehozhatod.

Biztos vagy ebben?

Tessék, uram?

OTHELLO „S ha ezt elmulasztod megtenni, akkor...”

DESDEMONA Nem hozzád beszél: a levélbe mélyed.

LODOVICO Összezdördült urad és Cassio?

DESDEMONA Jaj, nagyon! Próbálom békíteni

őket, hiszen szeretem Cassiót.

OTHELLO Szakadna le az ég!

DESDEMONA Uram!

OTHELLO Megtébolyultál?

DESDEMONA Ó most haragszik?

LODOVICO Talán a levél

miatt; azt hiszem, hazarendelik,

és Cassiót ültetik a helyére.

DESDEMONA Hát ennek örülök.

OTHELLO Tényleg?!

DESDEMONA Uram?

OTHELLO Örülök, hogy benned lakik a téboly!

DESDEMONA De miért, édes Othello?

OTHELLO Te ördög! *(Megüti)*

DESDEMONA Ezt nem érdemeltem meg.

LODOVICO Jó uram,

ezt Velencében senki sem

hinné el, bár esküdni kész vagyok,

hogy láttam. Ez már több a soknál!

Engeszteld ki, hiszen sír.

OTHELLO Ördög! Ördög!

Ha női könnyből élne a világ,

minden cseppjéből krokodil születne!

Takarodj!

DESDEMONA Megyek, mert csak bánthanálak. *(Indul kifelé)*

LODOVICO Igazán engedelmes feleség!

Könyörgök, jó uram, hívd vissza őt!

OTHELLO Asszony!

DESDEMONA *(visszafordul)* Uram?

OTHELLO Mit akarsz tőle? Tessék!

LODOVICO Kicsoda? Én?

OTHELLO Te kérted, hogy fordítsam vissza őt;

ő fordul, és forog, és így tovább;

és újra fordul, s tud sírni sokat,

és engedelmes, nagyon engedelmes,

ahogy mondtad. – Tessék, folytatd a sírás! –

Ami az ügyet illeti, uram

– festékkel mázolt szenvedés! –,

hazarendelt a dózse. – Takarodj!

Majd küldök érted! – A parancsnak

szót fogadok, és visszatérek

Velencébe. – Tűnés! Hordd el magad!

Desdemona el

Helyemre Cassio kerül. – Ma este szeretném, hogyha együtt vacsoráznánk; köszöntlek Cipruson! – Kecskék és majmok! *(El)*

LODOVICO Ez az a derék tábornok, akit a tanács alkalmasnak ítél minden feladatra? Ez volna az a természet, melyet a szenvedély sosem ráz meg? Melynek szilárd erényét nem horzsolta, nem hasította fel Remény lándzsája vagy Véletlen lövedéke?

JAGO Nagyon megváltozott.

LODOVICO Ép az esze? Semmi baj a fejével?

JAGO Olyan, amilyen; nem bírálhatom.

Amilyen lehetne – ha másmilyen nem volna! –, bárcsak lenne olyan! Micsoda? Megüti a feleségét? Ez tényleg baj; bárcsak biztos lehetnék, hogy ennél rosszabb nem szokott megessni. Ez a szokása? Vagy csak a levél hozta ki a sodrából ennyire, és ez csak egyszeri botlása?

LODOVICO

JAGO

LODOVICO

JAGO

Sajnos!

Nem volna tisztességes elbeszélmem, amit láttam és tudok. Jól figyelj meg: saját tettei úgy jellemzik őt, hogy nem is kell szólnom. Menj utána, nézd meg, mit művel ezután.

LODOVICO

Nagyon sajnálom. Ekkora csalódást!

Mindketten el

2. jelenet

Terem a várban

Jön Othello és Emilia

OTHELLO

Szóval, nem láttál semmit.

EMILIA

Nem is hallottam, nem is gyanítottam.

OTHELLO

De hisz együtt láttad őt Cassióval!

EMILIA

Nem láttam semmi rosszat, és beszédjük minden szavát hallottam pontosan.

Hát nem sugdolódtak?

OTHELLO

Soha, uram.

EMILIA

Nem küldtek ki a szobából?

EMILIA

Soha!

OTHELLO

Hogy hozz egy kesztyűt, fátlyat, legyezőt

vagy más holmit?

EMILIA

Soha!

OTHELLO

Ez érdekes.

EMILIA

Lefogadom, s lelkem legyen a tét,

hogy ő becsületes. Ha más hiszel,

úzd el gyanúd, mely szíved mérgezi.

A gazember, ki ezt füledbe sügta,

hason csússzon, s egyen port, mint a kígyó!

Ha Desdemona nem becsületes,

és nem hű, akkor boldog férfi sincs;

mert még legtisztább feleségük is

oly mocskos, mint a rágalom!

OTHELLO

Hívd ide! Menj!

Emilia el

Szépen beszél, de rossz kerítónő, aki

ennyit se mond. – Egy ravasz kurva ez!

Aljas titkok raktára, kulcsa; mégis

láttam, hogy térdén áll, és úgy imádkozik.

Visszajön Emilia Desdemonával

DESDEMONA

Mit óhajtasz, uram?

OTHELLO

Gyere ide, te csirke!

DESDEMONA

Mit parancsolsz?

OTHELLO

Nézz a szemembe!

Hadd lássam a szemed!

DESDEMONA

Mi ez az agrém?

OTHELLO *(Emiliához)*

Madám, tedd, amit tenni kell ilyenkor:

a párocskát hagyd magára, az ajtót

csukd be, s ha bárki jön, krákgj, köhögj!

Úzd az ipart! Úzd az ipart! Na tűnés!

Emilia el

DESDEMONA

Könyörgök, mit jelent ez a beszéd?

Látom, hogy düh van a szavadban,

de azt nem látom, hogy miért!

OTHELLO

Mi vagy te?

DESDEMONA

A feleséged, uram,

a te becsületes, hűséges feleséged.

OTHELLO

Esküdj meg rá: így kárhozatra jutsz majd!

Olyan vagy, mint egy angyal, és az ördög

félne zsákmányul ejteni, ezért

légy kétszeresen is elkárhozott:

esküdj meg rá, hogy tiszta vagy!

Az Ég jól tudja azt!

DESDEMONA

Az Ég jól tudja azt,

hogy hűtlen vagy, mint a pokol!

Kihez hűtlen, uram? Kivel? Hogyan?

OTHELLO

Desdemona! Kifelé! Kifelé!

DESDEMONA

Jaj, szörnyűséges nap! Uram, miért sírsz?

Én vagyok a könnyeid okozója?

Ha arra gyanakszol, hogy mostani

visszahívásod mögött az apám áll,

OTHELLO	<p>ne rám neheztelj: ő rosszakaród lett, de éppígy rosszat akar nekem is. Ha az Ég gyötrellemel sújtana, szégyent, bajt zúdítván csupasz fejemre, ha szájamig érne a nyomorúság, ha fogoly lennék, és szertefoszolna végső reményem, akkor is találnék lelkemben egy csepp türelmet; de jaj, a megvetésnek céltáblája lenni, hogy ujjal mutogassanak felém; még ezt is elviselném; jó, nagyon jó. De ott, ahol szívem kincseit őrzöm, ahol élnem kell, vagy nem lehet élnem, a forrás, melyből életem folyója ered, ha az elapad vagy kiszárad, vagy betemetik, vagy ciszterna lesz, ahol rothadt varangyok párzanak – Sápadj el, Türelem, te rózsás ajkú angyal, mert a kegyetlen poklot látod itt! Uram, remélem, hűségese nek ítélsz. Hajaj! Mint vágóhídon döglegyet, mely petét rak, s közben már párzik is. Te dudva!</p>	<p>JAGO EMILIA</p>	<p>Mi a baj, asszonyom? Jaj, az urunk lekurvázta szegényt, s annyi gyalázkodást szórt a fejére, hogy azt nem bírja tiszta szív. Jago, szerinted az vagyok? Mi vagy, te szép hölgy?</p>
DESDEMONA OTHELLO	<p>Oly gyönyörű vagy, úgy illatozol, hogy belesajdulnak érzékeim! Bár ne születél volna meg! Mi rosszat tettem akaratlanul? Azért készült ez a tiszta papír, hogy ráírják: „te kurva”? Hogy mi rosszat? Hogy mit tettél? Te utca rongya, te! Fűtött kemenceként lángolna arcom, s a szemérem salakká égne ki, ha szólnék dolgaidról! – Hogy mi rosszat? Az Ég befogja orrát, és a Hold kialszik, és a züllött Szél, aki megcsókolgat minden szembejövőt, behúzódik a Föld mély barlangjaiba, csak rólad ne halljon! – Még hogy mi rosszat? Te pimasz ringyó!</p>	<p>JAGO DESDEMONA JAGO EMILIA</p>	<p>Amit ő mond, hogy mondott rám Othello. Azt mondta rá, hogy kurva! Még a részeg koldus se mond a nőjének ilyet! Mért tette ezt? Nem tudom, de tényleg nem vagyok az! Ne sírj, ne sírj! Micsoda egy nap! Azért fordult el annyi sok nemes kérőjétől, apjától, városától, övétől, hogy kurvának nevezzék? Hát nem sírni való?</p>
DESDEMONA OTHELLO DESDEMONA	<p>Az Égre, ne bánts! Nem vagy ringyó? A keresztvízre, nem! Ha az nem tesz ringyóvá, hogy megőrzöm ezt az edényt az én uramnak úgy, hogy más nem érintheti: akkor nem vagyok az. Nem vagy kurva?</p>	<p>DESDEMONA JAGO DESDEMONA EMILIA</p>	<p>Nyomorú balszerencsém! Átkozd meg őt ezért! Hogy jut ilyen furcsaság az eszébe? Tudja az Ég! Akasszanak fel, ha nem valami aljas kurafi, egy törtető, rágalmozó gazember, egy cselszövő, csaló szemét eszelte ki e hazug mocskolódást, mert előléptetését remél. Akasszanak fel, ha nem így van! Ez lehetetlen! Pfuj! Nincs ilyen ember! Ha mégis van, az Ég bocsásson meg neki! Kötelet neki! Pokol rágja csontját! Hogy kurva volna? Ó?! Udvaroltat magának? Kivel? Mikor? Hol? Hogy? Milyen eséllyel? Othellót becsapta egy rongy gazember, egy szarházi, rühes csirkefogó! Nagy Ég! Leplezd le az ilyen bitangot, s adj minden tisztességes kézbe ostort, hogy kergesse a meztelen csibészt keresztül-kasul végig a világon! Fékezd a nyelved! Folyjon ki a szeme! Ilyen strici hitette el veled is bizonyára, hogy a tábornokkal megcsaltalak! Te bolond vagy! Eredj már!</p>
OTHELLO DESDEMONA OTHELLO DESDEMONA OTHELLO	<p>Üdvösségemre, nem! Lehetséges ez? Ó, bocsásson meg az Ég! Úgy én kérek bocsánatot: azt hittem, te vagy az a dörzsölt velencei kurva, akit Othello elvett feleségül! – Hé, madám, aki ellentéte vagy Szent Péternek, te pokol kapuőre!</p>	<p>JAGO DESDEMONA EMILIA</p>	<p>JAGO DESDEMONA EMILIA</p>
Visszajön Emilia	<p>Te, te, igen, te! Végeztünk egymással; itt a jutalmad. Tégy lakatot az ajtóra s a szádra! (El) Jaj, mit forgat fejében ez az ember? Hogy vagy, asszonyom? Jól vagy, édes úrnóm? Félig vagyok magamnál. Jó asszonyom, mi baja az uramnak? Hogy kinek? Az uramnak, asszonyom. Ki az urad? Az, aki a tiéd. Nekem nincs uram, és ne kérdezősködj: nem tudok sírni, és ha válaszolnék, sírnom is kellene! Ma éjszakára, kérlek, a nászí lepedővel ágyazz, és hívd ide a férjedet! Ez tényleg komoly változás! (El) Helyes! Így kell velem bánni! Helyes! Mit követtem el, hogy egy kis hibám ily szörnyű gyanút keltett benne föl?</p>	<p>JAGO EMILIA</p>	<p>JAGO DESDEMONA</p> <p>Jó Jago, mit tegyek, hogy uram szeretetét visszanyerjem? Menj hozzá, jó barát, mert nem tudom, miért vesztettem el. Itt térdelek: ha valaha megsértettem szerelmét, akár tettekkel, akár gondolattal, vagy ha szemem, fülem vagy bármi más érzékem örömet lelt rajta kívül, ha nem szerettem vagy nem szeretem, vagy nem eléggé fogom őt szeretni – habár most nyomorultul eltaszított! –, úgy soha boldog ne legyek. A durvaság sokra képes; az ő durvasága talán kioltja életem, de szerelmemet nem rendíti meg! Én ezt nem tudnám kimondani: „kurva”; undorít, ahogy kiejtem e szót, de akkor sem csinálnám, ha a föld minden kincse lenne a jutalom! Nyugodj meg! Ez nála csak hangulat. Férjedet bántják az államügyek, s ezért veled veszekszik. Ha erről van szó – Erről, higgy nekem!</p>
Visszajön Emilia, Jagoval	<p>Mit kívánsz, úrnóm? Mi történt veled? Nem tudom elmondani. A tanító a kájszermeket szelíd eszközökkel s könnyű feladatokkal neveli. Így kellett volna tennie, ha dorgál, mert dorgálásnál több nem jár nekem.</p>	<p>JAGO DESDEMONA</p>	<p>Trombiták hangja kintről</p> <p>Halljátok? A trombitaszó vacsorára hív: a velenceiek itt vacsoráznak. Eredj csak. Ne sírj! Minden jóra fordul!</p>
JAGO DESDEMONA		<p>JAGO DESDEMONA</p>	<p>Desdemona és Emilia el. Jön Rodrigo</p>
		<p>JAGO RODRIGO</p>	<p>Mi a helyzet, Rodrigo? RODRIGO Nem hinném, hogy tisztességesen viselkedsz velem. JAGO Hanem? Épp az ellenkezője? RODRIGO Mindennap lerázol a tanácsaiddal, Jago. Úgy rémlik, hogy inkább távol tartod tőlem a kedvező lehetőségeket, a leghalványabb reménysugár nélkül. Ezt már tovább tényleg nem bírom, és nem fogom békésen tűrni azt, amit eddig elszenvettem bolond fejjel. JAGO Meghallgatnál, Rodrigo? RODRIGO Hitemre, már így is eleget hallgattalak; mert a szavaid és a tetteid köszönő viszonyban sincsenek egymással.</p>

JAGO Jogtalanul vádolsz.

RODRIGO Nagyon is jogosan. Mindenemet elherdáltam. Az ékszerek, amiket veled küldtem Desdemónának, egy apácát is megrontottak volna... félig. Azt mondtad, hogy megkapta őket; gyors ismeretség és siker lehetőségével biztattál; de semmi sem történt.

JAGO Jól van, eredj már; nagyon jól van.

RODRIGO Nagyon jól van, eredj már; nem eredelek, és nincs nagyon jól. Becsületszavamra, ez egy nagyon aljas dolog. Kezdem látni, hogy be vagyok palizva.

JAGO Nagyszerű.

RODRIGO Ez egyáltalán nem nagyszerű. Leleplezem magamat Desdemona előtt! Ha visszaadja az ékszereimet, akkor felhagyok az udvarlással, és megbánom a törvénytelen próbálkozását; de ha nem, akkor biztos lehetsz benne, hogy elégtételt veszek rajtad!

JAGO Ahogy mondd.

RODRIGO Úgy mondom, ahogy cselekedni akarok és fogok.

JAGO Na most már látom, hogy van benned vérmérséklet, úgyhogy mostantól sokkal jobb véleményem van rólad, mint valaha is volt. Add a kezdet, Rodrigo; nagyon is jogos kifogást tétél ellenem; na de nyomatékosan kijelentem, a lehető legcélravezetőbben intéztem az ügyedet.

RODRIGO Nem úgy néz ki a dolog.

JAGO Elismerem, hogy nem úgy néz ki a dolog, és a gyanúból nem hiányzik az ész meg az ítélőképesség. Na de, Rodrigo, ha mindez megvan benned, amit sokkal inkább elhiszek rólad, mint valaha is, úgy értem, ha van benned akaraterő, bátorság és határozottság, akkor ma éjjel mutasd meg; és ha holnap éjjel nem élvezheted Desdemonát, akkor árulással vagy cselszövészel tégy el láb alól.

RODRIGO Na jó, mi az? Valami értelmes és átlátható dolog?

JAGO Az a helyzet, hogy jött egy különleges utasítás Velencéből, és az van benne, hogy Cassio kerüljön Othello helyére.

RODRIGO Ez igaz? Hát akkor Othello és Desdemona visszamegy Velencébe.

JAGO Á, nem! Othello hazamegy Afrikába, és viszi magával a szépséges Desdemonát, hacsak itt-tartózkodását meg nem hosszabbítja egy váratlan esemény; és ezt semmi sem mozdítja elő jobban, mint Cassio kiiktatása.

RODRIGO Hogy érted ezt a kiiktatást?

JAGO Hát úgy, hogy ne legyen képes Othello helyére lépni. Szét kell mázolni az agyvelejét.

RODRIGO És azt akarod, hogy ezt én csináljam?

JAGO Igen, ha meg mered tenni a saját érdekében. Ma este egy prostituálnál vacsorázik, és én is ott leszek; még nem sejtí meg tisztelő végzetét. Ha kilesed, amikor távozik onnét – én majd úgy intézem, hogy erre éjjel és egy között kerüljön sor –, akkor végezhetek veled, ahogy jölsz. Én ott leszek a közelben, hogy segítsen az akciót, és Cassio kettőnk közé fog szorulni. Na gyere, ne tátsd a szád, gyere csak velem! Olyan jól elmagyarázom neked Cassio halálának hasznát, hogy hálás leszel, amiért megölheted. Na de máris itt a vacsoraidó; nehogy kifussunk az éjszakából! Harca fel!

RODRIGO Több magyarázatot szeretnék hallani!

JAGO Teszek róla, hogy elégedett légy.

Mindketten el

3. jelenet

Másik terem a várban

Jön Othello, Lodovico, Desdemona, Emilia és a kíséret

LODOVICO Kérlek, uram, velünk tovább ne fáradj.

OTHELLO Nem számít; egy kis séta jólesik.

LODOVICO Jó éjt, hűgom, és köszönöm az estét.

DESDEMONA Én köszönöm a megtiszteltetést.

OTHELLO Jössz sétálni, uram? – Hé, Desdemona!

DESDEMONA Uram?

OTHELLO Most rögtön menj aludni; mindjárt visszajövök; küldd el a bárátnódot; úgy legyen, ahogy mondtam.

DESDEMONA Úgy lesz, uram.

Othello, Lodovico és a kíséret el

EMILIA Minden rendben? Úgy tűnik, kedvesebb most.

DESDEMONA Azt mondta, hogy azonnal visszajön. Kérte, feküdjek le, és utasított, hogy küldjelek el.

EMILIA Engem?

DESDEMONA Ezt kérte; így hát, jó Emilia, add hálóruhámat, és áldjon Isten. Nem volna jó, ha felbosszantanánk.

EMILIA Bárcsak ne láttad volna őt soha!

DESDEMONA Én ezt nem kívánom: úgy megszerettem, hogy szigorában és durvaságában is – kapsold ki hátul! – kedvességet érzek.

EMILIA Azt a lepedőt húztam fel, amit kértél.

DESDEMONA Most már mindegy. Jaj, mi szegény bolondok!

Ha előttem halok meg, arra kérek, hogy ezzel a lepedővel takarj be.

Ugyan már, mit beszélsz!

EMILIA
DESDEMONA

Anyámnak volt egy cselédje, aki szerelmes volt, de kedvese megőrült, és elhagyta; volt egy dala: „A fűzfa”. Régi dal volt ugyan, de róla szólt: úgy halt meg, hogy ezt énekelte. Ma este csak ez a dal jár fejemben, csak ezt éneklek, fejem félrehajtvá, ahogy az a szegény lány. – Elmehetsz.

Hozzam a hálóingedet?

Nem kell; segíts letvetni ezt. – Ez a Lodovico egy rendes ember.

És milyen jóképű!

Jókat mond.

EMILIA
DESDEMONA

EMILIA
DESDEMONA

EMILIA Tudok egy velencei hölgyet, aki hajlandó volna meztüláb elzarándokolni Jeruzsálembé, egyetlen csókjáért.

DESDEMONA *(énekel)*

Szegény lélek ült a fügefá kérgén,
dalolj, te fűz, te fűz!
Keze a mellén, a feje a térdén,
dalolj, te fűz, te fűz!
Elviszi sóhaját a patakban a hab,
dalolj, te fűz, te fűz!
Könnyétől meglágyul a kődarab...

Ezt tedd le oda!

Dalolj, te fűz, te fűz!

Kérlek, menj el, mindjárt itt leszl!

Dalolj, te fűz, te leszel koszorúm!

Senki sem hibás; megértem dühét.

Nem, nem ez jön. Figyelj! Ki kopog?

EMILIA A szél!

DESDEMONA

Azt mondtam, csalfa vagy, s te mit cselekszel?

Dalolj, te fűz, te fűz!

Több nőt elcsábított, több férfival lefekszel...

Szóval menj el, menj. Viszket a szemem.

Talán sírni fogok?

Nem, nem hiszem.

EMILIA
DESDEMONA

Pedig ez így van. Ó, a férfiak!

Szerinted, Emilia, van olyan nő,

ki ilyen galádul megcsalja férjét?

EMILIA
DESDEMONA

Nem kérdés, van néhány ilyen.

Te, a világért, megtennél ilyet?

EMILIA
DESDEMONA

Miért, te nem?

Tanúm a fényes Ég: nem!

DESDEMONA
EMILIA

Úgy én sem, ha tanúm a fényes ég,

de sötét ég alatt talán igen.

DESDEMONA
EMILIA

A világért, elkövetnél ilyet?

Nagy ár a világ ily kis vétékért.

DESDEMONA
EMILIA

Nem hiszem, hogy ilyet megtennél.

EMILIA

Azt hiszem, megtenném; aztán úgy tennék, mintha nem tettem volna. Biztos, hogy nem tennék ilyet egy rézgyűrűért, sem finom vászonért, sem egy szép ruháért, sem fehérneműért, sem kendőért, sem más apró-cseprő ajándékért – de az egész világért! Nagy kár! De ki ne szarvazná fel a férjét, ha utána uralkodót csinálhat belőle! Ezért még a purgatóriumot is vállalnám!

DESDEMONA

Szülyedjek el, ha elkövetnék ilyen bűnt a világért!

EMILIA

Miért? A rossz, az csak a világban rossz; és ha megkapod a világot a tettedért, akkor az a rossz a te világodon belül van, és gyorsan csinálhatsz belőle jót.

DESDEMONA

Nem hiszem, hogy van egy ilyen asszony is.

EMILIA

Pedig van, egy tucat is; annyi van, hogy benépesítenék a világot, melyet nyereségül kaptak.

De azt hiszem, hogy a férjek hibája,

ha feleségük vétkes. Hanyagolják

kötelességüket, és kincsüket

idegen nők ölebe szórják.

Vagy buta féltékenység tör ki rajtuk,

vagy elzárva tartanak, vagy megütnek,

vagy nem hajlandók pénzt adni ruhára –

Bajosak vagyunk, mégis, hogyha kell,

fellázadunk. Tanulják meg a férjek,

hogy feleségük is érez, akár ők:

lát, szagol, ízlel, mint a férfiak.

Ők miért cserélnek más nőkre minket?

Sportból? Igen. És kéjvágyból? Igen.

Gyarlóságból, gyöngeségből? Igen.

Nekünk nem jár sport? A kéjt nem szeretjük?

Bennünk nincs gyarlóság és gyengeség?

Vagy bánjanak velünk jól, vagy vegyék

tudomásul, hogy hibáink az ő

hibáikat követik pontosan!

DESDEMONA

Jó éjt! Jó éjt! Az ég rám úgy boruljon,

hogy lelkem a rossztól is csak javuljon!

Mindketten el

V. felvonás

I. jelenet

Ciprus. Utca
Jön Jago és Rodrigo

JAGO Itt rejtőzz el! Majd erre jön.
Kardod legyen elől, és döfd belé.
Gyorsan! Ne félj! Én ott leszek mögöttem.
Ezen múlik, vesztünk-e vagy nyerünk.
Erre gondoldj, és nehogy meginogj!
RODRIGO Maradj közelben; hátha elhibázom.
JAGO Kéznel leszek. Légy bátor! Most helyedre!
(Visszahúzódik)

RODRIGO Nem rajongok a dologért, de ő
nagyon jól meggyőzött arról, hogy ez kell.
Csak egy embert; jöjj, kardom; neki vége.
JAGO Ezt a kis pöcsöt már fölingereltem;
jó dühös. Ha megöli Cassiót,
vagy Cassio őt, vagy mindketten egymást,
az mind jó nekem. Ha él Rodrigo,
visszaköveteli a rengeteg
aranyat, ékszeret, mit tőle kicsaltam,
azzal, hogy Desdemonának adom;
ez nem lehet! Ha Cassio marad meg,
szép lesz az élete, s ez nagy csúfság nekem.
Az is lehet, hogy a néger lebuktat
Cassio előtt, és ez nagy veszély.
Muszáj meghalnia. Ez az! Hallom, jön is.

Jön Cassio

RODRIGO Ez ő. Felismerem. Meghalsz, gazember! (Cassio felé szúr)
CASSIO E szúrás tényleg életemre tört,
de páncélt hordok a köpeny alatt.
Lássuk, mit hordasz te!
(Kardot ránt, és megsebesíti Rodrigót)
RODRIGO Jaj, meghalok!

Jago hátulról combon szúrja Cassiót, és elszalad

CASSIO Nyomorék lettem! Gyilkos! Hé! Segítség!

Elesik. Jön Othello

OTHELLO Ez Cassio! Jago állja szavát.
RODRIGO Jaj, én nyomorult!
OTHELLO Tényleg az vagy.
CASSIO Segítség! Hé! Jaj! Fényt! Orvost ide!
OTHELLO Ó az! Bátor Jago, becsületes,
te átérzed a barátod baját,
tanulok tőled. – És, te ringyó,
itt fekszik holtan szeretőd,
és a te szörnyű sorsod is közel.
Megállj, kurva, megyek!
Bájjod, szépséged nekem már mocskok;
várj! Szennyes ágyad majd vérben tocsog.

Jön Lodovico és Gratiano

CASSIO Hé, mi lesz? Órség! Senki sincs itt?
GYILKOS! Gyilkos!
GRATIANO Valami baj lehet.
SZÖRNYŰ ez a kiáltozás.
CASSIO Segítség!
LODOVICO Figyelj!
RODRIGO Jaj, nyomorult gazember!
LODOVICO Ketten vagy hárman nyögnek; vaksötét van.
Lehet, hogy csapda, és közel menni veszélyes,
míg segítség nem érkezik.
RODRIGO Senki sem jön? Elváztek! Senki sem jön?
LODOVICO Figyelj!

Jön Jago, fáklyával

GRATIANO Valaki jön!
Egy szál ingben és karddal a kezében!
JAGO Ki van ott? Ki kiabálja, hogy „gyilkos, gyilkos”?
LODOVICO Nem tudjuk.
JAGO Nem hallottatok kiabálást?
CASSIO Ide, ide, az Istenért! Segítség!
JAGO Mi baj?
GRATIANO Ez Othello ezredese,
ha jól látom.
LODOVICO Tényleg. Jó katona.
JAGO Mit kiabálsz ilyen fájdalmasan?

CASSIO Jago? Jaj, gazemberek tönkretettek,
segíts!
JAGO Jaj, ezredes! Kik lehettek azok?
CASSIO Azt hiszem, hogy az egyik ott hever,
és nem tud elfutni.

JAGO A gyáva férgek!
(Lodovicóhoz és Gratianóhoz)
Mit álltok ott? Gyertek, segítsetek!
RODRIGO Ide! Ide! Segítség!
CASSIO Ó az egyik.
JAGO Rohadt gyilkos! Gazember! (Ledöfi Rodrigót)
RODRIGO Hitvány Jago! Embertelen kutya! (Meghal)
JAGO Sötétben gyilkolsz? – Hol vannak ezek
a véres tolvajok? Milyen nyugodt
a város! Gyilkos! Gyilkosok!
Kik vagytok? Ellenség vagy jó barát?
LODOVICO Ha ránk ismersz, örülni fogsz.
JAGO Lodovico?
LODOVICO Igen, uram.
JAGO Ne haragudj! A szegény Cassiót
megsebesítették gazemberek.

GRATIANO Cassió?
JAGO Hogy vagy, testvérem?
CASSIO Kettévágták a lábamat.
JAGO Az Ég
legyen irgalmas! Fényt ide, urak!
A tulajdon ingemmel kötözöm be!

Jön Bianca

BIANCA Hé, mi a baj? Ki kiabált?
JAGO Ki kiabált?
BIANCA Drága Cassióm! Édes Cassióm! Jaj!
Jaj, Cassio, Cassio, Cassio!
JAGO Te híres kurva, te! –
Cassio, nem is sejtet, hogy ki tette
ezt a szörnyű hentesmunkát veled?
Nem!
CASSIO Nagyon sajnálom, hogy így
GRATIANO talállok; épp téged kerestelek.
JAGO Adjatok egy övet! És egy hordágyat is,
hogy elvigyük!
BIANCA Jaj! Elájul!
JAGO Ó, Cassio, Cassio, Cassio!
Urak, én ezt a mocskot gyanúsítom,
hogy benne volt a támadásban.
Jó Cassio, még egy kis türelem.
Gyerünk, fényt, fényt! Ismerjük ezt az arcot?
Jaj, ez itt barátom és honfitársam,
Rodrigo? Nem! De igen! Ó, jaj,
Rodrigo!
GRATIANO Micsoda? Velencei?
JAGO Bizony, uram. Ismerted?
GRATIANO Nagyon is.
JAGO Gratiano? Kérlek, ne haragudj!
E véres kavardás az oka,
hogy nem vettelek észre.
GRATIANO Örülök,
hogy látlak.
JAGO Hogy vagy, Cassio?
GRATIANO Jaj, egy hordágyat hozzatok!
JAGO Rodrigo?
Ó az, ő az.

Hoznak egy hordágyat

Rendben, megjött a hordágy.
Jó emberek, óvatosan vigyétek;
én hívom a tábornok orvosát.
(Biancához) És te, kislány,
te csak a munkáddal törődj.
Cassio, aki itt ledöfve fekszik,
barátom volt. Mi történt köztetek?
CASSIO Semmi. Én nem is ismerem.
JAGO (Biancához) Nagyon elsápadtál. – Vigyétek őket!

Cassiót és Rodrigót kiviszik

Maradjatok, urak. – Elsápadtál, te lány?
Látjátok a rettegést a szemében?
Ha sokat nézitek, beszélni fog.
Kérlek, nézzétek, vegyétek szemügyre.
Látjátok, uraim, a büntudat
megszólal: hangok nélkül fog beszélni.

Jön Emilia

OTHELLO Ez a hold miatt van:
közelebb jön a földhöz, mint szokott,
s ettől mindenki megvadul.

EMILIA Cassio megölt egy velenceit;
Rodrígónak hívták szegényt.

OTHELLO Rodrigót megölték? És Cassiót?

EMILIA Ót nem.

OTHELLO Hát a gyilkosság félresiklott,
és az édes bosszúnak fanyar az íze.

DESDEMONA Meggyilkoltak! Gyanúból! Tévedésből!

EMILIA Jaj, mi ez a hang?

OTHELLO Hang? Milyen hang?

EMILIA Jaj, Istenem! Az úrnóm hangja ez!
Segítség! Segítség! Szólalj meg, úrnóm!
Édes Desdemona, kérlek, beszélj!

DESDEMONA Ártatlanul halok meg.

EMILIA Ki tette ezt veled?

DESDEMONA Senki. Én magam. Isten áldjon! *(Meghal)*

OTHELLO Hogyan meggyilkolták?

EMILIA Jaj! Jaj! Ki tudja?

OTHELLO Hallottad, ő mondta: nem én csináltam.

EMILIA Így mondta, és nekem az igazat
kell vallanom.

OTHELLO Hazugsága miatt
kárhozik el: én gyilkoltam meg őt.

EMILIA Annál inkább angyal szegény,
és te ördögnek annál feketébb.

OTHELLO Hűtlen volt, kurva lett.

EMILIA Rágalmazod,
ördög vagy.

OTHELLO Hazudott, akár a vízfolyás.

EMILIA Te meg pusztítasz, mint a tűz, ha azt
mondod, hűtlen volt. Hú volt, mint az Ég!

OTHELLO Megcsalt Cassióval: kérdezd a férjed!
Elkárhoznék a pokol fenekére,
ha nem jogos indítékok ragadtak
e gyilkosságra. Férjed tudja ezt.

EMILIA A férjem?

OTHELLO A férjed.

EMILIA Hogy Desdemona megcsalt?

OTHELLO Megcsalt Cassióval! Ha hú marad,
faraghatna az Ég másik világot
egy darab tiszta krizolitból,
azért sem adtam volna őt oda!

EMILIA A férjem!

OTHELLO Igen, ő mondta nekem.
Ő becsületes ember: gyűlöli
a mocskot, mely gaztettekhez tapad.

EMILIA A férjem!

OTHELLO Miért ismételted?

EMILIA Mondom, hogy a férjed!

EMILIA Jaj, úrnóm!
Egy bitang rágalmazza a szerelmet!
Férjem mondta, hogy házasságtörő volt?

OTHELLO Igen, a férjed. Nem érted? A jó
Jago, neked férjed, nekem barátom.

EMILIA Ha ezt mondta, rohadjon meg a lelke!
Ez hazugság! Úrnóm túlzottan is
rajongott érted, mocskos szerzeményért.

OTHELLO Mit mondtál?

EMILIA Meg is ölhetsz:
gaztetted éppúgy nem méltó az Éghez,
ahogy te sem voltál méltó e nőhöz.

OTHELLO Csönd legyen, ha kedves az életed!

EMILIA Feleannyi erőd sincs ártani,
mint amit kibírok! Tökfejl! Balek!
Buta vagy, mint a föld. Az, amit elkövetél –
Hiába van kardod! Hírül adom,
amit tettél, ha hússzor is megölsz!
Segítség! Segítség! Othello megölte az úrnómet!
Gyilkos! Gyilkos!

Jön Montano, Gratiano, Jago, többekkel együtt

MONTANO Mi a baj, tábornok? Mi történt?

EMILIA Itt vagy, Jago? Jó is, hogy idejöttél!
A gyilkos rád akarja kenni tettet!

GRATIANO Mi történt?

EMILIA Ha férfi vagy, cáfold meg a gazember!
Azt állítja, hogy te mondtad neki,
hogy csalja őt a felesége.
Nem mondhattál ilyet! Nem vagy ilyen gazember!
Szólalj meg, mert szétrobbanok!

JAGO Azt mondtam, amit gondoltam: csak annyit,
amennyit ő is igaznak talált.

EMILIA Mondtad, hogy megcsalja a felesége?

JAGO Mondtam.

EMILIA Ez hazugság! Ez egy mocskos hazugság!
Lelkemre mondom, egy aljas hazugság!
Hogy viszonya volt Cassióval?
Azt is mondtad, hogy Cassióval?

JAGO Azt is.

EMILIA Cassióval. – Most már fogd be a szád!
Nem fogom be! Muszáj beszélnem!
Úrnómet megölték! Itt van az ágyban!
Isten őrizzen!

MINDENKI S a te szavad bujtotta fel a gyilkost!

EMILIA Ne bámuljtok, urak: tényleg így van.

OTHELLO Ez különös.

GRATIANO Ez szörnyűség!

MONTANO Mocskos, aljas, sötét gonoszság!

EMILIA Megérezem és felismerem: gonoszság!
Sejtettem! Megölöm magamat bánatomban!

JAGO Megőrültél? Most rögtön menj haza!

EMILIA Jó urak, engedjétek, hogy beszéljek!
Helyes volna sóf fogadnom, de nem most. –
Jago, talán sosem megyek haza.
Jaj! Jaj! Jaj! *(Rázuhan az ágyra)*
Jól van! Feküdj le és bógj!
Megölted a legédesebb,
legártatlanabb lényt, aki csak éli!
Nem igaz: becstelen volt! –

OTHELLO Nem ismerlek meg, Gratiano.
Unokahúgod itt hever. Valóban
ez a kéz szorította el a torkát.
Vad és kegyetlen tett volt ez, tudom.

GRATIANO Szegény lány! Örülök, hogy apja meghalt.
Ez a házasság sirba vitte őt,
élet-fonalát elvágta a bánat.
Ha élne, ezt látva, kétségbeesne,
jó angyalát elúzná maga mellől,
és kárhozatba hullana.

OTHELLO Ez szomorú; de Jago tudja jól, hogy
Desdemona lefeküdt Cassióval,
százszor is, Cassio bevallása szerint.
Ő Cassio szerelmi ténykedését
egy szerelmi záloggal viszonzta,
melyet előzőleg tőlem kapott.
Ott láttam Cassio kezében:
egy kendő volt, egy réges-régi emlék:
még apám adta az anyámnak.
Szent Ég! Jaj, édes Istenem!

EMILIA Fogd be a szádát!

JAGO Nem fogom be! Muszáj beszélnem,
szabadon, ahogy az északi szél fúj.

EMILIA Ha ég, föld és pokol együttesen
szégyent sütsz rám, én akkor is kimondom!
Légy észnél, menj haza!

JAGO Dehogyan megyek!

Jago megpróbálja leszúrni Emiliát

GRATIANO Pfuj! Pfuj! Egy asszonyra kardot emelsz?

EMILIA Te hülye néger! Azt a kendőt,
amiről beszélsz, én találtam,
én adtam Jagonak, mert úgy könyörgött,
hogy lopjam el neki, olyan erősen,
ahogy komolyabb dolgot kér az ember.
Te rohadt kurva!
Hogy Desdemona adta Cassiónak?
Én találtam, és tőlem kapta Jago.
Hazudsz, mocskok!
Esküszöm, hogy nem hazudok! –
Gyilkos! Tökfejl! Minek ilyen hülyének
ilyen jó feleség?

OTHELLO Hát nincs mennykő az égben,
hogy ide sújtsz? Nyomorult gazember!

Nekiront Jagonak, de Montano lefegyverzi. Jago ledöfi Emiliát, és kirohan

GRATIANO Az asszony lerogyott.
Ez megölte a feleségét!

EMILIA Jaj! Az úrnóm mellé fektessetek!

GRATIANO Elszaladt! A feleségét megölte!

MONTANO Ocsmány gonosztevő! – *(Gratianohoz)* Fogd ezt
a kardot,
melyet a négertől most vettem el.
Órizz az ajtót kint! Őt ki ne engedd,
inkább öld meg, ha kell! Én a másik gazember
után sietek. Aljas rohadék!

Montano és Gratiano el

OTHELLO Nem is vagyok már katona!

EMILIA Minden taknyos elszedheti a kardom?
De miért élné túl a tisztelet
a tisztességet? Vesszenek csak együtt!
Desdemona, mit jósolt az a dal?
Hallasz engem? Úgy teszek, mint a hattyú,
énekelve halok meg:
„Fűzfa, fűzfa, fűzfa.”
Othello, tiszta volt a feleséged!
Szeretted téged, kegyetlen Othello!
Az igazat mondom: úgy üdvözlök.
Ami szívemen, az a számon. Meghalok. (Meghal)

OTHELLO Van más fegyverem ebben a szobában,
egy spanyol kard: hajlékony és erős.
Ez az! – Gratiano, muszáj kimennem!

GRATIANO (kintről) Ha megpróbálsz, megkeserülsz!
Nincs fegyvered, így te fogsz ráfizetni.

OTHELLO Gyere be, és beszélj velem, vagy
puszta kézzel rád támadok.

GRATIANO (visszajön) Na mi van?

OTHELLO Jól vigyázz: van fegyverem!
Ennél jobb acél soha helyt nem állt
katona oldalán. Volt oly napom,
hogy ez a gyenge kar meg ez a jó kard
nálad hússzor nagyobb akadályokon is
átvágta magát. – Híú hencsegés!
Ki ura sorsának? Most más a helyzet.
Ne félj tőlem, ha fegyverem van is;
utamnak itt a vége, itt a cél,
hajómnak itt az utolsó irányfény.
Ijdeden hátrálsz? Ugyan már, ne félj!
Szegezz egy fűszálat Othello
melléne, és ő visszaretent!
Hová menjen Othello? –
Hová nézel, te balcsillagzatú nő?
Fehér vagy, mint az inged!
Ha találkozunk Ítéletnapon,
pillantásod kilóki lelkemet
az Égből, s az ördögök elragadják!
Hideg vagy, gyermekek? Mint szűzi tisztaságod! –
Átkozott nyomorult!
Korbáccsal kergess el, te ördög,
e mennyei szép látvány közeléből!
Szórj a szélbe! Süss izzó kénkövön!
Folyékony tűz örvényébe meríts!
Desdemona! Desdemona halott!
Jaj! Jaj! Jaj!

Jön Lodovico és Montano. Cassiót székben hozzák. Utána tisztelt a letartóztatott Jagóval

LODOVICO Hol az a nyomorult, hiszékeny ember?

OTHELLO Az, aki Othello volt; itt vagyok.

LODOVICO S a vipera? Hozzátok a gazembert?

OTHELLO Lábára nézek, van-e lópatája.
Ha ördög vagy, úgysem tudlak megölni. (Megsebesíti Jagót)

LODOVICO Vegyétek el a kését!

JAGO Sebet kaptam, de élek.

OTHELLO Nem sajnálom, hogy életben maradtál,
mert úgy érzem: az boldog, aki meghal.

LODOVICO Jaj, Othello, valaha oly kiváló,
kit egy szarházi félrevezetett,
minek mondjalak?

OTHELLO Aminek akarsz;
akár becsületes gyilkosnak is, mert
a becsületért öltem, nem haragból.

LODOVICO Ez a nyomorult bevallotta egy
részét a gáztetteinek. Igaz, hogy
meg akartad vele öletni Cassiót?

OTHELLO Igaz.

CASSIO Tábormokom, én nem adtam okot rá!

OTHELLO Elhíszem, és arra kérlek, bocsáss meg. –
Kérdezzétek meg ezt a fél-ördögöt:
testem-lelkem mért csalta tőrbe így?

JAGO Ne kérdezzetek. Tudjátok, amit
már tudtok; mostantól nem szólok meg.
Hiába kérelelünk?

LODOVICO Na, majd a kőpadon

GRATIANO beszélni fogsz.

OTHELLO Helyes, jól teszitek.

LODOVICO Szeretném, ha megértenéd, mi történt.
Még nem tudsz mindent. Itt ez a levél,
ott volt a leszúrt Rodrigo zsebében,
meg itt egy másik. Ez azt mondja, hogy
Rodrigo támadjon rá Cassióra,
és ölje meg.
O, gazember!

OTHELLO Nem ember.

CASSIO Ez meg egy másik, panaszos levél,
LODOVICO ezt is nála találtuk. Rodrigo
nyilván ezt is a gazfickónak írta,
de közben, úgy látszik, találkozott
OTHELLO Jagóval, s az elhallgattatta őt.
Az alattomos gyáva féreg! –
Cassio, hogy került a feleségem
kendője hozzá?

CASSIO Szobámban találtam;
ez meg az előbb vallotta be, hogy
ő csempészte hozzám a kendőt,
ilyen szándékkal, mely meg is valósult.
OTHELLO Jaj, én bolond, bolond, bolond!
CASSIO Rodrigo azzal is vádolja Jagót
a levélben, hogy ő biztatta fel,
kössön belém az őrségben; ezért volt,
hogy kirúgtál. – Halottnak hittük őt,
de magához tért, és most mondta el:
LODOVICO Jago bujtotta föl, Jago sebezte meg.
E szobát el kell hagynod most. Velünk jössz.
Hatalmadnak, rangodnak vége van.
Mostantól Cipruson Cassio a parancsnok. –
E bűnözőtől ne sajnáld a hosszú
és erős kínokat, ha vannak eszközök rá. –
Te meg addig fogolyként itt maradsz, míg
bűnöd természetét Velence
államtanácsa meg nem ismeri. –
Indulás! Vezessétek el!

OTHELLO Várj még! Egy-két szót hadd mondjak neked!
Jól szolgáltam Velencét, ez közismert,
erről ne többet. Kérlek, leveledben,
ha jelentést írsz e gyászos esetről,
olyannak írj le, amilyen vagyok;
ne szépítsd és ne túlozd rosszaságom.
Ha kérdezik, milyen Othello,
mondd azt, hogy ostobán és túl forrón szeret;
hogy nem könnyen féltékeny, de ha mégis,
tébolyig belelovalja magát,
s mint egy buta indián, eldobott
egy olyan gyöngyöt, amely többet ér
egész törzsénél; mondd azt, hogy szeme
sosem adta ellágyulás jelét,
most mégis annyi könnyet ejt, amennyi
gyógyító gyanta dől az arab mirhafából.
Írd le mindezt, s mellesleg írd meg azt is,
hogy egyszer Aleppóban összevert
egy gyűlölködő turbános török
egy velenceit, és szidta Velencét;
torkon ragadtam a körülmélet
kutyát, s leszúrtam – így. (Ledöfi magát)

LODOVICO Hosszú, véres körmondát!

GRATIANO Kár a szóért!

OTHELLO Megöltelek: csókoltalak előtte.
Aki megcsókolt, magát is megölte.
(Rázuhan Desdemonára, és meghal)

CASSIO Ettől féltem, pedig
azt hittem, hogy nincs nála fegyver.
Nagy szíve volt neki.

LODOVICO (Jagóhoz) Te véreb!
Pusztítóbb, mint a kín, az éhség vagy a tenger!
Nézd a tragikus ravatalt az ágyon!
A te műved! Mérgezi a szemünket,
takarjuk le. – Ügyelj a házra, Gratiano!
Vedd át Othello ingóságait,
te vagy örökösük. – S te, kormányzó uram,
ítélj e pokoli bitang fölött:
időt, helyet, halálnevet jelölj ki.
Megyek, s ha a hajó hazajut vélem,
e borzalmat borzadva elbeszélem.

Mindnyáján el